

TAMPEREEN YLIOPISTO

Helena Hanhikangas

Yksilö yhteiskunnassa – yhteiskunta yksilössä

Aliina Salomaan matka aktiiviseksi poliittiseksi toimijaksi 1900-luvun taitteen Suomessa

12.8.2007

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

HELENA HANHIKANGAS:

Yksilö yhteiskunnassa – yhteiskunta yksilössä. Aliina Salomaan matka aktiiviseksi poliittiseksi toimijaksi 1900-luvun taitteen Suomessa.

Pro gradu –tutkielma, 128 s.

Suomen ja yleinen historia

Lokakuu 2007

Tiivistelmä

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelemme yhden ihmisen kautta 1800-luvun lopulla alkanutta suomalaisen yhteiskunnan politisoitumista ja mobilisoitumista raittiusjärjestöihin. Päähenkilönä on opettajatar Aliina Wilhelmiina Salomaa, joka oli yksi Tampereen keskeisimmistä ja näkyvimmistä raittius- ja äänioikeusaktiiveista. Koska hän toimi aktiivisesti mm. Tampereen Raittiusyhdistys Liiton johtokunnassa, hänen kauttaan pääse hyvin käsiksi paikalliseen raittius- ja äänioikeustoimintaan sekä siihen, miten politisoituminen konkreettisesti saattoi tapahtua.

Tutkielmani ulottuu vuosiin 1866–1909, eli Aliinan syntymisestä hänen kuolemaansa asti. Tutkielmani keskittyy erityisesti vuosiin 1896–1906, eli vuosiin juuri ennen väkijuomalakkoon johtaneiden tapahtumien alkua jatkuen aina suurlakon jälkeisiin tapahtumiin asti. Tutkimuksen päämääränä on keskittyä politisoitumisprosessiin, joka aiheutti joukkojärjestöjen syntymisen ja niiden kiihtyvän politisoitumisen suurlakkoa kohti tultaessa. Yhteiskunnan ja yksilön välisen vuorovaikutuksen pyrin tuomaan esille yhdistelemällä yksilö- ja kansallisentason historiaa.

Tutkimuksellani osoitan kuinka politisoituminen oli sekä henkilökohtaisten että yhteiskunnallisten tekijöiden summa. Yksilö ei ollut vain yhteiskunnan vietävänä, vaan tempautui mukaan ympärillään vallitseviin tapahtumiin. Hän oli aktiivinen toimija. Muutos ei myöskään ollut yhtäkkinen, vaan politisoituminen tapahtui askel kerrallaan ja yllättävän luonnollisella tavalla ilman, että yksilö olisi tietoisesti pyrkinyt politisoimaan itse itseään. Yksilö myös sitoutui sitä voimakkaammin osaksi yhteiskuntaa mitä enemmän hän pyrki sitä muuttamaan. Siten muutoksien vaatiminen sai hänet kiinnittymään yhteiskuntaan yhä tiiviimmin. Lopulta muutosvaatimukset edesauttoivat uudenlaisen yhteiskunnan rakentumista.

Pyrin myös kyseenalaistamaan Tampereen Raittiusseuran ja Tampereen Raittiusyhdistys Liiton oletettua radikalismia. Liitto ja Aliina olivat syvästi uskonnollisia, joten radikalismi ei olisi istunut heidän kristillisiin periaatteisiinsa. Helposti vallankumouksellisuuteen yhdistyvän sosialistisen radikalismien sijasta Liiton ja Aliinan kohdalla tulisikin siksi puhua radikaalista uskonnollisuudesta. Kaikki poliittinen toiminta nojautui uskontoon eikä mikään saanut olla ristiriidassa sen kanssa. Samalla uskonto toimi Aliinan ja Liiton toiminnan valtavana voimavarana ja päätösten oikeuttajana.

Aliinan historia on murroskauden historiaa. Siksi hänen toiminnassaan on vaikea havaita selkeitä tai muuttumattomia teemoja. Vuosisadan vaihteen voimakas yhteiskunnallinen muutostila oli osa Aliinaa, jonka vuoksi hänestä ei voi kirjoittaa suoraviivaista historiankertomusta. Käyttämällä murrosta selittämään yksilön toimintaa, huomataan, miten hänestä heijastuu esiin parhailaan rakentuva yhteiskunta. Tarkastelemalla yhteiskuntaa yksilön, tässä yhteydessä Aliinan, kautta

päästään käsiksi uuteen sosiaalipoliittiseen aatemaailmaan, jonka myötä myös alemmat luokat alettiin nähdä osaksi yhteiskuntaa. Yhteiskunnan ei enää koettu rajautuvan vain tietyn ryhmän valtaan tai vastuulle. Samalla yhteiskunta alettiin myös nähdä vastuullisena sen jäsenten hyvinvoinnista.

Yksilö- ja kansallisentason yhdistelyyn perustuva näkökulmani tuo esille murroskauden ”harmaan alueen” historiaa. Koska vanha sääty-yhteiskunta oli murtumassa ja uusi luokkaan perustuva yhteiskunta muodostumassa, syntyi tilanne, jossa perinteet ja vanhat käytännöt eivät enää säädelleet yksilön toimintaa saamaan tapaan kuin aiemmin. Tämä harmaa alue mahdollisti etenkin muodostuvassa olevan keskiluokan vapaamman poliittisen toiminnan. Koska Aliina oli kansakoulun opettaja ja asemansa ansiosta asettui kansan ja säätyläistön välimaastoon, ei hänellä ollut oman säätynsä tai luokkansa velvoitteita ja moraalikoodistoja rajoittamassa hänen poliittista aktiivisuuttaan. Kuten Liiton ja Aliinan tapauksesta huomataan, yhteiskunnan harmaa alue mahdollisti yksilöiden ja joukkojärjestöjen voimakkaan politisoitumisen ja kansalaisyhteiskunnan järjestymisen.

Aineistonani olen käyttänyt erityisesti Aliinasta laadittuja muistokirjoituksia ja hänen omaelämäkertaansa sekä Tampereen Raittiusyhdistys Liiton pöytäkirjoja. Myös hänen kristilliseen raittiusjulkaisu Wäinämöiseen laatimansa lukuisat artikkelit sekä muutamat muut artikkelit ovat olleet merkittävässä asemassa kartoittaessani hänen politisoitumistaan. Lisäksi Tampereen raittiusseuroja ja Suomen raittiusliikettä laajemmin käsittelevä tutkimuskirjallisuus on auttanut etenkin aikakauden tapahtumien selvittämisessä. Lopuksi olen käyttänyt Tampereen ja kansakunnan rakentumisen sekä äänioikeuden historiaa käsitteleviä teoksia täydentämään tutkimustani.

Asiasanat:

äänioikeus, raittius, raittiusliike, Aliina Salomaa, Tampereen Raittiusyhdistys Liitto, Tampereen Raittiusseura, politisoituminen, yhteiskunta, historia, poliittinen historia

Sisällysluettelo:

I JOHDANTO	1
<i>Järjestö ja yksilö – tutkimuksen lähtökohtia</i>	<i>2</i>
<i>Keulahahmo ja ikoni</i>	<i>6</i>
<i>Radikalismien myytti</i>	<i>7</i>
<i>Sukupuolen merkitys</i>	<i>10</i>
<i>Tutkimuskysymys</i>	<i>11</i>
<i>Käsitteet</i>	<i>14</i>
<i>Lähdeaineisto ja aikaisempi tutkimus</i>	<i>16</i>
II YHTEISKUNNALLINEN TILANNE JÄRJESTÄYTYMISEN VIRITTÄJÄNÄ.....	21
<i>Tampereen raittiusseurat</i>	<i>21</i>
<i>Kaupungin poliittiset olot</i>	<i>24</i>
<i>Kaupunki, alkoholilainsäädäntö ja äänioikeus</i>	<i>25</i>
<i>Liiton reaktio poliittisiin muutoksiin</i>	<i>27</i>
<i>Raittiusseurojen politisoituminen</i>	<i>29</i>
<i>Raittiuden Ystävät ja Liitto</i>	<i>32</i>
III ALIINAN JÄRJESTÄYTYMINEN	35
<i>Aliinan kasvutarina</i>	<i>37</i>
<i>Aliinan raittiuskertomus</i>	<i>41</i>
<i>Kaikki raittiudelle</i>	<i>44</i>
<i>Aliinan yhteiskunnallinen asema ja arvot opettajana</i>	<i>45</i>
<i>Uskonto politisoitumisen katalysaattorina</i>	<i>49</i>
<i>Ristiriitaisuuksien Aliina</i>	<i>52</i>
<i>Elämäkertojen Aliina</i>	<i>54</i>
<i>Yksilön kokemus osana suurempaa joukkoa</i>	<i>59</i>
IV JÄRJESTÄYTYMISEN POLITISOITUMINEN	64
<i>Väkijuomalakon merkitys</i>	<i>64</i>
<i>Johtokunnan vaihdos ja kiista raittiustalosta</i>	<i>68</i>
<i>Riita Elon hyväksymisestä</i>	<i>69</i>
<i>Riidan poliittiset taustat</i>	<i>71</i>
<i>Muutoksen tuulet</i>	<i>74</i>
<i>Aamulehti Aliinan hampaissa</i>	<i>79</i>
<i>Raittiusadressin kaatuminen murroskohtana</i>	<i>81</i>
V ALIINAN TOIMINTA JA POLIITTISET TEEMAT.....	88
<i>Aliinan ja Liiton mobilisoitumisen vuodet</i>	<i>89</i>
<i>Aliinan arkinen raittiustyö</i>	<i>91</i>
<i>Aliinan aktivoitumisen hetket</i>	<i>95</i>
<i>Yksilön ja yhteiskunnan vastuu</i>	<i>96</i>
<i>Työväenaate</i>	<i>100</i>
<i>Radikaali uskonnollisuus</i>	<i>107</i>
<i>Politisoitumisen päte</i>	<i>111</i>
VI ALIINAN JA YHTEISKUNNAN VUOROKESKUSTELUA.....	115
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS:	118

I Johdanto

Vuosisadan vaihde on perinteisesti nähty suomalaisen yhteiskunnan rakentumisen sekä kansan poliittisen liikehdinnän ja heräämisen aikakaudeksi. 1800-luvun lopussa alkanutta mobilisoitumista kansanliikkeisiin, joiden kautta ihmiset ensi kerran ryhtyivät tavoittelemaan valtionkansalaisuutta ja poliittisia oikeuksia joukkovoiman avulla, on tutkittu paljon.¹ Tämä toiminta koostuu aina yksittäisistä henkilöistä, heidän toiminnoistaan ja valinnoistaan. Pyrin selvittämään Tampereen raittiusyhdistys Liiton johtokunnassa toimineen raittius- ja äänioikeusaktiivi Aliina Salomaan (1866–1909) kautta, miten kansallinen mobilisaatio ja politisoituminen tapahtuivat yksilötasolla tarkasteltuna.

Liitto ja Aliina olivat osa aikakautensa tapahtumia ja valtakunnalliset muutokset vaikuttivat usein hyvinkin konkreettisesti heidän toimintaansa. Voimakas venäläistämiskausi, joka aiheutti aktiivista poliittista toimintaa koko maassa, herätti suomalaisuuden tunteen myös Aliinassa. Samaan aikaan muotoaan ja omaa suuntaansa hakevalla työväenliikkeellä, oli myöskin vaikutuksensa Aliinan tekemiin valintoihin ja hänen politisoitumiseensa. Fennomania puolestaan toi kieli- ja suomalaisuuskysymyksen Aliinan pohdittavaksi. Tähän kaikkeen kietoutuivat raittius- ja äänioikeuskysymykset. Aliinan toiminta raittiusyhdistys Liitossa asettuu juuri kansakunnan rakentumisen aikaan, jolloin kansa alkoi irtautua sivistyneistöjohtoisista liikkeistä sekä etsiä omaa ääntään ja omia arvojaan. Sivistyneistön patriarkalismia alettiin kyseenalaistaa, ja samalla haluttiin aikaisempaa suuremmin keinoin ajaa kansan etuja vallitsevia yhteiskunnallisia ongelmia vastaan. Päämäärät eivät kuitenkaan aina olleet selkeät, eivätkä muotoutumassa olleet uudet liikkeet vielä edustaneet mitään selkeää ideologiaa, vaan kävivät läpi voimakasta muutosta. Tämä sama muutostila nousee esille myös Aliinan ja Liiton toiminnasta. Kokemusta poliittisesta ja yhteiskunnallisesta toiminnasta ei juuri ollut, joten seuran toiminta oli uusien tapojen omaksumista ja uusien vaikutuskeinojen etsimistä. Kansakunnan poliittinen murroskausi osoittaa hyvin miksi politisoituminen oli nimenomaan prosessi; muutos aktiiviseksi poliittiseksi toimijaksi ei tapahtunut yhdessä yössä. Ei tulisi edes olettaa, että ihminen olisi missään vaiheessa täysin valmis poliittinen kone, jonka ei enää tarvitsisi muuttua. Sen sijaan kuten ihmiselämässä yleisemminkin, myös politisoitumisessa on kyse jatkuvasta pienestä muutoksesta ja sopeutumisesta.

¹ Katso esimerkiksi seuraavat paljon viitatus teokset: Sulkunen 1988; Alapuro 1987; Alapuro 2001; Alapuro 1988; Stenius 198; Liikanen 1995; Jallinoja 1983; Saarinen 1985. Äänioikeuden kautta asiaa on mm. tarkasteltu seuraavissa teoksissa: Innala 1967; Ala 1996; *Yksi kamari* 1997.

Järjestö ja yksilö – tutkimuksen lähtökohtia

Aliina kuului vuosisadan vaihteessa Tampereen raittiusyhdistys Liiton johtokunnan ydinjoukkoon Kyösti Huhtalan ja Aaku Mäen rinnalla.² Tämä kolmikko muodosti Liiton ytimen 1890-luvun lopusta vuoden 1905 suurlakkoon saakka. Yhdessä he tekivät tiivistä yhteistyötä raittiusasian eteen. Varsinkin Aliina ja Mäki työskentelivät lähes erottamattomasti kaikki ne vuodet, joina Aliina oli mukana Liiton toiminnassa. Liitto oli Tampereen vanhin, suurin ja tiukasti uskonnollisin raittiusseura, joka edusti ehdotonta raittiutta, eli kohtuukäytönkin nähtiin johtavan juoppouteen ja ihmisten turmioon. Seuralla oli selkeät yhteydet heränneisyyteen ja evankelisuuteen, eikä se edustanut perinteistä luterilaista uskoa. Vapaakirkollinen toiminta oli suomalaisessa raittiusliikkeessä laajaltikin yleistä, sillä juoppouden vastustaminen ei kuulunut perinteisen luterilaisen kirkon ja papiston ihanteisiin. Enemmistö kirkon papeista tosin kannatti raittiutta, mutta Raamattu ei antanut perusteita ehdottomaan raittiuteen, minkä vuoksi papisto pääasiallisesti vetäytyi sivuun järjestäytyneestä raittiustoiminnasta.³

Eeva-Kaarina Salmion mukaan myös toinen tamperelainen raittiusyhdistys, Aamurusko, perusti raittiusvalistuksensa vapaakirkolliselle pohjalle, sillä seuralla oli yhteyksiä evankelisuuteen. Sen evankelisuus tukee ajatusta Liiton vapaakirkollisuudesta, sillä Liitto toimi tiiviissä yhteistyössä Aamuruskon kanssa ja seurat olivat pitkään neuvotelleet yhdistymisestä. Liitto ei korostanut tai tuonut suoraan esille uskonnollista suuntaustaan, mutta viimeistään Liiton kokoukseen vuoden 1906 talvella puhujaksi kutsuttu herännäisjohtaja N.G. Malmberg paljastaa yhteydet kristillisiin herätysliikkeisiin. Yhteyksistä kertoo lisäksi se, että Liiton julkaisemien ja Aliinan kääntämien kirjojen joukossa oli muun muassa Charles M. Sheldonin teos *Malkolm Kirk eli maailman voittaminen*, evankelisuutta tunnustaneen F.W. Farrarin *Pakanat ja kristityt* sekä *Manuel: Kertomus nykyisen evankelisen liikkeen ajalta Espanjasta*. Sheldon on kirjailijoista mielenkiintoisin. Hän oli yhteydessä yhdysvaltalaiseen Congregational Church -liikkeeseen ja oli Social Gospel -liikkeen johtaja. Hän myös julkaisi lukuisia teoksia, kuten suuriin myyntilukuihin yltäneen *In His Steps*, jossa hän yhdisti sosialismiin pohjautuvia ideologioitaan kristillisyyteen. Liike pyrki yhdistämään Raamatun opetuksia työväenaatteeseen, sillä työväestön pelättiin liukuneen liiaksi pois kristillisistä opeista. Varsinkin Sheldon ja Social Gospel -liike sopivat hyvin Aliinan radikaaliin

² Mäki ja Huhtala olivat molemmat Aliinan opettaja kollegoita Aleksanterin koululta. Voionmaa 1932, 332; Telemäki 1973, 41, 58, 66, 97, 99–100, 106.

³ Heininen & Heikkilä 1996, 199–202.

uskonnollisuuteen ja hänen työväenhenkisyhteensä, jotka loivat pohjaa hänen yhteiskuntakriittisille näkemyksilleen.⁴

Liiton muiden jäsenten uskonnollisten vakaumusten kohdalla joudun tyytymään olettamuksiin, sillä heidän toimintaansa ja uskonnollisuuttaan en ole tutkinut yhtä läheisesti kuin Aliinan. Selkeitä viitteitä seurauksen perinteisestä luterilaisesta uskonnollisuudesta poikkeavasta toiminnasta on kuitenkin löydettävissä. Esimerkiksi Aaku Mäki oli Erik Gullmanin tutkimusten mukaan jäsenenä Suomen teosofisessa seurassa, mutta häneen on viitattu myös tolstoilaisena. Mäki toimi myös kristillisen pasifismin ihanteiden pohjalle perustetun Suomen Rauhanliiton ensimmäisenä asiamiehenä sen perustamisesta lähtien. Raittiusliikkeen laannuttua suurlakon jälkeen, Mäki luopui vuonna 1907 opettajan ammatistaan ja *Wäinämöisen* toimittamisesta, eli samana vuonna kuin liittyi Rauhanliittoon. Tämän jälkeen hän perusti luonnonparantolan Paimioon ja muutti nimensä Sampsu Luonnonmaaksi.⁵

Aikalaiset ovat nähneet Aliina Salomaan työn erittäin vaikuttavana ja pitäneet häntä yhtenä aikansa merkittävimmistä raittiusihmisistä.⁶ Hänen aktiivien toimintansa kaupunkilaisten keskuudessa, kansakoulun opettajana sekä raittiuden ja kunnallispolitiikan parissa, tekivät hänestä tunnetun hahmon Tampereella. Vuosien mittaan Aliina on kuitenkin unohtunut ja jäänyt vaille historian tutkijoiden huomiota tai kohonnut korkeintaan huomautukseksi ja sivurooliin.⁷ Mutta nyt, lähes sata vuotta myöhemmin, Aliina vaikuttaa jälleen kiinnostavalta ja merkittävältä historian henkilöltä. Väinö Voionmaan kirjoittama Tampereen kaupungin historia vuodelta 1932 tuo Aliinan ja kahden hänen läheisen raittiustoverinsa ja kollegansa nimet esille näin:

⁴ Asiasta tarkemmin kpl. 'Aliinan toiminta ja poliittiset teemat' erit. luvut 'Työväenaate' ja 'Radikaali uskonnollisuus'. Olen joutunut turvautumaan paljon internet-lähteisiin selvittäessäni Liiton ja Aliinan uskonnollisia yhteyksiä, sillä suomalaista tutkimusta ei aiheesta juuri ole. *Suomen kirjailijat* 1993, 667; 'Social Gospel', The Columbia Encyclopedia, sixth edition, bartleby.com, [http://www.bartleby.com/65/so/SocialGo.html], luettu 1.10.2007; Brooking, 'Charles M. Sheldon and the Social Gospel' [http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS.htm], luettu 2.10.2007; 'Farrar, Frederic Wilhelm', The Columbia Encyclopedia, sixth edition, bartleby.com [http://www.bartleby.com/65/e/-E-Farrar-F.html], luettu 2.10.2007.

⁵ Tämän jälkeen Mäki hävisi kaupungin raittiustoiminnasta sekä opetustyöstä, eikä kaupungin opettajien piirissä hänen "luisumistaan omille teilleen" katsottu hyvällä. Koostettu seuraavista lähteistä: Tampereen Raittiusseurain päätoimikunnan ptk. 22.2.1906, Tampereen Raittiusseurain arkisto (TRa): Ce:1, TKA; Salmio 1995, 22; Huhta 1999, 20–23; Kaukovalta 1934, 33; Mäkinen K. 1922, 266; Nokkala 1958, 207–213; 'Sata vuotta rauhan puolesta Suomessa' Rauhanliitto [http://www.kaapeli.fi/~rauhanl/ajankohtaista_materiaalit/sata%20vuotias%20historia.html], luettu 1.10.2007; 'Teosofia ja tiede', Pekka Ervastian teosofiaa [http://home.arcor.de/ar03932441/tiede.htm], luettu 1.10.2007.

⁶ Tämä tulee esille erityisesti seuraavista: Kyösti Huhtalan (Aliinan opettajakollega ja raittiustoveri Liiton hallituksesta) laatimassa muistokirjoituksessa teoksessa *Ylöspäin* ja kansakoulun johtaja J. A. Pelkosen laatimasta muistokirjoituksesta Tampereen kansakoulujen vuosikertomukseen. Ainakin nämä kaksi ovat tunteneet Aliinan henkilökohtaisesti ja he kuvaavat teksteissään kuinka hänen raittiustoimintaansa suhtauduttiin. Mahdollisesti myös Tampereen kansakoulujen historian laatinut Kaarlo K. Mäkinen on saattanut tuntea Aliinan raittiustoiminnan, sillä ainakin ajallisesti tämä on ollut täysin mahdollista. Salomaa 1909, 5–22; *Tampereen kaupungin kansakoulut* 1909, 23–25; Mäkinen, 1922, 266–267, 301–303.

⁷ Aliinasta löytyy vain muutamia viittauksia Tampereen historiaa käsittelevistä teoksista viimeisten kahden vuosikymmenen ajalta. Aino Saarinen mainitsee Aliinan artikkelissaan 'Aamuruskua ja äänioikeutta'. Myös Eeva-Kaarina Salmio on nostanut lisensiaattityössään Aliinan poikkeuksellisen suuren rooliin, mutta myöskään tässä tutkimuksessa ei perehdytä Aliinaan pintaa syvemmmälle. Saarinen 1991, 122–123; Salmio 1995, esim. 38–39, 124–126.

”Yhdeksänkymmentäluvun keskivuosina vallinneen väsähdyn jälkeen nousi Liiton toiminta v:n 1897 aikoina jälleen uuteen kukoistukseen. (...) Mutta entisen tyyneyden, varovaisuuden ja alistuvaisuuden sijaan leimahti nyt yhdistyksessä puritaninen kapinan- ja taistelunhalu erittäinkin kunnan veltoistunutta raittiuspolitiikkaa vastaan. Tampereella alkoi nyt raittiusradikalismien, 'raittiussosialismin' ja 'raittiussosialismin' aika, jonka muistettavia nimiä olivat Aliina Salomaa, Aaku Mäki, Kyösti Huhtala ym.”⁸

Aliinan merkitys laajemmin, koko Suomea tarkastellen, ei kuitenkaan ole yhtä mittava kuin monen muun raittiushenkilön (esim. A. A. Granfeltin ja Mandi Granfeltin tai Matti Heleniuksen ja Alli Tryggin, jotka olivat johtavia hahmoja raittiusliikkeen kattojärjestössä Raittiuden Ystäväissä). Tämä johtuu osittain siitä, että Liitto pyrki ennen kaikkea toimimaan paikallisella tasolla ja kehittämään Tampereen raittiusasiaa mahdollisimman pitkälle. Myös Tampereen Raittiusseuran erillinen asema Raittiuden Ystäviin nähden on vaikuttanut seurojen johtohenkilöiden vaikuttamismahdollisuuksiin kansallisella tasolla. Mutta paikallisella tasolla, Tampereella ja sen maakunnissa, Aliinalla on ollut huomattava asema. Erikoista onkin, ettei Aliinaa juuri tunneta, vaikka hänellä on selkeästi ollut tärkeä rooli Tampereen joukkoliikkeiden järjestäytymisessä ja politisoitumisessa. Vaikka Tampereen tapahtumia ja kunnallispolitiikkaa käsittelevät teokset puhuvat Aliinasta usein vain epäsuorasti, ovat raittiusaktiivien yhteydet näihin selkeästi havaittavissa siitakin huolimatta, että suorat viittaukset häneen puuttuvat.

Vain muutamissa teoksissa ja tutkimuksissa kerrotaan Aliinasta. Esimerkiksi *Suomen Sana* -teossarjassa on vuonna 1966 nostettu Aliina mukaan Suomen kansallisuuskirjallisuuden valioluetteloon, jossa hänen mainitaan saavuttaneen Tampereella huomattavan aseman puhujana ja kirjoittajana.⁹ Aino Saarinen mainitsee hänet eräässä artikkelissaan yhtenä aktiivisimmista raittiusihmisistä Tampereella.¹⁰ Eeva-Kaarina Salmion liseniaattityö *Tampereen raittiustaistelut ja poliittinen mobilisaatio 1886–1905* on ainoa historian tutkimus, joka laajemmin käsittelee myös Aliinan toimintaa ja huomioi hänen vaikutuksensa Tampereen kunnallispolitiikassa. Salmion liseniaattityö tuo esille Aliinan aikaansaannokset Tampereen kieltoakitaistelussa ja hänen roolinsa poliittisen mobilisaation virittäjänä kaupungissa, mutta myös tässä työssä Aliina jää yhä edelleen sivurooliin.¹¹ Muissa vastaavissa tutkimuksissa paikallisten raittiusseurojen vaikutus on henkilötasolla jäänyt suurelta osin vaille huomiota.

⁸ Voionmaa 1932, 332.

⁹ *Suomen sana* 1966, 571–575.

¹⁰ Saarisen artikkeli 'Aamuruskoa ja äänioikeutta' löytyy tutkimuksesta *Tunteaton työläisnainen*. Artikkelin käsittelee naisten ruohonjuuritason poliittista toimintaa Tampereen raittiusliikkeissä (erit. Aamuruskossa) vuosisadan vaihteessa. Saarinen 1991, 113–139.

¹¹ Salmio 1995, erit. sivut: 38–40, 43, 48–49, 63, 123 ja kappale 6.5.3.3. 'Opettaja Aliina Salomaa – raittiuspolitiikko', 124–126.

Tampereella raittiuskysymys ja kunnallispolitiikka olivat 1900-luvun alkuun tultaessa kietoutuneet tiiviisti yhteen.¹² Aliinalla oli oma merkittävä roolinsa raittiusasian ja kunnallispolitiikan yhtymiseen johtaneiden toimien virittäjänä. Yhdessä Liiton johtokunnan kanssa hän pyrki herättelemään valtuusmiehiä yhtymään raittiusasian ja liittymään juoppouden vastaiseen työhön: Kaupungin porvareita yritettiin saada luopumaan viinamyönteisestä kannastaan ja alkoholikauppiaita vaadittiin jopa vapaaehtoisesti luopumaan toimestaan.¹³ Vuosisadan vaihteen lähestyessä kiivaalla tahdilla politisoituneen raittiustoiminnan konkreettisena ilmentymänä voi pitää Raittiustuolueen perustamista. Vuoden 1899 lopulla perustetun raittiussväen puolueen toimintaa olivat virittämässä sekä Liitto että erityisesti Aliina.¹⁴

Aliina oli intensiivisesti mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa Tampereen raittiusyhdistys Liiton vaikutusalueella. Tästä on jäänyt myös jälkiä, joiden kautta voidaan tarkastella Liiton ja Aliinan toimintatapoja ja heidän harjoittamaansa politiikkaa. Hän vaikutti esimerkiksi raittiusyhdistys Aamuruskon ja Liiton vuonna 1900 perustetussa yhteisessä päätoimikunnassa, jonka kautta koordinoitiin erityisesti kunnallispoliittista toimintaa.¹⁵ Tampereella julkaistiin lisäksi omaa, Aaku Mäen perustamaa raittiislehteä *Wäinämöistä*, jonka tuotteliana toimittajana Aliina työskenteli.¹⁶ Hän toimi alusta lähtien myös vuoden 1902 syksyllä perustetun Osuuskunta Wäinämöinen johtokunnassa. Osuuskunta perustettiin samannimisen toimituksen rinnalle, jotta raittiuspoliittisia julkaisuja pystyttäisiin levittämään tehokkaammin.¹⁷

Aliinan kautta pääsee mielenkiintoisella tavalla käsiksi siihen, mitä raittiustiikkeen politisoituminen todella oli ja miten liike motivoi ihmisiä ottamaan osaa yhteiskunnalliseen toimintaan sekä mitkä yhteiskunnan tapahtumat toimivat politisoitumisen virittäjinä.¹⁸ Aliinan kaltaisia aktiivisia naisia löytyy varmasti jokaisesta raittiustiikkeestä eikä hän missään nimessä ollut ainoa laatuaan. Mutta tämä ei tee Aliinasta vähemmän kiinnostavaa tai vähemmän merkittävää – päinvastoin. Tässä

¹² Salmio 1995, 42–43, 47–51; Kaukovalta 1934, 34; Suodenjoki 2007, 49.

¹³ Liitto-yhdistyksen toimikunnan kok. ptk, 6.9.1901, TRa: Cb:1, TKA. Kaukovalta 1934, 70, 84.

¹⁴ Aliinan yhteydestä raittiusasian nousemisesta kunnallispoliittiseksi kiistakapulaksi lisää kappaleessa IV. Myös Salmio 1995, 38–42, 124–125; Kaukovalta 1934, 67–70.

¹⁵ Tampereen Raittiusseurain Päätoimikunnan ptk. 25.11.1900, TRa: Ce:1, TKA.

¹⁶ Aliina ilmeisesti kirjoitti myös *Pyrkijä* -nimiseen nuorisolle suunnattuun raittiustiedotukseen, mutta itse lehdestä ei löydy ainuttakaan artikkelia hänen nimissään. Osaan artikkeleista tosin ei ole merkitty lainkaan tekijää ja suuri osa kirjoituksista on kirjoitettu nimimerkillä. *Suomen Sana* -teoksessa kuitenkin mainitaan, että Aliina laati paljon kirjoituksia myös *Pyrkijään*. *Suomen Sana*, 1966, 571.

¹⁷ Osuuskunta 1903, 4–5.

¹⁸ Esimerkiksi Anne Ollila on käyttänyt tutkimuksessaan *Jalo Velvollisuus* lähtökohtana yhteisön ja yksilön jatkuvaa vuorovaikutusta. Hän tuo myös ytimekkäästi esille mikrohistorian tarkoituksen asettaa tutkimuskohde suurennuslasin alle, jolloin yksityiskohtaisella kuvauksella saadaan nostettua esille uusia näkökulmia: ”tällöin historiantutkimuksen aikaisemmat tulkinnat ja yleistykset usein kyseenalaistetaan ja ne saavat rinnalleen toisenlaisia tulkintoja”. Ollila 1989, 11–12. Samankaltaisia lähtökohtia mikrohistoriaan tuo esille myös Alapuron *Suomen synty paikallisena ilmiönä* ja Matti Peltosen teos *Mikrohistoriasta*. Alapuro 2001; Peltonen 1999. Nämä näkökulmat yhtenevät paljolti mm. Carlo Ginzburgin ja Natalie Zemon Davisin mikrohistoriallisten tutkimuksien kanssa. Kts. esim. Davis 1983 ja Davis 1997; Ginzburg 1980 ja Ginzburg 1996.

tapauksessa Aliinan elämäntytön tutkiminen ei jää vain henkilöhistorian tasolle, vaan se sulautuu osaksi suurempaa kokonaisuutta paljastaen kuinka elinvoimainen järjestötyö, jota paikallisyhdistykset pitivät yllä, innosti laajoja ihmisjoukkoja järjestäytymään kieltolaki- ja äänioikeusvaatimuksien taakse.

Keulahahmo ja ikoni

Aliinan rooli Tampereen kunnallispolitiikassa nousee Liiton julkaisemien tekstien kautta korostettuun ja jopa liioiteltuun rooliin, vaikka Aliina onkin kiistämättä saanut paljon aikaan. Aikalaiset puhuvat Aliinasta ihannoivaan tapaan, joka nousee esille erityisesti hänestä laadituista muistokirjoituksista.¹⁹ Edesmenneen raittiusaktiivin muistoa haluttiin kunnioittaa, eikä tuhrata sitä muistelemalla mahdollisia vanhoja kiistoja. Yksityiseen Aliinaan, ihmiseen joka hän todella oli, on hankala päästä käsiksi julkisten aineistojen avulla, sillä ne on laadittu raittiusaatteen etuja ja päämääriä silmällä pitäen. Kirjeitä tai päiväkirjoja, jotka kertoisivat hänen yksityiselämästään, ei ole jäänyt jäljelle. Oliko Aliina todella kaikkea sitä mitä aikalaiset hänestä kertoivat, vai oliko kyseessä vain halu luoda keulahahmo Tampereen raittiustyölle? Missä kulkee raja todellisen Aliinan ja legendan välillä? Suoria vastauksia siihen, mihin Aliinan toiminta perustui, tai mitkä olivat aikakauden keskeisimmät asenteet ja katsontakannat, ei kerrota suoraan. Kokonaiskuvan muodostamiseksi julkisten lähteiden sekä pöytäkirjojen tulkintaa joutuu venyttämään äärimmilleen ja etsimään merkityksiä rivien välistä löytääkseen todellisen ihmisen ikonirakennelman keskeltä.

Aliinaa käsittelevät kirjoitukset antavat vaikutelman tarkoituksenhakuisesta keulahahmon ja ikonin rakentamisesta tamperelaiselle raittiustoiminnalle. Hänestä tehtiin hahmo, josta tuotiin esille vain hyviä puolia jättäen turhat särvät ja epäsovinnaisuudet pois. Aliinan ikoni heijasti siten niitä Liiton arvoja, joiden avulla seura saattoi luoda itsestään kuvaa arvokkaana kansan hyväntekijänä. Mutta samalla kun hänestä luotiin muistokirjoituksissa ikoni ja seuran henkinen johtaja, tultiin hahmosta tehdyksi niin täydellinen, että hänen esimerkkiään olisi ollut lähes mahdotonta seurata. Legendan kietoutuessa yhteen todellisuuden kanssa, Aliinan tutkimisesta tulee myytin purkamista. Ongelma on tuttu monen arvossa pidetyn historian hahmon kohdalla tutkimusta rakennettaessa.²⁰

¹⁹ Salomaa 1909, 9–22; Mäkinen 1922, 301–303; *Tampereen kaupungin kansakoulut* 1909, 23–25.

²⁰ Joyce 1994, 1–20 ja erit. kappale 'John Bright and the English people: a study in 'middle-class' identity', 85–146. Erinomaisen esimerkin myytin purkamisesta tarjoaa myös Irma Sulkusen *Naisen kutsumus: Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Sulkunen 1989. Anne Ollilan *Jalo Velvollisuus* puolestaan tuo esille historiantutkimuksen ongelman tavoittaa todellinen persoona ja motiivit aina jollakin tapaa puutteellisen lähdeaineiston avulla. Ollila 1998. Tästä lisää kappaleen I luvuissa 'Tutkimuskysymys', ja 'Lähdeaineisto ja aikaisempi tutkimus'.

Aliinan persoona ja hänen elämänsä ovat sulautuneet osittain yhteen aikalaisten sekä myöhemmin hänestä kirjoittaneiden henkilöiden omien käsityksien ja arvomaailmojen kanssa. Aliina on myös heidän käsityksiensä rakennelma. Hänen persoonansa on näissä teksteissä rakennettu menestystarinan narratiiviin. Raittiusaktiivin elämäkertomus rakentuu surkeista oloista lähteneen köyhän tytön matkasta kunnioitetuksi yhteiskunnan jäseneksi, kertoen näin tarinaa aktiivisen kansalaisen syntymisestä.²¹ Aliinasta tullaan samalla – kuin puoli vahingossa – rakennetuksi myyttiä ja esimerkkiä vahvasta suomalaisesta naisesta. Tulisi kuitenkin pitää mielessä, että hän oli myös marginaalinen hahmo. Vain harva onnistui nousemaan ylöspäin sosiaalisessa hierarkiassa tai edes yhtä näkyvään asemaan yhteiskunnassa. Siksi Aliinan elämäntarinan marginaalisuus lisääkin hänen persoonastaan ja elämästään rakennetun myytin voimaa.

Radikalismien myytti

Liiton toimintaan on usein yhdistetty huomattavan tiiviisti työväenaate ja radikalismi. Seuran toimintaa onkin pyritty selittämään mahdollittamalla se liian yksinkertaisiin ja suppeisiin termeihin, jolloin käsitteet ovat päätyneet dominoimaan ja tasapäästämään sen toimintaa. Jos todella halutaan ymmärtää Liiton ja Aliinan toimintaa, sille tulisi muokata omat käsitteensä, jolloin käsittelyn määrittely lähtee itse tapahtumista eikä päinvastoin. Johtokunnan toiminta on myös nähty voimakkaassa kontrastissa aikaisempaan. Liiton historiasta on rakennettu välillä suurta mobilisoitumisen politisoitumisen tarinaa ja samalla uskonnon merkitys seuran toiminnalle on päässyt unohtumaan. Esimerkiksi Eeva-Kaarina Salmion lisensointityö korostaa poikkeuksellisen voimakkaasti Liiton radikaalia toimintaa ja voimakasta poliittisuutta. Erityisesti tässä tutkimuksessa Aliina kuvataan radikaalina ”raittiuspoliitikkona”.²² Myös Eila Kaukovalta esittää *Tampereen Raittiusliikkeen historiassa* jyrkän suunnan vallanneen seuran uuden johtokunnan astuttua Liiton johtoon.²³ Lisäksi Väinö Voionmaa puhuu uudesta johtokunnan toiminnasta ”raittiusradikalismina”.²⁴ Sami Suodenjoen tutkimus Pirkanmaan työväenliikkeistä puolestaan luo kuvaa ”työväenliikkeen komentoon siirtyneestä raittiusliikkeestä”.²⁵ Kaikkein pisimmälle radikalismien myytin rakentamisessa menee Aino Saarinen kuvatessaan Liiton ja Aliinan toimintaa militanttina, mikä vaikuttaa vähintäänkin liioitellulta. Seuran toiminnan leimaaminen militantiksi rakentaa jälleen kerran vain entistä vahvempaa radikalismien myyttiä ja antaa käsitteelle liian suuren

²¹ Joyce 1994, 91.

²² Salmio 1995, 42, 131.

²³ Kaukovalta 1934, 84–85.

²⁴ Voionmaa 1932, 332.

²⁵ Suodenjoki 2007, 52.

vallan lokeroida historian tapahtumat ahtaaseen laatikkoon.²⁶ Voidaanko Liiton johtokunnan toiminnasta siis todella puhua radikalismina ja liukuiko Liitto todella työväenliikkeen käsiin? Mitä tämä radikalismi oli ja mikä oli Liiton yhteys työväenliikkeeseen? Mutta ennen kaikkea, mikä oli uskonnon merkitys Aliinan ja koko seuran politisoitumisessa ja miten uskonto vaikutti poliittisten teemojen muotoutumiseen?

Kysymykset eivät ole lainkaan yksinkertaisia. Mitä syvemmälle Liiton toimintaan ja Aliinan näkemyksiin kaivautuu sisälle, sitä ristiriitaisemmilta ja monimutkaisemmilta poliittiset linjaukset alkavat vaikuttaa. Kun Liiton toimintaa pyrkii tarkastelemaan henkilötasolla, radikalismi ja työväenyhteys alkavat näyttää häilyviltä, jopa täysin vastakohtaisilta heidän toiminnalleen. Samalla uskonnon vaikutus nousee yhä merkittävämpään asemaan. Myöskään toiminnan motiivit eivät ole lainkaan niin yksinkertaisia kuin miltä ne alkuun näyttävät. Joskus kyseessä näyttäisivät olleen vain henkilökohtaiset riidat ja törmäykset yksilöiden välillä, ja toisinaan taas motiivien taustalla näyttäisi vaikuttaneen johtokuntien väliset poliittiset näkemyserot sekä suuret yhteiskunnalliset tapahtumat. Ihmiset eivät myöskään aina tienneet mihin he oikein olivat ryhtyneet ja mikä odotti kulman takana. Voimakkaimmillaankin Liiton ajamasta raittiuspolitiikasta voi siten puhua korkeintaan vain varovaisena tai maltillisena radikalismina. Työväenliikkeen ideologiaan helposti yhdistyvän sosialistisen radikalismien sijaan tulisikin pikemmin puhua Liiton ja Aliinan toiminnan radikaalista uskonnollisuudesta, sillä nimenomaan uskontoon Aliinan (ja myös Liiton) toiminta pohjasi. Liiton ja Aliinan toiminta ei sisältänyt sosialistisia, vallankumouksellisia tai vallitsevien olojen huojuttamiseen tähtäviä elementtejä, vaan se pyrki jumalaan turvaamalla toimimaan kaikessa rauhallisissa keinoin. Yhteiskunnasta tuli luoda parempi tekemällä siitä kristillisempi. Tarkoituksena oli saada yhteiskunta muuttamaan kristillisten arvojen mukaiseksi ja saada yhteiskunta toteuttamaan lähimmäisenrakkautta kaikissa päätöksissään. Liiton johtokunta toki ajoi asiaansa jyrkästi ja kovasanaisesti, mutta se säilytti aina rauhalliset ja demokraattiset keinot. Liikaa radikalismia ja vallankumousta vieroksuttiin ja päämäärien saavuttamiseen rauhallisten keinojen avulla uskottiin vahvasti. Tämä nousee selkeästi esille esimerkiksi Liiton pöytäkirjoissa ja Aliinan raittiuspoliittisissa kirjoituksissa.²⁷

Kuitenkaan ei tulisi unohtaa, että Liitto ja Aliina toimivat myös avoimen poliittisesti – varsinkin 1890-luvun viimeisinä vuosina tapahtuneiden poliittisten muutosten ansiosta. He eivät edes yrittäneet naamioda toimintaansa epäpoliittiseksi, yhteiskunnan hyväksi tehdyksi työksi. Päinvastoin Liiton ”radikaalit” nimenomaan pyrkivät agitoimaan kaupunkilaisia mukaan poliittiseen

²⁶ Saarinen 116, 119-125.

²⁷ Lisää radikaalista uskonnosta ja sen määrittelystä kts. kappale I, luku ’Käsitteet’. Kts. myös kappale V, luku ’Radikaali uskonnollisuus’.

toimintaan ja herättämään heitä poliittisten vaikutusmahdollisuuksien maailmaan.²⁸ Liiton johtokunnan päämääränä oli saada mahdollisimman laajat ihmisjoukot raittiusasian taakse ja herättää ihmisiä vaatimaan oikeuksiaan sekä saattaa joukkovoimalla kieltolaki viimein voimaan.

Tämän voi toki nähdä radikalismina suhteessa raittiusyhdistysten aikaisempaan sivistyneistöjohtoiseen patriarkalismiin, joka pyrki holhoamaan ja nostamaan työväestön omalle tasolleen. Tämä ei kuitenkaan mielestäni tee raittiusseurojen uusista johtajista radikaaleja ”raittiuspoliitikkoja”, kuten Salmio Aliinaan ja hänen kumppaneihinsa viittaa.²⁹ Pikemminkin Liiton kohdalla kyseessä näyttäisi olleen suuri innostus siitä, että oltiin mukana tekemässä jotain uutta ja merkittävää. Raittius koettiin niin tärkeäksi asiaksi, että sen eteen täytyi taistella kiihkeästi, mutta kuitenkin rauhallisista keinoista kiinni pitäen. Menetelmät eivät aina olleet selkeät, eikä edes tiedetty mihin tarkalleen oli lähdetty mukaan. Koko poliittinen kenttä ja yhteiskunta elivät murroskautta, ja poliittiset ohjelmat ja aatteet olivat vasta muotoutumassa. Muuta poliittista kantaa kuin raittiutta, ei Liiton yhteydessä tuotu missään vaiheessa esille: yhdistys ei suoranaisesti sitoudu minkään puolueen taakse. Poliittiset kannat ilmenivät korkeintaan silloin, kun joku johtokunnan jäsenistä tai Liitto yhteisesti arvosteli kunnanvaltuuston toimintaa raittiusasian suhteen. Jos joku toimi raittiusasiaa vastaan, Liiton johto tuomitsi sen puoluekantoihin katsomatta. Liitto halusi toiminnallaan häivyttää puoluerajoja ja nostaa raittiuden sekä kristillisyyden kaikkien asiaksi puoluekantaan katsomatta. Toki yksityishenkilöinä Liiton johtokunnan jäsenet saattoivat olla mitä poliittista kantaa tahansa, mutta näitä kantoja ei tuotu esille Liiton kokousten tai julkaisujen yhteydessä. Kaikki vaatimukset, joita raittiuden puolesta esitettiin, perusteltiin kristinuskolla tai ihmisten rappiolta pelastamisella. Liiton toiminnasta kuvastuu näin ollen raittiusasian tärkeys yli politiikan, puoluerajojen ja poliittisten aatteiden. Jäsenet olivat siis ennemminkin raittiuskansaa, kuin vanhasuomalaisia, nuorsuomalaisia tai työväenaatteen kannattajia.

Poliittisten kantojen häilyvyyden selittää Aliinan kohdalla hänen radikaali uskonnollisuutensa. Koska hän toimi merkittävässä roolissa Liiton johtokunnassa, on syytä olettaa muidenkin sen jäsenten jakaneen pääosin samat mielipiteet hänen kanssaan, sillä seura oli koko tutkimusajanjakson päätöksenteossaan hämmästyttävän yhtenäinen. Seuran yhteisen linjan uskon asioissa osoittaa jo pelkästään Aliinan kääntämien evankelisten teosten julkaiseminen ja heränneisyysjohtaja Malmbergin kutsuminen seuran puhujaksi.³⁰ Uskonnon voimakas merkitys selittäisi myös sen,

²⁸ Kaukovalta 1934, 69–70, 84. Lisää yhteiskunnan poliittisista uudistuksista ja Liiton sekä Aliinan politisoitumisesta kappaleessa IV.

²⁹ Salmio 1995, 41, 131.

³⁰ Tampereen Raittiusseurain päätoimikunnan ptk. 22.2.1906, TRa: Ce:1, TKA; *Manuel* 1902; Sheldon 1900. Farrar 1903.

miksi Liitto ei koskaan tullut sitoutuneeksi mihinkään puolueeseen. Vaikka Työväenpuolue oli aatteellisesti kaikkein lähimpänä, raittiusväki koki sen vieraaksi, koska puolueen aatemaailma oli liian irrallaan kristillisistä periaatteista. Suomalaisen puolueen kohdalla ristiriitana olivat ylitsepääsemättömät erimielisyydet siitä, miten raittiusasiaa tulisi ajaa. Raittiuskysymys muodostuikin ylitsepääsemättömäksi ongelmaksi. Liitto ei siksi olisi voinut hyväksyä Suomalaisen puolueen näkemyksiä, vaikka näkökannat uskonasioissa olisivatkin muutoin yhtyneet.³¹

Sukupuolen merkitys

1800-luvun lopun Suomessa eivät sukupuolten roolit olleet vielä siinä määrin erkaantuneet kuin muualla pidemmälle teollistuneissa Euroopan maissa. Vanhoissa kansallisvaltioissa, kuten Englannissa, myös luokkarakenne oli kehittynyt huomattavasti pidemmälle ja voimakkaammaksi ihmisten identiteetin määrääjäksi. Tällä oli myös vaikutuksensa naisen rooliin. Näissä maissa porvaristolla ja ylemmillä luokilla oli vaikutusvaltaisempi asema, sillä porvaristo oli lukumäärältään huomattavasti laajempi ja varakkaampi kuin Suomessa. Tämän ansiosta vahvan porvariston maissa naiset saattoivat jäädä kotiin hoitamaan perhettään työelämän valitsemisen sijaan. Naisten panostusta perheen talouteen ei tarvittu samalla tapaa kuin Suomessa.³² Kuitenkin myös täällä porvarisnaiset jäivät pääsääntöisesti kotiin perhettä hoitamaan, vaikka se saattoi olla monelle perheelle huomattava taloudellinen rasite. Suomessa porvarisperheet, ja varsinkin heidän naimattomat tyttärensä, elivät usein tiukassa taloudellisessa tilanteessa.³³ Aliinasta tuli opettajan uran valittuaan ensimmäisen sukupolven sivistynyttä säätyläistöä, sillä hän ei edustanut vanhaa tai varakasta keskiluokkaa. Hän asettui maalaistaustansa, palkkauksensa ja asemansa puolesta työväestön ja keskiluokan välimaastoon osaksi uutta, vielä muodostumassa olevaa keskiluokkaa – aivan kuten kävi monen muutkin hänen aikakautensa opettajattaren kohdalla.³⁴

Lisäksi Suomi oli vuosisadan vaihteessa huomattavan agraarinen yhteiskunta, jossa naisen odotettiin olevan perheessä aktiivisessa ja vahvassa roolissa. Molempien sukupuolien panostusta tarvittiin pyörittämään perheen taloutta. Kaupunkien kasvavalla työväestöllä ja uudella kaupunkisivistyneistöllä oli usein tiiviit ja läheiset yhteydet maaseudulle, ja ajatus naisen roolista eli

³¹ Kts. lisää kpl IV, erit. luvut 'Työväenaate' ja 'Radikaali uskonnollisuus'.

³² Englannin luokkarakenteesta ja naisten järjestäytymisestä esim.: Thompson 1963, Scott 1988; Scott 1989; Kidd, 1999; Purvis 1995; Reid 1995.

³³ Sulkunen 1995, 11–17; myös Sulkunen 1991, 56–73; Alapuro 1988, 40–51.

³⁴ Rinne 1986, 40–45, 131; Opettajattarien sosiaalisesta asemasta kts. lisää Ollila 1998, erit. kpl II: 42–66 ja kpl. IV: 83–115 ja Rinne 1989, 18–30, 74–76.

vielä pitkään vahvan maatalonemännän mallin mukaan.³⁵ Tämä sama yhteys käy toteen myös Aliinan kohdalla. Maaseudun naiskäsityksellä on ollut vaikutuksensa myös hänen minäkuvaansa ja käsitykseensä naiseudesta. Aliina kuului opettajan ammattinsa kautta säätyläistön ja rahvaan välimaastoon, sillä hänen koulutuksensa ei riittänyt nostamaan häntä sivistyneistön joukkoon eikä taloudellinen taso porvaristoon. Hän omasi käsityöläistaustan – omien sanojensa mukaan mökkiläistaustan, jonka mukaan hän lukeutui maaseuturahvaaseen. Hän oli siis osa kahta erilaista sosiaalista taustaa: käsityöläistä ja keskiluokkaa – maalaista ja kaupunkilaista. Lisäksi hänen yhteytensä maaseudulle olivat läheiset, vaikka hän asuikin kaupungissa, sillä hänen vanhempansa, joihin hän piti tiiviisti yhteyttä, asuivat yhä edelleen Lopen kirkonkylän tuntumassa.³⁶

Sukupuoliroolien erilaisuuteen Suomessa ovat vaikuttaneet myös herätysliikkeet. Suomessa protestanttiset liikkeet mahdollistivat naisten aktiivisen ja näkyvän aseman uskonnollisessa toiminnassa. Naisten aktiivisella roolilla yhteiskunnassa oli siten huomattavasti pidemmät juuret kuin 1800-luvun puolivälin jälkeen liikkeelle lähteneet ompeluseurat, naisyhdistykset ja raittiusyhdistykset antavat olettaa.³⁷ Naisten lähdettyä mukaan raittiustoiminnan etujoukkoihin ja naisjärjestöihin ei kyse lopulta ollut suuresta naisten roolin murtumisesta tai emansipaatiosta, vaan luonnollisesta jatkumosta jo aikaisemmalle alkaneelle toiminnalle. Tuskin myöskään Aliina jäi paitsi herätysliikkeiden vaikutuspiiristä ja sen luomasta aktiivisesta naiskuvasta. Yhdeksi syyksi naisten poikkeuksellisen aktiiviselle roolille suomalaisessa yhteiskunnassa on annettu ”sukupuolittuneen yhteiskunnan alikehittyneisyys”,³⁸ kuten Irma Sulkunen on tuonut esille tutkimuksissaan. Sukupuolten roolien välisiä eroja ei Suomessa vielä vuosisadan vaihteessa ollut sisäistetty siinä määrin kuin vahvan sivistyneistön valtioissa.³⁹

Tutkimuskysymys

Pro gradu -tutkielmassani pohdin yksilöä osana koko yhteiskunnan kattanutta politisoitumisprosessia, murroksen aikakautta ja uudenlaisen kansakunnan rakentumisen aikaa. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen Aliina Salomaan siirtymistä raittiustoimintaan, sekä

³⁵ Kts. esim. Sulkunen 2006, erit., 10–13.

³⁶ Aliinan taustasta tarkemmin kappaleessa III.

³⁷ Sulkunen käsittelee naisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden juuria tarkemmin artikkelissaan ”The Mobilization of Women and the Birth of Civic Society”, Sulkunen 1990; Myös Sulkunen 1989, 178–191 ja Sulkunen 1991, 51–73.

³⁸ Sulkusen alustus konferenssissa ”Suffrage, Gender and Citizenship”. Sulkunen 2006, 13. Myös Sulkusen tutkimus Liisa Eerikintytärestä käsittelee naisten roolia herätysliikkeissä, ja uskonnon merkitystä naisten aktiiviselle roolille suomalaisessa yhteiskunnassa. Sulkunen 1999. Kts. myös Markkola 2002.

³⁹ Sulkunen 2006, 10–13; myös Sulkunen 1991, 56–60, 70–73 ja Sulkunen 1987, 169–172.

hänen työnsä muuttumista aktiiviseksi yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi toiminnaksi. Tätä muutosta ja toimintaa pyrin peilaamaan koko maata kattaneeseen murroksen tilaan sitoen samalla muutoksen juuret aikaisempiin tapahtumiin. Tarkoitukseni on siis tarkastella Aliinan persoonan kautta kollektiivisen poliittisen toiminnan rakentumista vuosisadan vaihteen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Näkökulmani on huomattavan mikrohistoriallinen. Tarkastelen tässä tutkielmassa, miten kansakunnan järjestäytyminen ja poliittinen herääminen näkyvät yksilön toiminnassa ja kuinka murroskausi heijastuu hänen toimintaansa. Tällä menetelmällä pyrin pääsemään mahdollisimman syvälle yhden ihmisen, Aliinan, toiminnan tarkoitukseen ja motiiveihin. Koska ihminen on aina vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa, tarkastelen myös kuinka yksilön toiminta heijastuu laajempaan historialliseen tapahtumakenttään. Eli toisin sanoen, minkälaisessa vuorokeskustelussa yhteiskunta ja ympäröivät tapahtumat yksilön kanssa olivat. Näenkin mikrohistoriallisen tason ja laajemmat historialliset tapahtumat ennen kaikkea vuorovaikutteisina ja kiinteinä osina toisiaan.⁴⁰

Uskon myös yksilön aktiiviseen rooliin historian tapahtumissa. Yksilö ei ollut vain virran vietävänä tai tempautunut tahtomattaan mukaan toimintaan. Hän oli aktiivinen osa tapahtumia välillä vastustaen, välillä tukien toimintaa tai omaksuen täysin passiivisen roolin tapahtumiin. Ympäristö vaikutti yksilön toimintaan luoden toimintamahdollisuudet ja sen rajat. Sen lisäksi hän myös itse pyrki aktiivisesti etsimään omia toiminnan mahdollisuuksiaan ja tapojaan toimia muutoksen keskellä. Yksilö oli se, joka muokkasi ympärillään olevat mahdollisuudet toiminnaksi. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole laatia perinteistä henkilöhistoriaa, sillä tutkimukseni päämääränä on laajemman tapahtumakentän ymmärtäminen. Tätä pyrin ymmärtämään tarkastelemalla lähemmin yhden ihmisen toimintaa ja tuomalla esille yksilöä laajempaan historialliseen kokonaisuuteen sitovat tekijät. Tällä tavalla saan parhaiten tuotua esille ”vuorokeskustelun” historian mikro- ja makrotasojen välillä.

Sukupuolella on väistämättä tärkeä merkityksensä tutkimuksessani, vaikka tarkoitukseni ei ole kirjoittaa sukupuoli- tai naishistoriaa. Sukupuoli on kiistämättä vaikuttanut Aliinan toimintaan ja hänen vaikutusmahdollisuuksiinsa. Otan tämän luonnollisesti huomioon tutkimusta rakentaessani, mutta tutkimuksen motiivina ei ole naishistorian kirjoittaminen. En siis kirjoita siitä, mitkä olivat naisen vaikuttamismahdollisuudet tai kuinka nainen politisoitui mukaan julkiseen poliittiseen toimintaan kodin piiristä. Tarkoitukseni on, kuten aikaisemmin mainitsin, kansakunnan järjestäytymisen ja politisoitumisen ymmärtäminen *yksilön* avulla. Mielestäni se, että

⁴⁰ Mikrohistorialla tarkoitan samantapaista tutkimusideaa kuin teoksissa Alapuro 1994 ja Davis 1997.

tutkimuskohteeni sattuu olemaan nainen, ei tee siitä automaattisesti naishistoriaa; eihän tutkimustani kutsuttaisi mieshistoriaksi, jos tutkimuskohteenani olisi mies.

Pro gradu -tutkielmani jakautuu kuuteen eri osaan: Johdantoon ja neljään päälukuun sekä loppulukuun. Käsittelyluvussa 'Yhteiskunnallinen tilanne järjestäytymisen virittäjänä' tarkastelen niitä yhteiskunnassa vallitsevia asioita, jotka vaikuttivat yksilön eli Aliinan järjestäytymiseen. Tämän kappaleen tarkoituksena on antaa lukijalle tarvittavat tiedot yhteiskunnallisista oloista, sen poliittisesta tilanteesta ja lainsäädännöstä. Tärkeimpänä näistä tuodaan esille Tampereen kaupungin olot vuosisadan vaihteessa keskittyen erityisesti paikalliseen alkoholilainsäädäntöön ja äänioikeuteen. Lisäksi kartoitan kaupungin raittiusoloja ja Liiton yhteyttä Raittiuden Ystäviin.

Kappaleessa 'Aliinan järjestäytyminen' keskityn erityisesti elämäkerroissa rakennettuun myyttiin Aliinasta ja niihin henkilökohtaisiin tekijöihin, jotka vaikuttivat hänen myöhempään järjestäytymiseensä. Käsittelen myös Aliinan siirtymistä mukaan raittiustoimintaan tuoden esille hänen oman tarinansa siitä kuinka hän päätyi valitsemaan raittiuden. Tällä tavoin pystyn paremmin erittelemään missä määrin yksilön politisoituminen johtui henkilökohtaisista ja milloin taasen yhteiskunnallisista tekijöistä.

Kappaleessa 'Järjestäytymisen politisoituminen' tuon esille yhteiskunnallisia ja poliittisia tekijöitä, mitkä vaikuttivat Aliinan järjestäytymiseen. Mutta myös päinvastoin: kuinka yksilö pyrki vaikuttamaan yhteiskuntaan omalla toiminnallaan.

Kappaleessa 'Aliinan toiminta ja poliittiset teemat' sidon aikaisemmat kappaleet yhteen ja tuon esille sen toiminnan, johon järjestäytyminen ja politisoituminen johtivat. Tässä yhteydessä tuon myös esille Aliinan poliittiset teemat ja erittelen tarkemmin miksi hänen toimintansa ja poliittiset kantansa muotoutuivat sellaisiksi kuin muotoutuivat.

Loppukappaleessa 'Aliinan ja yhteiskunnan vuorokeskustelua' sidon tutkielmani johtopäätökset yhteen, asetan esittämäni vielä kerran kriittisen tarkastuksen alaiseksi ja sovitan tutkimukseni osaksi suomalaista historian tutkimusta.

Käsitteet

Puhun tutkimuksessani paljon Aliinan toiminnan *politisoitumisesta*, *poliittisuudesta* ja *yhteiskunnallisuudesta*.⁴¹ Tämän tutkielman yhteydessä näen käsitteen *poliittinen* merkityksen perinteistä valtiojohtoon, parlamentteihin, senaatteihin tai valtuustoihin (tai niiden välittömään läheisyyteen) liittyvää vallan ja päämäärien tavoittelua laajempaan kokonaisuutena.⁴² Koen virallisten poliittisten organisaatioiden ulkopuolella tapahtuvan toiminnan *poliittisena* siinä tapauksessa, jos se pyrkii saamaan muutoksen aikaan jossakin poliittisessa organisaatiossa – kuten kieltolain voimaan saattamisen valtiopäivillä. Koen toiminnan poliittisena myös siinä tapauksessa, jos toiminta kohdistuu tavalliseen kansaan tarkoituksenaan ihmisten motivoiminen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen muutokseen ja aktiivisuuteen. Koen toiminnan *yhteiskunnallisena* silloin kun toiminta kohdistuu yksilöihin ja heidän tapojensa muuttamiseen – tässä tapauksessa ihmisten sivistämiseen juoppouden aiheuttamista ongelmista ja raittiuden edistämiseen kansalaisten parissa. Politisoitumisella tarkoitan yksilön tai ihmisryhmän toiminnan muuttumista poliittiseksi ja tähän johtanutta prosessia. Poliittisuutta puolestaan käytän viittaamaan ihmisten toiminnan poliittiseen luonteeseen.

Raittiustoiminnalla oli myös vahvasti oma *sosiaalinen*⁴³ *luonteensa* (ihmiset osallistuivat yhdistyksien toimintaan erityisesti sen vuoksi, että ne tarjosivat monenlaista yhteisöllistä toimintaa), joka leimaa sekä yhteiskunnallista että poliittista toimintaa. Tämä yhteensulautuminen hämärtää rajaa yhteiskunnallisen ja poliittisen välillä. Tulisikin pitää mielessä, että mitään selkeää rajaa Aliinan toiminnan poliittisuudessa, yhteiskunnallisuudessa tai sosiaalisuudessa ei ole olemassa, sillä erot ovat lopulta hyvin pieniä. Tämä johtuu pääosin siitä, että tuona aikana nämä kolme koettiin käytännössä yhdeksi ja samaksi ilmiöksi. Raittiustoimintaa voisikin kutsua epäviralliseksi (sosiaaliseksi ja yhteiskunnalliseksi) politiikaksi.⁴⁴ Ihmiset eivät aina itse nähneet toimintaansa

⁴¹ Vrt. *politisoitua*, eng. *politicise*: to make sth a political issue, to make sb/sth more involved with politics. *Poliittinen*, eng. *political*: connected with the state, government or public affairs; connected with the different groups working in politics, especially their policies and the competition between them. *Oxford Advanced Learners Dictionary* 2000. Käsitteen ”yhteiskunnallinen” lähin vastaava käänös englanniksi olisi *social work* tai *civic societal work*. Englanninkielinen käänös ei kuitenkaan tämän käsitteen kohdalla juuri auta ymmärtämään sanan varsinaista merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisää määrittelyä kts. esim. Schmitt 1996, *The concept of the political*, 19–79.

⁴² Vrt. *politiikka*, eng. *politics*: the activities involved in getting and using power in public life, and being able to influence decisions that effect a country or a society. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* 2000.

⁴³ Vrt. *sosiaalinen*, eng. *social*: connected with activities in which people meet each other for pleasure. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* 2000.

⁴⁴ Toinen tapa viitata raittiusliikkeiden poliittisuuteen olisi viitata mm. Saarisen käyttämään termiin ”ruohonjuuritason politiikka”. Tämä ei kuitenkaan tunnu täysin pätevän raittiusyhdistyksiin enää vuosisadan vaihteen jälkeen, jolloin yhä kiihtyvässä tahdissa ja yhä suuremmalla joukolla lähdettiin ajamaan kieltolaki- ja äänioikeusasiaa. Tämän toiminnan kutsuminen ruohonjuuritason toiminnaksi olisi mielestäni vain turhaa vähättelyä ja arvohierarkioiden luomista ja

poliittisena, vaan pikemminkin sosiaalisena, kansan hyväksi suoritettuna yhteisöllisenä toimintana; vasta historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna heidän toimintansa näyttäytyy poliittisena. He eivät siis varsinaisesti olleet tietoisia poliittisia toimijoita. Tämä on havaittavissa erityisesti rivijäsenten kohdalla, mutta epätietoisuus oman toiminnan merkityksestä on johtokuntien ja seurojen aktiivien kohdalla jokseenkin arveluttavaa.⁴⁵

Radikalisoituminen ja *radikaali* ovat kolmannet tärkeät tutkielmassa käytetyt käsitteet. Radikalisoitumisella ja radikaalilla toiminnalla tarkoitetaan tämän tutkielman yhteydessä ensisijaisesti selkeää muutosta verrattuna aikaisempaan toimintaan, mutta myös ehdottomia ja jyrkkiä uudistusvaatimuksia suhteessa aikaisempaan toimintaan tai vallitsevaan tilanteeseen. Näihin käsitteisiin en tässä yhteydessä sisällytä vallankumouksellisuutta, väkivaltaisuutta tai äärimmäisyyksiin menemistä.⁴⁶ Tekstiyhteydessä tuon myös esille sen, onko radikalisoitumisesta tai radikaalista toiminnasta puhuessani kyse ainoastaan muutoksesta aikaisempaan, vai onko kyseessä jyrkät uudistusvaatimukset tai ehdottomuus. Radikalisoituminen, radikaali toiminta tai henkilö ei siis ole sama asia kuin radikalismi, jolla yleensä tarkoitetaan ”äärisuuntaa, joka tavoittelee läpikotaista muutosta tai uudistusta, joka on vallankumoushenkinen”⁴⁷ Pikemminkin koen radikalismia Aliinan ja Liiton yhteydessä ”mielipidesuuntana, joka perinpohjaisesti uudistuksiin tähdäten soveltaa tiettyjä periaatteita määrätietoisesti yhteiskunnall. olojen arvostelussa”.⁴⁸ Tulisi myös pitää mielessä, että radikalismi on vuosisadan vaihteessa ymmärretty eri tavalla kuin tänä päivänä ja että käsite on myös sidoksissa aikalaisten omiin käsityksiin. Näitä aikalaisten käsityksiä pyrin ymmärtämään ja tuomaan esille tutkielmani edetessä.

Uskonnollisuus ja *kristilliset arvot* ovat neljäs merkittävä käsite, jota käytän tutkielmassani. Uskonnollisuudella viitataan tässä yhteydessä ennen kaikkea evankelis-luterilaiseen kristinuskoon yleisesti, sen sijaan että käyttäisin sitä viittaamaan johonkin tiettyyn uskonnolliseen yhdyskuntaan tai liikkeeseen. Kristillisyydellä ja kristillisillä arvoilla tarkoitan samaa kuin uskonnollisuudella. Kirkolla oli vahva jalansija suomalaisessa yhteiskunnassa vuosisadan vaihteessa ja uskonto levittäytyi yli ihmisen koko elämän tavalla, mikä tästä päivästä katsoen saattaa olla hyvin vaikeaa käsittää. Kirkolla ja sen opeilla oli vahva auktoriteetti ihmisiin, eikä yhteiskunta ollut siinä määrin

poliittisen toiminnan arvottamista. Saarinenkin käyttää tätä termiä lähinnä 1800-luvun puolivälissä alkaneiden ompeluseurojen ja muiden naisten aktivointiin tähdänneiden liikkeiden kautta. Saarinen 1989, esim. 115, 121.

⁴⁵ Sulkunen on tutkinut raittiusliikkeiden poliittista, yhteiskunnallista sekä sosiaalista luonnetta väitöskirjassaan *Raittius kansalaisuskontona* ja tuonut esille seurojen jäsenten vaihtelevan osallistumisaktiivisuuden sekä korostanut erityisesti rivijäsenten heikon kiinnittymisen seuran järjestämään toimintaan. Sulkunen 1986.

⁴⁶ Määritelmäni on siis siinä kohdin samanlainen kuin esimerkiksi Gummeruksen suuressa Sivistyssanakirjassa, mutta olen jättänyt siitä pois vallankumouksellisuuden ja äärimmäisyyksiin menemisen.

⁴⁷ Gummeruksen suuri sivistyssanakirja 2001.

⁴⁸ Tietojätti, 1999.

maallistunut kuin tänä päivänä. Tutkielmani yhteydessä puhun uskonnollisuudesta käytännössä vain Aliinan ja Liiton yhteydessä, ja siitä, millainen merkitys uskolla oli heidän toiminnalleen. En siis pyri käsittelemään uskonnon merkitystä laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa. Se, että koko yhteiskunnassa uskonnolla oli merkittävä rooli, ei tee uskonnon merkitystä vähäisemmäksi Aliinan tai Liiton kohdalla. Heidän toimintaansa ymmärtääkseen täytyy myös ymmärtää mikä uskonnon merkitys heille oli, ja miten he käyttivät sitä omassa toiminnassaan.

Radikaali uskonnollisuus on viimeinen ja merkittävin käyttämäni käsitteistä. Radikaali kristillisyys oli tiiviissä yhteydessä myöhemmin perustettuun Kristilliseen työväenliittoon, mutta vielä Aliinan aikana se ei ollut saanut varsinaista ohjelmallista muotoa, vaan aate oli vasta muotoutumassa. Käytännössä radikaali uskonnollisuus kuvaa sitä tapaa, miten Aliina selitti ja oikeutti kaikki yhteiskunnalliset ja raittiuteen liittyvät vaatimuksensa kristinuskon oppeilla. Kaikki hänen toimintansa nojasi siis kristillisiin arvoihin, eikä mikään saanut olla ristiriidassa näiden arvojen kanssa. Myös motivaatio hänen työnsä lähti kristillisyydestä, sillä hän koki toteuttavansa Jeesuksen oppeja raittiustyöllään. Ympäröivän yhteiskunnan hän näki toimivan Jeesuksen oppien vastaisesti sen salliessa alkoholijuomien myynnin ja kaupan. Raittius puolestaan oli lähimmäisenrakkauden nimissä tehtyä työtä, joka sai perustelunsa Raamatun opeista. Erityisesti Jeesuksen opetukset olivat tärkeässä roolissa. Yhteiskunta oli siis epäkristillinen sen salliessa alkoholikaupan, ja yhteiskunnan kristillisyys voitaisiin palauttaa ainoastaan kieltämällä kaikki alkoholi lopullisesti. Aliinan kristillisyys oli siis ehdotonta, eikä se siten sallinut minkäänlaisia kompromisseja, vaan nojasi kaikessa kristinuskon oppeihin.

Lähdeaineisto ja aikaisempi tutkimus

Tutkimusaineistoni on huomattavan sirpaleista koostuen paljolti pienistä tiedon palasista, koska Aliinaa ei aikaisemmin ole tutkittu. Tutkimuksessa olen käyttänyt erityisen paljon hyväkseni Aliinasta kirjoitettuja kolmea muistokirjoitusta ja Aliinan omaelämäkertaa. Näiden avulla olen hahmottanut Aliinan henkilökuvaa ja toimintaa sekä hyödyntänyt muistokirjoitusten antamia suuntaviivoja lähdeaineiston etsinnässä. Ensimmäinen muistokirjoituksista on kirjoitettu Tampereen kansakoulujen kertomukseen lukuvuodelta 1908–1909, ja toinen Tampereen kansakoulujen historiaan. Molemmat ovat noin kahden sivun mittaisia. Kolmas löytyy Aliinan muistolle omistetusta *Ylöspäin* -runokokoelmasta, johon on koottu Aliinan vuosien varrella *Wäinämöiseen* kirjoittamia runoja. Aliinan raittiustoveri ja opettajakollega Kyösti Huhtala on kirjoittanut tähän

teokseen noin kaksikymmentäsivuisen pienimuotoisen elämäkerran, johon Aliinan kirjoittama omaelämäkerta on sisällytetty. Alun perin Aliinan omaelämäkerta julkaistiin Raittiuden Ystävien kustantamassa raittiuslehti *Kylväjässä* vuonna 1901. Laajin yksittäinen Aliinaa käsittelevä lähdemateriaalini on hieman yli satasivuisen hänen nimellensä julkaistun teoksen elämäkertaosuus.⁴⁹

Olen kartoittanut Aliinan toimintaa ja näkemyksiä erityisen paljon Tampereella julkaistun, kristillisiä arvoja edustavan *Wäinämöinen* -raittiuslehden avulla. Voimakkaan uskonnollinen *Wäinämöinen* ajoi raittiuden lisäksi myös rauhanasiaa sekä lasten- ja itsekasvatusta. *Wäinämöinen* perustettiin aikaisemmin Tampereen raittiusyhdistys Liiton omistuksessa olleen *Aamunairuen* tilalle, mutta lehti siirtyi vuonna 1887 Raittiuden Ystävien omistukseen ja sen äänenkannattajaksi. Tämän vuoksi Tampereelle perustettiin uusi lehti, jotta paikkakunnalle saataisiin oma, riippumaton raittiusjulkaisu. *Wäinämöisen* perustaja ja päätoimittaja Aaku Mäki⁵⁰ oli raittiusyhdistys Liiton johtokunnan sekä Aamuruskon ja Liiton yhteisen toimikunnan puheenjohtaja. Hänen kanssaan Aliinan toimi läheisessä yhteistyössä. Lehti oli siis tiukasti Liiton johtokunnan hallinnoima ja kuvasti siten Liiton ajamia asioita ja ideologioita. Aliina kirjoitti *Wäinämöiseen* huomattavan määrän artikkeleita, käännöksiä, runoja ja näytelmiä. Seurojen, johtokuntien ja päätoimikuntien pöytäkirjat sekä Aliinan laatimat raittiuspoliittiset julkaisut ja julistukset ovat luonnollisesti olleet myös tärkeitä kartoittaessani hänen toimintaansa.⁵¹ Lisäksi muutamat tutkimukset ja opinnäytetyöt⁵² sivuavat hänen töitään ja saavutuksiaan. Nämä viittaukset ovat johdattaneet minut usean uuden tiedonlähteen äärelle.

Suomalaisessa historiantutkimuksessa on yhteiskunnan järjestäytymistä ja politisoitumista käsitelty huomattavan paljon ja monista eri näkökulmista. Oma tutkimukseni sijoittuu selkeimmin juuri tähän historiantutkimuskenttään. Ruohonjuuritason tutkimus on kuitenkin yhä alue, joka mielestäni kaipaa lisää huomiota.⁵³ Järjestäytymisen ja politisoitumisen tutkimusta on tehty keskittymällä laajempaan organisaatiokenttään, joka on perustunut paljolti eliitin ja järjestäytymisen ylempään tasoon, sen johtajistoon ja viralliseen kantaan. Jäsenkunnan kohdalla tutkimus puolestaan on

⁴⁹ *Tampereen kaupungin kansakoulut* 1909, 23–25; Mäkinen K. 1922, 301–303; Salomaa 1909, 5–22.

⁵⁰ Mäki oli perustamassa myös *Aamunairutta*, jonka päätoimittajana hän toimi yhdessä O. J. Cantellin ja A. A. Granfeltin kanssa. Lehteä alettiin julkaista 1885. Kaukovalta 1934, 25–26.

⁵¹ *Wäinämöisen* vuosikerrat 1897–1906; Esimerkiksi seuraaviin Aliinan laatimiin teoksiin olen tukeutunut tämän tutkielman yhteydessä paljon: *Tampereen raittiustaloasia* 1900; *Muistoja* -julkaisun artikkeli 'Tampereen raittiusväen toiminta kunnallisella alalla', *Muistoja* 1904, 61–72; 'Sanomalehdet juomatavan edistäjinä', *Wäinämöinen*, 29.4.1899.

⁵² Tutkimukset: Saarinen 1989; Telemäki 1979; Kaukovalta 1934; Voionmaa 1907–1910; Lisensiaattityöt: Huuhtanen 1970; Opinnäytetyöt: Mäkinen S. 1997; Rajamaa 2001; Alanne 1973.

⁵³ Alapuron teos *Suomen synty* on yksi mielenkiintoisimmista politiikan ruohonjuuritasoon ja mikrohistoriaan keskittyneistä 1980-luvun jälkeisistä tutkimuksista, joita on Suomessa viime vuosina laadittu ja olenkin pohjannut omaa työtäni paljon juuri tähän teokseen. Kts. Alapuro 2001.

keskittynyt pääasiassa jäsenlukuihin ja kollektiiviseen toimintaan, missä huomio on kohdistunut esimerkiksi mielenosoituskokouksien ja adressien tutkimiseen. Arkinen puurtaminen ja yksilöiden kollektiiviseen toimintaan johtanut konkreettinen työ, on jäänyt suurempien kokonaisuuksien ja huomiota herättäneiden tapahtumien varjoon.

Kansakunnan järjestäytymisen ja politisoitumisen tutkimuksista olen käyttänyt hyväkseni erityisesti Irma Sulkusen, Risto Alapuron ja Ilkka Liikasen tutkimuksia. Sulkusen teos on toiminut raittiustoiminnan järjestäytymistä avaavana teoksena, Alapuron teokset ovat avanneet kansakunnan järjestäytymistä laajemmassa näkökulmassa ja Liikasen teos on auttanut fennomanian, nationalismin ja kansallisromantiikan avaamisessa. Olen lisäksi käyttänyt apunani Saarisen ja Alapuron sekä myös Sulkusen teorioita muodostaessani käsityksiä ruohonjuuritason poliittisesta toiminnasta.⁵⁴ Ja koska kansakunnan rakentumisen historia on läheisessä yhteydessä äänioikeuden historiaan, olen hyödyntänyt tätä tutkimusta mahdollisimman paljon. Äänioikeuden historiaa olen käsitellyt erityisesti teoksien *Yksi kamari - kaksi sukupuolta* sekä *Alan Suomineito ja suojeleusikä*, avulla. Samaan aihepiiriin ovat myös yhteydessä Tampereen Suomalaisesta puolueesta ja työväenliikkeestä laaditut historiat, jotka ovat olleet ensiarvoisen tärkeitä kaupungin poliittisten tapahtumien ja poliittisen ilmapiirin tutkimisessa.⁵⁵

Sulkusen *Raittius kansalaisuskontona* on toiminut tutkimukseni tärkeimpänä historiateoksena, taustoittajana ja teoreettisena tukena. Hänen 'The Women's Movement' -artikkelin (teoksessa *Finland: People, Nation, State*) avulla olen lisäksi rakentanut kuvaa uskonnon vaikutuksesta naisen rooliin suomalaisessa yhteiskunnassa. Sulkusen *Retki naishistoriaan* puolestaan on toiminut sekä innoittajana että apuna oman tutkimuksen näkökulmien valinnassa. Alapuron *Revolution in Finland* ja *Suomen synty* ovat olleet erinomaisia teoksia selvittäessäni kansan mobilisaatiota kansalaisjärjestöihin. Liikasen *Fennomania ja kansa* on ollut apuna nationalismin ymmärtämisessä sekä ylemmän poliittisen tason toiminnan hahmottamisessa. Saarisen artikkeli 'Aamuruskoa ja äänioikeutta' teos *Tuntematon taasen* johdatti minut tutkimukseni pariin. Olen myös käyttänyt omassa työssäni hyväkseni hänen ajatustaan ruohonjuuritason poliittisesta toiminnasta, jota Aliinankin raittiustyö hyvin kuvastaa.⁵⁶

Opettajuudella on tärkeä osa tutkimuksessani. Olen kartoittanut mahdollisimman laajasti Jyväskylän seminaaria ja sen arvomaailmaa niiltä kohdin, kuin olen kokenut tarpeelliseksi ymmärtää Aliinan

⁵⁴ Sulkunen 1986; Sulkunen 1989; Sulkunen 1991; Alapuro 1988; Alapuro 2001; Liikanen 1995; Saarinen 1989.

⁵⁵ Pääteoksina olen käyttänyt seuraavia kirjoja: Sinisalo 1932; Kanerva 1986. Myös seuraavat teokset ovat olleet tärkeitä: Vares 2000; Raevuori 1936.

⁵⁶ Sulkunen 1986; Sulkunen 1989; Sulkunen 1991; Alapuro 1988; Alapuro 2001; Liikanen 1995; Saarinen 1989.

toimintaa. Seminaarilla oli voimakas vaikutus opiskelijoihinsa ja heidän myöhempään elämäänsä, ja uskon Aliinan kohdalla olleen samoin. Muun muassa Anne Ollila on korostanut tutkimuksessaan *Jalo velvollisuus* kuinka opettajan ammatti varsinkin naisten kohdalla nähtiin kutsumusammattina. Naisopettajien identiteettiin yhdistettiin voimakkaasti velvollisuudentunne ja jatkuva aherrus: koko elämä tuli omistaa arvokkaalle työlle. Opettajuuden ja naisen työn velvoitteita pohtiessani, olen huomannut Ollilan ajatukset hyvin käyttökelpoisiksi.⁵⁷ Lisäksi olen käyttänyt hyväkseni Aimo Halilan Jyväskylän seminaaria käsitteleviä historiateoksia sekä muita teoksia ja historiikkeja, joissa käsitellään seminaarin historiaa ja henkistä perintöä. Kansakoulunopettajuutta ja sen historiaa olen lähestynyt erityisesti Risto Rinteen tutkimuksien avulla.⁵⁸

Uskonnollisuus on tutkimuksessani merkittävässä asemassa. Olen hyödyntänyt sekä Paavo Kortekankaan teosta *Kirkko ja uskonnollinen elämä teollistuvassa yhteiskunnassa* että Simo Heinisen ja Markku Heikkilän kirjaa *Suomen kirkkohistoria*. Myös Harri Heinon *Mihin Suomi uskoo* sekä Heikkilän ja Juha Sepon artikkeli 'Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma"' ovat auttaneet kartoittamaan herätysliikkeitä, erityisesti evankelisuutta ja herännäisyyttä. Lisäksi lukuisat internet-sivustot ovat olleet suuri apu hajanaisten tiedonsirujen yhdistämisessä, sillä vain harvojen uskonnollisten ja maailmankatsomuksellisten liikkeiden historiasta on Suomessa saatavilla riippumatonta tutkimusta.⁵⁹

Tutkimukseni teoreettiseen puoleen ovat vaikuttaneet myös voimakkaasti seuraavat teokset, vaikka en olekaan kaikkiin suurissa määrin viitannut. Henkilö- ja mikrohistorian tutkimusta ja rakentumista olen tarkastellut erityisesti Matti Peltosen ja Patrick Joycen tutkimuksien avulla, mutta myös Jill Liddingtonin ja Natalie Zemon-Davisin työt ovat auttaneet tutkimusmetodin ja -näkökulmien työstämisessä. Kaksi viimeksi mainittua edustavat myös mielenkiintoisella tavalla naishistoriaa, ja omat näkemykseni nojaavatkin vahvasti heidän edustamaansa tutkimuslinjaan. Henkilöhistorian tutkimusta olen syventänyt mm. Sulkusen Mandi Granfeltia ja Miina Sillanpäätä käsittelevien teoksien avulla, joiden avulla olen päässyt perehtymään tarkemmin raittiusnaisia koskevaan historiankirjoitukseen.⁶⁰ Koska raittiusliike voidaan myös nähdä populaariksi kansanliikkeeksi, olen käyttänyt hyväkseni myös populaarikulttuurin teorioita. Tässä kohdin John Fiske teokset⁶¹ ovat

⁵⁷ Ollila 1998.

⁵⁸ Halila 1963; Harjula L. 2004; Jyväskylän 1937; Mäkinen K. 1922; Rinne 1986; Rinne 1989; Telemäki 1979.

⁵⁹ Kortekangas 1965; Heikkilä & Seppo 1987; Heino 1984; Heininen & Heikkilä 1996. Myös seuraavat: Joyce 1994; Sulkunen 1989; Sulkunen 1991; Sulkunen 1999; Markkola 2002; Davis 1997.

⁶⁰ Davis 1983; Davis 1997; Joyce 1994; Liddington 1978; Liddington 2005; Liddington 2006; Markkola 1994; Markkola 1989; Ollila 1998; Peltonen 1999; Sulkunen 1989; Sulkunen 1995.

⁶¹ Näissä teoksissa Fiske puhuu populaarin ja populaarikulttuurin rakentumisesta ja leviämisen tavoista. Fiske 1989; Fiske 1993.

toimineet tutkimukseni rakennuspalikoina, joiden kautta olen pystynyt jäsentämään itselleni paremmin populaarien kansaliikkeiden syntymistä.

Lopuksi olen vielä selvittänyt asumista, liikkumista ja elintapaa sekä -tasoa Tampereen ja Lopen historiaa yhdistelemällä. Tämän avulla olen pystynyt hahmottamaan paremmin millaisissa oloissa Aliina joutui toimimaan. Tampereen paikallishistoriaa olen tutkinut Pertti Haapalan *Tehtaan valossa* -tutkimuksen sekä Rasilan ja Voionmaan *Tampereen historia* -teoksien avulla. Lisäksi olen kartoittanut Aliinan kotiseudun historiaa Jorma Kallenaution *Lopen historia* -teoksen avulla.⁶²

⁶² Haapala 1986; Kallenautio 1976; Rasila 1984; Voionmaa 1907–1910; Voionmaa 1932.

II Yhteiskunnallinen tilanne järjestäytymisen virittäjänä

Tampere oli 1800-luvun loppua lähestyessä Suomen selväpiirteisin teollisuuskaupunki. Voimakkaasti kasvavassa kaupungissa erikoisuutena oli huomattava työläisnaisten osuus kaupungin asukkaista, mutta myös työväestön osuus kaupungin väestöstä oli huomattava. Vuosisadan vaihteen Tamperetta pidettiin naisten kaupunkina. Tampere oli myös maan muista suurista kaupungeista poiketen suomenkielinen teollisuuskaupunki, jossa ruotsinkielinen väestöosuus oli huomattavasti muita kaupunkeja pienempi.⁶³

Tampereen työväestöllä oli vahvat juuret kaupungissa suuren lukumääränsä ja kaupungin suomalaisittain varhaisin alkaneen teollistumisen ansiosta. Kaupungista muotoutui työväenliikkeen vahva kannatusalue, jossa työväestön järjestäytyminen alkoi nopeasti.⁶⁴ Ensimmäinen wrightiläinen työväenyhdistys Tampereelle syntyi vuonna 1886 ja vuosikymmen myöhemmin alkoi liikkeen itsenäistyminen. Puolueeksi työväki järjestäytyi jo vuonna 1897. Työväenliikkeen itsenäistyminen tapahtui siis samaan aikaan raittiusliikkeen itsenäistymisen kanssa. Vankan kannatuksensa ansiosta työväenliikkeellä oli merkittävä asema myös kaupungin kunnallispolitiikassa, vaikka suurta menestystä puolue ei koskaan saanutkaan varallisuuteen sidotusta ääniasteikosta johtuen.⁶⁵ Tampereen puoluekentän erikoisuutena voidaan myös pitää Ruotsalaisen puolueen heikkoa edustusta kunnallispolitiikassa ja Suomalaisen puolueen poikkeuksellisen vahvaa valta-asemaa. Tamperelaisista vain pieni osa oli ruotsalaisia, mikä heijastui myös porvariston suhteellisen heikkoon edustukseen kaupungissa. Suomalainen puolue sitä vastoin oli kaupungissa vahva ja pyrki myös säilyttämään puolueensa yhtenäisyyden vallassa.⁶⁶

Tampereen raittiusseurat

Tampereen raittiusseurojen järjestäytyminen oli vuosisadan vaiheessa voimakkaassa muutostilassa. Vuodesta 1897 vuoteen 1901 Tampereen raittiusseurojen väliset suhteet olivat äärimmäisen sekavat. Vuodesta 1898 lähtien Tampereella toimi käytännössä yhtä aikaa kaksi Tampereen

⁶³ Haapala 1986, 127; Rasila 1984, 24–29, 222–224; Salmio 1995, 4.

⁶⁴ Kanerva 1986, 7–17; Sulkunen 1986, 154–155.

⁶⁵ Haapala 1986, 195; myös Sulkunen 1986, 154–155.

⁶⁶ Rasila 1986, 573–575; Haapala 1989; *Poliittinen* 1972, 1–2; Salmio, 131–132.

Raittiusseuran johtokuntaa ja lisäksi vielä yhteinen päätoimikunta, jonka Liitto ja Aamurusko muodostivat.

Vuoden 1884 keväällä perustettu Tampereen Raittiusseura oli ennen vuotta 1885 toiminut kaupungin ainoana raittiusseurana. Paikkakunnalle ja lähialueille syntyneiden uusien seurojen syntymisen jälkeen muodostettiin keskusyhdistys, joka otti itselleen entisen paikallisseuran, Tampereen Raittiusseuran, nimen. Vanhan, paikallisseurana toimineen Tampereen Raittiusseuran jäsenet ja seuratoiminta siirtyivät tarkoitusta varten perustettuun uuteen raittiusseuraan, Liittoon. Tampereen Raittiusseurasta muodostui näin ollen paikallisten seurojen keskusyhdistys, jonka perustivat alun perin vuonna 1885 kaupungin raittiusseurat Liitto ja muutamat maalaisseurat. Jälkimmäiset erosivat kuitenkin jo vuonna 1888 Tampereen Raittiusseurasta liittyäkseen Raittiuden Ystäviin. Hieman myöhemmin yhdistykseen liittyi Aamurusko ja pian tämän jälkeen Toivo.⁶⁷

Tampereen kolmesta paikallisseurasta, Liitosta, Aamuruskosta ja Toivosta valittiin edustajat Tampereen Raittiusseuran päätoimikuntaan. Lisäksi molemmat lähettivät tämän keskusyhdistyksen vuosikokouksiin jäsenmääränsä mukaisen edustajiston, yksi jokaista kymmentä jäsentä kohti. Näiden edustajien joukosta valittiin aina vuosikokouksen yhteydessä uudet henkilöt Tampereen Raittiusseuran päätoimikunnan erovuoroisten jäsenten tilalle.⁶⁸ Tampereen Raittiusseura ei siis ollut sanan varsinaisessa merkityksessä seura, vaan yhteinen päätoimikunta, jonka paikallisseurojen edustajisto muodosti. Paikallisseurojen tehtäväksi jäi järjestää tosiasiallinen raittiustoiminta. Tampereen Raittiusseura toimi siten vain seurojen keskusteluareenana ja toiminnan koordinoijana.

Tampereen Raittiusseuran päätoimikunta ja Liiton johtokunta ajautuivat vuoden 1898 aikana riitoihin. Keskusyhdistys joutui kaaoksen tilaan, ja yhteisen keskusjärjestön puuttuessa se levisi myös paikallisseuroihin. Samalla seurojen sisällä alkoi poliittinen jakautuminen. Tampereen Raittiusseura ja sen alaiset paikallisseurat olivat aikaisemmin olleet voimakkaasti Suomalaisen puolueen vaikutuksen alaisia ja Suomalaisen Klubin jäseniä toimi merkittävässä määrin myös raittiusseurojen jäseninä ja sen johdossa. Vuoden 1898 aikana Suomalaisen puolueen jäsenet

⁶⁷ Toivo lopetti toimintansa jo muutaman vuoden kuluttua. Kaupungissa toimi myös raittiusseura nimeltä Taisto, joka toimi itsenäisesti aina Tampereen Raittiusseurain Keskuskomitean (KK) perustamiseen asti vuonna 1901, mutta jolla oli jo sitä ennen yhteistoimintaa Liiton ja Aamuruskon kanssa. Taistolla ei myöskään varsinaisesti ollut osallisuutta Tampereen Raittiusseuran riitoihin, sillä seura erosi jo varhaisessa vaiheessa pääseurasta aatteellisten näkemuserojen vuoksi. Kaukovallan mukaan taustalla olivat näkemuserot raittiusväen uuden ja vanhan sukupolven välillä. Seura halusi myös harjoittaa yhteiskunnallisesti vapaampaa raittiustyötä, joka ei olisi sidottu tiukkaan uskonnollisuuteen, kuten Tampereen Raittiusyhdistyksen alaisuus vaati. Lisäksi vuosisadan vaihteen jälkeen perustettiin muutamia muita raittiusseuroja, mutta niiden merkitys kaupungissa jäi pääosin vähäiseksi, kuten myös jäsenmäärät. Ainoastaan Suomen Rautatieläisten Raittiusyhdistyksen Tampereen piiri nousi mainittavaan rooliin kaupungissa. Kaukovalta 1934, 49, 51–52, 73–75.

⁶⁸ Alanne 1973, 40.

pääosin jättivät vastalauseena kaupungin raittiusseurat niiden kansanvaltaistumisen vuoksi ja perustivat oman raittiusseuransa Elon. Vastaavasti muutamat Liiton jäsenet jättivät samaan aikaan Suomalaisen Klubin osoittaakseen oman poliittisen kantansa. Näiden tapahtumien myötä niin sanottu ”kansanvaltainen suuntaus” pääsi vallalle nuoremman raittiuskuvon astuttua seurojen johtoon. Tähän uuteen raittiuskuvon kuuluivat muun muassa Aliina, Aaku Mäki ja Kyösti Huhtala.⁶⁹

Liitto oli Tampereella selkeästi suurin raittiusseura. Aamurusko oli toinen, jolla oli merkittävä määrä jäseniä, mutta se ylsi parhaimmillaankin vain noin kolmannekseen Liiton jäsenistöstä. Käytännössä Liitto ja Aamurusko olivat Tampereen johtavat raittiusliikkeet ja ne toimivat tiiviissä yhteistyössä, mutta myös juomalakon aikoihin perustettu Raitis Nuoriso pyrki läheiseen toimintaan Liiton ja Aamuruskon kanssa. Raitis Nuoriso oli poliittisesti aktiivinen, mutta joutui kamppailemaan jatkuvasti vähenevää jäsenistöä ja varojen puutetta vastaan eikä sen vuoksi saanut aikaan merkittävää itsenäistä toimintaa. Tämän vuoksi Raitis Nuoriso keskittyi osallistumaan aktiivisesti kaikkeen siihen toimintaan, jota suurimmat seurat järjestivät. Lisäksi Työväenyhdistyksen alaisuudessa toimi Väkijuomalakkoliitto, jolla oli vankka jäsenistö kaupungin tehdastyöväen keskuudessa. Väkijuomalakkoliitto pyrki toimimaan aktiivisesti kunnallispolitiikassa, mutta juomalakkoa ja suurlakkovuoden jälkeisiä aikoja lukuun ottamatta se ei noussut jäsenistöltään yhtä huomattavaksi kuin Liitto. Taisto oli Tampereen raittiusseuroista Liiton kovin kilpailija jäsenistönsä ja aktiivisuutensa puolesta, mutta se ei ollut lainkaan yhtä näkyvästi mukana kunnallispolitiikassa kuin Aamurusko. Lisäksi se pysyi Keskuskomitean perustamiseen asti erillään kaupungin muiden raittiusseurojen toiminnasta, kuulumatta edes Tampereen Raittiusseuraan. Pian Keskuskomitean perustamisen jälkeen vuonna 1901, syntyi kaupunkiin jälleen uusia seuroja. Suomen Rautatieläisten Tampereen piirin raittiusseura, joka oli Taiston ja Väkijuomalakkoliikkeen rinnalla kolmas työväestön raittiusseura kaupungissa, oli näistä merkittävin ja pitkäikäisin. Vuoden 1901 jälkeen Tampereelle perustettiin kaksi muutakin raittiusseuraa: Valkonauha ja Sinivuokko. Ne houkuttelivat keskuuteensa lähinnä ylempään keskiluokkaan kuuluneita naisia. Molempien jäsenistö jäi kuitenkin hyvin pieneksi ja toiminta oli vaatimatonta, eivätkä ne toimineet kaupungissa muutamaa vuotta pidempään. Kumpikaan seuroista ei myöskään ottanut aktiivista roolia kunnallispolitiikassa ja molemmat päätyivät lisäksi eroamaan Keskuskomiteasta pian liittymisensä jälkeen.⁷⁰

⁶⁹ Alanne 1973, 37–42; *Tampereen* 1901, 115, 117.

⁷⁰ Kaukovalta 1934, 47–37, 72–78.

Kaupungin poliittiset olot

Alkuun, kuten muuallakin maassa, Tampereen raittiusväki ja työväenyhdistys toimivat yhteistyössä Suomalaisen puolueen kanssa ja heidän toimintansa oli pääosin suomalaisen sivistyneistön johtama. Vasta 1890-luvun viimeisinä vuosina raittiusliike alkoi siirtyä koko maassa työväestön omiin käsiin. Liitto ja Aamurusko olivat 1880-luvulla Suomalaisen puolueen miesten johdossa ja erityisesti ensin mainittu työskenteli aktiivisesti tukeakseen Suomalaisen puolueen vaalipolitiikkaa. Esimerkiksi Tampereen Raittiusseuran perustajat olivat Suomenmielisiä ja muun muassa Kaarle Viljakainen, seuran tuleva puheenjohtaja, oli yksi Suomalaisen Klubin perustajajäsenistä ja Suomalaisen puolueen edustajista valtiopäivillä. Lisäksi monet muut seuran perustajista olivat selkeästi fennomaaneja. Myös Liiton uuden sukupolven edustajat ja tulevat johtohenkilöt, Aaku Mäki ja Kyösti Huhtala, olivat muutaman vuoden Suomalaisen Klubin jäseniä, kunnes ensin mainittu erosi vuonna 1897 ja jälkimmäinen vuonna 1898 – eli juuri samoihin aikoihin kun Suomalaisen puolueen sisälle alkoi laajemminkin ilmaantua jakautumista.⁷¹ Samaan aikaan alkoivat myös Liiton johtokuntien väliset kiistat.

Raittiusväen yhteistyö Suomalaisen puolueen kanssa konkretisoitui alkuun selkeäksi yhteistyöksi ennen vuosisadan viimeisinä vuosina alkanutta poliittista jakaantumista. Vielä 1890-luvun alussa Suomalainen puolue sekä raittius- ja työväenyhdistykset toimivat vaaliliitossa. Tämä johtui pääosin siitä, että suuri osa Liiton silloisesta johtokunnasta oli Suomalaisen Klubin jäseniä. Suomalainen puolue saavutti johtoasemansa Tampereen kunnallishallinnossa 1890-luvun ensimmäisinä vuosina etupäässä vähä-äänisten tuella, jonka puolue tavoitti raittius- ja työväenyhdistysten välityksellä.⁷² Eeva-Kaarina Salmion mukaan yhdistykset toimivat mielipiteen muodostajina ja jopa vaalitoimistoina. Raittiusseurat esimerkiksi osallistuivat ehdokkaiden valitsemiseen ja joukkokokousten järjestämiseen tarkoitusta varten perustetussa 8-jäsenisessä komiteassa. Vuosisadan vaihteen lähestyessä työväenyhdistykset ja raittiusväki alkoivat kuitenkin osoittaa tyytymättömyyttään Suomalaisen puolueen toimintaa kohtaan. Vuodesta 1894 raittiusseurojen jäsenmäärät alkoivat Tampereella laskea ja muutamaa vuotta myöhemmin seuroihin alkoi liittyä nuorsuomalaista keskiluokkaa ja työväenliikkeen edustajia.⁷³

⁷¹ Rasila 1986, 571–575; Sinisalo 1932, 43–48, 'Suomalaisen Klubin jäsenluettelo': 205, 211.

⁷² Rasila 1986, 572–575, 578–580, 584; Salmio, 1995, 22–23, 25; Kaukovalta 1934, 37–38.

⁷³ Tähän samaan hetkeen liittyy myös Aliinan astuminen mukaan Liiton toimintaan. Salmio 1995, 23, 25, 28–29, 32–33, 42–47.

Työväenpuolueen irrottauduttua vuonna 1898 porvareista omaksi puolueekseen se sai pian listoillensa enemmistön kannatuksen.⁷⁴ Samalla Suomalainen puolue menetti suuren osan äänestäjistään, mikä aiheutti puolueen vallan murtumisen Tampereen kaupunginvaltuustossa. Suurista äänestämääristään huolimatta Työväenpuolue ei onnistunut omilla listoillaan horjuttamaan eliitin puolueiden valta-asemaa. Raittiuspuolue taasen ei itsenäisenä puolueena toimiessaan (1899–1903) onnistunut saamaan juuri kolmeasataa äänestäjää enempää, eikä saanut omia ehdokkaitaan lainkaan valtuustoon. Varallisuuteen sidottu ääniasteikko jätti molempien puolueiden äänimäärät alle porvaripuolueiden taaten vallan vauraalle eliitille. Raittiusväki, Liiton johtokunta etunenässä, kritisoi alkuun voimakkaasti Suomalaisen puolueen raittiuspolitiikkaa omaa puoluettaan muodostaessaan. Lopulta Raittiuspuolue joutui myöntämään tappionsa ja luopumaan itsenäisestä asemastaan. Suomalaisen Klubin ehdotuksesta raittiusväki liittyi jälleen vanhan puolueensa listoille. Raittiusväki tarvitsi tuekseen Suomalaisen puolueen päästäkseen vaikuttamaan kunnanvaltuuston päätöksiin. Vastaavasti Suomalainen puolue tarvitsi joukkoliikkeiden kannatuksen saavuttaakseen laajemman kannatuksen työväestön parissa ja murtaakseen porvareiden ja ruotsalaisten valta-aseman. Lopulta vuonna 1904 Suomalainen Klubi, Raittiuskansa ja Työväenpuolue yhdistyivät vaaliliittoon raittiusmielisten listalle ja saavuttivat vaalivoiton porvaripuolueista.⁷⁵

Kaupunki, alkoholilainsäädäntö ja äänioikeus

Tampereen nopealla väestönkasvulla oli huomattava vaikutus kaupungin sosiaalisiin ongelmiin ja samalla kun muuttoliike pakotti rakenteellisiin muutoksiin, muuttui Tampere tehdaskylästä kaupungiksi. Voimakas väestönkasvu aiheutti myös sen, että työttömyys, asunnottomuus ja köyhyys lisääntyivät kaupungissa. Näin varsinkin silloin, kun kasvu osui yksiin taloudellisen taantuman kanssa.⁷⁶ Kasaantuvat ongelmat nousivat kaupunkioloissa helposti esille, jotka lopulta Pertti Haapalaa lainaten ”tiivistettiin ns. työväenkysymykseksi”.⁷⁷

Kasvavan kaupungin ongelmia käytettiin yhtäläillä hyväksi raittiusaatetta ajaessa. Myös Liitto yhdessä Aliinan kanssa pyrkivät perustelemaan kielto lakivaatimuksiaan kaupungin surkeilla oloilla. 1800-luvun lopulla vanha sääty-yhteiskunta alkoi myös Tampereella murtua, mikä näkyi sekä

⁷⁴ Haapala 1986, 189; Suodenjoki 2007, 59.

⁷⁵ Salmio 1995, 130–133; Kaukovalta 1934, 85–89; Suodenjoki 2007, 59.

⁷⁶ Haapala 1986, 101–103.

⁷⁷ Haapala 1986, 138.

raittiusliikkeen että työväenliikkeen muuttuneessa toiminnassa. Sääty-yhteiskunnan edustamia arvoja alettiin kyseenalaistaa ja juuri tähän murroskauteen sijoittuu myös Aliinan ja Liiton rahtiustyön kiihkein ajanjakso. Voimistunut yhteiskuntakritiikki purkautui näkyviin järjestäytyneenä kansalaistoimintana erityisesti rahtiushdistyksissä, jotka kasvoivat maan suurimmiksi järjestöiksi.⁷⁸

Rahtiusholot kaupungissa olivat rahtiushväen mielestä huolestuttavalla tolalla. Aliinan ja Liiton johtokunnan mukaan työväestön sosiaaliset ongelmat johtuivat ennen kaikkea kaupungin onnettomasta viinapolitiikasta ja viinapuolueiden ylivallassa. Yhtenä merkinä holtittomasta alkoholipolitiikasta pidettiin alkoholin vähittäiskauppojen valtavaa määrää.⁷⁹ Olutjuottoloiden määrä kaupungissa suhteutettuna väkilukuun ja verrattaessa esimerkiksi Helsinkiin oli korkeampi, mutta muuten kaupungin alkoholin myynti oli suhteellisesti samalla tasolla.⁸⁰ Olutjuottoloiden määrä kaupungissa oli yksi merkittävimmistä epäkohdista, jota Liitto ja Aliina käyttivät hyväkseen perustellessaan kaupungin retuperäistä alkoholipolitiikka.

Alkoholikauppaa alettiin vuoden 1866 säädetyistä lakiuudistuksesta lähtien valvoa entistä tiukemmin. Ensinnäkin kotitarpeen viinanpoltto kiellettiin lailla ja alkoholin kauppa sekä valmistus siirrettiin ainoastaan tehtaille. Toiseksi tehtaajat saivat kauppa-oikeudet alkoholin myyntiin ainoastaan valtiolle menevää veroa vastaan.⁸¹ Kolmanneksi vuoden 1873 lakimuutos tiukensi lakia entisestään, minkä seurauksena kaupungit saivat oikeuden itse määrätä alkoholikaupastaan. Laki astui voimaan Tampereella vuonna 1876. Uuden lain myötä kaupungit saivat oikeudet myöntää alkoholikaupan kunnan hallinnoimalle monopoliyhtiölle ja yksityiset viinakaupat lakkautettiin. Tarkoituksena oli yhtiön kautta harjoittaa juoppoutta ehkäisevää alkoholikauppaa. Vuoden 1873 lakiuudistuksen jälkeen porvariston ja talonmistajien valta alkoholikaupasta ja valmistuksesta siirtyi kaupunginvaltuustolle.⁸² Muutoksen ansiosta kunnallisen äänioikeuden saivat kaikki veroa maksavat kaupunkilaiset, jotka eivät olleet isäntävallan alaisia. Naisten kohdalla äänioikeuden ulkopuolelle jäivät naimisissa olevat naiset, jotka olivat miestensä edusmiehisyyden alaisia. Naimattomat, lesket ja eronneet naiset saivat äänioikeuden samoilla oikeuksilla kuin miehetkin, mutta eivät voineet asettua ehdolle. Muutoin he olivat säätyjen sisällä tasa-arvoisessa asemassa

⁷⁸ *Katsaus* 1909, 40–41; Haapala 1986, 176–177; Kaukovalta 1934, 70, 84; 'Rahtiushväen käyttäytyminen aatettaan ajaessaan', *Wäinämöinen*, 16.5.1900; 'Palanen sivistys historiaa', *Wäinämöinen*, 20.2.1901.

⁷⁹ *Katsaus* 1909, 40–41; *Muistoja*, 61–64; 'Rahtiushväen käyttäytyminen aatettaan ajaessaan', *Wäinämöinen*, 16.5.1900; Kaukovalta 1934, 10, 16–24; Haapala 1986, 165–167.

⁸⁰ Suhteutettuna asukasluukuun, vuonna 1870 Tampereella oli kolme kertaa enemmän kapakoita kuin Helsingissä. Haapala 1986, 166. Tampereella kapakoita oli 37 vuonna 1870. Turussa lukumäärä oli 25. Kaukovalta 1934, 20; kts. myös Voionmaa 1907–1910, 632.

⁸¹ Kaukovalta 1934, 8–9; Voionmaa 1907–1910, 78.

⁸² Haapala 1986, 166; Voionmaa 1907–1910, 636, 638, 667; Tuominen 1979, 111, 113–115; Salmio 1995, 9, 13–14.

miesten kanssa. Vaille äänioikeutta jäi yhä edelleen pääosa tehtaiden työntekijöistä ja naimisissa olevat naiset, joiden molempien kohdalla asetus isäntävallan alaisuudesta säilyi.⁸³

Vuonna 1886 voimaan astunut laki antoi kaupungeille täydet kieltolakioikeudet. Alkoholikaupasta päätettiin nyt kaupungeissa jokaiselle kaksivuotiskaudelle erikseen. Kaupunki saattoi määrätä kaikesta kaupungissa tapahtuvasta alkoholin tuotannosta ja kaupasta tai jopa kieltää koko toiminnan.⁸⁴ Saatiin kuitenkin odottaa yli kymmenen vuotta, ennen kuin kaupunkien kieltämis-oikeutta päästiin raittiusväen keskuudessa todella hyödyntämään. Varallisuuteen sidottu äänioikeus ja asetus, ettei isäntävallan alaisilla työntekijöillä ollut äänioikeutta, teki raittiusväelle vaikeaksi ajaa haluamiaan uudistuksiaan läpi kaupunginvaltuustossa. Hiljalleen raittiustoiminta alkoi laantua. Toimeliaan 1880-luvun jälkeen hiipunut raittiustoiminta sai vasta vuosisadan viimeisinä vuosina uutta tuulta alleen. Kun isäntävallanalaisuudesta viimein luovuttiin vuoden 1897 lakiuudistuksen myötä, alkoi raittiustoiminta jälleen virkistyä. Lain ansioista myös tehtaalaiset, naiset mukaan lukien, saivat äänioikeuden. Samalla kaikki palkolliset tulivat veronalaisiksi, vaikka palkollissääntö jäikin yhä voimaan.⁸⁵ Vasta äänioikeuden laajennuksen jälkeen raittiusväki sai realistisemmat mahdollisuudet ajaa kieltolakeja ja vaikuttaa kaupunginvaltuuston alkoholipolitiikkaan. Alkoholilainsäädännön tiukentuessa ja äänioikeuden laajentuessa raittiusseurojen jäsenmäärät kääntyivät nousuun ja toiminta alkoi saada selkeitä poliittisia piirteitä. Raittiusseurojen jäsenmäärän voimakkaan lisääntymisen selittää ennen kaikkea voimakas maassamuutto, jonka seurauksena kaupunkiin muuttaneet ihmiset aloittivat uuteen ympäristöön sopeutumisen eritoten raittiusseuroista.⁸⁶ Mielenkiintoista onkin näiden kahden tapahtuman, äänioikeusuudistuksien ja maassamuuton, tapahtuminen samaan aikaan: Muuttoliike tuli kuin huomaamatta ja puolivahingossa edistäneeksi raittiusseurojen kieltolaki- ja äänioikeuspyrkimyksiä.

Liiton reaktio poliittisiin muutoksiin

Aliina nousi Liiton johtokuntaan samana vuonna 1897, kun isäntävallanalaisuudesta luovuttiin. Hän lähti heti alusta alkaen mukaan kiivaaseen raittiustoimintaan. Aliina käytti erityisesti lakiuudistusta hyväkseen kieltolakeja ajaessaan ja kampanjoi äänioikeuden käyttämisen puolesta, jotta vähäänisetkin äänestäisivät. Vaikka työväellä ei paljoa ääniä käytössään ollutkaan, Aliina uskoi, että

⁸³ Voionmaa 1932, 636; Sulkunen 2006, 4; Kurki 1986, 2.

⁸⁴ Voionmaa 1907–1910, 638; Kaukovalta 1934, 26; Tuominen 1979, 114–115; Salmio 1995, 13; *Muistoja* 1904, 'Tampereen raittiusväen toiminta kunnallisella alalla', 64–65.

⁸⁵ Saarinen 1989, 120–121; myös Sulkunen 1986, 21.

⁸⁶ Sulkunen 1986, esim. 118–120, 122–124, 172–173, 191–193, 204.

suurilla äänestäjämäärillä voitaisiin saavuttaa ainakin moraalisia voittoja. Kaikkien äänioikeutettujen kaupunkilaisten äänestäessä voitaisiin viimein saada kansan mielipide näkyviin ja herättää kaupungin valtuusto raittiusasiaan. Tavoitteena oli lisätä raittiusmielisten määrää valtuustossa ja käännättää viinamieliset kunnanvaltuutetut raittiuden kannalle, jotta kunnallista kieltolakia viimein lähdetäisiin toteuttamaan käytännössä. Päämääränä oli, että raittiusväen tavoitettua tarpeeksi suuret joukot ilmaisemaan mielipiteensä äänestyksessä, kunnanvaltuusto ei voisi enää olla kuulematta kansan tahtoa kieltolakiasiaassa.⁸⁷

Vuoden 1897 lakimuutoksen jälkeen, aina kun valtuusto päätti alkoholikaupasta seuraavaksi kaksivuotiskaudeksi, raittiusväen painostustoiminta kunnallisen kieltoain aikaansaamiseksi kiihtyi. Isäntävallan alaisuuden poistuttua raittiusväen vaatimuksista alkoi muodostua merkittävä osa Tampereen kunnallispolitiikkaa. Nuoremman raittiusväen siirryttyä Liiton johtoon kunnallisesta kielto-oikeudesta tuli Liiton johtokunnan ja Aliinan tärkein ase kamppailussa kieltoain puolesta.⁸⁸ Vuonna 1898 käynnistynyt koko maata kattanut juomalakko sai viimeistään aikaan raittiusliikkeen radikalisoitumisen. Juomalakko muutti sivistyneistöjohtoisen raittiusliikkeen tuomalla työväenäänteen mukaan raittiusliikkeen toimintaan.⁸⁹ Liiton uuden johtokunnan piirissä Suomalainen puolue nähtiin epäonnistuneen viinapolitiikkansa vuoksi kansan luottamuksen pettäneenä petturipuolueena. Vanhat johtohenkilöt, jotka erottuaan Liitosta olivat perustaneet raittiusyhdistys Elon, sitä vastoin antoivat yhä edelleen tukensa Suomalaiselle puolueelle. Esimerkiksi Aliina koki erityisen voimakkaasti, ettei Suomalainen puolue ollut tehnyt tarpeeksi raittiusasian eteen, vaikka siihen olisi ollut hyvät mahdollisuudet.⁹⁰ Vuosisadan vaihteessa työväestö ja raittiusväki irtaantuivat yhteistyöstä, ja muutama vuosi Suomen ensimmäisen työväenpuolueen perustamisen jälkeen Tampereelle perustettiin vuonna 1899 Raittiuspuolue. Ajatus raittiusväen omasta puolueesta oli lähtöisin Aliinalta ja hän toimi myöhemmin aktiivisesti puolueen hyväksi.⁹¹

⁸⁷ Esim. *Kipinöitä*, 10.12.1902; *Maaliskuun Kipinöitä* 1901 (ei tarkempaa päiväystä); *Kipinöitä*, marraskuu 1900 (ei tarkempaa päiväystä).

⁸⁸ *Muistoja* 1904, 'Tampereen raittiusväen toiminta kunnallisella alalla', 64–70; Salmio 1995, 17–18, 20–21, 33–47; Kaukovalta 1934, 84.

⁸⁹ Sulkunen 1986, kpl 6: 'Raittiusliikkeen politisoituminen', 220–259, kts. erit. 236–239; myös Salmio 1995, 23–25, 28, 33, 42.

⁹⁰ 'Raittiuskansa ja waltuusmieswaali Tampereella', *Wänämöinen*, 31.10.1900; 'Anniskelujärjestelmä raittiuden palveluksessa', *Wänämöinen*, 30.10.1901; 'Tampereen raittiuskansan toimista', *Wänämöinen*, 27.3.1901; 'Tampereen raittiusväen toiminta kunnallisella alalla', *Muistoja* 1904, 62–63.

⁹¹ Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 23.4.1889, TRa: Cb:1, TKA; Salomaa 1909, 14–15; kts. myös Salmio 1995, 48–49, 123–125.

Raittiusseurojen politisoituminen

Eeva-Kaarina Salmio on pro gradu -tutkielmassaan puhunut raittiusradikalismien syntymisestä. Hän on tuonut esille työväenliikkeen edustajien liittymisen raittiusyhdistysten johtokuntiin ja esittänyt jopa nuorsuomalaisen radikalismien sulautuneen seurojen aatemaailmaan. Hän puhuu Liitosta radikaalin keskiluokan johtamana seurana, johon liittyi vuosien 1897 ja 1898 aikana nuorsuomalaisia opettajia ja opettajattaria sekä työväenliikkeen edustajia, joiden seurauksena yhdistys ”radikalisoitui lopullisesti”⁹². Hän jatkaa kuinka vuoden 1901 syksyllä ”poliittisten kiihkojen vuoksi radikaalit seurat perustivat Tampereen Raittiusseurain Keskuskomitean uudeksi puolue- ja keskushallinnoksi”⁹³ ja kuinka ”Keskuskomitea vakiinnutti puolueorganina radikaalin raittiusliikkeen poliittisen toiminnan”.⁹⁴

Ensinnäkin Tampereen raittiusseurojen toiminta ei vaikuta olleen lainkaan näin päämäärätietoista. Tarkastellessa varsinkin Liiton pöytäkirjoja ja raittiusväen kirjoittelua *Wäinämöisessä* ja muissa julkaisuissa päällimmäiseksi nousee pikemminkin epävarmuus käsillä olevien tapahtumien ja päätösten suunnasta. Myös pöytäkirjamerkinnot luovat mielikuvaa epäröinnistä ja uuden kokeilusta. Mitään selkeää säännöllistä toimintakaavaa ei Liiton poliittisesta toiminnasta ole löydettävissä. Jo pelkästään sen vuoksi, ettei johtokunnalla ollut juuri kokemusta poliittisesta ja yhteiskunnallisesta toiminnasta, oli poliittinen toiminta uuden opettelua. Johtokunnan täytyi rakentaa seuran politiikka itse ilman valmiita kaavoja ja selkeitä päämääriä. He päätyivät usein kokeilemaan erilaisia ajatuksia, miten saada ihmiset ymmärtämään raittiuden merkitys tai kuinka saada kunnanvaltuusto ajamaan heidän asiaansa. Silti vain harvoja ajatuksia oli mahdollista toteuttaa. Osa ajatuksista saattoi sisältää radikaaleiksi leimattavia kannanottoja, mutta pääsääntöisesti ne eivät edenneet keskustelua pidemmälle – välillä johtokunnan erimielisyyksien ja välillä varojen puutteen vuoksi. Pidemmän aikavälin tarkastelu paljastaakin seuran toiminnan haparoinnin päämäärätietoisuuden sijasta.

Toiseksi Liiton johtokunta pyrki nimenomaisesti pidättäytymään liiallisesta radikalismista ja vallankumouksellisuudesta. Tämä tulee erityisen hyvin esille varovaisesta suhtautumisesta työväenliikkeeseen ja varsinkin sen radikaalimpaan linjaan. Tampereen työväenliike on myös nähty muuta maata pidättyväisempänä ja sen on koettu edustaneen työväenliikkeen rauhallisempaa linjaa

⁹² Salmio 1995, 43.

⁹³ Salmio 1995, 43.

⁹⁴ Salmio 1995, 42–47, 124–125.

Suomessa.⁹⁵ Edellinen tuokin esille mielenkiintoisen näkökannan Liiton niin sanottuun radikalismiin. Jos Tampereen työväenliike kerran edusti maltillisempaa linjaa, eikä Liitto siltikään halunnut lähteä mukaan sen toimintaan sosialismin pelon vuoksi, on kyseenalaista puhua Liitosta radikaalina, jos se näki jopa työväenliikkeen maltillisemmankin linjan liian radikaalina itselleen. Syvästi uskonnollisessa Liitossa liiallinen radikalismi olisi koettu kristillisen arvomaailman vastaiseksi, sillä kaiken toiminnan tuli pohjautua lähimmäisenrakkauteen, eikä poliittiseen kiihkoiluun. Seura ei halunnut olla mukana missään vallankumouksellisessa toiminnassa.⁹⁶

Salmio nostaa myös Liiton riitelyn paikallisten lehtien kanssa esimerkiksi seuran radikalisoitumisesta. Todellisuudessa kuitenkin *Aamulehden* ja *Tampereen Uutisten* kohdalla ilmoittelu lakkautettiin ensisijaisesti niiden alkoholimainonnan vuoksi. Poliittisilla erimielisyyksillä oli myös osuutta asiaan, mutta kyseessä oli nimenomaan raittiuspoliittiset kysymykset, ei niinkään vanhasuomalaisuus tai työväenaate.⁹⁷ Johtokunta olisi halunnut lehtien lopettavan alkoholi-ilmoitusten julkaisemisen lehdissä, koska ne eivät voineet yhtä aikaa edistää raittiutta ja alkoholikauppaa. Kiista ei siten anna yksioikoisesti syytä lukea boikottia merkiksi radikalismista. Lisäksi boikottipäätösten suhteen Liiton johtokunta oli hyvin erimielinen välillä kannattaen ilmoittelua ja välillä vastustaen. *Tampereen Uutiset* toki joutui Liiton ilmoitusboikotin kohteeksi, mutta lehtikin lopetettiin pian tämän jälkeen.⁹⁸ *Aamulehden* kohdalla ilmoitusboikotin takana olivat ennen kaikkea lehden päätoimittaja Viljakaisen ja Liiton johtokunnan väliset riidat Tampereen Raittiusseuran johdosta ja Raittiustalon omistuksesta.⁹⁹

Etupäässä henkilökohtaiset riidat ja näkemuserot raittiusasiassa saivat Liiton boikotoimaan *Aamulehteä*. Esimerkiksi Mäki oli kokenut *Aamulehden* kirjoittelun hänen toimistaan henkilökohtaisena loukkauksena ja boikottiin ryhdyttiin suurilta osin juuri tämän vuoksi – eritoten Mäen peräänantamattoman suostuttelun jälkeen. Paikkakunnalla vahvassa asemassa olevien sanomalehtien oli helppoa turvautua radikalismisyytöksiin keinona tuomita Liiton johtokunnan menettely rettelöinniksi. Lehtien kannalta Liiton toiminta on voinutkin olla itsestään selvästi radikalismia. Mutta jos perspektiiviä laajentaa tarkastelemaan Liiton toimintatapoja, radikalismi alkaa vaikuttaa kyseenalaiselta määrittelyltä, sillä itse seura ei pyrkinyt minkäänlaiseen

⁹⁵ Haapala 1986, erit. 191, 195 myös 189–200, 206–208.

⁹⁶ Kts. esim. Liittoyhdistyksen ptk. 2.1.1898, TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. 3.12.1905, TRa: Ca:3, TKA.

⁹⁷ Ensimmäinen oli Suomalaisen puolueen äänenkannattaja ja jälkimmäinen Nuorsuomalaisen puolueen.

⁹⁸ Liittoyhdistyksen ptk. 'Vuosikertomus Raittiusyhdistys Liiton toiminnasta v. 1900', TRa: Ca:2, TKA; Suomen lehdistön historia 1988, 531.

⁹⁹ Lisäksi E.S. Yrjö-Koskinen ajautui myös riitoihin Viljakaisen kanssa, sillä hän koki *Aamulehden* myötäilleen liaksi perustuslaillista suuntaa. He olivat avoimessa riidassa vuoden 1894 valtiopäivistä lähtien, kunnes Viljakainen lopulta erosi vuonna 1905 päätoimittajan tehtävistään. Sinisalo 1970, 287–288. Lisää Viljakaisen ja Liiton johtokunnan välisistä riidoista kappaleessa IV, erit. luku 'Riidan poliittiset taustat'.

radikalismiin toiminnassaan. Radikalismista ja vallankumouksellisuudesta syytely vaikuttaisi olleen tehokas ase kaikkea Suomalaisen puolueen vastaisena nähtyä toimintaa kohtaan. Tämä ase vedettiin herkästi esiin, jolloin lähes mikä tahansa saattoi tulla tuomitukseksi radikalismiksi. Molemmiin puolin tavat puhua ja vaikuttaa olivat huomattavan samankaltaiset, mutta silti raittiusväelle Suomalaisen puolueen syyttäminen radikalismista olisi ollut käytännössä mahdotonta. Puolue puolusti perinteitä ja edustivat valtaa käsissään pitävää koneistoa. Radikalismin käsite ei ollut varattu heitä varten.

Salmio jatkaa kuinka ”Radikalisoituneet yhdistykset ottivat myös *Kansan Lehden* uudeksi ilmoituslehdexseksi”¹⁰⁰ perustellen tällä raittiusseurojen uutta radikaalia henkeä. *Kansan Lehden* valitseminen ilmoituslehdexiksi johtui kuitenkin etupäässä siitä, että paikkakunnalle oli syntynyt uusi lehti, jolla pystyttiin tavoittamaan työväki ja joka oli perustamisestaan lähtien raittiusmyönteinen.¹⁰¹ Kyse ei siis ollut ainoastaan kannan muuttumisesta, vaan uuden vaikutusväylän syntymisestä. Lisäksi *Aamulehti* ja Liiton johtokunta olivat ajautuneet riitaan jo vuotta aiemmin ennen kuin *Kansan Lehti* perustettiin maaliskuussa vuonna 1899, joten väylä, jonka kautta Liiton väki aikaisemmin oli tavoittanut kansan, ei enää ollut käytössä. Tämän jälkeen *Kansan Lehti* jäi käytännössä ainoaksi luotettavaksi ilmoituslehdexiksi. Samaan aikaan käynnissä oleva työväenliikkeen koordinoima väkijuomalakko toi raittiusliikkeen myös työväenliikkeen kannattajien intresseihin. Kyse ei siis ollut raittiusväen siirtymisestä radikaalimpaan suuntaan, vaan siitä, että työväestö otti raittiusliikkeen omakseen ja kaupunkiin syntyi lehti, jolla kansa saatettiin jälleen tehokkaasti tavoittaa. *Kansan Lehdessä* raittiusväki sai vihdoinkin oman puolustajansa sanomalehdissä käytyä kiistelyä vastaan.¹⁰²

Raittiusseurojen nuorsuomalainen radikalismi vaikuttaa sekin kyseenalaiselta. Nuorsuomalaiset eivät nimittäin nostaneet omassa ohjelmassaan raittiuskysymystä tai kansanasiaa tärkeään asemaan, vaan kannattivat henkilökohtaista vakaumusta yhteiskunnan säätelyn sijasta. Lisäksi nuorsuomalaiset toimivat Tampereella yhdessä Ruotsalaisen puolueen ja Kauppaseuran kanssa, jotka olivat raittiusväen pahimmat vastustajat.¹⁰³ Tästä syystä tuntuukin hieman erikoiselta, että Liittoon olisi siirtynyt juuri ”nuorisuomalaista radikalismia” kuten Salmio esittää. Mäen ja Huhtalan eroaminen Suomalaisesta Klubista kyllä tapahtui samaan aikaan kuin nuorsuomalaisia alkoi erota seurasta, mutta he eivät liittyneet Nuorsuomalaisten riveihin vaan lähtivät ajamaan raittiusväen omaa kunnallispolitiikkaa. Myöhemmin he siirtyivät Raittiuspuoleen kannattajiksi ja sen

¹⁰⁰ Salmio 1995, 45.

¹⁰¹ Salmio 1995, 45–46.

¹⁰² Alanne 1973, 38–40, 42–43; Salmio 1995, 45–47.

¹⁰³ Vares 2000, 5; Raevuori 1936, 86–90.

ehdokkaiksi. Tämä jääkin ainoaksi yhteydeksi nuorsuomalaisten ja Liiton johdon välille, muita merkkejä mahdollisesta yhteyksistä ei näyttäisi olevan.

Päällisin puolin reaktio alkoholi-ilmoittelua vastaan vaikuttaa radikaalilta ja poliittiselta, mutta syvempi tarkastelu osoittaa kyseessä olleen paljon muitakin tekijöitä kuin vain Liiton kasvava radikalismi. Näyttäisikin siltä, että Liiton toimintaan kytketty radikalismi oli seuran ulkopuolisten tahojen määrittelyä ja näkemystä kuin itse seuran oman toiminnan radikalisoitumista. Ilmoitusten siirtäminen *Kansan Lehdelle* esimerkiksi saisi aivan toisenlaisen merkityksen, jos lehti olisi toiminut kaupungissa jo pidempään, eikä *Aamulehden* kanssa olisi riitaan päädytty ja vasta myöhäisemmässä vaiheessa olisi päätetty alkaa julkaista lehdessä ilmoituksia. Tällöin ilmoituslehden vaihtaminen voitaisiin paremmin lukea merkiksi toiminnan muutoksesta ja radikalismista – olivathan työväenlehdet uusi asia ja vieläpä perinteistä valtarakennetta sekä yhteiskuntajärjestelmää kyseenalaistavia.

Liitolle ja varsinkin Aliinalle kyseessä oli kuitenkin ennen kaikkea raittiiden arvojen noudattaminen: Liitto ei halunnut tukea sellaista lehteä, joka ei ollut kokonaan raittiuden ja kristillisten arvojen puolella. Poliittiset erimielisyydet olivat lopulta toissijaisia. Tunteet kuohuivat toki moneen otteeseen ja kovasanaisia syytöksiä julkaistiin Liiton taholta, mutta silti pelkkä kiihkeä kirjoittelu ei suoranaisesti ole vielä radikalismia – olihan loanheitto aikakauden kirjoittelulle hyvin tyypillistä etenkin poliittisten asioiden suhteen. Jos lisäksi tarkastelee niitä muutamia artikkeleita, joita Aaku Mäki julkaisi itsensä ja Liiton puolustukseksi, oli sävy pikemminkin sovitteleva puolustus kuin syyttelevä hyökkäys. Liiton kirjoittelu ei myöskään juuri poikkea nuorsuomalaisten ja vanhasuomalaisten, saati sitten työväenliikkeen kannattajien ja vanhasuomalaisten välisestä kirjoittelusta. Kiista *Aamulehteä* vastaan jatkui vuosia, mutta lopulta vuoden 1902 alussa Liitto luopui periaatteistaan ja ilmoitus-boikotistaan, koska se ei pystynyt tavoittamaan ihmisiä tarpeeksi tehokkaasti muiden lehtien välityksellä.¹⁰⁴

Raittiuden Ystävät ja Liitto

Raittiuden Ystävien toimintatapojen periaatteissa ja paikallisyhdistysten käytännön toiminnassa on usein suuria eroja. Se, kuinka Raittiuden Ystävien johdon tasolta olisi haluttu raittiustoimintaa johtaa, ei aina tarkoittanut sitä että sama olisi tapahtunut käytännössä. Tutkimuksessaan *Raittiuus*

¹⁰⁴ Leino-Kaukiainen 1988, 612,614; Salmelin 1967, 25–26; Liittoyhdistyksen ptk. 5.1.1902, TRa: Ca:2, TKA.

kansalaisuskontona Irma Sulkunen on kiinnittänyt huomiota siihen, miten paikallisyhdistysten toiminta oli usein huomattavasti radikaalimpaa kuin Raittiuden Ystävien johdossa olisi haluttu. Koska jäsenkunnan voimakas vaikutus liikkeen konkreettiseen raittiustoimintaan jää helposti huomioimatta tarkastellessa raittiustiäkkäitä vain kansallisen johdon tasolla, tulisi aina ottaa huomioon myös paikallisyhdistysten rooli ihmisten aktivoimisessa mukaan poliittiseen toimintaan. Vasta ruohonjuuritasolla seurojen todelliset käytännön toimintatavat pääsevät nousemaan esille.¹⁰⁵

Tampereen raittiusyhdistyksset toimivat erillisinä liikkeinä suhteessa kansalliseen järjestöön Raittiuden Ystäviin (Tampereen Raittiusseuran toimiessa paikallisena keskusjärjestönä). Tampereen Raittiusseura, ja myöhemmin erityisesti Liitto, pyrkivät korostamaan itsenäistä asemaansa suhteessa kansalliseen järjestöön eikä helsinkiläistä raittiustoimintaa muutoinkaan tunnuttu Tampereella pidettävän kovin suuressa arvossa. Välillä pääkaupungin raittiustiäkkäitä kritisoitiin hyvinkin avoimesti johtokunnan pöytäkirjoissa ja *Wäinämöisessä*.¹⁰⁶ Tampereen raittiusseurojen erillistoiminnan vuoksi ei sen huomattavan eristäytynyttä ja omaleimaista raittiustiäkkäitä pysty uskottavasti tarkastelemaan pelkältä valtakunnalliselta tasolta. Raittiuden Ystävillä oli toki vaikutusta Tampereella ja yhteistyöhön pyrittiin, mutta selkeää kuitenkin oli, että Tampereella erityisesti Liitto pyrki omiin ratkaisuihinsa etenkin silloin, kun Raittiuden Ystävien politiikka ei heitä miellyttänyt.

Vuoteen 1888 asti Tampereen paikallisseurat kuuluivat Tampereen Raittiusseuraan, joka oli säännöiltään hyvin samankaltainen järjestö kuin Raittiuden Ystävät. Ero kuitenkin oli se, että Tampereen Raittiusseura edusti ehdotonta raittiustiäkkäitä alusta asti. Vasta kun Raittiuden Ystävät Kuopion kokouksessa vuonna 1888 hyväksyi ehdottoman raittiuden periaatteen, Tampereen Raittiusseuran paikallisyhdistykset siihen liittyivät. Taloudellisista syistä (tai ainakin tämä syy pöytäkirjoissa annetaan) Tampereen Raittiusseura ei voinut Raittiuden Ystäviin liittyä, vaikka Liitto ja Aamurusko sen tekivät kuuluen yhtä aikaa molempiin pääseuroihin. Maalaisseurat puolestaan liittyivät Raittiuden Ystäviin eroten näin Tampereen Raittiusseurasta. Liitto ja Aamurusko erosivat Raittiuden Ystävistä vuonna 1894 noudattaakseen Tampereen pääseuran uudistettuja sääntöjä.¹⁰⁷ Tampereen Raittiusseura ei myöhemminkään tullut liittyneeksi Raittiuden Ystäviin, vaan toimi itsenäisesti aina siihen asti kunnes liittyi Työväen Raittiustiäkkäisiin vuonna 1924. Kaukovallan mukaan Tampereen Raittiusseuran johto kuitenkin koki toiminnan liian kommunistiseksi, jolloin

¹⁰⁵ Kts. esim. Sulkunen 1986, 205–211.

¹⁰⁶ Liitto-yhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 25.7.1902, 5.9.1902, TRa: Cb:1, TKA; 'Sananen Kylväjän toimittamisesta', *Wäinämöinen*, 19.7.1902; *Yhdeksästoista yleinen raittiustiäkkäiden kokous Tampereella* 1901, 152.

¹⁰⁷ Voionmaa 1907–1910, 649–653; Kaukovalta 1934, 50.

seura päätti lyhyeksi jääneen yhteistyön jälkeen erota Työväen Raittiusliitosta liittyen lopulta Suomen Sosiaalidemokraattiseen Raittiusliittoon vuonna 1926.¹⁰⁸

Missään vaiheessa ei ole ilmaistu selvästi varsinaisia syitä siihen, miksi Liitto ei tullut koskaan yhdistyneeksi Raittiuden Ystäviin. Ilmeisesti Tampereen Raittiusseuran kohdalla kyse oli halusta säilyttää itsenäinen asema ja valta Tampereen alueella. Vuonna 1897 Liitossa käytiin keskustelua Raittiuden Ystäviin liittymisestä, mutta tähän ei kuitenkaan ryhdytty. Pöytäkirjoihin on jäänyt ainoastaan merkintä, ettei Raittiuden Ystäviin voitu liittyä ”periaatteellisista” syistä. Tällä ilmeisesti viitattiin Tampereen Raittiusseuran sääntöjen noudattamiseen.¹⁰⁹ Kymmenen vuotta myöhemmin käytiin jälleen samaa keskustelua, mutta tällöinkään asia ei edennyt keskustelua pidemmälle.¹¹⁰ Matti Heleniuksen ja Alli Trygin vakiinnuttaessa asemiaan Raittiuden Ystäväissä keskustelu yleisestä ja yhtenäisestä äänioikeudesta lisääntyi. Samalla liike siirtyi yhä läheisempään toimintaan työväenliikkeen kanssa. Tästä huolimatta Liitossa ei edes tässä vaiheessa haluttu liittyä Raittiuden Ystäviin, vaan Liitto ja Aamurusko sekä myöhemmin perustettu Keskuskomitea¹¹¹ keskittyivät kunnallisen äänioikeuden parantamiseen ja tasa-arvoistamiseen.

Tiukasti uskonnollinen Liitto ei halunnut liiaksi lähteä mukaan Työväenpuolueen toimintaan, sillä se pelkäsi työväenliikkeen edustamaa sosialismia. Myöskään Keskuskomitea ei solminut tiiviitä siteitä Tampereen työväenyhdistykseen. Liitossa parlamentti uudistus nähtiin aivan liian radikaalina, vallankumouksellisena ja epätodennäköisenä toteuttaa. Liitto myös kritisoi Raittiuden Ystäviä liian radikaalista toiminnasta äänioikeusasian suhteen uskoen rauhallisemmän etenemisen tuottavan paremmin tulosta.¹¹² Vaikuttaisikin siltä, että ainakin osittain erilaisen äänioikeuskysymyksen suhtautumisen vuoksi Liitto ei kokenut Raittiuden Ystävien toimintaa omiin periaatteisiinsa sopivaksi. Lopullisesti välit Raittiuden Ystäviin tulehtuivat Raittiustalon omistusta koskevan riidan muuttuessa yhä julkisemmaksi ja Raittiuden Ystävien tultua vedetyksi mukaan kiistaan. Eripura jatkui läpi koko aikakauden, niin kauan kuin Mäki ja Aliina (jotka pahiten olivat sotkeutuneet kyseiseen riitaan) johtivat Liittoa.¹¹³

¹⁰⁸ Kaukovalta 1934, 130.

¹⁰⁹ *Tampereen Raittiusseura* 1924, 15; kts. myös Liitto-yhdistyksen ptk., 24.1.1897 ja 28.2.1897, TRa: Ca:2, TKA.

¹¹⁰ Tampereen Raittiusseurain Keskuskomitean ptk., 9.10.1907, 27.11.1907 ja 11.12.1907, Tampereen Raittiusseurain Keskuskomitean arkisto (KKA): C:1, TKA.

¹¹¹ KK toimi nimensä mukaisesti Tampereen paikallisseurojen keskuskomiteana. Komitean perustamisesta ja toiminnasta lisää myöhemmin kappaleessa IV, luku ’Muutoksen tuulet’.

¹¹² *Yhdeksästoista yleinen raittiuskokous Tampereella* 1901, 152.

¹¹³ Lisää Raittiustalo-kiistasta kappaleessa IV, erit. luku ’Johtokunnan vaihdos ja kiista Raittiustalosta’, ’Riita Elon hyväksymisestä’ ja ’Riidan poliittiset taustat’.

III Aliinan järjestäytyminen

Aliinan siirtyminen raittiustoimintaan ja erityisesti hänen siirtymisensä kohtuuden kannattajasta ehdottomuuden kannalle, kuvaavat hyvin niitä tilanteita, keinoja ja syitä, joiden vuoksi ihmiset lähtivät mukaan raittiustoimintaan. Aliina on kuvannut raittiuden löytämistä omaelämäkerrassaan. Tarina on selvästi rakennettu palvelemaan raittiusasiaa: Sen tarkoituksena oli innostaa ja käännyttää lukijat raittiuden pariin. Tarinaa ei siten voida käyttää kertomaan siitä, mitkä aktuaaliset vallitsevat tilanteet saivat Aliinan valitsemaan raittiuden, vaan tarina kuvastaa pikemminkin niitä tunteita ja ajatuksia, jotka liittyivät raittiusasiaan ja joiden perusteella ihmiset perustelivat raittiuttaan. Sellaiset aktiivijäsenet kuten Aliina suhtautuivat raittiuteen kiihkeästi. Rivijäsenistö oli mukana yleisesti ottaen vain hetken aikaa esimerkiksi uudelle paikkakunnalle siirryttyään, eikä heidän osallistumisensa raittiusseurojen toimintaan ollut erityisen säännöllistä tai innokasta. Näin ollen myöskään suhtautuminen raittiusasiaan ei anna yhtä tunteikasta vaikutelmaa kuin säännöllisesti toimintaan osallistuneiden jäsenien.¹¹⁴

Aliina edusti uutta, poliittisemmin suuntautunutta raittiuskuvaa, joka ajoi ehdotonta raittiutta. Kun Aliina 1901 kirjoitti omaelämäkertansa, Raittiusyhdistys Liitto kävi kiihkeitä taisteluita kunnallispolitiikan saralla ja Aliinan raittiustoiminta oli aktiivisimmillaan. Riitely kaupungin raittiusseurojen kesken tuskin saattoi olla vaikuttamatta siihen, miten Aliina tuli elämäkertansa kirjoittaneeksi.¹¹⁵ Omaelämäkerta näyttäisikin olleen myös osa Liiton ja Aliinan poliittisia pyrkimyksiä, millä haluttiin luoda kuvaa Liiton edustamasta ainoasta oikeasta raittiudesta. Kirjoitelmalla tuotiin esille Liiton tärkeä tehtävä kansan pelastajana, seurana, missä jokainen saisi oikeaoppista ohjausta raittiuteen: Liiton fundamentalistiset opit pelastaisivat turmion tieltä jokaisen, joka ehdottomuuteen uskoi. Aliinasta kasvoi nopeasti Liiton edustaman ehdottomuuden järkkymättömin kannattaja ja kirkkain keulakuva.

Aliina rakensi elämäkerrastaan selviytymis- ja heräämistarinan. Aliinan kertomusta raittiuden löytämisestä voisi verrata tarinaan uskoontulosta. Todellisen raittiuden käsittämisen myötä tapahtui Aliinan valaistuminen ehdottomuuteen ja ymmärtäminen kuinka oikean moraalin ja hyvän elämän saattoi saavuttaa. Kirjoitus oli hyvin opettavaiseen ja jopa paatokselliseen sävyyn kirjoitettu tarina

¹¹⁴ Rivijäsenten ja aktiivijäsenten erilaisesta osallistumisesta raittiustyöhön kts. erit. Sulkunen 1986, 118–127.

¹¹⁵ Erityisesti riita Raittiustalon omistuksesta aiheutti kiistoja kunnanvaltuuston kanssa. Samana vuonna kunnanvaltuustossa päätettiin myös alkoholikaupan säätelystä seuraavalle kaksivuotiskaudelle, johon raittiusihmiset pyrkivät vaikuttamaan. Samana vuonna perustettiin myös Tampereen Raittiusseurain Keskuskomitea, jonka päämääräksi tuli ajaa raittiutta kunnallisella saralla. Kaukovalta 1934, 70–72, 76–78, 84–86.

siitä kuinka jopa köyhän perheen tytär saattoi saavuttaa hyvän elämän raittiuden avulla. Raittius ei ollut vain varakkaiden etuoikeus. Näyttäisikin siltä, että kirjoitus oli laadittu ennen kaikkea kannustamaan lukijoita raittiuteen, eikä sen tarkoituksena ollut seikkaperäisesti kertoa, miten Aliina oli päätenyt mukaan raittiustoimintaan. Aliinan tarinan tarkoitus ei myöskään ollut kurjan kansan nostaminen sivistyneistön tasolle. Hän toi selkeästi esille ihmisten kärsimyksen johtuvan epäoikeudenmukaisesta ja kansaa riistävästä alkoholipolitiikasta, joka oli yhteiskunnan ylempien luokkien aikaan saannosta. Kieltolaki olisi ratkaisu kansan ongelmiin, mutta vasta kun viinan paholainen olisi saatu kitkettävä pois ihmisten parista, voisi kansa viimein saada mahdollisuuden hyvään elämään. Aliinan mukaan työväestön olojen parantaminen vaati näin ollen muutosta myös kansan ylempillä tasoilla.¹¹⁶

Raittiusliikkeen luisuttua pois sivistyneistön johdosta ja siirryttyä työväenliikkeen vaikutuspiiriin, alkoi liikkeeseen siirtyä kansanvaltaisia ajatuksia. Näihin ajatuksiin sisältyi käsitys kansaa riistävästä alkoholipolitiikasta. Enää ainoastaan yksilöä ei syytetty alkoholiongelmasta, vaan ongelman juuret nähtiin myös yhteiskunnallisiksi. Uutena ajatuksena oli, että vasta kun yhteiskunnan oloja oli saatu parannettua, pystyttäisiin juoppous kitkemään pois kansan parista. Koska alkoholiongelmasta kärsi nimenomaan työväestö, nähtiin alkoholikauppa kansaa sortavana toimena, josta hyötyi ainoastaan porvaristo.¹¹⁷ Vastaavan kaltaisia ajatuksia edusti myös Aliina, ja onkin selvää, että hän lukeutui nimenomaan raittiusliikkeen uuteen, yhteiskunnallisimmista lähtökohdista toimineeseen sukupolveen. Yhteiskunta ja yksilö olivat tässä kohdin selkeässä yhteydessä keskenään, mikä osoittaa hyvin näiden kahden eri tason välillä käydyn vuorokeskustelun. Aliinan ajatukset eivät olleet irrallaan yhteiskunnassa käydystä keskustelusta, vaan hänen ajatuksensa nivoutuivat ympäröiviin aatteisiin ja käsityksiin – mutta vain silloin kun ne istuivat hänen omaan arvomaailmaansa.

Aliinan ajatukset ovat verrattavissa 1870-luvulla alkunsa saaneisiin moderneihin sosiaalipoliittisiin aatteisiin, jotka vuosisadan loppuun tultaessa olivat vahvistuneet entisestään. Lisäksi hänen ajattelussaan on nähtävissä myös itsenäistyvän työväenliikkeen ideologioiden vaikutusta, mutta ennen kaikkea siinä on nähtävissä merkkejä Sheldonin ja 1800-luvun lopulla voimakkaimmillaan olleen Social Gospel -liikkeen vaikutuksesta. Social Gospel -liike ja Sheldon pyrkivät parantamaan teollistumisen mukanaan tuomiaan sosiaalisia ongelmia Raamatun oppien avulla.¹¹⁸ Silti Aliinan

¹¹⁶ Aliinan raittiuskertomus pohjaa todellisuuteen, mutta siinä on nähtävissä selkeitä yhteyksiä myös fiktiivisiin raittiuskertomuksiin. Yhteyksiä löytyy sekä hänen omiin tarinoihinsa että muiden kirjoittamiin raittiuskertomuksiin. Vrt. esim. *Raittiuskertomuksia* 1905; Salomaa 1904; Salomaa 1902.

¹¹⁷ Sulkunen 1986, 22–44, 236–238, myös 248–253.

¹¹⁸ Brooking: 'Charles M. Sheldon and the Social Gospel' [<http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS3.htm>], luettu 2.10.2007; Pulma 2004, 163–168, 177–181.

kirjoitusten samankaltaisuudet eivät aina ole täysin suorassa yhteydessä Sheldonin Social Gospel -liikkeeseen tai moderniin sosiaalipoliittiseen ajatteluun. Ei tulisi olettaa, että Aliina olisi kaikessa tietoisesti halunnut mukailla uusia poliittisia näkökantoja. Mielenkiintoista onkin kuinka luonnostaan nämä ajatukset esiintyvät Aliinan teksteissä. Elämäkerran perusteella nousee pikemminkin esiin vaikutelma siitä, että ajatukset olivat hänen omiaan eikä hän vaikuta olleen täysin tietoinen ajatuksiensa laajemmasta kontekstista. Vasta kun tarkastelee laajempaa aatehistoriallista kenttää, huomaa kuinka voimakkaasti hänen ajatuksensa heijastelivat vallitsevan ajan käsityksiä.

Aliinan kasvutarina

Ymmärtääkseen Aliinan myöhempiä valintoja ja politisoitumista raittiustyöhön on hyvä katsoa myös hänen nuoruudenvuosiensa. Koska Aliinasta ei aikaisemmin ole laadittu minkäänlaista historiantutkimusta, on perusteltua tuoda esille perustiedot hänen taustastaan. Samalla myös hänen persoonansa saa lisää syvyyttä. Ensinnäkin Aliinan varhaiset vuodet auttavat ymmärtämään hänen radikaalia uskonnollisuuttaan, jolla hän myöhemmin perusteli raittiusvaatimuksensa ja jolle hän rakensi poliittisen toimintansa. Lisäksi hänen lapsuutensa ja varhaisuotensa olivat hänen itsensä mukaan merkittävä syy siihen, miksi hän myöhemmin päätyi mukaan raittius toimintaan. Toiseksi tulevan raittiusaktiivien lapsuuden vuodet kuvastavat mielenkiintoisella tavalla kansakunnan alkavaa murrostilaa. Aliinan vaatimaton tausta ja hänen aikuisiällä saavuttamansa asema kansakunnan sivistäjänä olivat yhdistelmä, joka vielä hieman aikaisemmin olisi koettu mahdottomaksi liittää toisiinsa. Kansakoulunopettajuus mahdollisti täysin uuden reitin nousta yhteiskunnassa ja loi samalla uuden sosiaalisen luokan rahvaan ja perinteisen säätyläistön välille.¹¹⁹ Aliina oli siten myös perhetaustaltansa osa yhteiskunnan murroskautta: enää sosiaalinen asema ei ollut suoraan sidottu perheeseen, vaan uusia sosiaalisen nousun mahdollisuuksia oli alkanut ilmaantua yhteiskuntaan. Vanha säätyjärjestelmä oli alkanut murtua ja uusi luokkaan perustuva yhteiskuntajärjestelmä oli valtaamassa tilaa.¹²⁰

Aliinan kertomus omasta lapsuudestaan ja opettajaseminaarivuosiensa ei vaikuta täysin koherentilta. Aliina kuvaa perhettään köyhäksi, mutta Huhtala puhuu perheestä mökkiläisperheenä.

¹¹⁹ Esimerkiksi Rinne on tuonut esille tutkimuksissaan esille kuinka kansakoulun opettajat muodostivat uuden yhteiskuntaluokan ja kuinka uusi ammatti mahdollisti sosiaalisen nousun. Kts. esim. Rinne 1986, 35, 40–45; Rinne 1989, 18–30.

¹²⁰ Haapala 2004, 205–211.

Todellisuudessa Aliinan isä oli kuitenkin käsityöläinen, mikä viittaa varakkaampaan perhetaustaan kuin mökkiläinen. Onkin mielenkiintoista kuinka Aliinan taustasta on rakennettu köyhempi kuin mitä se todellisuudessa olikaan. Syynä tähän tuskin oli vain pelkkä vaatimattomuus, vaan pikemminkin vaikuttaisi siltä, että tarkoituksena oli kosiskella työväestöä köyhän mökin tyttären tarinalla. Seminaari taasen on ollut Aliinalle lähes vastenmielinen kokemus, joka opetti täysin vääriä raittiusoppeja. Yleisesti Jyväskylän seminaaria on kuitenkin pidetty nuorten naisten elämässä tärkeänä merkkipaaluna. Seminaarivuosiin on usein viitattu opettajuutta käsittelevissä tutkimuksissa aikana, jota opettajat muistelivat kaiholla ja josta puhuttiin lämpimään sävyyn. Seminaariin on myös viitattu raittiuden puolesta puhuneena instituuttina.¹²¹ Aliinan kokemus kuvastaa tavanomaisesta poikkeavasti lähes täysin päinvastaista ja tuo esille erilaisen suhtautumisen arvossapidettyihin opiskeluvuosiin. Seuraava on koostettu osin hänen elämäkerroistansa ja osin myöhempien sukututkimuksien perusteella.

Aleksander Viljaminpoika Sohlmannin ja Maria Leanderin syvästi uskonnolliseen mökkiläisperheeseen 26. maaliskuuta vuonna 1866 syntynyt Aliina Wilhelmiina Sohlman¹²² oli viisihenkisen tytärkatraan toiseksi nuorimmainen. Perheen esikoinen Amalia ja kuopus Aleksandra kuolivat vain muutaman kuukauden ikäisinä, jonka vuoksi Aliina peri paikan perheen kuopuksena.¹²³ Aliinan synnyinkoti sijaitsi pienessä Lopen kirkonkylässä noin kolmekymmentä kilometriä etelään Hämeenlinnasta. Aliina syntyi keskelle pahimpia nälkävuosia, jotka verottivat myös Lopen asukasmäärää rajusti.¹²⁴ Lopella vuodesta 1866 alkanut syvenevä ahdinko huonojen satojen jälkeen vain paheni parina seuraavana vuotena ja lisäksi talvella 1866 ilmaantui kylään lavantauti, joka alkoi yhä pahenevissa määrin levitä kevään 1867 aikana. Kun vielä kesän 1867 viljasato pääosin menetettiin, alkoivat kulkutaudit kasvavan nälänhädän vuoksi entisestään riehua kylässä vieden mennessään huomattavan osan sen väestöstä. Nälkävuodet koettelivat varmasti myös Sohlmanin perhettä.¹²⁵ Lasten kuolleisuus oli kuitenkin nälkävuosien aikana suhteellisen pieni, sillä

¹²¹ Esim. Rantala 2005, 7–11, 13–21; Kokko 1989, 43–44; Ollila 1998, 71–81.

¹²² Aliina muutti nimensä Salomaaksi kevään 1897 aikana. Liittoyhdistyksen ptk. 3.6.1897, TRa: Ca:2, TKA.

¹²³ Aliinan vanhemmat sisaret Edla Karoliina ja Maria Amanda elivät molemmat vanhuusikään asti ja molemmat myös avioituivat. Edla toimi Lopella vaivashoidon tarkastajana ilmeisesti avioitumiseensa saakka ja hänen kanssaan Aliina jakoi halun toimia ihmisten hyväksi. *Lopen pitäjä* 1900, 25; 'Sukuselvityksen kohde Sipi Heikinpoika. Sipi Heikinpojan s. 1663 Renko Nevilä Mannila ja Liisa Pekantytären seitsemän ensimmäistä sukupolvea (Tilanne 19.3.2007)': Taulu 222 (taulusta 221), Markkulan sukuseura, Geneologia. [http://www.geneologia.fi/sukus/markkula/public_files/seitsemän_sukupolvea/7polveamarkkula20050524.pdf], luettu 1.10.2007.

¹²⁴ Kallenautio 1976, 133–134, 136, 139, 145.

¹²⁵ Aliinan isä Aleksander oli suutari ja urkujenpolkija. Aliinan perheen kotitalo sijaitsi kirkon mailla ja he omistivat itse maansa, jonka lisäksi heillä oli talonsa yhteydessä vielä hieman viljeltävää maa-aluetta. Perhe oli siis kohtuullisen varakasta maalaisväestöä. He eivät kuitenkaan olleet niin varakkaista, etteivät nälkävuodet olisi aiheuttaneet perheessä ahdinkoa. Katovuosien alkaessa perhe joutui elättämään kolmea pientä lasta vanhimman ollessa vain viisivuotias, joten suurten nälkävuosien keskellä perheen kohtuullisesta varallisuudesta huolimatta, on kolmen tyttären elättäminen ollut taloudellisesti haastavaa. Kallenautio 1976, 382–384; 'Sukuselvityksen kohde Sipi Heikinpoika. Sipi Heikinpojan s.

erityisesti vanhuksia tappanut lavantauti ei merkittävästi vienyt lapsia mukanaan. Nälkävuodet alkoivat taittua vasta vuoden 1868 kesällä, kun sadot viimeinkin alkoivat palautua normaaliin.¹²⁶

Aliinan varhaisvuosien ahdinko ja nälkävuosien kokeminen vaikuttaa olleen merkittävä syy sille, miksi hän alkoi myöhemmin saarnata köyhemmän kansanosan hyvinvoinnin puolesta. Nälkävuosien synkät kokemukset säilyivät Suomessa monen perheen muistissa pitkään ja näin näyttää olleen myös Sohlmannien kohdalla siitäkin huolimatta, ettei nälänhätä yltenytäkään Etelä-Suomessa yhtä pahaksi kuin maan muissa osissa. Vanhempien muistot ovat siis voineet siirtyä hyvin voimakkaina myös Aliinan henkilökohtaiseen kokemukseen, vaikka hän itse olikin nälkävuosien aikana liian nuori käsittääkseen mitä oli tekeillä. Aliina vaikuttaa myötäeläneen voimakkaasti yhteiskunnan alimpien luokkien koettelemukset, sillä juuri nämä joutuivat kärsimään nälkävuosista pahimmin. Nälkävuosien muisto selittäisikin hyvin hänen suhtautumisensa työväestöön raittiuskysymyksen yhteydessä ja auttaisi paremmin ymmärtämään hänen voimakassanaisia vaatimuksiaan kansan elinolojen parantamiseksi. 1860-luvun nälkävuodet ja siitä seurannut raju taloudellinen taantuma vaikuttivat laajasti koko kansakuntaan. Nälkävuosiin liittyvä muistiperinne sisälsi osaltaan jopa luokka-ajattelua ja poliittisia piirteitä, jotka myöhemmin heijastuvat myös Aliinan artikkeleista hänen kirjoittaessaan nälästä ja köyhän kansan oloista.¹²⁷ Nälkävuodet olivat osoittaneet kouriintuntuvalla tavalla, miten heikossa asemassa työväestö oli ja kuinka tärkeää oli kansan olojen kohentaminen. Nälkävuodet nopeuttivat yhteiskunnallisten reformien valmistumista ja 1800-luvun lopussa sosiaalipolitiikka oli noussut merkittäväksi poliittiseksi kysymykseksi. Vuosisadan vaihteen lähestyessä yhä koheneva taloudellinen tilanne toi viimein mukanaan näkökantojen muutoksen myönteisemmäksi alempaa yhteiskuntaluokkaa kohtaan. Enää ei tarvinnut pelätä oman toimeentulon menettämistä, jos apua tarjosi..¹²⁸

Aliinan perhe vaikuttaisi olleen suhteellisen hyvässä taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa asemassa, vaikka muistokirjoituksissa usein viitataan köyhyteen. Esimerkiksi Aliinan mahdollisuus kouluttautua opettajaksi, vanhimman sisaren työ vaivaishoidon tarkastajana, isän suutarin ammatti ja toimi urkujenpolkijana sekä perheen kodin sijainti kirkon mailla, eivät ainakaan sellaisenaan anna tukea Aliinan kuvaamalle köyhyydelle. Silti hän kuvaa elämäkerrassaan ihannoivaan ja perheen köyhyyttä korostavaan tapaan, miten vanhemmat saattoivat huonoista

1663 Renko Nevilä Mannila ja Liisa Pekantytären seitsemän ensimmäistä sukupolvea (Tilanne 19.3.2007): Taulu 222 (taulusta 221), Markkulan sukuseura, Geneologia. [http://www.genealogia.fi/sukus/markkula/public_files/seitseman_sukupolvea/7polveamarkkula20050524.pdf], luettu 1.10.2007.

¹²⁶ Kallenautio 1976, 267.

¹²⁷ Häkkinen 2004, 123–127.

¹²⁸ Nälkävuosien yhteydestä uudenlaisen sosiaalipolitiikan syntymiseen kts. esim. Pulma, 2004 erit. 168–172. Kts. sosiaalipolitiikan syntyvaiheista 1800-luvun lopulla esim. Pulma 2004, 163–181, erit. 162–168, 177–181; kts. myös *Armeliaisuus* 1994; Harjula M. 1996.

oloista huolimatta laittaa tyttärensä kiertokouluun ja kuinka hän sai kouluttautua vuoden 1882 kesällä kiertokoulunopettajaksi Toijalassa.¹²⁹ Perheen taloudellinen asema oli siten ainakin keskimääräistä selkeästi varakkaampi ja itsenäisempi, joten köyhästä mökkiläisperheestä Sohlmannien kohdalla tuskin on ollut kyse.

Aliina pysyi koko ikänsä aviottomana ja oma perhe säilyi hänelle läheisenä. Ilmeisesti oli niin, että vanhimmat tyttäret oli mahdollista avioon saattaa, mutta Aliinan kohdalla asiat menivät toisin. Perheen taloudellisesta tilanteesta johtuen, Aliina saattoi nuorimmaisena kokea olevansa velvollinen valitsemaan yksin elämisen ja työn, ellei nuorimmaisena peräti ollut pakotettu kyseiseen päätökseen. Aliina siirtyi Toijalasta vuonna 1882 opetustehtäviin Ylöjärvelle, kun kunta otti kiertokoulut omalle vastuulleen ja järjesti aikaisemmin kirkon vastuulla olleen opetuksen uudelleen. Tuolloin vasta 17-vuotias Aliina tuli valituksi kansakoulunopettajan toimeen. Virassansa hän pysyi siihen saakka kunnes lähti Jyväskylän seminaariin vuonna 1885, joten vastuu Ylöjärven kiertokoulun opetuksesta toimi siten Aliinalle astinlautana seminaariin pääsemiseksi.¹³⁰ Kun Aliina pääsi Jyväskylän seminaariin, hän oli niiden harvojen etuoikeutettujen joukossa, joilla oli mahdollisuus kouluttautua opettajaksi. Hänestä tuli ensimmäinen Lopelta kotoisin oleva nainen, joka kouluttautui kansakoulunopettajaksi.¹³¹ 1880-luvulla kouluun oli tosin perustettu järjestelmä, jonka avulla köyhempienkin perheiden lapset saattoivat päästä kouluun. Siten Aliinan lähtöä seminaariin ei voi lukea varmaksi merkiksi varakkaasta perhetaustasta. Tavallisten käsityöläisten palkat eivät nimittäin olleet suuret, joten suutari-isän varoilla perhe ei voinut olla kovin varakas.¹³²

Aliinan tarkoitus oli elämäntarinassaan kuvata perheen vaatimattomia oloja, mutta tekstin voi lukea myös merkinä perheen varallisuudesta. Laajempaan historian kontekstiin sidottuna kirjoitus vaikuttaisikin pelkältä todistelulta, jolla Aliina pyrki osoittamaan, että hän tiesi mitä kurjuus oli. Yhdistämällä kirjoituksen hajanaiset tiedot aikaisempaan historian tutkimukseen, pääsee paremmin kiinni kirjoituksen taustalla vallinneeseen todellisuuteen. Samalla kirjoittajan vaikuttimet tulevat esiin: Nyt kun hän oli ammattinsa myötä noussut sosiaalisessa asemassaan tavallisen kansan yläpuolelle, hän halusi tuoda köyhän lapsuutensa avulla esille, että hän oli taustansa ansiosta osa kansaa. Aliina tuntuu haluavan kertoa kuinka jopa hänenkaltaisensa köyhän perheen tytär pääsi

¹²⁹ Aliina mainitsee Toijalassa pidettyjen kurssien opettajaksi D. Lehtosen. Salomaa 1909, 5–6. Halilan mukaan seminaarin opiskelijoista monet olivat kouluttautuneet ensin kiertokoulunopettajiksi, jonka jälkeen he olivat toimineet hetken kiertokoulunopettajana ennen seminaariin tuloaan. Halila 1963, 129

¹³⁰ Honka-Hallila 1996, 88; Salomaa 1909, 5–6.

¹³¹ *Markkulan Viesti*, 27/2006, 8.

¹³² 'Sukuselvityksen kohde Sipi Heikinpoika. Sipi Heikinpojan s. 1663 Renko Nevilä Mannila ja Liisa Pekantytären seitsemän ensimmäistä sukupolvea (Tilanne 19.3.2007)': Taulu 222 (taulusta 221), Markkulan sukuseura, Geneologia. [http://www.genealogia.fi/sukus/markkula/public_files/seitsemän_sukupolvea/7polveamarkkula20050524.pdf], luettu 1.10.2007; Halila 1963, 152.

opettajaksi, koska ei ollut koskaan antautunut viinan vietäväksi, vaan oli ymmärtänyt raittiuden merkityksen edustamansa hyvän elämän rakentamisessa.

Aliinan raittiuskertomus

Raittiustoimintaan Aliina kertoo lähteneensä mukaan vasta varsin myöhään, koska hän ei aikaisemmin ollut käsittänyt alkoholin todellisia vaaroja. Hän kertoo omaelämäkerrassaan, kuinka koko hänen lapsuutensa aikana ei Lopella ymmärretty raittiutta:

”Luultiin yleisesti, että viinan vähäinen nauttiminen on terveellistä ja vahvistavaa ja viini oli tietysti jotain eri ainetta, jolla ei ollut juopottelun kanssa ollenkaan yhteyttä. Luonnollisesti kasvoin minäkin näihin mielipiteisiin.”¹³³

Aliina kertoo kammoksuneensa lapsuudestaan asti juoppoutta, minkä hän uskoo johtuneen siitä, ettei hänen isänsä koskaan juonut. Näin varmasti on myös ollut, sillä syvästi uskonnollinen Aleksander oli urkujenpolkija ja aktiivisesti mukana kirkon toiminnassa. Lisäksi perhe asui pienessä kylässä kirkon mailla, joten juopottelu olisi katsottu hänen kohdallansa erityisen pahaksi ja juorut olisivat helposti levinneet kyläläisten keskuuteen. Perheen ollessa näin tiiviissä yhteydessä kirkon kanssa vaikuttaisi pikemminkin siltä, että perhe pyrki (ja varmasti osittain oli myös tähän pakotettuja) elämään mahdollisimman esimerkillisesti, jotta heidän asemansa kirkon yhteydessä ei vaarantuisi.

Aliina kertoo perheen alkoholikäytöstä ainoastaan isänsä kautta, äidistä ei mainita sanallakaan; hänen juomattomuuttaan pidettiin itsestään selvänä. Vielä vuosisadan vaihteessa juopottelu nähtiin erityisesti miesten ongelmaksi, josta naiset ja lapset kärsivät välillisesti. Miehen alkoholiongelma johti perheen turmioon, sillä miehen olisi tullut olla perheen elättäjä. Nimenomaan miehet, erityisesti työläismiehet, leimattiin juopoiksi, kun heidän vaimoilleen puolestaan annettiin kärsivän uhrin rooli. 1890-luvun aikana alkaneen raittiusliikkeiden radikalisoitumisen myötä myös naisten alkoholinkäyttö alkoi nousta huomion kohteeksi. Silti päähuomio kohdistui yhä miesten alkoholin käyttöön.¹³⁴ Tämänkaltaista alkoholiongelman sukupuolittuneisuutta ilmentää myös Aliinan tapa kuvata perheen suhtautumista alkoholiin ainoastaan isänsä kautta.

¹³³ Salomaa 1909, 7.

¹³⁴ Sulkunen 1986, 33.

Aliina kertoo heränneensä raittiusaatteeseen työskennellessään ennen Jyväskylän seminaariin pääsyään kiertokoulunopettajana Ylöjärvellä.¹³⁵ Täällä vallitseva juoppous sai hänen silmänsä avautumaan ongelmalle. Mutta tällöin hän ei omien sanojensa mukaisesti vielä ymmärtänyt värjättyjen viinien (konjakkien, brandyjen jne.) ja viinien vaarallisuutta, vaan oli ehdottomuuden kannalla ainoastaan viinien suhteen. Hän koki, että alkoholi oli vaaratonta niin kauan, kun viinakauppias ”värjäsi viinan punaiseksi tai keltaiseksi ja nimitti sen viiniksi”¹³⁶. Epätietoisuuden hän kertoo johtuneen siitä, ettei ollut saatavilla johdatusta parempaankaan tietoon, sillä Ylöjärvellä ei tuolloin vielä ollut raittiusseuraa, joka olisi tästä tietoa jakanut. Tampereelle oli jo tällöin perustettu raittiusseura, mutta Aliina ei ollut siitä vielä tietoinen. Hän kritisoi elämäkerrassaan voimakkaasti sitä, ettei raittiusasiasta vielä tuolloin saanut tarpeeksi tietoa:

*”Varmaankaan eivät sanomalehdet siihen aikaan huolineet mainita sellaisia joutavuuksia, kuin raittiusseuran perustaminen on. Eikä niissä muutenkaan ollut mitään raittiusasiaa valaisevaa, ja raittiuskirjallisuutta ei ollut sanottavasti tavattavissa, joten minun kuten monen muunkin oli pakostakin jääminen entiselle kannalleni”.*¹³⁷

Hän jatkaa samaan tyyliin seminaarivuosisistaan¹³⁸ kertoessaan, ettei edes siellä hänen kohdalleen osunut tietoa raittiudesta. Hän uskoi, että miedomprien juomien täytyi olla harmittomia, jos niitä koulun tapahtumissa tarjoiltiin:

*”Enkä selvennyt seminaariaikanakaan. En joutunut kenenkään raittiushenkilön tuttavuuteen, ja kaupungin raittiusseurasta ei seminaariin paljon kaikua tullut. Ja viinin käyttäminen kaikissa pidoissa, joissa olin tai joista tiesin, oli tietysti minulle vakava todistus sen vahingottomuudesta.”*¹³⁹

Aliina oli seminaarissa kohtuuden kannalla ja tuli vasta opintonsa päätettyään toisiin aatoksiin. Aliina kirjoittaa seminaarin raittiusoloista kielteiseen sävyyn ja saa elämäkerrassaan seminaariajan kuulostamaan lähes synkältä ajanjaksolta elämässään. Tämä kuulostaa oudolta ottaen huomioon, että pääasiallisesti kansakoulunopettajat muistelivat seminaari aikojaan lämpimään sävyyn. Seminaariaika koettiin innoittavana aikana, jota opettajat jäivät myöhemmin kaipaamaan. Seminaarin aikana luotiin paljon läpi elämän kestäneitä ystävyysuhteita, mutta Aliina ei sanallakaan mainitse opiskeluaikaisia ystäviään, vaan sivuttaa Jyväskylän-vuodet elämässään hyvin

¹³⁵ Aliina on työskennellyt Ylöjärvellä vuosien 1882–1886 välisenä aikana. Salomaa 1909, 6.

¹³⁶ Salomaa 1909, 8.

¹³⁷ Salomaa 1909, 8.

¹³⁸ Aliina vietti seminaarissa vuosien 1885–1889 välisen ajan. Salomaa 1904, 6.

¹³⁹ Salomaa 1909, 8.

lyhyesti.¹⁴⁰ Hän jatkaa herätystarinaansa kertoen kuinka oli myöhemmin seminaarista päästyään kerran kotonaan istuessaan ymmärtänyt todellisen raittiuden merkityksen:

”(...) raittiutta lienee kuitenkin ollut sen ajan ilmassa. (...) Ja ensimmäisenä opettajavuotenani selveni asia minulle kerran kotona istuessani. Ihmettelin silloin kovasti, kuinka siihen asti olin voinut pysyä niin epäjohdonmukaisella kannalla, ja kirjoitin ehdottomuuden lupauksen pöydällä lojuvaan vihkkoon”¹⁴¹

Tämän kaltaiset herätystarinat olivat yleisiä raittiustoimintaan liittyvässä kirjoittelussa. Aliina on sitä osittain saattanut myös hieman dramatisoida, mutta totuus on tuskin ollut kaukana tästä kertomuksesta. Aliina suhtautui myöhemmin raittiuteen huomattavan kiihkomielisesti, minkä pohjalta ravisteleva ja mieleenpainuva raittiusherääminen ei kuulosta lainkaan epäilyttävältä. Aliinan kirjoituksia lukiessa ei voi olla huomaamatta hänen palavaa intoaan asialleen. Näin ollen ei olisi ihmeellistä, jos ehdottoman raittiuden oikeellisuus todella valkeni hänelle niin järisyttävällä tavalla, kuten hän haluaa elämäkerrassaan kuvata.

Elämäkerran mukaan Aliina päätyi löytämään raittiuden täysin yksin ilman kenenkään muun johdatusta aiheeseen. Hänen matkansa ehdottomaan raittiuteen on yksinäinen ja henkilökohtainen eikä hän ei tuo muita ihmisiä mukaan tarinaansa. Tarkastelemalla raittiuteen kääntymistä Aliinan kautta huomaa, että hänen raittiuteensa ovat vaikuttaneet enemmän henkilökohtaiset taipumukset ja kokemukset kuin raittiusseurojen sivistystyö. Aliina oli jo paljon ennen kääntymystään suuntautunut arvojensa suhteen raittiuteen, joten raittius oli luonnollinen jatkumo hänen aikaisemmille elämänarvoilleen, erityisesti hänen kristillisyydelleen. Raittiuden löytäminen ei siis tässä mielessä ole ollut radikaali muutos hänen elämässään, vaan hän vaikuttaa pikemminkin löytäneen raittiuden avulla väylän toteuttaa itseään ja arvojaan.

Aliinan tarinan myötä voi kyseenalaistaa raittiusseurojen vaikutusta ihmisten käsityksiin. Minkä verran seuroihin liittyneiden kohdalla oli kyse raittiusvalistuksen onnistumisesta? Missä määrin kyse oli ihmisten jo valmiista käsityksistä, jotka aktualisoituivat raittiusseurojen kautta? Pystyivätkö raittiusseurat muuttamaan ihmisten käsityksiä ja käännyttämään heitä raittiuteen? Näin ei näyttäisi olevan, jos ottaa huomioon kuinka suuri osa jäsenistöstä kuului seuroihin vain hetken aikaa, ja kuinka vähän he lopulta ottivat osaa seurojen toimintaan. Erityisesti Sulkunen on tuonut esille kuinka raittiusseurat muodostuivat jäsenkunnista, joiden sitoutuminen seurojen toimintaan oli monenkirjavaa. Ihmisiä ajoi raittiustyöhön ennen kaikkea henkilökohtaiset syyt ja taipumukset eikä

¹⁴⁰ Kts. esim. Sulkunen, 1995; Ollila 1998, 71–81.

¹⁴¹ Salomaa 1909, 8–9.

niinkään konkreettinen valistustyö. Näin vaikuttaisi olleen varsinkin seurojen johtohenkilöiden ja aktiivien kohdalla. Rivijäsenistö tosin saattoi liittyä mukaan valistustyön ja värväämisen ansioista, mutta se ei kuitenkaan riittänyt pitämään ihmisiä mukana seuroissa kovinkaan pitkään ja tiivisti. Heidän motiivinsa raittiusseuroihin liittymisessä olivat muualla. Raittiusseurojen asemaa onkin korostettu läpikulkupaikkoina. Seurat toimivat ihmisille apuna uudelle paikkakunnalle kiinnittymisessä, uusien ihmissuhteiden solmimisessa ja tarjosivat keinon kuluttaa lisääntyntä vapaa-aikaa. Raittiusseurojen suuri jäsenmäärä on siten ennen kaikkea seurausta väestön suuresta muuttoliikkeestä pikemminkin kuin aiheen tärkeydestä ihmisille tai onnistuneesta valistustyöstä, kuten Sulkunen on tuonut esille.¹⁴²

Kaikki raittiudelle

Aliinan siirryttyä opettajaksi Tampereen ylempään tyttökansakouluun ja hänen oltuaan toimessa kaksi vuotta ja tutustuttuaan muutamaa raittiusseuralaiseen, hän liittyi vuonna 1895 Tampereen raittiusyhdistys Liittoon¹⁴³ Noin kolme vuotta raittiusyhdistykseen liittymisen jälkeen, vuoden 1898 aikana, Aliinan raittius työ alkoi muuttua entistä näkyvämmäksi ja aktiivisemmaksi. Hän halusi levittää tietoa raittiudesta laaja-alaisesti monella eri tavalla ja tavoittaa näin mahdollisimman paljon ihmisiä.¹⁴⁴ Elämäkerrassaan hän kertoo pyrkineensä liittymisestään lähtien levittämään raittiuskirjallisuutta ihmisille ja esitelmöimään raittiuden puolesta aina kun vain saattoi.¹⁴⁵ Pian hänen liittymisensä jälkeen, vuonna 1897, perustettiin kristillinen raittiuslehti *Wäinämöinen*, johon Aliina alkoi kirjoittaa edistääkseen myös tällä tavalla raittiusasiaa. Wäinämöisen kustannusyhtiön kautta Aliina julkaisi myös muita kirjallisia tuotoksia, kuten näytelmiä, vuorokeskusteluja ja käännöksiä.¹⁴⁶

Raittius toiminnan muututtua aktiivisemmaksi ja raittius tiedouden levittyä yhä laajemmalle Aliina halusi kulkea aina vain pidemmälle. Aliinan mukaan täytyi kulkea eteenpäin, sillä paikallaan pysyminen olisi merkinnyt hänelle taaksepäin menemistä. Hän pyrki omalla työllään paikkaamaan aikaisempaa tiedon tyhjiötä ja saamaan oikeaksi kokemansa tiedon kaikkien käsille. Aliina ei

¹⁴² Sulkunen 1986, 117–127, 191–193, 205–211, erit. 383–242 ja 248–249.

¹⁴³ Salomaa 1909, 7–9.

¹⁴⁴ Aliinan tavoite levittää raittiusasiaa mahdollisimman laajalle tulee esille monessa hänen tekstissään. Esimerkiksi *Wäinämöisessä*: 'Osuuskunta Wäinämöinen' ja 'Ihminen on yksinään heikko', *Wäinämöinen*, 8.10.1902; 'Ole aina valmis auttamaan', *Wäinämöinen*, 19.7.1902. Myös Aliinan alustus Tampereella 4–6.7.1901 pidettyyn yleiseen raittiuskokoukseen tuo saman pyrkimyksen selkeästi esille. *Ohjelmat ja alustukset* 1901, 22–27.

¹⁴⁵ Salomaa 1909, 10–11.

¹⁴⁶ Kaukovalta 1932, 33; Salomaa 1909, 16–17.

halunnut kenenkään joutuvan elämään tietämättä raittiusasiasta, kuten hän itse oli aikoinaan joutunut.¹⁴⁷ Samalla asenteella Aliina suhtautui myös silloiseen raittiustyöhön. Hän pyrki paikkaamaan muiden raittiusihmisten vaillinaista työtä omalla omistautuneisuudellaan ja tarkkuudellaan. Aliina vaikuttaakin kokeneen velvollisuudekseen pitää huolta, että asiat tulisivat tehdyiksi kunnolla.¹⁴⁸ Hänelle taistelu juovutusjuomia vastaan merkitsi toivoa paremmasta, sillä sivuun jääminen olisi ”tuonut vain lisää tuskaa ja kärsimystä tuhansille viinanorjille”, ja juuri tämän vuoksi jokainen hetki oli uhrattava ihmisten pelastamiselle.¹⁴⁹ Aliina lopettaa elämäkertansa seuraavaan lausahdukseen:

”Sen tähden pois sovinto viinamielisten kanssa ja nouskoon kapina yli koko maan! Syttyköön tuli, joka ei sammua saa, ennen kuin se on juovutusjuomien myrkkyyvirran kokonaan hävittänyt! Lupaam minäkin puolestani vähien voimieni mukaan sitä lakkaamatta sytytellä. Suokoon Jumala sen jo pian ilmi roihuna palavan!”¹⁵⁰

Aliinan kirjoitus kielii naisesta, joka oli hyvin omistautunut asialleen; naisesta joka oli koko sydämellään mukana raittiustoiminnassa. Aliina tuntui uskoneen vahvasti mahdollisuuksiinsa saada muutos aikaan, jos vain tarpeeksi moni yhtyisi samaan työhön ja samoihin vaatimuksiin. Tämänkaltaiseen yhteistyöhön hän tähtäsi toiminnallaan, ja innoittaminen onkin Aliinan toiminnan punainen lanka: Hänen päämääränään oli saada kaikki ihmiset asettumaan luokkaan, sukupuoleen ja ikään katsomatta raittiusasian taakse.

Aliinan yhteiskunnallinen asema ja arvot opettajana

Aliinalla olisi ollut mahdollisuus osallistua raittiustyöhön opettajankoulutuksensa aikana Jyväskylässä, sillä seminaarilla oli yhteydet kaupungissa vaikuttaneeseen Keski-Suomen kohtuuden ja raittiuden seuraan.¹⁵¹ Lisäksi oppilailta vaadittiin raittiutta, koska opettajien tuli toimia esimerkkeinä kansalle. Opettajan rooliin iskostettiin ajatus opettajan asemasta kansalaiskasvattajana, suomalaisen sivistyksen puolesta taistelevana kansallisen kulttuurin edistäjänä. Seminaarin opetukseen heijastui fennomanian isällinen ajatus kansan nostamisesta keskiluokan tasolle. Tästä huolimatta Aliina ei vielä Jyväskylässä päätenyt mukaan

¹⁴⁷ Salomaa 1909, 10; *Wäinämöinen*, vuosikerrat 1899–1905.

¹⁴⁸ Salomaa 1909, 17–18.

¹⁴⁹ Salomaa 1909, 20; Liitto yhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 1895–8.1.1904, TRa: Cb:1, TKA.

¹⁵⁰ Salomaa 1909, 10–11.

¹⁵¹ Keski-Suomen kohtuuden ja raittiuden seura liittyi 1880-luvun alussa Raittiuden Ystäviin. Sulkunen 1986, 139.

raittiustoimintaan, vaikka seminaari näyttääkin olleen yksi Suomen raittiustoiminnan ja kansansivistämisen keskuksista. Seminaarissa moni opiskelija oli vihkiytynyt raittiusasialle, joka sopi heidän toiveisiinsa toimia tulevaisuudessa kansan hyväksi.¹⁵² Pitäen edellisen mielessä, Aliinan kritiikki raittiustoiminnan heikkoutta kohtaan vaikuttaa lähes järjettömältä.

Vika tuskin on ollut raittiustoiminnan heikkoudessa, sillä kouluun pyrkijöiden raittiit arvot olivat yksi koulun keskeisimmistä vaatimuksista. Aliinan opiskeluaikana vuosina 1885–1889 seminaarin raittius tarkoitti kuitenkin vielä kohtuutta.¹⁵³ Tässä piileekin syy seminaaria vastaan esitettyyn kritiikkiin: Aliinalle seminaari ei edustanut raittiita arvoja, vaan hänen valheellisena näkemäänsä kohtuutta. Syytä Aliinan kielteiseen suhtautumiseen seminaariaikaansa kohtaan täytyykin lähteä hakemaan hänen myöhäisemmästä siirtymisestään kohtuuden kannattajasta ehdottomaan raittiuteen, jonka jälkeen kohtuus näyttäytyi hänelle yhtä pahana kuin juoppous. Aliinasta kohtuutta kannattava seminaari opetti oppilaille juoppoutta raittiuden sijasta.

Seminaarissa ei kannatettu aktiivista osallistumista politiikkaan, sillä opettajattarien tuli pitää työnsä ensisijaisena.¹⁵⁴ Aikakauden tapa määritellä poliittinen oli kuitenkin erilainen kuin tänä päivänä ja esimerkiksi raittiuden nimissä tehty poliittinen toiminta nähtiin pikemminkin yhteiskunnan hyväksi tehtynä työnä. Varsinkaan naiset eivät nähneet omaa raittiustyötään niinkään poliittisena kuin yhteiskunnallisena äitiytenä, joskin tästä päivästä tarkasteltuna heidän vaatimuksensa kieltolain eteen saattaakin helposti näyttäytyä poliittisina. Ja vaikka osa naisista olisi toiminut poliittisesti, naamioitiin raittiustyö joksikin muuksi, kuten yhteiskunnan hyväksi tehdyksi työksi. Tämän liikkumavarain, politiikan ”harmaan alueen” ansiosta, naisten mahdollisuudet vaikuttaa ja toimia poliittisesti laajenivat.¹⁵⁵

Seminaari edusti isänmaalisia ja porvarillisia arvoja. Koulu myötäili fennomaanien aatemaaailmaa, jonka vuoksi opetuksessa voi nähdä myös varovaista poliittisuutta. Uskonnollisuus nousi kaikkien näiden arvojen ylimmäksi määrittäjäksi ja juuri tämän vuoksi politiikka tuli jättää sivuun opettajantyöstä. Opettaja tarvitsi neuvonantajakseen Jumalan sanaa eikä poliittisia ohjelmia hyväksi opettajaksi tullakseen. Kristilliset arvot ja isänmaalisuus olivat myös arvoja, joihin monen opettajan

¹⁵² Esim. Ollilan teoksessa *Jalo velvollisuus* nousee esille seminaarin voimakas vaikutus opiskelijoihin, ja juuri raittius oli yksi voimakkaimmista tulevien opettajien vaikuttimista. Kts. esim. Ollila 1998, 71–81, 45–53. Sulkunen puolestaan kuvaa 1800-luvun lopun Jyväskylää yhtenä suomalaisen sivistyselämän keskuksena, Sulkunen 1986, 139.

¹⁵³ Rinne 1986, 140–146.

¹⁵⁴ Harjula L. 2004, 31–32.

¹⁵⁵ Esimerkiksi Saarinen on kirjoituksissaan sivunnut poliittisen toiminnan käsitteen merkityssisältöä vuosisadan vaihteessa. Saarinen 1989, 119, 129–130, 133; myös Saarinen 1990, 271–272, 280, 282.

suuntautuminen raittiustoimintaan pohjautui.¹⁵⁶ Aliina toimi seminaarin opeista huolimatta raittiusasian eteen huomattavan poliittisesti, eivätkä seminaarin opit näytä rajoittaneen hänen myöhempää toimintaansa.

Seminaari edusti myös yläluokkaista sivistyneistön aatemaailmaa, sillä seminaarin opettajat olivat yliopisto-opetuksen saanutta sivistyneistöä. Vielä Aliinan opiskeluaikana seminaarin opiskelijat olivat huomattavan keskiluokkaisia, sillä naisoppilaista pääosa oli säätyläistöä, itsenäisten maanviljelijöiden ja talollisten lapsia tai kaupunkisäätyläistöä. Vain pieni osa oli maaseudun epäitsenäistä maatalousväkeä. Käsityöläisten lapsia seminaarilaisista oli huomattava määrä, mutta näistä pääosa oli lähtöisin kaupungeista.¹⁵⁷ Siirtyminen pienen kylän suutarin tyttärestä uuteen yläluokkaiseen arvomaailmaan on voinut olla nuorelle Aliinalle hyvinkin vaikea kokemus. Käsityöläisperheen tyttärenä Aliina oli perheensä ensimmäinen, joka kouluttautui ammattiin ja hankki sivistyksen. Vaatimattomista oloisin kotoisin oleva 19-vuotias nuori nainen päätyi seminaarissa ensimmäistä kertaa konkreettisesti osaksi sivistyneistön ja porvariston arvomaailmaa ja elämäntapaa. Viimeistään tässä vaiheessa Aliina joutui omaksumaan ne myös osaksi itseään, vaikkei kouluksensa myötä tulisikaan saavuttamaan korkeaa yhteiskunnallista asemaa.¹⁵⁸ Ympäristön ja sosiaalisen aseman muutos auttavat ymmärtämään Aliinan suhtautumista seminaariaikaansa kohtaan. Aliina ei näytä kokeneen oloansa kotoisaksi toisten opiskelijoiden ja opettajien keskellä, mikä osittain selittyy hänen mietiskelevällä ja yksinäisyyttä rakastavalla luonteellaan¹⁵⁹, mutta osittain myös hänen kokemallaan sosiaalisella muutoksella. Tuskinpa myöskään seminaarin äärimmäisen tiukka opetusohjelma on tehnyt hänen sopeutumistaan yhtään helpommaksi.

Kaupungeissa kansakoulunopettajat eivät nousseet sivistyneistöön, sillä heidän koulutustaan ei nähty tarpeeksi korkeana tai akateemisena. He saattoivat silti joissakin tapauksissa sitoutua väljästi porvaristoon. Kaupungeissa, toisin kuin maaseuduilla, opettajilla oli äänioikeus porvariston piirissä vaaleissa äänestettäessä, eikä heitä laskettu isäntävallanalaisuuteen kuuluviksi työläisiksi. Silti he eivät varsinaisesti kuuluneet edes porvaristoon, sillä kansakoulun opettajien porvarillisuus ei juuri ulottunut yhteistä äänestyspiiriä pidemmälle. Muutoin kuin äänioikeuden suhteen, opettajat eivät näin ollen nousseet porvaristoon sen enempää maaseudulla kuin kaupungeissakaan. Heidän oma perhetaustansa ja mahdolliset sivutoimet toki määräsivät osittain heidän asemaansa, mutta vain siinä tapauksessa, jos he jo alun perin tai avioliiton myötä kuuluivat säätyläistöön. Avioliittojen kautta

¹⁵⁶ Harjula L. 2004, 27–34.

¹⁵⁷ Halila 1963, 130–132; Ollila 1998, 44.

¹⁵⁸ Halila 1963, 124–125, 131–132, 272; Rinne 1986, 35; Rinne 1989, 18, 28–30; Harjula L. 2004, 26–27.

¹⁵⁹ Aliinan tunteneen aikalaisen kuvaus muistikirjoituksessa, *Tampereen kaupungin kansakoulut 1909*, 23–25.

opettajattaret saattoivat toki nousta sosiaalisessa hierarkiassa huomattavankin korkealle, jopa aatelistoon tai vauraaseen suurporvaristoon asti, mutta avioituminen tarkoitti käytännössä samaa kuin opettajan ammatista luopuminen. Perheen ja työn yhdistäminen ei ollut porvaris- tai aatelisnaisille suotavaa. Pääsääntöisesti työstä ansaittu pieni palkka satoi opettajat kuitenkin lähes poikkeuksetta kansaan, eivätkä he näin ollen voineet saavuttaa ylempien yhteisluokkien elintasoja. Hyvä palkkaus ei saanut houkuttaa opettajia herroiksi, mutta ei toisaalta myöskään suistaa heitä köyhyyteen. Opettajien tuli asettua kansan yläpuolelle ainoastaan sivistyksensä ansiosta.¹⁶⁰

Opettajien palkkaus pysyi koko aikakauden pienenä, koska ammatti nähtiin vain siirtymisvaiheena toisiin, parempiin ammatteihin – näin varsinkin miesten kohdalla. Rinteen käsityksien mukaan kansanopettajan ammatin nähtiin valitsevan vain niiden, jotka olivat pätemättömiä tekemään muita töitä tai koska he eivät muuta, parempaa työtä onnistuneet saamaan. Rinne tuntee tutkimuksissaan yhdistävän tämän sekä naisiin ja miehiin, mikä on varsinkin naisten kohdalla hieman kyseenalaista: Olihan opettajan ammatti niitä harvoja ammatteja, joihin naiset saattoivat kouluttautua. Naisten kohdalla opettajan ammatti koettiin kutsumusammattina, johon ei tullut päätyä vain rahan takia. Miehillä asia on saattanut hyvinkin olla näin siinä tapauksessa, jos he sattuiivat olemaan lähtöisin sivistyneistöstä tai ylemmästä porvaristosta. Tällöin kansakoulun opettajien asema nähtiin arvon laskuna heidän todellisesta sosiaalisesta asemastaan. Sivistyneistön ja porvariston kannalta katsottuna opettajan ammattia ei siis arvostettu kovinkaan korkealle – ei varsinkaan heidän itsensä tasolle.¹⁶¹

Kaupungeissa kulttuuripääoma oli tiukasti sivistyneistön käsissä ja kansakoulun opettajien velvollisuudeksi jäi huolehtia alemmasta kansansivistyksestä ja rahvaan kasvattamisesta.¹⁶² Vaikka kansakoulunopettajan saatettiin nähdä jossain määrin kuuluvan sivistyneistöön, kyse oli pikemminkin jonkinasteisesta ”sivistyksellisestä toveruudesta” kuin tasavertaisesta kumppanuudesta. Kansakoulun opettajat olivat sivistyneistön rinnalla vielä sivistyksen ”pikkulapsia” vailla täyttä ymmärrystä ja statuksen luomaa auktoriteettia. Kansakoulunopettajat sijoittuivat sen vuoksi sekä koulutuksensa että ammattinsa ansiosta säätyläistön ja rahvaan välimaastoon: kansan yläpuolelle, mutta selkeästi porvariston ja sivistyneistön alapuolelle. Vanhasta ja jäykästä säätyjärjestelmästä ei opettajille löytynyt omaa paikkaansa, minkä vuoksi kansakoulun opettajista

¹⁶⁰ Rinne 1986, 40–41, 43–44.

¹⁶¹ Maaseudulla opettajien rooli oli heidän virkamiehen statuksestaan johtuen erilainen. Pitäjissä opettajat saattoivat edustaa paikallista sivistyneistöä tai papistoa perien heidän roolin kansansivistäjinä. Vaikka kansakoulunopettajista tulikin kirkon koulumestari-lukkari perinteen jatkajia, ei papisto ollut valmis sulattamaan heitä osaksi säätyään. Maaseudulla opettajat kohosivat asemassaan kaupunkilaiskollegojaan korkeammalle. Rinne 1986, 35, 40–41, 43–44; Rinne 1989, 18–30.

¹⁶² Rinne 1986, 40–45.

muodostui uusi sosiaalinen luokka perinteisen säätyjaon ulkopuolelle. Kansakoulun opettajien sosiaalisen aseman häilyvyys oli osa hajoavaa sääty-yhteiskuntaa ja aluillaan olevaa uutta luokkayhteiskuntaa.¹⁶³

Uskonto politisoitumisen katalysaattorina

Aliinan perheessä uskonnollisuudella oli tärkeä rooli ja koko perhe oli tiiviisti mukana kirkon toiminnassa. Aliinan harras kristillisuus vaikuttaa myöhemmin vahvasti myös hänen opetus- ja raittiustyössään. Aliinan lapsuudessaan omaksuma voimakas uskonnollisuus säilyi muuttumattomana hänen kuolemaansa saakka. Hän ylläpiti ja vahvisti uskoaan läpi elämänsä toiminnallaan ja elämän valinnoillaan turvaten jumalaansa kaikissa teoissaan. Uskonnolla oli suuri vaikutus myös Aliinan itsetuntoon. Usko antoi Aliinalle niin selkeän suunnan ja päämäärän, ettei hänen elämänvalinnoissaan juuri saata nähdä epävarmuutta.¹⁶⁴

Uskonto kulkee Aliinan opetustyössä jatkuvasti mukana ja hän käy helposti perustelemaan omia vaatimuksiaan kristillisillä arvoilla. Usko oli Aliinalle myös valtava voimavara, johon nojaamalla hän sai voimaa ja samalla myös oikeutuksen omalle työlleen ja näkemyksilleen. Aliina ei kenties noudattanut Jyväskylän seminaarin ajatusmaailmaa toimiessaan aktiivisesti mukana politiikassa, mutta uskonnollisten arvojen osalta kyllä. Aliina oli saanut vankan uskonnollisen kasvatuksen jo kotonaan, eikä hänen uskonnollisuutensa lieventynyt seminaariaikanakaan, joka korosti uskon roolia tulevien opettajien elämässä. Koska uskonto oli kaikilla elämän osa-alueilla Aliinan toiminnan oikeuttaja, hänen kaltaiselleen uskonnolliselle ihmiselle raittiustoiminta oli luonnollinen jatkumo seminaarin jälkeen. Raittiustyössä hän koki toteuttavansa kristillistä lähimmäisenrakkautta auttaessaan ihmisiä raitistumaan ja kitkiessään viinan paholaista pois yhteiskunnasta. Sen avulla hän saattoi myös toteuttaa opettajan velvollisuuttaan yhteiskunnallisena äitinä ja roolimallina kansalle – eli toimia mukana raittiustyössä diakonissan tapaan. Opettajana hänen puolestaan kuvataan asettaneen koulutyönsä ”syvimmäksi määräksi (...) oppilaiden uskonnollis-siveellisen kasvattamisen” ja ”itse persoonallisuudeksi kehittyneenä ohjasi hän heitä siveelliseen luonteenlujuuteen elämän taistelujen varalle”.¹⁶⁵ Mitään poikkeuksellista Aliinan uskonnollisessa lähestymistavasta opetukseen ei ollut, sillä opettajien odotettiin noudattavan työssään vakaita

¹⁶³ Rinne 1986, 40–45; myös Rinne 1989, 18–20, 28–30, 74–76, 77–78.

¹⁶⁴ Patric Joyce on analysoinut uskonnon merkitystä ihmisten elämässä tutkimuksessaan *Democratic Subjects* ja tuonut esille kuinka uskonto oikeutti ihmisten toiminnan ja antoi varmuutta heidän elämänvalintoihinsa. Olen nojannut paljolti hänen näkemyksiinsä pohtiessani Aliinan uskonnollisuuden merkitystä hänen toiminnassaan. Joyce 1994.

¹⁶⁵ Mäkinen S. 1997, 302.

kristillisiä arvoja. Mutta Aliinan myöhemmin radikaaleja piirteitä saanut uskonnollisuus antaa kuitenkin syyn olettaa opetuksen olleen tavanomaista hartaampaa.¹⁶⁶

Aliina pyrki työskentelemään oppilaidensa kanssa mahdollisimman humaaneista lähtökohdista käsin ja uskoi myötätuntoiseen ja oppilasläheiseen opetukseen. Lasten tunteminen, yksilöllisyyden huomioonottaminen ja vaikeiden kotiolojen tiedostaminen olivat arvoja, joita Aliina korosti työssään.¹⁶⁷ Hänestä opettajan ei tullut asettaa itseään oppilaiden yläpuolelle, vaan hänen tuli tarvittaessa osata laskeutua lasten tasolle ja tunnustaa inhimillisyytensä ja erehtyväisyytensä. Lasten välitön kasvattaminen, ihmisenä opettaminen, oli työn haastava osuus. Vain vilpittömyydellään opettaja saattoi päästä lähelle oppilaitaan.¹⁶⁸

Aliina suhtautui kyynisesti koulun mahdollisuuksiin vaikuttaa oppilaiden kotonaan saamiin oppeihin. Vaikka koulussa ”riettaus” unohtuisikin, hänestä lasten kasvatus lähti kotoa, sillä lapsi oppi vanhemmiltaan taitonsa. Vanhempien tuli hänen mukaansa ennen kaikkea kasvattaa lapsia omalla esimerkillään. Heidän täytyi ensin itse tulla hyväksi ennen kuin saattoivat vaatia samaa lapsiltaan – parannus lähti ensisijaisesti vanhemmista. Vaikka Aliina piti kodin roolia merkittävänä, hän koki koulun olevan lapsille ja koko perheelle hyväksi. Lapset saivat olla päivän poissa kotoa, eikä vanhempien tarvinnut jatkuvasti huolehtia lapsistaan. Samalla hän toi esille myös ajatuksen, miten lapset pääsivät koulun ansiosta hetkeksi pois huonoista kotioloistaan ja saattoivat siellä saada terveempää kasvatusta. Erikoista kyllä, hän ei uskonut opetuksen ja sivistyksen tekevän oppilaista ”autuaita”. Hän uskoi sivistyksen levitessä pahuudenkin leviävän viitaten tällä siihen, että sivistynyt ihminen osaisi paremmin paheensa peittää kuin sivistymätön.¹⁶⁹

Aliina puhui paljon koulujen raittiusopetuksen puolesta. Hän pyrki kehittämään koulujen raittiuskasvatusta ja oli perustamassa yhdessä Liiton kanssa kouluikäisille lapsille raittiuskerhoja ja -opetusta. Hän veti Liiton raittiuskursseja sekä piti raittiuden historiaa käsitteleviä luentoja Tampereen työväenopistossa ensimmäisen lukuvuoden 1898–1899 aikana. Lisäksi hän piti raittiuskoulua Toivonliiton¹⁷⁰ tapaan lapsille ja toimi koululaisten hoivalaitoksen Turvalan johtokunnassa sen ensimmäisenä toimintavuotena 1901.¹⁷¹ Aliina pyrki edistämään raittiuden opetusta myös Tampereen kasvatusopillisessa yhdistyksessä päästen näin vaikuttamaan suoraan

¹⁶⁶ Harjula L. 2004, 27–28, 32.

¹⁶⁷ Mäkelä 1974, 22.

¹⁶⁸ Telemäki 1979, 58.

¹⁶⁹ Keskustelukokousten pöytäkirjat 6.4.1900, Tampereen Työväenyhdistyksen arkisto (TTa): Cc:1, TKA. Keskustelun aiheena oli lasten kasvattaminen.

¹⁷⁰ Toivon Liitto oli Alli Tryggin perustama Raittiuden Ystävien alaisuudessa toimiva lasten raittiuskerho. Karpio 1960, 110–132.

¹⁷¹ Telemäki 1979, 81–82.

opettajiin.¹⁷² Aliina ei siis rajannut millään tavalla raittiusasiaa pois koulutyöstään. Hänen opetuksessa ja raittiudessa vaalimansa arvot olivat niin kietoutuneet toisiinsa, että hänelle oli kyse yhdestä ja samasta asiasta: ihmisten kasvattamisesta raittiuteen ja heidän pelastamisestaan juoppoudelta. Aliinan yhteiskunnalliset päämäärät olivat hänelle luonnollinen osa opetustyötä. Nämä arvot hän halusi tuoda jokaiselle elämän alueelle. Hänelle lasten kasvattaminen ”siveelliseen luonteenlujuuteen”¹⁷³ tarkoitti yhtä lailla ahkeruutta, kristillisiä hyveitä, käytöstapoja kuin raittiuttakin.

Aliina halusi parantaa lasten asemaa ja oloja laajemminkin. Hän ajoi raittiuden lisäksi voimakkaasti oppilaiden terveydenhuollon parantamista, jonka hän koki olevan pikemminkin sairaudenhoitoa kuin terveydenhoitoa. Kuten raittiusasiassakin, Aliinan pyrkimyksenä oli saada terveydenhoito keskittymään ennen kaikkea ennaltaehkäisevään työhön. Huoli oppilaiden terveydentilasta ja näkemys ennaltaehkäisevän työn tärkeydestä ilmenee myös Aliinan osallistumisesta Turvalan toimintaan, mikä toimi paikkana, jonne köyhien perheiden lapset saattoivat mennä kansakoulun oppituntien jälkeen. Täällä heille pyrittiin turvaamaan tarpeellinen ravinnonsaanti ja tarjoamaan erilaisia aktiviteetteja ja opetusta. Turvalan avulla pyrittiin ehkäisemään pienten lasten yksinoloa vanhempien ollessa töissä, jotta lapset eivät ajautuisi väärille teille. Ravinnonsaannilla puolestaan haluttiin ehkäistä huonon ruokavalion aiheuttamia sairauksia. Kun lasten ei tarvinnut olla nälissään, myös opetus sujuisi paremmin.¹⁷⁴

Aliinan tavasta suhtautua lapsiin nousee siitäkkin esille piirteitä, jotka auttavat ymmärtämään hänen myöhempää politisoitumistaan raittiuden pariin. Ensinnäkin ennaltaehkäisevä suhtautuminen, jota hän osoitti esimerkiksi lasten sairaanhuollon kohdalla, vastasi hänen lähtökohtiaan raittiustyössä. Hän toi esille kotiolojen merkityksen lapsen kehitykselle painottaen, ettei ollut lapsien vika, jos heidän oli vaikeaa selvitä koulussa, kun asiat kotona olivat huonosti. Tämä, kuten edellisenkin, ovat samoja teemoja, joita Aliinalla korosti myös raittiustyössään. Sen sijaan että hän olisi etsinyt vikaa vain yksilöstä, hän etsi pikemminkin syitä, jotka olivat ihmisen kyseiseen tilanteeseen johtaneet. Aliinan ajattelutavasta heijastuu siten ajatus yhteiskunnan vastuusta sen jäseniä kohtaan ilman, että ne rajautuisivat koko ihmiselämän kentästä pelkän raittiustyön piiriin. Nämä yhteiskunnalliset ajatukset taasen ovat selkeässä yhteydessä aikakauden uusiin sosiaalipoliittisiin käsitteisiin.¹⁷⁵

¹⁷² Salomaa 1909, 13.

¹⁷³ Mäkinen K. 1922, 302.

¹⁷⁴ Telemäki 1979, 58, 80, 82; Mäkelä 1974, 22.

¹⁷⁵ Pulma 2004, 163–181, erit. 162–168, 177–181.

Aliina toimimisen oppilaittensa parissa voi siis nähdä tietynlaisena raittiustyön ja politisoitumisen esiasteena. Koulutyössä on nähtävissä paljon syitä, kuten hänen esille nostamansa alkoholista johtuvat perheongelmat, jotka näyttäisivät vaikuttaneen hänen suhtautumiseensa alkoholin käyttöön ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Lisäksi hänen kiinnostuksena lasten turvakotien ja erityisopetuksen järjestämiseksi tuovat helposti mieleen raittiusseurojen tekemän raittiustyön ja raittiusvalistuksen. Koulu periaatteessa siis toimi pohjana niille ajatuksille, jotka myöhemmin kiteytyivät poliittiseksi raittiustyöksi. Yhteiskunta, jossa oltiin 1880-luvun jälkeen yhä kasvavassa määrin kiinnostuneita hyvinvoinnin takaamisesta sen jäsenille, näyttäytyy kuin pienoiskoossa Aliinan toiminnassa.¹⁷⁶

Ristiriitaisuuksien Aliina

Aliina piti yksityisyydestään tiukasti kiinni julkisesta roolistaan huolimatta tehden selkeän rajan yksityisen ja julkisen välille. Vaikka hän oli omien sanojensa mukaan raittiusasiaa ajaessaan kuin ”kiljuva jalopeura”, oli hän yksityishenkilönä omissa oloissaan viihtyvä ja hiljainen. Tämä suuri kontrasti vaikuttaa eriskummalliselta. Mikä sai erakkoluoteisen Aliinan kiertelemään ympäri maakuntaa puheita pitämässä? Jos hän kerran oli syrjään vetäytyvä persoona, niin miksi hän sitten oli niin aktiivisesti mukana raittiustoiminnassa tai edes ryhtyi opettajaksi? Yhtenä syynä Aliinan ristiriitaiseen suhtautumiseen julkisuutta kohtaan oli hänen syvä uskonnollisuutensa ja nöyryyden vaatimuksensa, jotka molemmat olivat kietoutuneet aikakauden yleisiin näkemyksiin opettajan roolista. Itseään ei tullut asettaa arvostettuun asemaan, vaan työn tuli puhua puolestaan. Vaatimatonta ja nöyrää elämäntapaa oli erityisesti seminaariaikana korostettu opettajattarille sopivana ja ensiarvoisen tärkeänä kristillisenä arvona. Hänen aktiivinen toimintansa julkisuudessa ei kuitenkaan aina noudattanut seminaarin oppeja. Lähtiessään mukaan kunnallispolitiikkaan Aliina toimi juuri päinvastoin. Velvollisuuksien ja arvojen ristiriitojen vuoksi hän joutui jatkuvasti tasapainoilemaan työnsä ja raittiustoiminnan välillä haluamatta luopua kummastakaan.

Aliina päätyi tasapainoilemaan myös nöyryyden ja esimerkillisyyden välillä. Hän ei tuonut itseään esille työn tekijänä vaan asetti näkyviin ainoastaan työn ja sen päämäärät – hän ei suostunut ottamaan itselleen kunniaa työstään. Tällä tavoin Aliina kykeni säilyttämään yksityisyytensä ja osoittamaan vaatimattomuuttaan. Aliinan oli silti pakko toimia myös julkisesti, jos halusi saada aikaan muutoksia. Samalla hän joutui piiloutumaan työnsä taakse arvoristiriitojen vuoksi. Häilyttäessään näin kunnian raittiuden eteen tekemästään työstä, hän saattoi osoittaa olevansa

¹⁷⁶ Pulma 2004, 163–168, 177–181.

ensisijaisesti opettaja: Hän oli omistautunut työlleen eikä hakenut kunniaa julkisesta ja aktiivisesta poliittisesta työstä. Toisaalta tämän voi tulkita myös toisin. Aliinan piiloutuessa työnsä taakse ja osoittaessaan vaatimattomuuttaan nöyryydellään, hän tuli rakentaneeksi myös itse itsestään ikonina. Hän halusi noudattaa kristillisiä hyveitä ja osoittaa ihmisille olevansa esimerkillinen ihminen: näin tulisi toimia ja näin minä myös toimin. Koska Aliina suhtautui omaan esiintymiseensä ja elämäntapaansa niin kriittisesti ja noudatti puritaanista elämäntapaa, saattoi hän helposti kritisoida ja moralisoida muita pysyessään itse samalla puhtoisena.¹⁷⁷

Nöyryys ja tunnollisuus molempia töitä kohtaan johtivat tilanteeseen, jossa Aliina joutui pakostakin uurastamaan kaiken vapaa-aikansa toteuttaakseen raittiusaatettaan. Sama kaava toistui laajasti myös opettajattarien ja säätyläisnaisten kohdalla. Naiset, jotka täyttääkseen opettajattarille asetetut vaatimukset olivat valinneet työn perheen sijasta, joutuivat uurastamaan kaiken aikansa velvollisuuksiensa parissa.¹⁷⁸ Lisäksi Aliinan uskonnollinen kiihko ajoi häntä jatkuvasti tekemään enemmän ihmisten pelastamiseksi ja se vei hänet äärimmäisyyksiin. Aikalaisten mukaan hän uurasti yömyöhään laatiessaan raittiuskirjoituksiaan ja puheitaan vielä senkin jälkeen, kun opetusvelvollisuudet oli täytetty. Huhtalan muistikirjoituksissa tuodaan lisäksi esille, että Aliinan jatkuvalla uurastamisella oli osuutensa hänen ennen aikaiseen kuolemaansa. Hän ei koskaan suonut ruumiilleen lepoa vaan rasitti itseään aina äärimmäisyyksiin. Se, aiheuttiko liian kiivastahtinen työnteko Aliinan varhaisen kuoleman, on vaikea saada varmuutta. Mutta jos ottaa huomioon, että Aliina oli sairastellut jo vuosia ennen kuolemaansa, eikä siltikään hiljentänyt työtahtiaan, on syytä olettaa, että ankaralla tahdilla on ollut ainakin jossain määrin osuutta hänen kuolemaansa. Kansakoulun opettajattarien palkat olivat pienet ja toimeentulo sen tähden usein hyvin niukkaa. Sen vuoksi Aliinallakaan ei juuri ollut mahdollisuutta jättäytyä pois opetustehtävistään. Tuntien vähentäminen ja opetuksesta luopuminen olisi merkinnyt elannon loppumista, joten pienen palkan ja heikon sosiaalisen turvan vuoksi Aliinan oli pakko pitää yllä kovaa työtahtia elättääkseen itsensä.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Vrt. Sulkusen tutkimus Mandi Granfeltista, josta löytyy hyvin samantapaisia piirteitä kuin Aliinasta. Sulkunen 1995. Myös Sulkunen, Kutsumus 1989. Lisäksi myös Ollila on tuonut esille teoksessaan *Jalo velvollisuus* kuinka opettajattar-naiset uhrasivat paljon ammattinsa eteen: Ollila 1998.

¹⁷⁸ Ollila 1989, erit. kappaleet III, 70–81 ja VI, 147–164; Myös Sulkunen 1995, esim. 33–37, 73–76.

¹⁷⁹ Huhtalan kuvaus Aliinan työtahdistä ja viimeisistä päivistä löytyy Aliinan omaelämäkerran yhteydestä, Salomaa 1909, 17–22; Rinne 1986, 40–45, 131; Ollila 1998, erit. kpl II, 42–66.

Elämäkertojen Aliina

Aliinan elämäkertojen ja hänen *Wäinämöiseen* kirjoittamiensa artikkeleiden välillä on selkeä ero. Siinä missä *Wäinämöisen* artikkeleissa Aliina häivytti persoonansa taustalle, muistokirjoituksissa se pyrittiin nimenomaan tavoittamaan – joskin henkilökohtaisuuksista pidättäytyen. Aliinan persoonaa ja hänen kokemustaan on silti vaikea tavoittaa muistokirjoitusten ja omaelämäkerran avulla, jotka ovat kaikki julkisia tekstejä ja joista henkilökohtainen taso on etäännytetty usein hyvinkin kauas. Muistokirjoitusten funktio oli kunnioittaa vainajan muistoa ja siksi tulisi pitää mielessä, että tarkoituksena ei ollut tuoda päivänvaloon kaikkea tapahtunutta, vaan ainoastaan ne puolet, jotka Aliinasta haluttiin jälkipolville säilyttää. Muistokirjoitusten kohdalla ongelmaksi muodostuu myös Aliinan syrjäänvetäytyvä ja etäinen luonne – jos kansakouluntarkastaja J.A. Pelkosen kuvaukseen Aliinasta on uskomisen.¹⁸⁰ Pelkonen tunsi Aliinan ainakin työnsä puolesta henkilökohtaisesti, mutta saattoi tuntea Aliinan myös tämän raittiustyöstä kaupungin kunnallispolitiikassa. Pelkonen puhuu Kansakoulun vuosikertomukseen laatimassaan muistokirjoituksessa vuodelta 1909 Aliinasta syrjäänvetäytyvänä ihmisenä, jonka kiivas ja jyrkkä suhtautuminen raittiuteen ajoi hänet entistä kauemmaksi sosiaalisista suhteista:

”Harvat pystyivät häntä raittiusasiansa seurata, joten lienee käsitettävissä se yksinäisyys, johon vainaja varsinkin elämänsä viime vuosina joutui, mutta yhtä hyvin voitaneet tätä selittää myöskin hänen mietiskelevän, yksinäisyyttä rakastavan luonteensa ominaisuudeksi, joka saattoi hänet välttämään seuraelämää, milloin eivät elämän velvollisuudet suorastaan kutsuneet toimimaan toisten keskuudessa”¹⁸¹

Elämäkertojen ja muiden Aliinasta kirjoitetuista teksteistä saa kuvan, että Aliina on ollut arvostettu opettaja. Esimerkiksi vuoden 1972 Tammerkoski-lehdessä¹⁸² tuodaan Aliina esille yhtenä kaupungin merkittävimmistä koulumestareista. Artikkelin käsittelee kahtatoista tamperelaista opettajaa, joiden ”työ on ollut tavanomaista merkittävämpi, jotka ovat luoneet tai panneet käyntiin jotakin uutta tai jotka ovat persoonallisuutensa ja aatteensa voimalla nousseet näkyviin ympäristöönsä ylemmäksi”. Aliina on päässyt listalle ansioituneen raittiustoimintansa ja antaumuksellisen opetustyönsä ansiosta. Myös tämä artikkeli tuntuu toistavan samaa, mitä monessa muussakin häntä käsittelevässä kirjoituksessa: Aliina nähtiin jaloksi toiminnan naiseksi, jonka taidot toimia tärkeäksi näkemiensä asioiden eteen ylitti tavallisen ihmisen kyvyt. ”Aliina oli jalo

¹⁸⁰ Jälkikirjoituksen on laatinut ylemmän kansakoulun johtaja J.A. Pelkonen, jonka kanssa Aliina tuli työskennelleeksi säännöllisesti toimiessaan opettajana Aleksanterin koululla. Elämäkerran perusteella saa vaikutelman, että he ovat tunteneet toisensa ilmeisen hyvin. *Tampereen kaupungin kansakoulut 1909*, 23–24.

¹⁸¹ *Tampereen kaupungin kansakoulut 1909*, 24.

¹⁸² Vihtori Mäkelän laatima artikkeli ’Tamperelaisia koulumestareita’. 9/1972 *Tammerkoski*, 22–23.

ihminen ja suuri persoona”.¹⁸³ Raittiusihmisenä Aliinaa kuvataan hyvin samantyyppisin sanankääntein kuin opetustyöstä puhuttaessa. Parhaan kuvan suhtautumisesta Aliinan raittiustyöhön saa Kyösti Huhtalan kirjoittamasta elämäkerrasta:

*”Ilman sellaisten henkilöiden innostusta kuin Aliina Salomaa (...) ei kieltolakiasia olisi saavuttanut sitä kantavuutta, kuin mitä sillä jo suurlakon aikana oli. Mutta kylläpä Aliina Salomaaakin teki työtä, teki uupumatta ja vääjäämättä (...) teki tavalla jos toisellakin lujasti luottaen oikean asian voittoon.”*¹⁸⁴

Aliinan toimeliaisuus ja hänen taitonsa vedota ihmisiin tulevat monessa yhteydessä esille. Moni Aliinaa käsittelevä kirjoitus näyttää peittyvän Aliinan ihannointiin ja hänen työnsä ylitsevuotavaan arvostamiseen. Sama toistuu sekä koulutyöstä että raittiustyöstä puhuttaessa. Hänen täytyi olla huomattavan valovoimainen puhuja ja mieleenpainuva persoona, sillä nimenomaan tätä puolta hänestä tunnutaan korostetun. Jokainen muistokirjoitus tuo tämän esille, Tammerkosken artikkeli tuo tämän esille, Voionmaan Tampereen historia¹⁸⁵ tuo tämän esille, viittaukset hänen puheisiinsa eri tutkimuksissa¹⁸⁶ tuovat tämän esille.

J.A. Pelkonen on ainoa aikalainen, joka tuo Aliinan toiminnan kriittisemmän tarkastelun valoon. Pelkonen kuului Tampereen Kauppaseuraan, eli oli poliittiselta kannaltaan täysin päinvastaisella puolella kuin Aliina. Pelkonen toimi jopa Kauppaseuran kunnallisvaaliehdokkaana.¹⁸⁷ Tampereen Kauppaseuran edustajat olivat Aliinalle viinapuolueen edustajia ja juuri heitä vastaan Liiton johtokunta nousi erityisen kiivaasti. Kirjoituksen taustalla ovat vaikuttamassa myös poliittiset näkemykset ja voimakkaat mielipide-erot. Mielenkiintoista onkin kuinka vastapuolen edustaja on päätenyt laatimaan muistokirjoituksen, miten hän on sen rakentanut ja mitkä seikat hän on kokenut tärkeinä tuoda esille. Kirjoituksesta on rakentunut sisällöltään muista kirjoituksista poikkeava. Muistokirjoituksesta huomaa selkeästi, että Aliinan kirjoittelu oli onnistunut aiheuttamaan närää myös Pelkosessa:

”Hänen intonsa tällä (raittius)alalla vei hänet äärimmäisyyksiin, joka herätti leppymättömän vastavaikutuksen toisin ajattelevissa. Kenties maltillisempi sävy hänen kirjoituksissaan ei olisi haitannut raittiusasiaa.

¹⁸³ Artikkelin kirjoittaja Kouluneuvos Vihtori Mäkelä on kirjoittanut mm. Tampereen Raittiusseurojen historiikin *Vuosisata raittiustyötä Tampereella* kts. Mäkelä 1974; Mäkelä Vihtori 'Tampereelaisia koulumestareita', 9/1972 *Tammerkoski*, 22–23.

¹⁸⁴ Salomaa 1909, 13.

¹⁸⁵ Voionmaa 1932, 332.

¹⁸⁶ Kaukovalta 1934, 106–107; Saarinen 1989, 122–123; Mäki S, 60, 81–82. Lisäksi hänen toimintaansa Tampereen kunnallispolitiikassa viitataan myös seuraavissa: Alanne 1973, 56–67; Rajamaa 2001, 20–21; Huuhtanen 1970, 40–43. Kts. myös Huuhtanen 1968, 40–43.

¹⁸⁷ Rasila 1984, 564–567.

Mutta hänen luonteensa mukaista oli, että piti olla kokonaan, mitä oli, puolittaista ei hän sietänyt. Hän ei käsittänyt, että liiallinen suoruus ja jyrkkyys saattoivat vahingoittaa hyvää asiaa, joka itse kullekin piti olla päivän selvä, niin ettei siitä saattanut ruveta mitään tinkimään.”¹⁸⁸

Aliina itse perusteli kiivasluonteista raittiustyötään sillä, että Jeesuskin joutui taistelemaan fariseuksia vastaan pelastaakseen ihmisiä – verraten näin raittiustyötä suoraan Jeesuksen toimintaan. Hän perustelee omaa toimintatapaansa raittiusasiassa sillä, että päämäärä oli tärkeä ja jalo. Sen vuoksi ei tulisi liikaa välittää siitä, mitä muut moisesta toiminnasta ajattelivat.¹⁸⁹ Aliinalle tarkoitus hyvitti keinot. Hän halusi opetustyössään noudattaa ammattinsa vaatimaa työmoraalia ja raittiustyössään toteuttaa kristillissosiaalista työtä lähimmäisenrakkauden nimissä. Kristillinen nöyryyden vaatimus olisi ohjannut Aliina rauhallisimpiin ja sävyisämpiin keinoihin, mutta lähimmäisenrakkauden nimissä tehty yhteiskunnallinen työ vaati toimimaan kaikin mahdollisin keinoin ihmisten pelastamiseksi. Samalla se pakotti Aliinan toimimaan aktiivisesti yhteiskunnassa. Hänen Raamattuun pohjaavat ratkaisunsa, asioiden lähes äärimmäisyyksiin menevä perustelu kristinuskon opeilla ja ihmisten sielujen pelastaminen viinan kadotukselta ilmentävät selkeästi Aliinan radikaalia uskonnollisuutta. Aliinalle viina oli kuin perkele ja ihmisten pelastaminen juoppoudelta oli kuin pelastaminen helvetiltä. Tämän vuoksi Aliinan toiminta näyttäytykin hyvin suoraviivaisena ja jyrkkänä, Raamattu toi hänelle oikeutuksen eikä hän voinut siksi olla väärässä, koska hän nojasi kaikessa jumalansa sanaan – eikä Hän voinut olla väärässä.

Pelkonen kertoo muistokirjoituksessaan, kuinka Aliinan ”sisäinen henki-ihminen” oli tuntematon jopa hänen läheisimmille ystävilleen. Läheisetkään ihmiset eivät kokeneet tuntevansa Aliinaa. Kommentin pohjalta voi myös helposti lähteä kyseenalaistamaan Pelkosen tulkintaa: jos hän on itse kokenut Aliinan persoonan tuntemattomaksi jopa läheisille ihmisille, niin kuinka paljon hänen kirjoitteluunsa Aliinasta voi lopulta uskoa? Hän ei myöskään ole voinut olla Aliinalle läheinen ihminen, koska Pelkonen edusti Aliinalle tärkeässä raittiusasiassa pahinta mahdollista vihollista, Kauppaseuraa.¹⁹⁰ Pelkosen muistokirjoitus vaikuttaa kuitenkin juuri tästä syystä uskottavalta: Hän ei ollut velvollinen kirjoittamaan Aliinan raittiustyöstä ylevään tapaan. Verrattuna Huhtalaan Pelkonen oli huomattavasti vähemmän sidottu moraalisiin velvollisuuksiin siinä, miten Aliinasta tulisi kirjoittaa. Huhtala saattoi kokea Liiton edustajana ja Aliinan läheisenä kollegana olevansa velvollinen kirjoittamaan elämäkerran ihannoivaan sävyyn, mutta hän myös varmasti itse näki Aliinan aidosti merkittävänä ihmisenä. Pelkonen ei moraalista vapaudestaan huolimatta olisi voinut lähteä parjaamaan edesmenneen muistoa, mutta vaikuttaa asemansa ansioista tulleen

¹⁸⁸ *Tampereen kaupungin kansakoulu* 1909, 24.

¹⁸⁹ Kts. esim. Aliinan kirjoitus 'Pahin asia maailmassa', *Wänämöinen*, 7.1.1899.

¹⁹⁰ Kauppapuolue oli kunnallisvaaleissa raittiusväen pahin vastustaja. *Rasila* 1984, 564–567.

kirjoittaneeksi vähemmän värittyneen ja glorifioidun muistokirjoituksen. Pelkosen kirjoituksen pohjalta nousee esille hieman erilainen, inhimillisempi Aliina, jolloin valovoimainen ja aina eteenpäin pyrkivä aktiivinen Aliina näyttäytyy aivan toisenlaisessa valossa.

Päällisin puolin Aliinan elämäkertoja ja omaelämäkertoja tarkastellessa hänestä muodostuu hyvin yksipuolinen kuva verrattuna siihen, miltä asiat näyttävät, kun elämäkertoja tarkastelee aikakauden muiden tapahtumien valossa. Yhdistellessä eri lähteitä ja kaivautumalla syvemmälle aikakauden tapahtumiin Aliinan persoona saa aivan uusia ulottuvuuksia. Aliinasta alkaa muodostua ihminen kaikkine särmineen puhtoisen ikonin sijasta. Kun tarkasteluperspektiiviä laajentaa teksteistä ympäröivään maailmaan, elämäkerrat voivat saada hyvinkin erilaiset merkityssuhteet – kuten kävi esimerkiksi J.A. Pelkosen laatiman muistokirjoituksen kohdalla, kun hänen kirjoituksensa yhdistää hänen poliittiseen taustaansa.

Aliinan persoonaan ja henkilökohtaiseen kokemukseen käsiksi pääsemiseksi meidän tulisi *ensimmäkin* pitää mielessä, mitä persoona ja yksilö tuona aikana olivat. *Toiseksi* tulisi huomioida aikakauden tapa puhua ja kirjoittaa varsinkin läheisistä ihmisistä. Lisäksi *kolmanneksi* tulisi pitää mielessä Aliinasta kirjoitettujen tekstien funktio ja konteksti. Miksi ja mitä tarkoitusta varten ne on kirjoitettu? Missä tilanteessa tekstit on kirjoitettu? Kuinka tekstit on rakennettu suhteessa vallitsevaan todellisuuteen ja kuinka ne refleктоivat ympäristön tapahtumia? Ja vielä *lopuksi* Aliinan omaelämäkerran kohdalla: miten hän kokee ja tulkitsee oman elämänsä tekstissään? Tärkeää ei Aliinan ymmärtämisen kannalta niinkään ole se, miten asiat todellisuudessa menivät ja mitä kaikkea on jäänyt tarinan ulkopuolelle, vaan tärkeämpää on ymmärtää, mitä Aliina haluaa elämästään kertoa ja kuinka hän tulkitsee ”oman elämänsä”. Tässä voisi tuoda esille Guy A.M. Widdershovenin näkemyksen, miten kertomalla tarinoita elämästämme, yritämme saada elämämme tapahtumat ymmärrettäväksi toisille ja itsellemme. Widdershovenin mukaan ihmisen elämä ei ole irrallisessa tai itsenäisessä asemassa itse tekstiin ja kerrottuun elämäntarina, vaan vasta kertomuksen kautta ja kirjoittajan käsityksien myötä elämä asettuu merkitykselliseen muotoonsa. Elämäntarina on siis tulkinta siitä, mitä elämä on.¹⁹¹ Tästä huolimatta tulisi pitää mielessä, kuten J.P. Roos esittää, että kyseessä on lopulta vain teksti, eikä teksti ole yhtä kuin ihmisen elämä – elämäkerta voi olla mitä tahansa kirjoittaja haluaa sen olevan. Ihmisen elämää tutkittaessa kaiken yleistäviä teorioita ei voi juuri käyttää, sillä jokaisen ihmisen tarina on ainutlaatuinen.¹⁹²

¹⁹¹ Widdershoven 2005, 109–114.

¹⁹² Roos 2005, 164–166.

Elämäkertoista voi löytää useita erilaisia kertomuksia Aliinan elämästä ja näiden pohjalta voi tehdä erilaisia tulkintoja hänen persoonastaan. Yhtä ja varmaa tulkintaa siitä, mikä oli Aliinan kokemus elämästään tai millainen hänen persoonansa oli, ei pysty tekemään. Pystymme saavuttamaan vain todennäköisyyksiä, kuten historiassa yleensä. J.P. Roosin mukaan kontekstoidessamme elämäntarinat aikakauden tapahtumiin ja kirjoittajien omiin taustoihin, saatamme oikeiden vastauksien epävarmuudesta huolimatta saavuttaa uskottavia teorioita siitä, miten asiat todella olivat. Kriittisestä tarkastelusta huolimatta Aliinaa käsittelevät tekstit vaikuttavat pyrkivän rehellisyyteen ja totuudenmukaisuuteen. Vaikuttaakin epätodennäköiseltä, että yhdelläkään tekstillä olisi pyritty mustamaalaamaan vainajan muistoa tai vääristelemään tapahtuneita. Jokainen Aliinasta kertovista elämäkertoista on vakavahenkisen ja totuuteen pyrkivä. Mikään teksti ei kuitenkaan ole täysin viaton ja kaikki tekstit suodattuvat aikakauden vallitsevien käsitteiden kautta, joka aina jossain määrin muokkaa tulkintoja aikakauden näkemyksiin istuvaksi.¹⁹³ Se, mitä vuosisadan vaihteen ihminen halusi kertoa elämästään, ei välttämättä ole sama, mitä 2000-luvun ihminen kertoisi omastaan. Eikä myöskään se, miten aikalainen tulkitsisi Aliinan elämäkertoja, ole välttämättä samanlainen kuin sata vuotta myöhemmin eläneen ihmisen tulkinta.¹⁹⁴

Aliinan persoonan ja hänen kokemuksensa tutkiminen ei siis ole helppo ja yksinkertainen tehtävä ja paljon jää tulkinnan varaan. Otettaessa huomioon ympäröivän yhteiskunnan tapahtumat ja yhdistettäessä teksti osaksi aikakauttaan ja sen laatineita ihmisiä, päästään epävarmuudesta huolimatta tarkastelemaan uskottavasti Aliinan elämää. J.P. Roos teoretisoi omaelämäkertoja käsittelevässä artikkelissaan tekstien autenttisuutta. Hän tuo esille miten elämäkerrasta tulee sitä uskottavampi ja luotettavampi, mitä enemmän tarina reflektoi ympäröivää maailmaa ja mitä enemmän se vaikuttaa olevan yhteydessä ympäröiviin tapahtumiin ja muihin teksteihin (ja myös kuinka hyvin tutkija kykenee yhdistämään tekstiä aikakauden tapahtumiin ja näkemään vaikutusyhteyksiä). Näin näyttää myös olevan Aliina käsittelevien tekstien kohdalla. Yhdistämällä ne osaksi suurempaa kokonaisuutta, pystyy pääsemään syvemmälle siihen maailmaan, missä ne on kirjoitettu ja siten ymmärtämään paremmin kirjoittajan ajatusmaailmaa.

¹⁹³ Roos 2005, 164.

¹⁹⁴ Roos 2005, erit. 165–171; Widdershoven 2005, erit. 107–108, 111–114, 121–122. Lisää aiheesta esimerkiksi Hyrkkänen 2002 ja Davis 1997.

Yksilön kokemus osana suurempaa joukkoa

Ymmärtääkseen järjestäytymisen rakentumista ja niitä syitä, jotka johtivat raittiusliikkeen muuttumiseen joukkoliikkeeksi, on katsottava syvälle yksilöiden elämään ja heidän taustoihinsa. Samalla on myös käännettävä näkökulma päinvastaiseen suuntaan ja nähtävä miten ympäristö vaikutti yksilöön. Aliinan persoona, hänen elämäkokemuksensa, hänen kotonaan saamansa kasvatusta, syvä kristillisyys ja koulutus, kaikki, vaikuttivat hänen myöhempään toimintaansa raittiuden parissa. Ymmärtääkseen miksi Aliina ajoi asiaansa niin palavasti kuin ajoi, ei syitä voida etsiä ainoastaan hänen poliittisesta toiminnastaan, raittiuden edustamista arvoista tai yhteiskunnan tapahtumista. Raittius ei muuttanut Aliinaa, vaan loi hänelle puitteet, joissa toteuttaa itseään. Jos Aliina ei olisi jo valmiiksi ollut avoin raittiustoiminnan edustamille arvoille tai olisi ollut niitä vastaan, hän tuskin olisi koskaan päätenyt raittiuden pariin. Raittius pikemminkin vain vahvisti Aliinan jo valmiita arvoja ja elämäkatsomusta ja konkretisoi ne näkyväksi toiminnaksi.¹⁹⁵

Liiton johtokunta ei myöskään elänyt tyhjiössä, jossa se olisi voinut kehittää omaa ajatusmaailmaansa erossa vallitsevista käsityksistä yhteiskunnassa. Liiton johtokunnan toiminnasta huokui ympäröivän maailman arvot, vaikka sen jäsenet saattoivatkin vapaasti muokata ne oman käsityksensä mukaiseksi. Fennomania ja suomalaisuus heijastuvat voimakkaasti kielipoliittisena ja suomalaista kulttuuria vaalineena toimintana; työväenaate näkyy yläluokan patriarkalismin haastamisena ja yhteiskunnan velvoittamisena huolehtimaan jäsenistään; ahkeran opettajattaren rooli heijastuu Aliinan puurtamisen kautta; aikakauden voimakas uskonnollisuus näkyy Liiton hartaudessa ja vakavuudessa ja niin edelleen. Tämä kuulostaa kaikki hyvin itsestään selvältä, mutta onko se sitä todella? Yksilön ja yhteiskunnan vuorokeskustelu on jatkuvassa liikkeessä ja muutoksen tilassa. Lisäksi jokainen ihminen kokee ympäröivän yhteiskunnan aina hieman eri tavalla. Kuinka siis voidaan käyttää hyväksi jotain näin muuttuvaa oloa selityksenä sille, miten ja miksi ihmiset alkoivat mobilisoida raittiusliikkeisiin tai miksi seurojen johtohenkilöt olivat usein niin kiihkeästi mukana raittiustyössä? Raittiusliikkeen monitasoinen rakenne auttaa osaltaan selittämään ihmisten mobilisaatiota. Erittelemällä niitä yksilökohtaisia tekijöitä, jotka vaikuttivat huomattavasti syvemmällä aktiivien elämässä ja persoonassa, voidaan ymmärtää paremmin miksi osa raittiusväestä lähti kiihkeästi ajamaan raittiutta. Eli toisin sanoen tämän tutkimuksen kohdalla: Ymmärtämällä Aliinan henkilökohtaisia taipumuksia, voidaan tätä ymmärrystä laajentaa koskemaan myös suuremman joukon toimintaa.

¹⁹⁵ Samantapaisia ajatuksia on nostettu esille erityisesti politiikan tutkimuksessa sekä median ja populaarikulttuurin tutkimuksessa. Kts. esim. Fiske 1992.

Tarkastelen seuraavassa ensin kuinka järjestön rakenne vaikutti ihmisten järjestäytymiseen ja heidän omistautuneisuuteensa raittiustyölle. Tämän jälkeen tuon Aliinan kautta esille yksilön merkitystä järjestäytymisessä ja miten yhteiskunnassa vallitsevat asenteet ja ajatukset saattoivat muokata hänen valintojaan. Järjestön ja yksilön merkitys ihmisten mobilisoitumiselle mukaan raittiustoimintaan eivät todellisuudessa ole erotettavissa toisistaan, vaan ne ovat limittäytyneet toisiinsa ja luovat yhdessä oman kokonaisuutensa. Niiden erittely auttaa kuitenkin ymmärtämään ja näkemään paremmin mistä kyseinen kokonaisuus on muodostunut.

1. Järjestön merkitys. Jäsenistön erilaisuus sekä vastuun ja toiminnan hajautuneisuus mahdollisti osaltaan liikkeen kasvun. Ei ollut olemassa vain yhtä muotia, johon kaikkien täytyi sopia, vaan jäsenistö saattoi muokata paikallisyhdistyksistään itsensä näköisiä. Liike muovautui jäseniensä näköiseksi, eivätkä jäsenet liikkeen. Tämä tuntuu pätevän erityisesti seurojen johtohenkilöihin.¹⁹⁶ Esimerkiksi Liiton politiikassa on helposti huomattavissa Aliinan henkilökohtaisesta arvomaailmasta lähtöisin olevia periaatteita. Muuttuva olotila ja erilaiset elämäntarinat eivät siis ole mobilisaation ymmärtämisen kannalta ongelmia, päinvastoin. Raittiusseurat olivat yleisesti ottaen pieniä ja arkinen aherrus tapahtui pienen joukon kesken. Asioihin vaikuttaminen oli henkilökohtaisten siteiden ja välittömän kommunikaation ansiosta helppoa. Erilaisia seuroja erilaisine toimintaperiaatteineen ja jäsenistöineen oli tarjolla ja lisäksi seurat tarjosivat jäsenilleen erilaisia osallistumismahdollisuuksia. Vaikka seurat loivat säännöillään jäsenistölleen rajat, ei mikään estänyt ihmisiä valitsemasta mieleistään seuraa, jos valinnanmahdollisuuksia oli. Raittiustoiminta oli siis hyvin kirjavaa, ja painotukset sekä keinot ajaa raittiusasiasa saattoivat vaihdella seurasta toiseen. Näin ollen useampi ihminen saattoi löytää itsellensä sopivan seuran, tavan ja aseman osallistua raittiustoimintaan.

Raittiustiiliikkeen merkitys oli lisäksi erilainen raittiusaktiivien kuin rivijäsenten keskuudessa. Henkilökohtaiset taipumukset, elämäkokemukset ja -arvot vaikuttavat olleen huomattavasti suuremmassa arvossa aktiivien kohdalla. Rivijäsenten kohdalla voidaan paremmin puhua raittiustiiliikkeen aktiivisen värväyksen ja valistustyön vaikutuksesta seuroihin liittymisen syynä ja nähdä mobilisaation taustalla maassamuuton vaikutus. Aktiivit puolestansa eivät käyttäneet raittiusseuroja vain läpikulkupaikkoina, joiden avulla saattoi solmia uusia ihmissuhteita uudella paikkakunnalla, vaan he pysyivät raittiusseuroissa vuosia. He uhrasivat paljon aikaansa ja voimiansa raittiuden eteen, mikä on vaatinut vahvaa sitoutumista ja motivaatiota. Aktiivit eivät myöskään olleet mukana seurojen tarjoamien virikkeiden vuoksi, vaan pyrkivät vakavaan raittiustyöhön: käännättämään ihmisiä raittiuteen ja ajamaan kieltolakia. Erityisesti Sulkunen on

¹⁹⁶ Samankaltaisia ajatuksia on esitetty myös *Raittiuus kansalaisuskontona* -teoksessa. Sulkunen 1986, 117–119.

korostanut, etteivät rivijäsenet yleensä olleet mukana raittiusseurojen toiminnassa kovinkaan sitoutuneesti, vaan toiminta keskittyi pääosin pienen joukon käsiin – aivan kuten Liitossakin.¹⁹⁷

On myös tuotu esille, että mikä tahansa jäsenistö, jolla on vastuuta seuran toiminnasta, on myös lojaalimpi seuraansa kohtaan antaen helpommin myös tukensa sen toiminnalle. Samalla jäsenistö tulee sitoneeksi itsensä entistä tiiviimmin seuran toimintaan, jolloin myös seurasta lähteminen vaikeutuu.¹⁹⁸ Raittiusliikkeen kasvu ja politisoituminen koko Suomen mittakaavassa näyttää näin ollen olevan suorassa yhteydessä siihen, kuinka hajautunut paikallistoiminta mahdollisesti vastuun ja velvollisuuksien jakautumisen mahdollisimman monille.¹⁹⁹ Vahvan ja monialaisen paikallistoiminnan myötä laajempi joukko tuli sitoutuneeksi liikkeen toimintaan, mitä olisi ollut mahdollista pienen joukon käsiin organisoidussa, tiukasti keskusjohtoisessa liikkeessä. Esimerkiksi Liiton kohdalla hajautetun vallan lisäämä lojaalius tarkoitti aktiivisten seuralaisten varmempaa tukea Raittiuspuolueelle kunnallisvaaleissa äänestettäessä, luottamusta johtokunnan toimintaan ja sen tekemiin päätöksiin sekä jäsenien antamaa oikeutusta johtokunnan vallalle. Liiton kohdalla tämä merkitsi sitä, että vuosikokouksessa valittu uusi johtokunta sai huomattavan suuret valtuudet toimia seuran puolesta. Aliinalla ja Mäellä oli vapaat kädet tehdä päätöksiä seuran puolesta, eikä heidän juurikaan tarvinnut hakea valtuutusta päätöksilleen seuran jäsenistöltä. Ainoa käytännön vaatimus oli avoin toiminta, muuta kontrollointia seuran sääntöjen noudattamisen lisäksi ei ollut.²⁰⁰ Ongelmana vallan jakautumisessa monien käsiin on kuitenkin siitä aiheutuvat mahdolliset valtataistelut. Tässä kohdin johtohenkilöiden karismaattisuus nousee merkittävään rooliin. Liiton kohdalla nimenomaan johtohenkilöiden karisma sekä heidän ehdottomuutensa raittiusasian toimintaperiaatteiden suhteen näyttäisi toimineen valtakiistojen neutralisoitsijana: seurassa ei ollut valtakiistoja Aaku Mäen ja Aliinan johtokauden aikana.

2. Henkilökohtaiset ja yhteiskunnalliset tekijät. Liiton toiminta, sen tekemät valinnat ja poliittiset näkökulmat näyttävät perustuneen voimakkaasti karismaattisiin johtajiinsa, erityisesti Aliinaan. Esimerkiksi Charles Tilly, joka on tutkinut järjestäytymistä, mobilisaatiota ja sosiaalisia liikkeitä, on Max Weberiin nojaten tuonut esille karismaattisten johtajien merkityksen joukkoliikkeiden syntymisessä ja erityisesti niiden radikalisoitumisessa.²⁰¹ Liiton karismaattisten johtajien

¹⁹⁷ Sulkunen 1986, erit. 117–127.

¹⁹⁸ Tilly 1978, 71.

¹⁹⁹ Paikallistoiminta jakautui erilaisiin toimikuntiin kuten kuoro, soitto, näytelmä ja keskustelukerhoihin. Lisäksi esimerkiksi Liitto perusti usein erilaisia väliaikaisia komiteoita selvittämään tai järjestelemään tärkeitä asioita hyvinkin itsenäisesti. Kts. esim. Saarinen 1989, erit. 129–131.

²⁰⁰ Mistään Liiton pöytäkirjoista tai muista lähteistä ei käy ilmi, että seuralaiset olisivat jotenkin kontrolloineet johtokunnan toimintaa muutoin kuin tarkistamalla kuukausikokouksissa heidän tekemisensä ja antamalla heille joko hyväksyvän tai kieltävän vastauksen.

²⁰¹ Tilly 1978, 32; Kalyvas 2002, erit. 78–80, 82–86.

huomattava merkitys seuran tekemisissä valinnoissa ja sen politisoitumisessa istuvat hyvin hänen esittämäänsä malliin. Tillyn teorian mukaan Liiton johtokunnan ydinhenkilöt, erityisesti Aliina ja Mäki, olisivat saavuttaneet vahvan valta-asemansa seuran johdossa pääosin karismaattisen vetovoimansa ansiosta. Heidät valittiin kerta toisensa jälkeen johtokuntaan huomattavasti korkeammilla äänimäärillä kuin muut ja molemmat olivat ilmeisen pidettyjä esitelmöitsijöitä. Heidän toiminnastaan kertovan kirjallisuuden ihannoiva tapa puhua näistä kahdesta viittaa myös heidän karismaattisuuteensa. Kyvykkyys hoitaa heille annettuja tehtäviä lienee kuitenkin ollut tärkeämpi avu Liiton johtokunnassa pysymisessä, sillä pelkkä karismaattisuus tuskin olisi auttanut heitä säilyttämään asemiaan kovinkaan pitkään.

Aliinan järjestäytymistä tarkastellessa esille nousee muutamia selkeitä teemoja, jotka näyttävät ohjanneen häntä kohti raittiutta ja saaneen hänet ajamaan asiaansa intohimoisesti. Ensimmäinen merkittävä tekijä oli uskonto, joka oli kaikista selkeästi dominoivin: mikään mitä Aliina teki, ei saanut olla ristiriidassa kristillisten periaatteiden kanssa. Samalla kristillisuus toimi lähteenä, josta Aliina saattoi ammentaa voimaa ja uskoa omaan toimintaansa. Uskonto antoi hänelle oikeat vastaukset. Kristilliset arvot olivat Aliinalle tärkeitä ja hän halusi toteuttaa niitä käytännön toiminnan kautta elämässään. Kristillisuus, joka myöhemmin otti yhä radikaalimpia muotoja, vaikuttaa olleen suurin syy sille, miksi Aliina alun perin lähti mukaan raittiustoimintaan ja miksi hän ajoi raittiusasiaa niin kiihkeästi.

Toinen merkittävä tekijä olivat aikakauden sukupuolikäsitykset. Sukupuoli asetti rajat Aliinan poliittiselle vaikuttamiselle. Naisilla ei ollut täysiä kansalaisoikeuksia eikä poliittista toimintaa nähty naisen roolille sopivana. Vaihtoehdot Aliinan poliittiselle toiminnalle olivat siis vähäiset. Raittiustoiminta tarjosi Aliinalle käytännössä ainoan hyväksyttävän keinon toimia avoimen poliittisesti yhteiskunnan hyväksi. Näin ollen Aliinan sukupuoli suuntasi häntä kohti raittiustoimintaa muiden toimintamahdollisuuksien puutteessa.²⁰²

Kolmas tekijä oli hänen opettajantyönsä, joka liittyy tiukasti sukupuolen asettamiin rajoihin. Opettajattarien aktiivista osallistumista politiikkaan ei pidetty sopivana, mutta yhteiskunnallinen työ kansan hyväksi oli ammattiin yhdistetty ihanne.²⁰³ Raittiustoiminta ei ollut ristiriidassa opettajan ammatin kanssa, koska se ei ollut samassa mielessä poliittista kuin esimerkiksi työväenaate. Näin ollen raittiustoiminta oli Aliinalle myös hänen ammattinsa ja yhteiskunnallisen asemansa rajoissa ainoa mahdollinen ja tehokas keino vaikuttaa politiikassa.

²⁰² Kts. Esim. Saarisen Vapautta naisille!, Saarinen 1985. Lisää naisten järjestäytymisestä esim. Sulkunen 1991. kts. kpl 'Naishistoria ja kansalaisyhteiskunnan synty', 31–84., erit. 31–44 ja 56–73.

²⁰³ Harjula L. 2004, 31–32.

Neljäntenä tekijänä Aliinan raittiuteen suuntautumiseen vaikuttivat fennomania ja kansallisromantiikka. Molemmat ovat kuitenkin siinä määrin kietoutuneet Aliinan kohdalla toisiinsa, ettei selkeää eroa niiden välillä ole havaittavissa. Ne eivät myöskään vaikuttaneet siinä määrin Aliinaan kuten edellä mainitut tekijät ja lisäksi fennomanian vaikutus oli toisenlainen. Fennomania ei niinkään rajannut tai tarjonnut Aliinalle toimintamahdollisuuksia, vaan antoi niille aatteellista pohjaa. Fennomania ja suomalaisen kulttuurin arvostaminen nousevat Aliinan elämästä esille siitä, kuinka hän muutti nimensä suomalaiseksi, pyrki edistämään nimien suomalaistamista, kirjoitti kaikki tekstinsä suomeksi ja ihanoi suomalaisen luonnon kauneutta – haali suomalaista kulttuuria snellmanilaiseen tapaan. Lisäksi työväenaate toi Aliinan fennomaniaan toisenlaisia näkemyksiä. Vaikka hän ei työväenaatetta varsinaisesti edustanutkaan, hänen toiminnastaan ja kirjoituksistaan nousee esille vastaavia teemoja. Kyseiset teemat nojasivat kuitenkin perinteisestä työväenaatteesta poiketen lähes yksinomaan Raamatun oppeihin. Aliinan selkeänä johtolankana hänen poliittisessa toiminnassaan oli kansan suojeleminen sitä hyväksikäyttäviltä yläluokalta ja porvareilta. Kansalta ei voinut odottaa muutosta parempaan ennen kuin porvarit lopettaisivat heidän kustannuksellaan elämisen; olojen täytyi ensin kohentua, vasta sitten ihmisissä voitaisiin saada aikaan muutos parempaan. Motivaationa Aliinan työväenhenkisyteen oli myös suomalaisuus. Suurin osa työväestöstä ja kansasta oli suomalaisia, jonka vuoksi Aliina koki raittiustyön myös suomalaisen kulttuurin vaalimisena.

Aliinan kohdalla hänen siirtymisensä raittiustoimintaan oli monen eri tekijän summa. Raittiustyön kautta hänen arvonsa pääsivät viimein purkautumaan esiin. Yhteiskunnassa vaikuttaneet uudet aatteet näyttävät toimineen myös Aliinan omien aatteiden vahvistajina, jonka seurauksena hänen ajatuksensa saivat lisäpontta. Uudet työväenhenkiset aatteet ja yhteiskunnallisesti suuntautunut kristillisyys antoivat paremmat vastaukset Aliinan näkemiin ongelmiin kuin aikaisempi sivistyneistöjohtoinen patriarkalismi. Kyse ei siis ollut pelkästään ”oikean raittiuden löytämisestä” tai todellisen raittiuden ymmärtämisestä, vaan vanhojen ja uusien arvojen kohtaamisesta ja niiden sulautumisesta toisiinsa.²⁰⁴ Uudet aatteet kuitenkin törmäsivät Liiton vanhemman raittiussukupolven käsityksien kanssa. Seura alkoi karkeasti sanottuna jakaantua kahdelle eri puolelle: kansanvaltaisia aatteita ja patriarkalistisia perinteitä kannattaviin. Lisäksi vielä edessä häämöttävä väkijuomalakko tulisi avaamaan viimeisetkin jakautumista pidätelleet hakaset.

²⁰⁴ Myös Tilly kirjoittaa arvojen kohtaamisesta Weberin teorioita käsittelevässä osuudessa. Tilly 1978, 31.

IV Järjestäytymisen politisoituminen

Edellisessä kappaleessa kuvaamani järjestäytyminen alkoi vuosisadan kahtena viimeisenä vuotena politisoitua voimakkaasti. Yhteiskunnalliset tapahtumat alkoivat nousta entistä tärkeämpään rooliin yksilön toiminnan politisoitumiseen vaikuttavana tekijänä, mutta yksilö itse oli silti yhä pohjana sille, miten hän tulisi yhteiskunnassa vallitsevaan muutoshenkeen suhtautumaan: tulisiko hän nousemaan uusia aatteita vastaan vai päätyisikö hän niitä kannattamaan. Yksilön politisoitumiseen vaikuttivat myös monet muut tekijät, jotka eivät suoranaisesti aina olleet yhteiskuntaa laajemmin kattavia, vaan vaikuttivat henkilökohtaisella tasolla tai korkeintaan pienen ryhmän sisällä.²⁰⁵ Aliinan kohdalla tällaiseksi tekijäksi nousi riitely Tampereen Raittiusseuran vanhan päätoimikunnan ja Liiton uuden johtokunnan välillä.

Aliina oli saanut olla alusta saakka mukana rakentamassa uutta Liittoa johtokunnan vaihduttua, minkä vuoksi hän pääsi voimakkaasti vaikuttamaan siihen, mille periaatteille seuran toiminta tulisi vastaisuudessa rakentumaan. Varsinaista valmista kaavaa ei uuden johtokunnan periaatteille ollut olemassa, eikä uusi johtokunta kokenut velvollisuudekseen noudattaa enää vanhoja sääntöjä. Uusi johtokunta ryhtyi muokkaamaan raittiusseurasta omiin arvoihinsa sopivan ja omaksui käyttöönsä uudet, poliittisemmat keinot raittiuden ajamiseksi. Tämä kuitenkin aiheutti ristiriitoja vanhan johtokunnan periaatteiden kanssa.

Väkijuomalakon merkitys

Vuoden 1898 maaliskuussa alkunsa saanut väkijuomalakko oli yksi suurimpia tekijöitä, jotka johtivat raittustoiminnan mobilisoitumiseen²⁰⁶ koko maassa. Tampere oli väkijuomalakkoliikkeen

²⁰⁵ Tilly on tuonut esille ryhmän sisäisen auktoriteetin merkityksen sen jäsenilleen. Hänen mukaansa erityisesti karismaattiset johtajat voivat saavuttaa huomattavan suuren vaikutusvallan ryhmän jäsenistöön. Tilly 1978, 32, 10–61, 69–71. Fiske puolestaan on korostanut ns. mielipidejohtajien merkitystä ryhmälle ja yksilölle. Mielipidejohtajuudella hän tarkoittaa lähinnä tilannetta, missä yhden ihmiset luomat käsitykset kohtaavat toisten yksilöiden vastaavan, mutta vielä argumentoimatonta ja muotoutumattoman käsityksen. Kun joku (tässä läh. mielipidejohtaja) tulee artikuloineeksi nämä vielä kehittymättömät ajatukset sanoiksi, yhtyvät sellaiset henkilöt helposti hänen mielipiteisiinsä, joilla jo alun perin oli vastaavan kaltaisia, mutta vielä muotoutumattomia käsityksiä. Fiske tarkoituksena on tällä lähinnä osoittaa, ettei yksilöiden päätä ei yleensä saada kääntymään, elleivät he jo valmiiksi ole avoinna tarjotuille ajatuksille ja elleivät he jo omaa samankaltaisia ajatuksia. Samaten hän korostaa tällä myös ryhmän omaa, itsenäistä merkitystä: kaikki ei ole vain yhteiskunnasta ja ulkopäin ohjailtua. Fiske 1989, erit. 159–194.

²⁰⁶ Käsitettä mobilisaatio käytän samalla tapaa kuin Charles Tilly teoksessaan *Mobilization to Revolution* ”mobilization defines the process by which a group goes from being a passive collection of individuals to an active participant in public”, Tilly 1978, 69.

keskuspaikkoja ja täällä lakon vaikutus oli erityisen suuri. Lakon myötä työväestö tuli entistä tietoisemmaksi raittiusasian merkityksestä yhteiskunnallisena kysymyksenä ja alkoi vaatia kieltolakia. Juomalakkoliike myös osoitti, että raittiusliike oli alkanut siirtyä työväenliikkeen käsiin. Tämän jälkeen säätyläistö alkoi irtaantua raittustoiminnasta, koska se koki raittiusliikkeen tanssivan työväenliikkeen pillin mukaan. Aikaisempi innostus raittiusliikettä kohtaan alkoi säätyläistön keskuudessa muuttua välinpitämättömyydeksi, ja työväenaatteiden sulautuessa raittiusaatteeseen, raittiusliike alkoi yhä enemmän kritisoida porvareita rahanahneudesta ja heidän piittaamattomuudestaan kansan hyvinvoinnista.²⁰⁷

Liiton radikalisoitumisen ja juomalakon välillä oli selkeä yhteys. Uuden johtokunnan astuminen Liiton johtoon ja Aliinan siirtyminen mukaan raittustoimintaan osuivat yksiin väkijuomalakkoliikkeen alkamisen kanssa Suomessa. Väkijuomalakosta alkaneen ja koko maata kattaneen raittiusliikkeen radikalisoituminen ei kuitenkaan ollut selväpiirteistä. Sosiaalinen asema ei ratkaissut ihmisten kantaa, vaan se jakoi myös säätyläistöä ja erityisesti opettajistoa. Myös Liitto, joka raittiusyhdistyksille tyypilliseen tapaan kiinnitti sekä säätyläistöä että kansaa samaan seuraan, asettui laajasta sosiaalisesta rakenteestaan ja radikaalista uskonnollisuudesta huolimatta ajamaan työväenaatetta henkivää uutta poliittisempaa linjaa.²⁰⁸ Alkuun seurasta erosi muutamia Suomalaisen puoleen kannattajia liittyäkseen uuteen raittiusseura Eloon, mutta rakenteeltaan seura säilytti laajan sosiaalisen pohjansa.²⁰⁹ Liitto ei myöskään liukunut työväenliikkeen komentoon, kuten välillä on oletettu, vaan säilytti päätäntävaltansa omaan toimintaansa ja politiikkaansa.²¹⁰ Johtokunnassa toimi Alanteen mukaan peräti kolme työväenyhdistyksen toveriosaston jäsentä, mutta heidän vaikutuksensa Liiton toimintaan jäi vähäiseksi – suurelta osin juuri Liiton sosiaalisen rakenteen ja voimakkaan uskonnollisuuden vuoksi. Erityisesti Aliina ja muu opettajisto sekä uskonnollisuus hillitsivät työväenaatetta, koska seuran ei haluttu ajautuvan mukaan vallankumoukselliseen toimintaan, vaikka johtokunta muuten toimikin työväenaatteen hengessä.²¹¹

Esimerkiksi Eila Kaukovalta on korostanut kuinka väkijuomalakko veti Tampereella kaikki kansanluokat raittistaistelun pyörteeseen, ”aiheutti jyrkän käänteen kaupungin kunnallisissa vaalitaisteluissa” ja asetti väkijuomakysymyksen sen keskiöön. Hän myös esittää väkijuomalakon aiheuttaneen puolueiden kielipoliittisen jaon siirtymisen taustalle, jolloin raittiuskysymys nousi

²⁰⁷ Alanne 1973, 50–52; Sulkunen 1986, 236–238; Kaukovalta 1934, 70.

²⁰⁸ Suodenjoki 2007, 49, 50, 52; Salmio 1995, 42; Kaukovalta 1934, 68–70; Sulkunen 1989, 158–159, 236–238.

²⁰⁹ Alanne 1973, 37–56, erit. 38–39, 42–43.

²¹⁰ Vrt. mm. Suodenjoki 2007, 52.

²¹¹ Liiton pöytäkirjat, esim. 2.1.1898, Liittoyhdistyksen ptk. ’Vuosikertomus Raittiusyhdistys Liiton toiminnasta vuodelta 1989’, TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. 3.12.1905, TRa: Ca:3, TKA; Liitto-yhdistyksen johtokunnan ptk., 7.12.1905, TRa: Cb:1, TKA. Lisää aiheesta kappaleessa IV, luku ’Järjestäytymisen politisoituminen’ ja kappale V, luku ’Aliinan toiminta ja poliittiset teemat’ ja luku ’Työväenaate’.

etusijalle ratkaisemaan puoluejärjestäytymisen.²¹² Sama tendenssi on nähtävissä myös yleisellä kansallisella tasolla koko maassa.²¹³ Tarkasteltaessa Liiton johtokunnan aktivoitumista mukaan kunnallispolitiikkaan juuri väkijuomalakon aikaan ja miten toiminta selkeästi lähti suuntautumaan poliittiseen toimintaan, alkaa lakon vaikutus Liiton toimintaan vaikuttaa entistä vahvemmalta. Missään alkuperäislähteessä tätä yhteyttä ei suoranaisesti tuoda esille, mutta ajallisesti nämä kaksi tapahtumaa täsmäävät täysin. Varsinkaan Liiton ja työväenyhdistyksen yhteydet eivät nouse merkittävästi esille Liiton pöytäkirjoja ja julkaisuja tarkasteltaessa. Päälimmäiseksi nousee pikemminkin vaikutelma siitä, että näiden kahden yhdistyksen suhde oli etäinen. Esimerkiksi raittius- ja työväenliikkeen suhdetta käsittelevässä keskustelutilaisuudessa, joka järjestettiin alkuvuodesta 1898, ei Aliina vielä kannattanut työväenasian yhdistämistä raittiusasiaan. Hänen tilaisuudessa esittämästään mielipiteestä heijastuu hyvin Liiton johtokunnan yleinen mielipide asiasta:

”Raittius kuului kaikille. (...) Tulisi pitää mielessä myös ylempien luokkien panostus raittiusasiassa aikaisemmin. Raittiusmieliset mielipiteet eivät ole syntyneet ilman raittiusseuroja ja yläluokan kannatusta.”²¹⁴

Aliinan mielestä muut kansanluokat saattaisivat liiksi vieraantua asiasta, jos raittiudesta tehtäisiin pelkästään työväenasia, sillä ylemmissä luokissa oli raittiuden kannattajia ja myös heidän panostustaan tarvittiin raittiuden ajamiseen.²¹⁵ Tämä ei kuitenkaan rajannut työväenliikettä pois seuran tai varsinkaan Aliinan toiminnasta. Työväenliikkeen kannattamia arvoja käytettiin Liitossa hyväksi vaadittaessa tasa-arvoisempia poliittisia oikeuksia ja kansan tahto haluttiin saada kuuluviin samalla tavalla kuin oli mahdollista ylemmän luokan kohdalla. Aliinan ajatukset olivat selvästi saaneet vaikutteita Tampereen työväenliikkeestä, joka keskittyi nimenomaan työväestön olojen parantamiseen pikemminkin kuin yhteiskunnallisten olojen järkyttämiseen. Esimerkiksi Haapala on esittänyt, että myös laajemmalla kansallisella tasolla Suomen Työväenpuolueessa sosialismi käsitettiin sen laimeammassa muodossa oppina tasa-arvosta, eikä niinkään vallankumouksellisuutena.²¹⁶

Muutamissa lähteissä viitataan yhteistyöhön lakkoliikkeen kanssa, mutta sen suoranainen politisoiva merkitys Liitolle ja Aliinalle ei näytä olleen merkittävä. Vaikka lakon myötä työväenliikkeen tuli raittiusväen piirissä paremmin tunnetuksi koko maassa, se ei riittänyt yksin aiheuttamaan Liiton

²¹² Kaukovalta 1934, 84.

²¹³ Esim. Sulkunen 1986, kts. erit. 121–238.

²¹⁴ *Tampereen Sanomat* 16.2.1898.

²¹⁵ *Tampereen Sanomat* 16.2.1898; myös *Aamulehti* 15.2. 1898 ja 16.2.1898.

²¹⁶ Haapala 1986, 195.

tai Aliinan politisoitumista. Tarvittiin myös muita tekijöitä aktivoimaan uudet ajatukset poliittiseksi toiminnaksi. Työväenaatteet, jotka synnyttivät Tampereen Raittiusseuran ensimmäiset sisäiset riidat, olivat saaneet alkunsa jo ennen kuin väkijuomalakko lähti vuoden 1898 keväällä liikkeelle. Kun lakko sitten lähti liikkeelle, saatiin se helposti sopimaan seurassa jo valmiina olleisiin työväenhenkisiin ajatuksiin. Siten lakko toimi raittiusväen aikaisempien työväenhenkisten käsityksien vahvistajana. Lisäksi Liiton nuorempi sukupolvi koki epäoikeudenmukaisena vanhan johtokunnan vastustuksen uusia aatteita kohtaan, mikä vain osoitti, että työväenliikkeen edustama tasa-arvon ideologia oli oikeassa. Liiton nuorempi sukupolvi sai vanhan johtokunnan toiminnasta myös oikeutuksensa uusille poliittisille linjauksilleen, jolloin väkijuomalakkoon ja kansalaisten oikeuksiin vetoamalla voitiin helposti irrottautua vanhasta johtokunnasta. Tämän jälkeen lakolle annettiin entistä voimakkaampi tuki. Lopullinen isku Liiton sisäiselle jakautumiselle oli *Aamulehden* päätoimittaja Viljakaisen (Liiton entinen puheenjohtaja) kieltäytyminen alkoholimainonnan lakkauttamisesta väkijuomalakon ajaksi. Viljakaisen menettelyn katsottiin loukkaavan työväestön ja raittiuskansan tavoitteita, jonka jälkeen *Aamulehti* asetettiin Liiton puolesta boikottiin ja raittiuskiistelyt levisivät lehdistöön.²¹⁷

Työväenliikkeeseen ei kuitenkaan haluttu sitoutua liiaksi. Aliina halusi käydä toukokuussa 1898 syyttelemään alkavaa lakkoliikettä ja vuoden 1899 elokuussa johtokunta päätti osallistua Väkijuomalakkokomitean kokoukseen, jossa suunniteltaisiin adressin keräämistä tarkoituksena anoa kieltolakia valtiopäiviltä. Lisäksi kuukautta myöhemmin Aliina laati *Wäinämöiseen* vielä artikkelin, jossa kehoitettiin kaikkia raittiutta ja suomalaisuutta kannattavia osallistumaan adressin keruuseen.²¹⁸ Juomalakko sai näin ollen Aliinan ja Liiton kannatuksen, mutta on tärkeää huomata, että liikettä tuettiin ensisijaisesti sen raittiuspyrkimysten vuoksi, ei niinkään työväenaatteen kannattamiseksi.

Tulisi myös pitää mielessä, että työväenliikkeen sisälläkin oli erilaisia suuntauksia. Toiminta ei juuri lähtenyt Tampereella radikalisoitumaan ennen lakkovuotta 1905, kuten ei käynyt muuallakaan maassa. Tampereen työväenyhdistys edusti pääosin aatteen maltillisempaa linjaa ja Liitto oli valmis yhteistyöhön juuri maltillisemmän linjan kanssa, eikä halunnut lähteä mukaan sosialistiseen ja vallankumoukselliseen suuntaukseen. Esimerkiksi *Työmies* -lehteä ei olisi haluttu seuralle tilata, koska ”kyseinen lehti pyrkii mullistamaan vallitsevia oloja”.²¹⁹ Kielteisestä näkemyksestä

²¹⁷ Liittoyhdistyksen pöytäkirja 26.3.1899, TRa: Ca:2, TKA; 'Vuosikertomus Raittiusyhdistys Liiton toiminnasta v. 1900', TRa: Ca:2, TKA; Alanne 1973, 37–40; Sulkunen 1986, erit. 236–238, myös 226–236.

²¹⁸ Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 9.5.1898, TRa: Cb:1, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. 22.8.1899, TRa: Ca:2, TKA.

²¹⁹ Liittoyhdistyksen ptk. 2.1.1898, TRa: Ca:2, TKA; Suodenjoki 2007, 38; Haapala 1986, 196, 205, 208.

huolimatta lehti päätettiin silti tilata. Samassa kokouksessa keskusteltiin myös siitä, tulisiko raittiusseurojen jäsenten ottaa osaa työväenyhdistysten pyrintöihin, mutta kysymys jäi pöydälle eikä siihen enää myöhemmin palattu. Seuraava merkintä työväenliikkeen suuntaan, ellei väkijuomalakkokeskustelua oteta lukuun, on kirjattu kuukautta myöhemmin H. Koskisen luvatussa laatia seuran 15-vuotisjuhlaan alustuksen ”Työväenkysymyksen ja raittiuskysymyksen suhteesta toisiinsa”²²⁰. Samoihin aikoihin järjestettiin yleinen keskustelutilaisuus, jossa myös neuvoteltiin työväenkysymyksen ja raittiuden suhteesta toisiinsa. Kokouksessa Aliina asettui vastustamaan näiden kahden liikkeen yhdistämistä, mutta päätyi myös myöntämään molempien liikkeiden tärkeän roolin raittiusasiassa. Suhtautuminen työväenyhdistykseen Liiton johtokunnassa näyttääkin paljolti perustuvan henkilökohtaisiin vakaumuksiin, kuten uskontoon, osan kannattaessa aatetta enemmän, toisten vähemmän. Työväenaatetta ei ollut tarvetta seurasta pois kitkeä, mutta ei myöskään ollut halua lähteä liiaksi siihen mukaan.²²¹

Johtokunnan vaihdos ja kiista raittiustalosta

Hieman ennen väkijuomalakon alkamista tapahtui Liiton johtokunnan vaihdos. Nuoremman raittiuskuvapolven edustajia (kuten Aaku Mäki, Kyösti Huhtala, Aliina Salomaa, Tuomo Aalto ja J.V. Hellberg) siirtyi seuran johtoon, jolloin Suomalaisen puolueen ote seurassa väheni. Samalla Suomalaiseen Klubiin kuuluneet jäsenet tulivat pääosin syrjäytetyiksi. Tampereen Raittiusseuran päätoimikunta oli jättänyt vuosikokouksensa vuonna 1897 pitämättä, koska puheenjohtajana toiminut Kaarle Viljakainen oli estynyt valtiopäivien vuoksi. Liiton johtokunnan mukaan vuosikokousta oli myöhemmin moneen otteeseen pyydetty, mutta silti kokousta ei ollut saatu koolle kutsutuksi. Kun kokous viimein pidettiin huhtikuun 11. päivänä vuonna 1898, oli vuosikokoukseen kutsuttu myös uuden raittiusseura Elon jäseniä. Seuraa ei vielä Liiton mukaan ollut virallisesti hyväksytty Tampereen Raittiusseuran jäseneksi, eikä Elo sen vuoksi olisi saanut vielä osallistua vuosikokoukseen ja sen päätöksentekoon. Liiton edustajat julistivatkin vuosikokouksen laittomaksi, jolloin sen tekemiä päätöksiä ei voitu hyväksyä ja kokous keskeytettiin. Tästä alkoivat pitkälliset oikeuskiistat Liiton uuden johtokunnan ja Tampereen Raittiusseuran vanhan päätoimikunnan välillä, joita puitiin jopa hovioikeudessa saakka.²²²

²²⁰ Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 8.2.1898, TRa: Cb:1, TKA.

²²¹ Liittoyhdistyksen ptk . 2.1.1898, TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 8.2.1898, TRa: Cb:1, TKA; *Tampereen Uutiset* 16.2.1898.

²²² Kaukovalta, 1934, 71; Alanne 1973, 39.

Pitkään jatkuneiden kiistelyn keskellä jäivät myös Raittiustalon (Liiton omistuksessa ollut seuratalo) korot rahatoimikunnalle maksamatta ja kaupunki lunasti talon itselleen. Liitolla ei siis enää ollut omaa kokouspaikkaa, minkä seurauksena johtokunta kokoontui toistensa kodeissa ja seuran yleiset kokoukset järjestettiin vuosien ajan pääsääntöisesti Aliinan järjestäminä kansakouluilla. Raittiustalokiistan lisäksi Liiton johtokunta kävi toista oikeustaistelua Tampereen Raittiusseuran päätoimikunnan omistuksessa olleista pöytäkirjoista, joita se olisi tarvinnut vuosikertomuksen ja tilinpäätöksen tekoa varten. Koko ajanjakson, kun Aliina oli mukana raittiustoiminnassa, kyseisiä pöytäkirjoja ei koskaan luovutettu tarkastettavaksi.²²³

Vuodesta 1897 alkaneesta Liiton toiminnan murroksesta aina vuoteen 1902 jatkuneeseen ajanjaksoon näyttävät asettuvan monet kiistat, oikeudenkäynnit, poliittiset muutokset ja toiminnan uudistukset. Kyseiset vuodet vaikuttavat olleen Liiton ja erityisesti Aliinan toimintaa tarkastellessa ne kaikkein kiihkeimmät, vaikka huomioon otettaisiin suurlakkovuosi. Nämä vuodet nivoutuvat yhteen suomalaisen raittiusti liikkeen kiivaimpien mobilisaation vuosien kanssa.²²⁴ Jos tarkasteluperspektiivin rajaa tutkimaan vain seuran tapahtumia, Liiton tapahtumat näyttävät ainutlaatuisina tapahtumina, joilla ei ollut mitään tekemistä laajempien kansallisten tapahtumien kanssa; kiistat vaikuttavat saaneen voimansa ainoastaan seuran tai korkeintaan kaupungin sisäisistä asioista. Mutta otettaessa huomioon myös laajemmat historian tapahtumat, huomataan kuinka paikallistason tapahtumat Tampereella olivat tiiviisti yhteydessä koko kansakuntaa liikuttaneisiin tapahtumiin.

Riita Elon hyväksymisestä

Tampereen uuden ja vanhan raittiussukupolven yhteistyön repeäminen tuli konkreettisesti esille uuden raittiusseura Elon perustamisen yhteydessä. Elo oli otettu Tampereen Raittiusseuran jäseneksi, kun sen säännöt oli hyväksytty kattojärjestön uudistamattoman päätoimikunnan yksimielisellä päätöksellä muutama päivä ennen vuosikokousta. Menettelemällä tällä tavoin Tampereen Raittiusseuran päätoimikunta, joka pääosin koostui Liiton entisistä jäsenistä, saattoi saada poliittisesti samoilla kannoilla olevalta Elolta tuen päätöksilleen tulevassa vuosikokouksessa. Elo oli pääosin Suomalaisen puolueen kannattajien perustama, eli sen toiminnassa oli mukana paljon samoja henkilöitä kuin sen hyväksyneessä päätoimikunnassa.

²²³ Aamuruskon ja Liiton yhteisen päätoimikunnan perustamisen jälkeen vuoden 1900 alussa, siirtyi vastuu oikeidenkäynneistä Liiton johtokunnalta yhteiselle päätoimikunnalle. Tampereen Raittiusseuran Päätoimikunnan ptk, 25.11.1900–25.9.1907, TRa: Ce:1, TKA; *Tampereen Raittiustaloesias* 1901; Kaukovalta 1934, 71.

²²⁴ Sulkunen 1986, 258, 260–266.

Liiton uuden johtokunnan mukaan Elon hyväksyminen oli sääntöjen vastaista. Sääntöissä nimittäin sanottiin, että kaikkien Tampereen Raittiusseuran alaisten seurojen olisi tullut olla osallisena päätettäessä uusien seurojen hyväksymisestä. Lisäksi kyseiset päätökset voitaisiin tehdä ainoastaan vuosikokouksien yhteydessä. Liiton edustajien mukaan Tampereen Raittiusseuran johtokunta ei ollut vahvistanut vuosikokouksessa sääntöjään, eikä ollut vaihtanut eroamisvuorossa olleita johtokunnan jäseniään. Tämän vuoksi sillä ei myöskään ollut oikeutta hyväksyä uusia seuroja jäsenikseen. Lisäksi Liiton edustajat pyysivät selvityksiä Tampereen Raittiusseuran tilinpidosta, jossa se oli huomannut virheellisyyksiä. Tähän päätoimikunta ei kuitenkaan suostunut. Näihin seikkoihin vedoten – kuten edellä jo asiaa sivuttiin – Liitto ei myöntänyt Elolle edustusoikeutta ja nimitti päätoimikunnan menettelyt lainvastaisiksi. Lopulta koko riitainen kokous jouduttiin keskeyttämään, kun Viljakainen marssi ulos tilaisuudesta.²²⁵

Kaksi päivää myöhemmin Tampereen Raittiusseura piti vuosikokouksensa Viljakaisen johdolla, mutta tänne ei Liiton edustajia kutsuttu. Kyseisessä vuosikokouksessa Elo hyväksyttiin Tampereen Raittiusseuran jäseneksi ja myös seuran tilinpito hyväksyttiin. Liiton jättämistä kokouksen ulkopuolelle perusteltiin sillä, että Liiton uusi johtokunta ja siten myös Liiton lähettämä edustajisto aikaisemmassa vuosikokouksessa olivat olleet laittomia – eikä sääntöjen mukaan ollut edes pakollista heitä paikalle kutsua. Liiton vuosikokouksessa oli vuoden 1898 alussa nimittäin valittu uusi johtokunta, mutta valituista kaksi olivat myöhemmin eronneet ja liittyneet Eloon. Näiden tilalle Liitto oli valinnut kaksi uutta edustajaa, mutta jotka päätoimikunnan mukaan olivat kansanvaltaisen raittiusseuran edustajia. Liiton johtokunnan henkilövaihdoksiin vedoten Tampereen Raittiusseuran päätoimikunta nimitti Liiton johdon ja sen edustajiston laittomaksi.²²⁶

Myöhemmin myös Aamurusko, joka oli kiistassa asettunut Liiton puolelle, syrjäytettiin Tampereen Raittiusseuran päätöksenteosta. Sääntöjen mukaisesti Aamurusko oli valinnut jokaista kymmentä seuransa jäsentä kohden yhden edustajan vuosikokoukseen. Tampereen Raittiusseuran päätoimikunta kuitenkin katsoi ”salaisessa” vuosikokouksessaan, ettei voinut luottaa näihin kolmeentoista Aamuruskon edustajaan. Päätoimikunta otti heiltä valtakirjat pois luovuttaen ne kokoukseen varta vasten kutsutulle edustajalle, jolla ei ollut mitään tekemistä Aamuruskon kanssa. Tämän jälkeen Aamurusko asettui lopullisesti Liiton puolelle, ja Liiton johtokunta kävi Aliinan ja Mäen johdolla avoimesti arvostelevaan Suomalaisen puolueen pyrkimyksiä saada Tampereen raittiusseurat valtaansa.²²⁷

²²⁵ Alanne 1973, 39–41; Kaukovalta 1934, 71; *Liittöyhdistyksen* 1902.

²²⁶ Alanne 1973, 41; *Aamulehti* 13.4.1898; *Tampereen Sanomat* 13.4.1898, 22.4.1898.

²²⁷ Alanne 1973, 41–43.

Yhteentörmäykseen johtivat myös eriävät tulkinnat Tampereen Raittiusseuran sen hetkisistä säännöistä. Vuoden 1896 vuosikokouksessa oli päätetty uudistaa sääntöjä siten, että uusia seuroja voitaisiin hyväksyä ainoastaan vuosikokouksen aikana kaikkien Tampereen Raittiusseuran paikallisyhdistyksien ollessa edustettuina. Aikaisemmin päätoimikunta saattoi vapaasti liittää seuroja Tampereen Raittiusseuraan. Uudistuksien taustalla oli pyrkimys turvata seuran taloudellinen tilanne. Jokainen Tampereen Raittiusseuraan kuuluva tai liittyvä paikallisseura saisi nimittäin omistusoikeuden Raittiustaloon. Koska talo oli arvokas, haluttiin säännöillä turvata talon pysyminen Tampereen Raittiusseuran käsissä. Päätoimikunta ei kuitenkaan koskaan ollut hankkinut vahvistusta näille säännöille. Näin ollen vanhat säännöt olivat yhä edelleen voimassa ja sen mukaan päätoimikunta sai vapaasti vahvistaa uusia paikallisyhdistyksiä. Se, ettei päätoimikunta ollut uusia sääntöjä vahvistanut, tuli ilmeisenä yllätyksenä Liiton väelle, sillä Liiton puheenjohtaja Mäki sai omien sanojensa mukaan kuulla asiasta vasta vuosikokouksen yhteydessä. Konfliktiksi muodostui se, ettei ketään Liiton edustajista ollut kuultu Elon hyväksymisessä, vaikka Tampereen Raittiusseuran muodostivat juuri ”toisistaan vapaasti toimivat paikallisyhdistykset”²²⁸. Mäki koki, että hänen olisi Liiton puheenjohtajana kuulunut olla mukana kyseisessä kokouksessa, mutta ei koskaan tullut paikalle kutsutuksi. Mäki kritisoikin avoimessa kirjeessään päätoimikunnan menettelyä sääntöjen soveltamisessa ja niiden kiertämisessä. Mitään sääntöjä ei varsinaisesti edes Mäen mukaan ollut rikottu, mutta ei myöskään ollut toimittu rehellisesti ja demokraattisesti. Mäen laatima kirje onkin tässä mielessä hieman erilainen kuin muu aiheesta laadittu aineisto, joissa pääosin puhutaan juuri sääntöjen rikkomisesta – ei niiden kyseenalaisesta ja epäkorrektista soveltamisesta.²²⁹

Riidan poliittiset taustat

Johtokuntien välisen riidan taustalla vaikuttivat siis poliittiset motiivit. Pöytäkirjojen perusteella saa kuitenkin helposti kuvan, että kyse oli vain laillisuuden noudattamisesta eikä varsinaisesta poliittisesta kiistasta. Varsinkin Liitto pyrki maalailemaan selkkauksesta omalta kannaltaan ei-poliittista. Pöytäkirjoissa ja julkaisuissa kiista on saatu kuulostamaan pelkästään raittiusseuran pelastamiselta kyvyttömältä johtokunnalta ja oikeuden puolustamiselta. Mutta jos siirrytään tarkastelemaan Liiton julkaisujen ja pöytäkirjojen ulkopuolisia lähteitä, kuten paikallisten sanomalehtien ja työväenyhdistysten pöytäkirjoja, alkavat vuosisadan vaihteen tapahtumat saada myös Liiton osalta huomattavasti poliittisempia piirteitä. Kiistaa pyrittiin lisäksi piilottelemaan

²²⁸ Kaukovalta 1934, 48.

²²⁹ *Tampereen Sanomat* 22.4.1908.

yleisöltä, jottei raittiustyön ja seurojen maine tuhriintuisi. Lehdistön välityksellä kahina kuitenkin päätyi julkisuuteen ja molemmin puolin päädyttiin julkaisemaan vastineita vastapuolen kirjoitteluun.²³⁰

Seurojen välisten kiistojen poliittisia tarkoituksia on korostettu eri tutkimuksissa. Esimerkiksi Voionmaa on korostanut Tampereen historiassa, että johtokuntien riidat olivat nimenomaan poliittisia. Edelliseen on yhtynyt myös Kaukovalta tuodessaan esille, kuinka poliittiset erimielisyydet johtivat Tampereen Raittiusseuraan kuuluneiden nuoremman ja vanhemman raittiuskuvun riitelyyn ja Elon perustamiseen.²³¹ Vastaavia poliittisia motiiveja on päätyntä korostamaan myös Kauko Alanne. Hän on korostanut, että taistelua käytiin erityisesti Liiton johtokunnan ja Tampereen Raittiusseuran päätoimikunnan välillä muiden seurojen jäädessä sivustakatsojan rooliin.²³² Alanne on lisäksi tuonut esille, että Elo oli alun perin perustettu, koska työmiehiä – niin sanottuja ”organiseerattuja” – alkoi olla liian vaikutusvaltaisissa asemissa paikallisissa raittiusseuroissa. Hänen mukaansa Liiton johtokunnassa vaikutti kolme toveriseuralaista. Kuitenkaan pelkän toveriseuralaisten lukumäärän perusteella ei ainakaan Liiton johtokuntaa voida nimittää sosialistiseksi, sillä nämä aatteet eivät missään vaiheessa saaneet voimakasta otetta voimakkaasti uskonnollisesta johtokunnasta.²³³ Myöskään Liiton pöytäkirjojen perusteella ei voi sanoa toverien työväenhenkisyttä juuri esiintyneen kokouksissa käydyissä keskusteluissa.²³⁴

Liiton uuden johtokunnan vastustus Elon hyväksymistä kohtaan johtui pääosin poliittisista syistä. Liiton motiivina oli Alanteen mukaan ennen kaikkea Suomalaisen puolueen isännöinnin vastustaminen ja vaatimus saada oikeus määrätä päätoimikunnan toiminnasta. Viljakaisesta olisi tullut sekä Tampereen Raittiusseuran että Elon puheenjohtaja, jos Elo olisi hyväksytty Tampereen Raittiusseuran jäseneksi. Liiton pelkona näyttäisi olleen, että Viljakaisen päästyä Tampereen Raittiusseuran puheenjohtajaksi, hän olisi saanut huomattavan vankan otteen Tampereen raittiusseurojen toiminnasta. Uuden asemansa turvin hän olisi voinut vaikeuttaa sekä Liiton uutta poliittisempaa toimintaa että estää kansanvaltaisten raittiusaatteiden etenemisen Tampereen Raittiusseuraan. Lisäksi pelkona oli, että Viljakainen saattaisi *Aamulehden* päätoimittajana helposti

²³⁰ Alanne 1973, 43; ’Sanomalehdet juomatavan edistäjinä’, *Wäinämöinen*, 29.4.1899; *Aamulehti* 11.4.1900; ’Raittiusväen käyttäytyminen aatettaan ajaessaan’, *Wäinämöinen*, 16.5.1900; *Tampereen Raittiusseuran toiminta* 1900, 7–8.

²³¹ Kaukovalta 1934, 73.

²³² Alanne 1973, erit. 41–43.

²³³ Alanne 1973, 49; Huuhtanen 1970, 92.

²³⁴ Liittoyhdistyksen kok. ptk. TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. TRa: Ca:3, TKA.

vaikuttaa ihmisten käsityksiin Liiton toiminnasta ja luoda lehden avulla haluamaansa kuvaa raittiusasiasta..²³⁵

Elon perustamisen ja päätoimikunnan menettelyn taustalla puolestaan oli pyrkimys kukistaa Liiton johtokunnan aloittama poliittinen ajojahti Suomalaisen puolueen jäseniä vastaan. Elon mukaan Liiton ja Mäen tarkoituksena oli uusien, kansanvaltaisen johtokunnan jäsenten myötävaikutuksella saada Tampereen Raittiusseuran ja Raittiustalon johto käsiinsä. Elon perustajia johtohahmoja olivat Viljakainen ja E.S. Yrjö-Koskinen, jotka molemmat olivat Suomalaisen puolueen kannattajia ja Suomalaisen Klubin jäseniä. Eloon siirtyneet vanhat Liiton jäsenet olivatkin nimenomaan Suomalaisen puolueen kannattajia.²³⁶ Liiton vanhempien jäsenien jyrkkä suhtautuminen työväenaatteen ja raittiusaatteen yhdistymiseen onkin ymmärrettävissä juuri heidän poliittisen taustansa ansiosta. Liiton pelkokuvat olivat lopulta kuitenkin turhia. Elo ei toiminut aktiivisesti kuin muutaman vuoden ja kymmenen vuoden kuluttua seura lakkautettiin. Viljakainen oli jo vuonna 1897 syrjäytynyt Liiton puheenjohtajan paikalta ja vuonna 1899 hänet syrjäytettiin myös Tampereen Raittiusseuran johdosta.²³⁷

Tampereen Raittiusseuran päätoimikunnan syytökset kaupungin raittiusseurojen kansanvaltaistumista kohtaan kytkivät myös Tampereen työväenyhdistyksen osaksi kiistaa. Alkuun työväenyhdistys ei puuttunut kiistaan millään tavalla julkisesti, sillä yhdistys oli riidassa vain epäsuorasti osallisena. Päätoimikunnan hyökätessä raittiusseurojen kansanvaltaisuutta vastaan tulivat myös työväenyhdistyksen edustamat arvot kritiikin kohteeksi. Lisäksi molemmissa yhdistyksissä toimi lukuisia samoja jäseniä, minkä vuoksi työväenyhdistys tuli myös näiden yhteisten jäsenien vuoksi vedetyksi mukaan riitelystä. Työväenyhdistys ei kuitenkaan uskonut Suomalaisen puolueen pystyvän enää horjuttamaan hyökkäyksillään vahvaan asemaan pääsystä kansanvaltaista raittiussuuntausta.²³⁸ Samoihin aikoihin alkanut väkijuomalakko oli nimittäin jo ehtinyt tuomaan Tampereen työväenliikkeen intressit lähemmäksi raittiusliikettä.

Yksi Liiton johtokunnassa toimineista toveriosaston jäsenistä oli J.V. Hellberg. Hän oli Tampereen työväenyhdistyksen johtokunnassa pitkään ja aktiivisesti toiminut jäsen, joka myöhemmin nousi useaan otteeseen yhdistyksen puheenjohtajaksi.²³⁹ Ilmeisesti juuri hänen valitsemisensa Liiton johtokuntaan (ja myös raittiusyhdistys Taiston puheenjohtajaksi) sai aikaan kasvavan syyttelyn

²³⁵ Alanne 1973, 38–40, 42–43.

²³⁶ Huuhtanen 1970, 92.

²³⁷ Luettelo Tamperelaisten raittiusseurojen ja yhdistysten puheenjohtajista. Kaukovalta 1934, 151–153; Huuhtanen 1970, 92.

²³⁸ Alanne 1973, 39–40.

²³⁹ *Tampereen työväenyhdistyksen toimintakertomukset 1898–1901.*

raittiusseurojen kansanvaltaistumisesta.²⁴⁰ Hellberg edusti jo varhain työväenliikkeen jyrkkenevää suuntaa ja siirtyi Tampereen työväenyhdistyksen puheenjohtajaksi samana vuonna kun Viljakainen ja monet muut Suomalaisen puolueen kannattajat siitä erosivat. *Kansan Lehden* perustamiseen jälkeen, vuonna 1899, Työväenyhdistys toi lopulta kantansa julki ja yhtyi raittiusväen kiistoihin – Hellbergin toimiessa itsevaltiaan ottein lehden johdossa.²⁴¹ Myös Työväenyhdistyksen mielestä raittiusväen riidoissa oli kyseessä Suomalaisen puolueen pyrkimys saada Tampereen raittiusseurat jälleen omaan johtoonsa ja kitkeä seuroista niiden orastava kansanvaltainen suuntaus. Puolin ja toisin siis syyteltiin toista osapuolta valtapyrkimyksistä.

Muutoksen tuulet

Vuoden 1897 viimeisten kuukausien aikana Liitossa lähti käyntiin lukuisten muutoksien aalto. Ongelmat näyttävät alkavan siitä hetkestä, kun Liitto ensimmäistä kertaa pyysi vuoden 1897 lokakuussa Tampereen Raittiusseuran päätoimikuntaa pitämään vuosikokouksensa. Ilmeisesti jo tässä vaiheessa johtokuntien välille oli ilmaantunut selkeitä ristiriitoja, sillä vain kahdeksan päivää myöhemmin Mäki erosi Suomalaisesta Klubista ja kuukausi tämän jälkeen Liitto ryhtyi valitsemaan sopivia raittiutta kannattavia ehdokkaita kaupungin vaaleihin. Liiton vuosikokouksessa vuoden 1898 alussa järjestettiin seuran johtokunnan vaali, jossa Mäki valittiin Liiton puheenjohtajaksi ja Huhtala sekä Aliina johtokunnan jäseniksi. Kokouksen jälkeen kului vain yhdeksän päivää kun myös Huhtala päätyi Mäen tavoin eroamaan Suomalaisesta Klubista. Hieman ennen vuosikokousta Liitto oli päättänyt vanhan johtokunnan ehdotuksesta liittyä Raittiuden Ystäviin, mutta jo samana päivänä, kun Mäen johtama uusi johtokunta oli pitänyt ensimmäisen kokouksensa, liittyminen peruttiin.²⁴²

Seuran poliittinen ilmapiiri oli ottanut uuden suunnan jo helmikuussa 1898 järjestetyssä seuran 15-vuotisjuhlakokouksessa, jossa ensimmäistä kertaa esitettiin avoimesti seuralaisille kysymys työväenkysymyksen ja raittiusaatteen suhteesta toisiinsa. Juhlissa käytiin myös keskustelua Tampereen Raittiusseuran vuosikokouksen pitämiseksi, jonka takarajaksi asetettiin kuluva talvi. Pian tämän jälkeen tapahtuikin lopullinen repeämä uusien ja vanhojen jäsenten välillä. Kaksi Liiton johtokunnan jäsentä erosi liittyäkseen Eloon, koska he kokivat Liiton toimintaan ilmaantuneen

²⁴⁰ Hellberg toimi Taiston puheenjohtajana varsin pitkään, vuodesta 1891 vuoteen 1906 asti. Kanerva 1986, 156.

²⁴¹ Hellbergin *Kansan Lehden* -vuosiin viitataan esimerkiksi työväenliikkeen historiikeissa kuin diktatuuriin, sillä lehti oli täysin riippuvainen Hellbergin lehtipainosta Alanne 1973, 44; *Kansan Lehti* 21.3.1899; Kortekangas 1965, 219–220; Kanerva 1986, 157.

²⁴² Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 11.10.1897, 19.11.1897, 9.1.1898, TRa: Cb:1, TKA.

liikaa kansanvaltaisia aatteita. Kun Tampereen Raittiusseuran vuosikokous hieman myöhemmin viimein pidettiin, jouduttiin kokous keskeyttämään vanhan ja uuden johtokunnan jäsenten ajaututtua avoimeen riitaan keskenään. Tämän jälkeen uutta yhteistä kokousta ei enää edes yritetty järjestää. Vanha johtokunta jätti Liiton kaikessa päätöksenteossa ulkopuolelleen, minkä seurauksena Tampereen raittiusseurat jakautuivat kahteen eri leiriin: Suomalaisen puolueen ja ns. kansanvaltaisen linjan kannattajiin.²⁴³

Mäen ja Huhtalan eroaminen Suomalaisesta Klubista osui juuri samaan aikaan, kun vaatimukset vuosikokouksen järjestämisestä alkoivat. Ei myöskään voinut olla täysi sattuma, että eroamiset ajoittuivat samaan aikaan kunnallisvaalien ja seuran johtokunnan vaalien kanssa. Ensinnäkin pian eroamisen jälkeen alkoivat keskustelut raittiusaatteen yhteydestä työväenaatteeseen. Seuraavaksi Liitosta marssi ulos kaksi johtokunnan jäsentä liittyäkseen Eloon. Jo tässä vaiheessa eroille ja Elon perustamiselle annettiin poliittiset syyt. Kolmanneksi *Wäinämöisessä* alkoi ilmestyä toinen toistaan kovasanaisempaa kritiikkiä *Aamulehden* ja Suomalaisen puolueen toiminnasta raittiusasian suhteen. Mäen ja Huhtalan syyt Suomalaisesta Klubista eroamiseen olivat siten selkeässä yhteydessä uusiin työväenhenkisiin aatteisiin ja niiden aiheuttamiin seuran sisäisiin riitoihin. Tätä aikaisemmin Liitto oli ollut tiiviissä yhteydessä Suomalaiseen Klubiin, eikä uusia kansanvaltaisia aatteita hyväksytty Liiton Suomalaisen puolueen kannattajien keskuudessa. Viljakainen oli vastustanut seuran uutta suuntausta erityisen voimakkaasti ja johtokuntien riitely kulminoituikin juuri Viljakaisen persoonan ympärille.

Liitosta eronneet vanhemman polven jäsenet syyttivät uusia jäseniä radikaalien aatteiden tuomisesta seuraan. Mäen mukaan seuran uudet jäsenet olivat kyllä tuoneet mukanaan uudistuksia ja aiheuttaneet yhteentörmäyksen vanhojen ja uusien jäsenien välillä, mutta silti Liiton uudet jäsenet eivät riitä yksin selittämään seuran aatteellisen suuntauksen muuttumista. Esimerkiksi Mäki ja Huhtala olivat molemmat seuran pitkäaikaisia jäseniä, kuten moni muukin seuran ja johtokunnan jäsen. Mäki oli lähes seuran perustamisesta saakka toiminut Liitossa mukana ja oli pitkään ollut myös johtokunnan jäsen. Aliina puolestaan oli toiminut Liitossa ainakin vuoden 1897 alusta asti, mutta johtokunnassa hän oli uusi jäsen.²⁴⁴ Näin ollen uudet aatteet eivät olleet ainoastaan seuran ulkopuolelta tulleita. Kyse oli ennemminkin vanhojen jäsenten aatemaailman muutoksien ja uusien jäsenten mukanaan tuomien aatevirtauksien yhtymisestä.

²⁴³ Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 8.2.1898, 14.4.1898, 9.5.1898, TRa: Cb:1, TKA; Sinisalo 1934, 205, 211.

²⁴⁴ Aliina löytyy pöytäkirjamerkinnöistä jo vuoden 1897 alussa, mutta jäsenluettelosta vasta seuraavana vuonna. Elämäkerrassaan hän kertoo liittyneensä Liittoon kaksi vuotta Tampereelle saapumisensa jälkeen, jolloin hän olisi liittynyt jäseneksi jo vuonna 1897. *Muistoja* 1904, 35; Liittoyhdistyksen ptk. 28.2.1897, TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen jäsenluettelo 1884–1898, TRa: Ba:2, TKA.

Liiton 15-vuotisjuhlan aikoihin seuran vanhat jäsenet olivat alkaneet arvostella uuden johtokunnan toimintaa ja samaan yhtyi myös seuraa aikaisemmin tukenut *Aamulehti*. Julkiseksi kiihtynyt riitely pahensi entisestään seuran jäsenien välejä ja Mäen mukaan Liiton aktiiveja syyteltiin jopa sosialismista. Sosialismia oli käytetty pelotteena Liittoa vastaan, koska se oli alkanut toimia kunnallisvaaleissa jyrkästi raittiusmieliseen suuntaan. Liiton uuden johtokunnan mukaan edellisen puheenjohtajan toimiin oltiin kuitenkin jo alun perinkin oltu tyytymättömiä, sillä Viljakainen oli toiminut raittiusasioissa itsepäisesti kuuntelematta muita toimikunnan jäseniä ja toiminut vuosikokouksen ohjeita vastaan. Syyt jäsentenvälisiin riitelyihin olivat siis saaneet alkunsa jo paljon aikaisemmin. Tyytymättömyydestä johtuen seurassa oli myös tapahtunut johtokunnan vaihdos vuoden 1897 vaaleissa ja hieman myöhemmin sisäisten riitojen vuoksi seurasta erosi kymmenkunta jäsentä (joista kaksi johtokunnasta) liittyäkseen Eloon.²⁴⁵ Seuran sisäiset kiistat näyttäisivät siis ulottuneen pidemmälle kuin kevään 1898 riitely antaa ymmärtää.²⁴⁶

Aliina otti kiivaasti osaa edellä mainittuihin johtokuntien välisiin riitoihin ja päätyi yhdessä Mäen kanssa sotkeutumaan selkkauksiin kaikkein eniten. Se, että Liiton uusia jäseniä syyteltiin radikaaleiksi, oli osaltaan Aliinan toiminnasta johtuvaa, sillä juuri hän oli hyökkäillyt kaikkein voimakkaimmin Viljakaista ja Suomalaista puoluetta vastaan. Kyseessä oli kuitenkin prosessi, joka kytkeytyi huomattavasti laajempiin yhteiskunnallisiin tapahtumiin. Aliinan siirtyminen Liiton johtoon osui raittiusliikkeen murroskohtaan, jolloin ympäri maata raittiusseurat olivat voimakkaassa käymistilassa vallan siirtyessä pois sivistyneistön käsistä. Aliinakin oli lopulta vain osa suurempaa tapahtumaketjua omasta aktiivisesta roolistaan huolimatta. Vaikka hän tempautuikin mukaan yhteiskunnan muutostilaan, se ei tarkoittanut vain passiivista yhteiskunnan osana olemista, vaan myös omien valintojen ja kompromissien tekemistä.

Kiistat tuovat esille myös Liiton poliittisen kannan omalaatuisuuden. Sen jälkeen kun Mäki ja Huhtala olivat eronneet Suomalaisesta Klubista ja johtokunnat olivat lähteneet eriteille, Liiton uusi johtokunta kääntyi edustamaan omaa Raittiuspuoluettaan, ei Työväenpuoluetta tai Nuorsuomalaisia. Nuorsuomalaiset toimivat läheisessä yhteistyössä Ruotsalaisen puolueen ja Kauppaseuran kanssa, eli he muodostivat raittiusväen Viinapuolueeksi kutsuman ryhmittymän. Nuorsuomalaisten ohjelmassa raittiusasia tuli viimeisenä maalaisten ja työväen aseman käsittelyn jälkeen. Heille raittiusmielisten viinayhtiöiden monopolisoinnissa ja kieltolakivaatimuksissa oli kyse vallan anastamisesta, joka oli vain naamioitu jaloksi raittiusaatteen ajamiseksi. Nuorsuomalaisten mukaan

²⁴⁵ Jäsenet A. Ahlgren ja K.M. Eklund. *Muistoja* 1904, 33.

²⁴⁶ *Tampereen Raittiustaloesia* 1901, 8.

raittiutta tuli edistää henkilökohtaisen vakaumuksen kautta, ei lakien asettamalla pakolla.²⁴⁷ Poliittisten kantojen suhteen Nuorsuomalaiset ja Raittiuspuolueen kannattajat olivatkin lähes täysin päinvastaisilla kannoilla, eikä näiden kahden puolueen välille päässyt muodostumaan muuta kuin poliittisia kiistoja.²⁴⁸

Yhteistyö Työväenpuolueen kanssa oli sekin mahdotonta, johtokunnan kristillisten periaatteiden vuoksi. Työväenpuolueelle taasen Liiton päätös perustaa oma puolueensa ja toimia omalta listaltansa oli kolaus, sillä puolueella oli jo raittiusväen varalle tehtyjä suunnitelmia. Työväenpuolue oli nimittäin odottanut saavansa raittiusväen osaksi omaa puoluettaan, jotta yhteistoiminnalla olisi saatu kalastettua lisää ääniä kaupunkilaisilta. Raittiusväen lähdettyä omille teilleen joutuivat Raittiuspuolue ja Työväenpuolue kilpailemaan osin samojen äänestäjien kannatuksesta. Minkäänlaiseen avoimeen kiistaan ja kilpailuun tämä ei kuitenkaan koskaan johtanut, vaan molemmat puolueet toimivat yhteisymmärryksessä ja jatkoivat yhteistoimintaa erityisesti kävelyretkien ja teemoiltaan yhtenevien poliittisten vaatimuksien merkeissä.²⁴⁹

Marraskuussa 1900 Liiton johtokunta otti yhteyttä Aamuruskoon yhteisen päätoimikunnan perustamiseksi. Viisi päivää myöhemmin pidettiin Liiton ja Aamuruskon yhteisen päätoimikunnan perustava kokous. Jo ensimmäisessä kokouksessa päämääräksi asetettiin Tampereen Raittiusseuran vuosikokouksen järjestäminen ja päätoimikunnan valitseminen. Samalla korostettiin myös, että entisen päätoimikunnan kanssa selkkauksessa oli pääasiallisesti ollut mukana Liitto eikä niinkään Aamurusko. Yhteisen päätoimikunnan perustamisen jälkeen Aamurusko ajautui kuitenkin väistämättä keskelle kiistaa. Yhteisen päätoimikunnan väliaikaiseksi puheenjohtajaksi valittiin Mäki ja rahastonhoitajaksi Aliina. Heidät valittiin myöhemmin järjestetyssä varsinaisessa vuosikokouksessa uudelleen samoihin virkoihin, minkä ansiosta he saavuttivat vankkumattoman aseman toimikunnan johdossa.²⁵⁰ Edustaessaan myös kaupungin suurimman raittiusseuran Liiton johtokuntaa, Aliina ja Mäki pääsivät vaikuttamaan aikaisempaa voimakkaammin Tampereen raittiustoimintaan. Samalla he joutuivat myös ottamaan vaikeamman ja vastuullisemman aseman

²⁴⁷ Vares 2000, 51; Raevuori 1946, 86, 89–90.

²⁴⁸ Salmio tuo kylläkin esille, että Liiton nuori sukupolvi olisi ollut nimenomaan nuorsuomalaisia. Tämä kuitenkin vaikuttaa erittäin epäilyttävältä, koska Nuorsuomalaisen puolueen ohjelma oli niin selkeästi ristiriidassa Raittiuspuolueen kantojen kanssa. Varsinkin kun ottaa huomioon nuorsuomalaisten yhteistyön ruotsalaisen puolueen ja Kauppaseuran kanssa, jotka Raittiuspuolueen piirissä nähtiin pahimmiksi vihollisiksi, on erittäin epätodennäköistä, että Liiton johtokunnan uudet jäsenet olisivat voineet olla nuorsuomalaisia. Salmio ei myöskään tuo esille mihin hän pohjaa ajatuksensa Liiton uuden johtajiston nuorsuomalaisen taustan. Salmio 1995, 42.

²⁴⁹ Salmio 1995, 122.

²⁵⁰ Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 20.11.1900; 14.1.1909, TRa: Cb:1, TKA; Tampereen Raittiusseurain Päätoimikunnan ptk. 25.11.1900, 5.12.1900 ja 'Tampereen Raittiusseuran Päätoimikunnan vuosikertomus 5.12.1900–7.4.1901', TRa: Ce:1, TKA.

raittiusseurojen johtokuntien välisessä oikeudenkäynnissä. Johtoasemansa vuoksi Aliina ja Mäki ajautuivat yhä tiiviimmin raittiuspoliittisten riitojen keskiöön.

Tampereen Raittiusseuran ja Liiton välisten riitojen lopullinen kohtalo jää jokseenkin hämärän peittoon. Tampereen Raittiusseuran johtokunnan uudeksi puheenjohtajaksi oli nimetty Mäki, joka toimi Tampereen Raittiusseuran puheenjohtajana vuodesta 1899 vuoteen 1907 – vaikka seura ei koskaan toimivaa päätoimikuntaa saanutkaan. Noin kuukausi Aamuruskon ja Liiton ensimmäisen yhteisen päätoimikunnan kokouksen jälkeen, 14. tammikuuta 1901, Liitolle saapui ilmoitus, jossa kerrottiin seuran erotetun Tampereen Raittiusseurasta sen päätoimikunnan puolesta. Kyseessä oli vanha päätoimikunta, jonka kanssa oli riitaan jo aikaisemmin ajauduttu. Se ei siis ollut sama päätoimikunta, jonka johdossa Mäki toimi. Liitossa erottamisilmoitusta päätettiin käydä tutkimaan, mutta tarkempaa keskustelua asiasta ei pöytäkirjoissa enää myöhemmin käyty. Ilmeisesti erottamista osattiin odottaa, sillä siitä lähtien kun Mäki nimitettiin Tampereen Raittiusseuran johtoon, kaupungissa toimi kaksi Tampereen Raittiusseuran päätoimikuntaa samanaikaisesti. Eroilmoituksen jälkeen Liiton ja Aamuruskon yhteisen päätoimikunnan keskeiseksi tehtäväksi muotoutuivat oikeudenkäynnit Tampereen vanhaa johtokuntaa vastaan. Alkuperäinen idea koordinoida paikallisseurojen raittius toimintaa jäi näin ollen yhä edelleen paikallisseuroille, mutta ainakaan niiden ei tarvinnut enää tuhlata voimavarojaan johtokuntien riitoihin.²⁵¹

Puoli vuotta myöhemmin raittiusyhdistys Taisto otti Liittoon ja Aamuruskoon yhteyttä yhteisen Keskuskomitean perustamiseksi. Vuonna 1901 perustettiin Tampereen raittiusseurain Keskuskomitea, minkä jälkeen Tampereen raittiusyhdistys katoaa Liiton pöytäkirjamerkinnöistä. Keskuskomitean perustamisesta huolimatta Liitto ja Aamurusko säilyttivät itsenäisen keskustelufooruminsa, eli yhteisen päätoimikuntansa. Keskuskomiteaan liittyivät pian sen perustamisen jälkeen kaikki Tampereen raittiusyhdistykset Eloa lukuun ottamatta. Komitea keskittyi koordinoimaan raittiusväen ja Raittiuspuolueen kunnallispolitiikkaa Tampereella pyrkien kehittämään raittiuslainsäädäntöä kieltolaki päämääränään.²⁵² Keskuskomitean perustamisen jälkeen Tampereen Raittiusseuran merkitys kaupungissa hävisi ja raittiusseurojen toiminta pääsi jälleen vakiintumaan ja politisoitumaan.

²⁵¹ Tampereen Raittiusseurain Päätoimikunnan ptk, 25.11.1900, TRa: Ce:1, TKA; Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 14.1.1901, TRa: Cb:1, TKA; Tampereen Raittiusseurain Päätoimikunnan ptk, 'Tampereen Raittiusseurain Päätoimikunnan kertomus 5.12.1900–7.4.1901', TRa: Ce:1, TKA; Tampereen Raittiusseurain Päätoimikunnan pöytäkirjat 1900–1908, TRa: Ce:1, TKA.

²⁵² Liittoyhdistyksen ptk. 19.5.1901, TRa: Ca:2, TKA; Kaukovalta 1934, 77–78.

Aamulehti Aliinan hampaissa

Kirsti Arajärven *Aamulehden* historiaa käsittelevässä teoksessa tuodaan esille kuinka Viljakaisen toiminta *Aamulehden* päätoimittajana oli kiistanalainen hänen vaihtelevien poliittisten kantojensa vuoksi. Vaikka hän itse oli Suomalaisen Klubin johtohahmoja, toi hän esille lehdessään selkeästi nuorsuomalaisia sävyjä. Erityisesti E.S. Yrjö-Koskinen syytteli häntä nuorsuomalaisesta kirjoittelusta ja perustuslaillisuuden kannattamisesta, vaikka lehti virallisesti oli suomenmielisten äänitorvi. Viljakainen oli yhtä aikaa *Aamulehden* päätoimittajana, oli mukana perustamassa *Päivälehteä*, kuului nuorsuomalaiseen puoleryhmittymään, mutta oli myös jäsenenä Suomalaisessa Klubissa. Lisäksi Viljakaisen suhtautuminen kristillissiveellisiin arvoihin oli usein ”moitittavan liberaalia”.²⁵³ Viljakainen oli mukana työväenliikkeessä sen wrightiläisenä aikakautena, kunnes vuonna 1896 erosi sen toiminnasta radikaalimpien henkilöiden astuessa liikkeen johtoon. Joitakin vuosia myöhemmin hän edusti porvarissäätyä ja nuorsuomalaisia viimeisillä säätyvaltiopäivillä 1905–1906.²⁵⁴

Viljakaisen ailahtelevaiset poliittiset ja uskonnolliset näkemykset ärsyttivät myös Liiton syvästi kristillistä uutta johtokuntaa. Vuoden 1898 keväällä alkaneet, ja seuravana vuonna entisestään pahentuneet kiistat *Aamulehden* ja Liiton johtokunnan välillä, antavat lisäperusteita Viljakaisen ja Liiton väliselle skismalle. Liitto syytti *Aamulehteä* sen raittiuden vastaisesta työstä, koska se ei suostunut antamaan alennuksia Liiton ilmoituksille, eikä suostunut lopettamaan alkoholimainontaa lehdessä. Asiaa puitiin yhteistä raittiuskansan kokousta myöten marraskuussa 1899, ja seuraavana keväänä ilmoittelusta *Aamulehdessä* päätettiin luopua kokonaan. Päätös pitikin lähes kaksi vuotta, kunnes periaatteellisista syistä päätettiin luopua ja ilmoittelua jälleen jatkaa. Johtokunta päätti ottaa ilmoitusasian pelkästään ”afäärin” kannalta, jotta paikkakuntalaiset saataisiin paremmin tavoitettua.²⁵⁵

Riitelyn todellinen syy ei kuitenkaan ollut vain pelkkä alkoholimainonta tai Viljakaisen ”ailahteleva” käyttäytyminen. Johtokuntien väliset riidat näkyvät selvästi riidan taustalla. Viinamainonta ja normaalin maksun periminen ilmoituksista olivat pelkästään epäkohtia, joista saatiin hyvä syy demonstroida *Aamulehteä* vastaan. Ja vaikka Aliina puhuikin *Wäinämöisessä* sanomalehtien kirjoittelusta yleisellä tasolla, ei voi olla huomaamatta, että todellisuudessa syyttelyt

²⁵³ Arajärvi 1956, 70–71, 289, 302; Myös Rasila 1984, 549–550.

²⁵⁴ Voionmaa 1932, 368, 700, 722.

²⁵⁵ Liittoyhdistyksen ptk. 31.5.91–7.1.05, 26.3.1899 ja 5.1.1902, TRa: Ca:2, TKA; ’Sanomalehdet juomatawan edistäjinä’, 29.4.1899, *Wäinämöinen*; Liittoyhdistyksen ptk. ’Vuosikertomus Liiton toiminnasta vuodelta 1899’, TRa: Ca:2, TKA.

osoitettiin nimenomaan Viljakaiselle. Muutkin Liiton ilmoituslehdet nimittäin julkaisivat alkoholimainoksia, mutta silti yhteistyötä lehtien kanssa jatkettiin ilman, että ne olisivat saaneet samanlaista kohtelua osakseen.²⁵⁶ Jos vielä ottaa huomioon että viinapuolueet – eli Nuorsuomalaiset, Ruotsalainen puolue ja Kauppiaspuolue – olivat olleet Aliinan kritiikin kohteena jo pitkään, ei ollut ihme, jos Viljakaisen kirjoittelu herätti vastareaktion Liiton väessä.²⁵⁷ Viljakainen oli kirjoitellut nuorsuomalaisten linjoja myötäillen siitä huolimatta, että nuorsuomalaiset toimivat viinapuolueen kanssa yhteistyössä. Koska Liitto oli jo valmiiksi riitaantunut Viljakaisen kanssa, ei avoimeen riitaan enempää syitä tarvittu: Vain kuukautta myöhemmin, kun Mäki oli ilmaissut Liiton yleisessä kokouksessa kantansa kuinka Liiton ei kannattaisi vastaisuudessa *Aamulehdessä* ilmoitella, hyökkäsi Aliina sanomalehtien alkoholikirjoittelua vastaan. Syyksi tälle aamulehdenvastaisuudelle annettiin yhä jatkuva viinamainonta, joka väkijuomalakosta huolimatta oli lehdessä jatkanut.²⁵⁸

Aliinalle Viljakainen oli erityisen raivokkaan arvostelun kohteena. Kuten Aliinan muistikirjoituksen laatinut ja Aliinan tuntenut J. Pelkonen tuo esille, Aliinan luonteeseen ja ajatusmaailmaan tuntuu tiiviisti istuneen ajatus, että ”että piti olla kokonaan, mitä oli”, puolittainen ei riittänyt²⁵⁹. Viljakaisen siirtyily puolelta toiselle poliittisessa linjassaan, hänen ristiriitainen raittiusmielisyytensä, väkijuomien mainonta lehdessä ja epämääräisenä pidetyt uskonnolliset kirjoittelut, olivat ehdottomuutta vaativalle Aliinalle yhtä kuin raittiuden ja kristillisyyden vastainen työ:

*”Ainakin raittiusmielisten toimittajien luulisi haluavan wältyä tulemasta juowutusjuomakaupan suojelijaksi, sallia nimellään edistettävän juomista. Sehän on sama, tai ehkä vielä pahempi kuin mennä muuten juomaliikkeen palvelukseen, sillä juuri, lawealle lewinnyt lehti edistää väkijuomailmoituksillaan juoppoutta paljon enemmän, kuin moni syrjäinen olut tai wiini puoti, jonka palvelukseen pyynnön samainen raittiusmies inholla hylkäisi.”*²⁶⁰

Aliinan ajatusmaailmaan, hänen radikaaliin ja ehdottomaan uskonnollisuuteensa, ei Viljakaisen liberaalimpi linja uskonasioissa olisi mahtunut. Liitossa erityisesti Aliina toi esille jyrkkiä näkemyksiä sanomalehtien alkoholimyönteisistä kannoista, viitaten niillä juuri *Aamulehden*

²⁵⁶ Liittoyhdistyksen ptk. 13.5.1900, TRa: Ca:2, TKA.

²⁵⁷ Kts. esim. ’Miksi Tampereen raittiuskansa eri julkaisun toimitti?’, *Wänämöinen*, 7.11.1900; ’Raittiuskansan yhteistoiminta Tampereella’, *Wänämöinen*, 30.10.1901; *Muistoja* 1904, 68–69.

²⁵⁸ Liittoyhdistyksen ptk. 26.3.1899, TRa: Ca:2, TKA.

²⁵⁹ *Tampereen kaupungin kansakoulut* 1909, 24.

²⁶⁰ ’Sanomalehdet juomatavan edistäjinä’, *Wänämöinen*, 29.11.1899.

kirjoitteluun ja mainontaan. *Aamulehteä* vastaan esitetty kommentointi tuo selvästi esille Aliinan järkkymättömän kristillisten hyveiden seuraamisen: hänen radikaalin uskonnollisuutensa.

Kiistavuodet entisen päätoimikunnan ja *Aamulehden* kanssa näyttelivät merkittävää osaa Aliinan ja Liiton toiminnan politisoitumisessa. Jos Liitto ei olisi Viljakaisen ja kaupungin toimista johtuen joutunut niin tiukkaan tilanteeseen kuin joutui – eli ei olisi päätenyt taistelemaan mahdollisuuksista ajaa raittiusasiaa vapaasti, eikä olisi ajautunut julkiseen kiistaan *Aamulehden* kanssa – se tuskin olisi merkittävästi eriytenyt Suomalaisesta puolueesta. Aiemmin Suomalaisen puolueen käsissä ollut raittiustoiminta irtaantui entisten johtajiensa käsistä sitä voimakkaammin mitä enemmän sen uusien johtajien poliittisia ajatuksia ja toimintaa pyrittiin kontrolloimaan. Liiton edustaman uuden poliittisen linjan vastustaminen vain osoitti, että vanhasuomalaisen holhouksesta oli päästävä eroon, koska hangoittelulla pyrittiin vain raittiustoiminnan rajoittamiseen. Kiistat opettivat Liiton uudelle johtokunnalle, että tasa-arvoisia poliittisia oikeuksia tarvittiin ja niitä tuli vaatia, sillä vuosien riitely toi konkreettisesti näkyviin raittiusväen heikon aseman suhteessa eliittiin. Erityisesti Aliinan kohdalla selkkaukset aiheuttivat voimakkaan vastareaktion. Onkin selkeää, että juuri nämä kiistat antoivat hänelle syyn kampanjoida raittiuden puolesta entistä poliittisemmin ja yhä voimakkaammin keinoin. Hänestä tulikin lopulta Liiton oikeuksien kovaäänisin puolustaja eliitin valtaa vastaan.

Raittiusadressin kaatuminen murroskohtana

Johtokuntien välisten riitojen ja juomalakon politisoiva merkitys tiivistyi lopulta raittiusadressin laatimiseen, mutta erityisesti sen kaatumiseen valtiopäivillä. Liiton politisoituminen, joka oli saanut alkunsa johtokuntien välisestä riidasta vuosikokouksen yhteydessä sekä kiistasta raittiustalosta, sai viimeisen sysäyksensä raittiusadressin kaaduttua. Kun valtiopäivät oli yksimielisesti hylännyt adressissa esitetyn ajatuksen kieltolain voimaansaattamiseksi, aiheutti se voimakkaan vastareaktion Aliinassa, mutta myös Liiton johtokunnassa ja koko raittiusliikkeessä maanlaajuisesti. Tämän käännekohdan jälkeen Aliina ja Liitto, kuten raittiusliike yleisestikin, tempautuivat entistä voimakkaammin mukaan poliittiseen toimintaan. Kieltolaki ja äänioikeusvaatimukset nousivat nyt voimakkaasti raittiustoiminnan keskiöön. Ennen raittiusadressin keräämisen alkamista syksyllä 1899, Aliina ei juurikaan tuo esille kieltolaki- tai äänioikeusvaatimuksia. Aikaisemmin asia oli ollut kokouksissa esillä, mutta se oli toistuvasti jätetty pöydälle.²⁶¹ Kieltolaki oli otettu seuran ohjelmaan

²⁶¹ Liittoyhdistyksen ptk. 28.5.1899 ja 22.8.1899, TRa: Ca:2, TKA; 'Joko te olette---', *Wäinämöinen*, 25.10.1899. Kaukovalta 1934, 69–70.

jo vuotta aikaisemmin syksyllä 1898, mutta todellisuudessa se jäi syrjään aina väkijuoma-adressin laatimiseen saakka.²⁶² Varsinaisesti kieltolakikeskustelu pääsi Liitossa vauhtiin vasta adressin kaaduttua ja koko maata kattaneen raittiusliikkeiden mobilisoituminen lähdettyä liikkeelle. Samalla Aliina aktivoitui entistä voimakkaammin ajamaan kieltolakia ja kunnallisen äänioikeuden uudistuksia.²⁶³

Pian sen jälkeen kun uutinen adressin kaatumisesta talousvaliokunnassa saapui, Liiton johtokunta päätti laatia Aliinan ehdotuksesta kiertokirjeen, joka lähetettäisiin kaikille sanomalehdille, raittiutta harrastavalle yhdistykselle ja tunnetuille kansalaisille. Kirjeessä kehoitettiin ryhtymään toimiin mielenosoituskokouksen aikaansaamiseksi toisena pääsiäispäivänä kullakin paikkakunnalla. Tarkoituksena oli mielenosoituskokouksen jälkeen lähettää kokouksen ponsi johonkin pääkaupungin sanomalehdistä tai muilla keinoin saattaa valtiopäivämiesten tietoon kokouksen loppulauselma. Mielenosoituksista laadituilla ponsilla haluttiin muistuttaa säätyjen edustajia siitä, kuinka kieltolakipäätöksen kaatuminen olisi kansalle vaarallista ja kuinka sellainen päätös vain lisäisi tyytymättömyyttä jo ”ennestäänkin tyytymättömien kansanainesten keskuudessa”.²⁶⁴

Liiton järjestämässä mielenosoituskokouksessa luettiin Aliinan laatima julistuskirja ”Suomen kansan edusmiehille”, jossa vaadittiin eduskuntaa harkitsemaan uudelleen päätöstään ja ymmärtämään kansan kärsimys:

”Tahdotteko kansallemme säilyttää ne kymmenet, jotka vuosittain murhaajina tai murhattuina menetetään? Tahdotteko poistaa yhteiskunnan hylkyluokan, suojelemalla alkoholin turmiolta ne kaikki, jotka se nyt vaivuttaa orjuuteensa ja samalla siirtää yhteiskunnan paariasväkeen? ... Tahdotteko, että lakkaisivat kuulumasta nuo joka viikko uudistuvat uutiset kamaloista murhista ja tappeluista? Tämän kaiken ja paljon enemmänkin voitte saada aikaan, poistamalla juovutusjuomaliikkeen tai antamalla meille vallan tehdä se.”²⁶⁵

Julistuksen sävy ei ollut lainkaan epätyypillistä Aliinan myöhemmälle kirjoittelulle, mutta siinä on havaittavissa selkeä muutos hänen aikaisempaan kirjoitustapaansa. Julistuksen lähettämisen jälkeen Aliinan kirjoituksissa pystyy enenevässä määrin havaitsemaan kommentointia vallitsevaa yhteiskunnallista tilannetta vastaan. Aliinan kirjoittelun sävy hänen kirjoittaessaan niistä, joilla oli mahdollisuudet vaikuttaa asioihin ja joilla oli valtaa, muuttuu huomattavan syytteleväksi.

²⁶² Liittoyhdistyksen ptk. 17.9.1898, TRa: Ca:2, TKA.

²⁶³ Juomalakkoliikkeestä ja raittiusadressin aiheuttamasta mobilisaation aallosta koko maata kattavasti esim. Sulkunen 1986, luku 6, sivut 220–259.

²⁶⁴ Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 9.4.1900, TRa: Cb:1, TKA. Kaukovalta 1934, 68.

²⁶⁵ Liittoyhdistyksen ptk. ’Suomen kansan edusmiehille!’ 15.4.1900, TRa: Ca:2, TKA.

Kirjoituksista ei jää enää epäselvyyttä, ettei Aliina ajaisi juuri työväenasiaa, kokisi vallitsevan valtajärjestelmän epäoikeudenmukaiseksi ja syyttäisi kansan tilasta nimenomaan yhteiskunnan ylempiä luokkia. Jokaisessa kirjoituksessaan hän pyrki silti toimimaan rauhallisin keinoin, vastustaen väkivaltaa ja kovia keinoja.

Hänen suhtautumisensa omaan kirjoittamiseensa on myös ristiriitaista. Aliina kirjoitti välillä äärimmäisen provosoivaan, jopa radikaalin ja uhittelevaan tapaan, mutta hän itse koki kirjoittamistyylinsä oikeudenmukaisena ja oikeutettuna. Artikkeleissaan hän saattoi käyttää voimakkaita keinoja ja sivaltavia sanoja, syyttäen vastapuolta rivien välissä kansan murhaamisesta, mutta hän ei silti kokenut kirjoitteluaan sopimattomana tai liian radikaalina.

Tarkasteltaessa vastapuolen kommentointia ja kokemusta Aliinan ja Liiton muiden jäsenten kirjoittelusta, näyttää vastapuoli lukeneen heidän kirjoitteluaan juuri rivien välistä. Välillä esimerkiksi Kauppaseuran kannattajat ovat kokeneet kirjoittelun ”yksittäisen kuntalaisen törkeänä solvaamisena” tai heidän leimaamisenaan vallanhimoisiksi ”viinamiehiksi”. Porvaristo koki, että raittiusasia sidottiin liiaksi ainoastaan suomalaisuuteen: jos oli raittiutta vastaan, oli myös ruotsinmielinen ja suomalaisuutta vastaan.²⁶⁶ Myös näkökantojen erot raittiusväen ja Kauppaseuran välillä nousevat selkeästi esille:

”Tähän asti on kunnioitettu omaa vakaumusta, itsenäisiä mielipiteitä mutta Tampereella niitä ilkeimmällä tavalla sorretaan ja irvistellään.”²⁶⁷

Kauppapuolueen kanta oli selkeästi yksilön henkilökohtaisten oikeuksien ja vakaumuksien puolella. He puolustivat oikeuksiaan alkoholinmyyntiin ja -käyttöön henkilökohtaisella vapaudella, kun raittiusväki taasen koki yksilönoikeuden sortavan yhteiskunnan etua, jossa yhden etu oli muiden tappio. Raittiusväki – kuten myös Aliina – vetosi erityisesti siihen, ettei pääosa ihmisistä voinut vaikuttaa päätöksiin oman vakaumuksensa mukaisesti. Esimerkiksi Aliina syytteli viinapuolueen kannattajia siitä, että he omaa parastaan ajaessaan saattoivat työntää koko kansan hyvinvoinnin sivuun, jotta muutamat saisivat lisää etuja.

Mäki toi esille mielipiteensä *Aamulehden* kirjoittelua vastaan samaisessa kokouksessa, jossa esiteltiin Aliinan kiertokirje ja hänen laatimansa julistuskirja. Syynä tähän oli se, että lehti pyrki joka tilaisuudessa vääristelemään ja polkemaan Liiton työtä sekä nimitteli raittiusväkeä ”roskajoukoksi”. Hän ei enää tämän jälkeen halunnut lehteä jatkossa seuralle tilattavan eikä

²⁶⁶ Raevuori 1946, 86, 89–90.

²⁶⁷ Raevuori 1946, 90.

halunnut Liiton enää ilmoittelevan lehdessä. Jopa seuran jäseniä kehoitettiin olemaan tilaamatta lehteä – joskaan yksikään ”kunnon” *Aamulehden* tilaaja ei edes Liiton kokouksissa olisi käynyt.²⁶⁸

Liiton vahvistunut poliittinen toiminta heijastui suoraan myös *Aamulehteen* ja Viljakaisen kirjoitteluun. Liittoa oli käyty syyttelemään seuran menettelytavoista raittiusasiassa, mikä *Aamulehden* piirissä leimattiin sopimattomaksi ja liian jyrkäksi. Aliinan mielestä raittiusväki ei ollut menetellyt laisinkaan liian jyrkästi, vaan oli tähän mennessä toiminut pikemminkin liian laimeasti. Juovutusjuomaliike oli hänestä kauheaa väkivaltaa ja ”jumalallisten lakien pilkkaamista”, jota vastaan täytyi taistella kovin keinoin. Tämä ei kuitenkaan Aliinan mukaan tarkoittanut väkivaltaisuutta, sillä väkivaltaan ei tullut vastata väkivallalla. Raittiusliikkeen tulisi siksi vastaisuudessakin pysyä erossa väkivallanteoista. Hänestä raittiusihminen ei koskaan saisi suostua sellaisiin lakeihin, jotka sallivat juovutusjuomain valmistamisen ja myymisen. Myöntyminen kohtuuteen vain hukuttaisi ihmiskunnan tulevaisuuden myrkkyyneen, minkä vuoksi ihmisten oli aika asettua juovutusjuomaliikettä vastaan eikä kulkea sen mukana:

”(K)oko kansa kituu, epäily ja epätoivo woittawat yhä enemmän alaa, yhteiskunnan luokat nousevat toisiaan vastaan, mutta me olemme mukana sallimassa liikettä, joka ehkä enemmän kuin mikään muu yksittäinen syy tuottaa näitä kaikkien kammoavia epäkohtia.”²⁶⁹

Lainauksesta nousee myös esille ajatus siitä, kuinka yhteiskunnalliset mullistukset, jopa vallankumous, voitaisiin estää kitkemällä alkoholi pois yhteiskunnasta. Viina oli se mikä aiheutti levottomuutta ja tyytymättömyyttä yhteiskunnassa. Poistamalla viina, poistettaisiin myös ihmisten tarve nousta kapinaan, koska viina oli syy yhteiskunnan huonoon tilaan. Kun viinan aiheuttama kärsimys katoaisi yhteiskunnasta, syy vallankumouksien syntymiseen katoaisi. Aliina näyttää uskoneen vallankumouksen pelotteeseen, jotta porvaristo ymmärtäisi yhteiskuntaa uhkaavan vaaran ja liittyisi taisteluun alkoholia vastaan. Lainauksesta nousee selkeästi esille myös Aliinan yhteiskunnallinen näkemys: vallankumous oli epäkohta, ei niinkään toivottu avain yhteiskunnan pelastukseen. Vaikka vallankumousviittauksen olikin tarkoitus toimia pelotteena valtaapitäville, voi tekstiä myös käyttää yhtenä esimerkkinä Aliinan kielteisestä suhtautumisesta yhteiskunnallisiin mullistuksiin ja hänen radikaalista uskonnollisuudestaan. Kristillisyys ja kristilliset hyveet osoittivat Aliinalle, ettei yhteiskunnallisia oloja mullistamalla voinut toteuttaa Jeesuksen oppeja. Tässä kohdin on myös helppo huomata yhteydet Social Gospel -liikkeeseen sekä myöhemmin, vuonna 1906 perustettuun Suomen kristilliseen työväenliittoon, jonka nimenomaan tuli toimia vallankumouksen

²⁶⁸ Liittoyhdistyksen ptk. 15.4.1900, TRa: Ca:2, TKA.

²⁶⁹ 'Raittiusväen käyttäytyminen aatettaan ajaessaan', *Wänämöinen*, 16.5.1900.

välttämiseksi ja joka perusti työväenaatteensa kristillisiin arvoihin eikä sosialismiin. Ainoastaan kristillinen valtio voisi olla tasa-arvoinen, sosialismi ei ongelmia sellaisenaan poistaisi.²⁷⁰

Vuoden 1900 keväällä Liiton ja Aliinan toiminta alkoi saada poliittisesti konkreettisempaa muotoa. Myös edellisen vuosisadan puolella johtokuntien välisissä kiistoissa olivat nousseet voimakkaasti esiin poliittiset näkökannat, joskin kommentointi oli kohdistunut pääosin vain Eloa ja Tampereen Raittiusseuran vanhaa päätoimikuntaa vastaan. Vuosisadan vaihteen lähestyessä kritisointi alkoi suuntautua myös kaupunginvaltuustoa ja Suomalaista Klubia kohtaan. Riita ja poliittiset kannanotot olivat kuitenkin rajoittuneet pääasiallisesti vain johtokuntien sisäisen oikeuskiistan nostattamiin kysymyksiin: mikä oli Tampereen Raittiusseuran laillinen johtokunta, ja mihin suuntaan Liittoa ja muita Tampereen raittiusseuroja tulisi ohjata? Kiistely oli siis rajautunut käytännössä vain osapuolien väliseksi, vaikka riitaa saatettiin käydä julkisesti. Liiton yleisissä kokouksissa asiaa toki puitiin ja samoin hieman myös kaupungin lehdistössä, mutta keskustelu ei vielä näkynyt lehdistössä samassa mittakaavassa kuin riidan osapuolien kirjeenvaihdossa tai oikeudessa. Tässä vaiheessa poliittiset kannanotot eivät myöskään olleet levinneet käsittelemään yhteiskunnallisia kysymyksiä laajemmin.²⁷¹

Riitelyt vanhemman raittiuskuvapolven kesken osoittivat Liiton väelle ja Aliinalle voimakkaampien menetelmien tarpeellisuuden. Raittiusadressin kaaduttua talousvaliokunnassa, Liiton ja erityisesti Aliinan poliittinen toiminta alkoi laajentua ja muodostua näkyvämmäksi. Vuoden 1899 viimeisten kuukausien aikana alkunsa saanut Raittiuspuolue ei vielä ollut päässyt vauhtiin, sillä rivejä ei

²⁷⁰ Vrt. seuraavat lainaukset: social gospelin korostamat periaatteet: "God himself is bringing in the better social order" ja "The task before the Christian is therefore spiritual as truly as sociological. He is to let God work through him and he is to work with God in this creation of a better social order.", Brooking, 'Charles M. Sheldon and the Social Gospel' [<http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS3.htm>], luettu 2.10.2007; Suomen Kristillisen Työväenliiton ohjelma, I: "Koska kansamme elinvoimana (...) on elävä ja totinen Jumalanpelko, niin pyrkii liitto ylinnä siihen, että yhteiskunnalliset olot niin kehitettäisiin, että edistäisivät raamatullisen kristinuskon ja kristillisen elämän säilyttämistä ja vahvistamista kansassamme." IV: "Koska taloudellinen kehitys (...) maassamme yhä kulkee siihen suuntaan, että yksityiset pääomaimen omistajat ja omistajaryhmät uuvuttavat (...) työläisköyhälistöä (...) saattaen heidät (...) riippuviksi pääomaimen omistajista, (...) tulee liitto (...) taistelemaan tätä nurjaa kehitystä vastaan kaikilla keinoilla, jotka eivät ole ristiriidassa hyvän omantunnon ja kristinuskon hengen kanssa." Vaatimukset, I.4.: "Uskonto ei ole (...) ainoastaan yksityinen vaan samalla (...) tärkein yhteiskunnallinen asia. (...) [V]altion (tulee) olla läheisessä vuorovaikutuksessa (...) kirkon kanssa. Evankelis-luterilaisen kansankirkkomme ulkonaista järjestystä on kehitettävä olevia oloja vastaavaan kansanvaltaiseen suuntaan. Uskonnonopetus [on] säilytettävä maan kaikissa kansa- ja oppikouluissa. (...)", 'Suomen Kristillisen työväenliiton ohjelma'. Pohtiva, Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sktlohjelma1906>], luettu 1.10.2007.

²⁷¹ Merkkinä Liiton toiminnan politisoitumisesta voidaan lukea esimerkiksi seuraavat viitteet: 'Raittiusväen käyttäytyminen aatetaan ajaessaan', *Wäinämöinen*, 16.5.1900; Liittoyhdistyksen ptk. 18.2.1900, 15.4.1900 TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 15.3.1900, TRa: Cb:1, TKA; *Aamulehti* 1900, vuoden 1900 vuosikerrat; *Tampereen Uutiset* 1900, Vuoden 1900 vuosikerrat; *Tampereen Sanomat* 1900, vuoden 1900 vuosikerrat; *Kansan Lehti* 1900, vuosikerrat 1900.

ehditty täysin koota sen ensimmäisiin valtuuston vaaleihin mennessä. Raittiusadressin ja sen kaatumisesta aiheutuneen pettymyksen myötä raittiuspuoleen toiminta alkoi piristyä.²⁷²

Liiton lähettämä kiertokirje ja sen aikaansaamat mielenosoituskokoukset herättivät huomiota koko maassa. Mielenosoituskokouksia järjestettiin lukuisia ympäri maata ja valtiopäivämiehille lähetettiin useita kieltolakipyyntöjä. Myös lehdissä esitettiin julkisia kannanottoja. Mielenosoituskokouksissa ja laadituissa kirjoituksissa paheksuttiin pääasiallisesti talousvaliokunnan päätöstä olla laittamatta kieltolakiasiaa eteenpäin valtiopäiville. Mielenilmausten toivottiin vaikuttavan valtiopäivämiehien käsityksiin, jotta he menettelisivät alkoholiasian suhteen toisin kuin valiokunta.

Pääosa kokouksien ponsien pohjalta laadituista kirjeistä pyrki esittämään asiansa arvokkaasti ja maltillisesti, mutta osa oli kiihkeään sävyyn kirjoitettuja. Kymin juomalakkolaiset ja työväenyhdistys ilmaisivat asiansa kenties kaikkein jyrkimmin esittäessään, etteivät säädyt voisi tohtia ”olla tässä asiassa Suomen kansan haudankaivajia”. Vastapuolen asiaton kirjoittelu ja mielenosoituskokousten järjestäminen herätti erityisesti pääkaupunkiseudun nuorsuomalaisessa ja ruotsalaisessa lehdistössä vastamielenosoituksia ja riitakirjoituksia vielä mielenosoituskokouksien lakattuakin. Uusi Suometar ja Päivälehti sekä erityisesti ruotsalainen lehdistö asettuivat puolustamaan talousvaliokunnan päätöstä raittiusasiassa ja esittivät vastalauseensa raittiusväen ”sopimatonta hälytystä” kohtaan. Lehdet esittivät raittiuskansan eksyneen mielenosoituskokouksissaan isänmaalliselta kannalta ja tekevän epäasiallisilla mielenilmauksillaan vain hallaa omille harrastuksilleen.²⁷³ Kaukovalta on jopa esittänyt, että Liiton kiertokirje sai raittiusväen keskuudessa ympäri maata ”hälytyksen aikaan” siitä huolimatta, etteivät kieltolakivaatimukset saaneetkaan muutosta aikaan valtiopäivillä.²⁷⁴

Liitossa adressin kaatumisen jälkeiset tapahtumat ja mielenosoituskokoukset saivat joka tapauksessa hälytyksen aikaan. Aliinalle mielenosoituskokous ja julistuskirja näyttävät olleen ravisuttava kokemus, jonka myötä hän lopullisesti lähti ajamaan raittiutta kunnallispoliittisena asiana. Samalla myös raittiusvalistus jäi taka-alalle hänen raittius toiminnassaan. Vuosisadan

²⁷² Raittiuspuolueen toiminnan ja myöhemmin vuonna 1906 perustetun Kristillisen työväenliiton periaatteiden välillä tuntuisi olevan aatteellinen yhteys, vaikka konkreettista yhteyttä Liiton johtokunnan jäsenien ja KTL:n välille ei voidakaan vetää. Raittiuspuolue kuitenkin osoittaa, että kristilliselle työväenliitolle oli vuosisadan vaihteen yhteiskunnassa jo tilausta. Mielenkiintoista olisikin esittää kysymys toimiko Raittiuspuolue tietynlaisena Kristillisen työväenliiton esiasteena. Raittiuspuolue oli keskittynyt kieltolain ajamiseen ja sen avulla työväenolojen parantamiseen perustaan kaikki vaatimuksensa ja toimintansa kristillisiin arvoihin. Tässä mielessä aatteellisesti tarkasteltuna nämä kaksi puoluetta olivat hyvin lähellä toisiaan. Vrt. ’Suomen Kristillisen työväenliiton ohjelma’. Pohtiva, Poliittisten ohjelmien tietovaranto [<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sktlohjelma1906>], luettu 1.10.2007.

²⁷³ Liakka 1901, 23–29.

²⁷⁴ Kaukovalta 1934, 69.

vaihteen jälkeen Aliina alkoi kokea raittiuden toteuttamisen yhteiskunnan tasolla tärkeämmäksi kuin muutoksen aikaansaamisen yksilöissä. Niin kauan kuin yhteiskunta salli alkoholinmyynnin, hänestä oli turha ihmetellä, jos ihmiset viinaan myös sortuisivat. Ratkaisuna tähän ongelmaan oli kieltolain voimaansaattaminen, mikä voitaisiin saavuttaa ainoastaan tasa-arvoistamalla äänestysjärjestelmää, jotta kansan mielipide saataisiin viimein kuuluviin.

V Aliinan toiminta ja poliittiset teemat

Raittiustoiminnan siirtyessä sivistyneistön käsistä kansan käsiin juoppous alettiin nähdä toimimattoman yhteiskunnan tuotokseksi ja yhteiskunta velvolliseksi kantamaan vastuunsa alkoholin aiheuttamista ongelmista. Uuden raittiussukupolven edustajat, joihin myös Aliina lukeutui, näkivät raittiuden yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi kysymykseksi, kun taas ne, jotka eivät olleet raittiusihmisiä (erit. liberaalien kohdalla), kokivat sen pääosin olevan jokaisen oma asia. Vanhemman ja nuoremman polven raittiusihmisten näkemuserot raittiuskysymyksen yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta olivat omiaan aiheuttamaan ristiriitoja näiden kahden eri sukupolven välillä. Uusi sukupolvi näki alkoholiongelman yhteiskunnallisena ja poliittisena kysymyksenä, mikä oikeutti puuttumisen alkoholinkäyttöön yhteiskunnan edun nimissä. Tämä oli kuitenkin ristiriidassa niiden ihmisten näkemysten kanssa, jotka uskoivat liberaalimpiin arvoihin ja kokivat raittiusväen vaatimukset yksilönvapautta loukkaavina. Uuden polven raittiusihmisten puuttuessa ihmisten juomiseen, he puuttuivat monen mielestä ihmisten yksityiselämään.²⁷⁵ Nämä ristiriidat nousevat kenties parhaiten esille juuri Tampereen raittiusseurojen välisistä riidoista.

Aliinan politisoitumisen taustalla olivat laajaksi kasvaneet kiistat Tampereen Raittiusseuran vanhan päätoimikunnan ja Tampereen kaupunginvaltuuston kanssa. Aliina oli laatinut Liiton kanssa useita kirjelmiä kunnanvaltuustolle kieltolain saattamiseksi voimaan kaupungissa ja kampanjoinut juomalakkoja ja adresseja, mutta silti mikään ei muuttunut.²⁷⁶ Kaupunginvaltuustossa suurimmaksi puolueeksi 1890-luvun kuluessa nousseen Suomalaisen puolueen edustajista merkittävä osa oli raittiusmielisiä, mutta he kuuluivat Tampereen Raittiusseuran vanhaan johtokuntaan. Yhteistyö ei juuri sujunut Liiton uuden ja kaupunginvaltuuston vanhan raittiussukupolven välillä näkemuserojen vuoksi. Johtokuntien väliset riidat pääsivät poliittisten yhteyksien välityksellä heijastumaan suoraan kaupunginvaltuustoon asti suomalaisessa puolueessa vaikuttaneiden Liiton entisten jäsenien avulla.²⁷⁷ Samoin näyttää käyneen myös *Aamulehden* ja Liiton uuden johtokunnan kanssa: Viljakainen, joka oli Tampereen Raittiusseuran entisen päätoimikunnan puheenjohtaja, toimi myös *Aamulehden* päätoimittajana (ja Tampereen kaupunginvaltuustossa ja valtiopäivien edustajana). Näin ollen raittiusväen riidat saivat Viljakaisen välityksellä suoran kulkureitin julkisuuteen ja kaupunginvaltuustoon.

²⁷⁵ Raevuori 1936, 86, 89–90; Vares 2000, 5; Sulkunen 1986, erit. 220–259.

²⁷⁶ *Muistoja* 1904, 60–70; Salomaa 1909, 11–13.

²⁷⁷ Sinisalo 1932, 35–42.

Tulisi pitää mielessä, että Tampereen poliittiset piirit olivat vuosisadan vaihteessa pienet kuten vuosisadan vaihteen Suomessa yleisestikin. Erinäisissä merkittävässä tehtävissä kaupungissa toimivat henkilöt olivat usein samoja ihmisiä, jotka valittiin kaupunginvaltuustoon. Näin ollen kaupunginvaltuustossa ja eri ammateissa toimivilla ihmisillä saattoi olla huomattavasti suurempi vaikutusvalta heidän lukuisten yhteyksiensä ansiosta kuin olisi ollut mahdollista vain heidän työnsä avulla.²⁷⁸ Esimerkiksi Viljakaisen vaikutusvalta perustui juuri toimimiseen monilla eri aloilla ja sen myötä syntyneisiin merkittäviin suhteisiin. Ihmisten monitasoiset suhteet yhteiskunnan eri alueilla selittävät osaltaan sen, miksi raittiuspoliittiset riidat pääsivät niin nopeasti ja helposti laajenemaan osapuolien ulkopuolelle. Ihmiset, jotka olivat sotkeutuneet poliittisiin riitoihin, olivat usein samoja henkilöitä, jotka toimivat esimerkiksi sanomalehtien toimituksissa tai kaupunginvaltuustossa. Kyse ei siis missään nimessä ollut lehdistön puolueettomasta kirjoittelusta, vaan usein kiistoja kommentoi juuri joku riitapukareista. Tämän vuoksi lähteiden välittämiin sanomiin tulisi myös suhtautua varauksella.

Aliinan ja Liiton mobilisoitumisen vuodet

Aliinan ehdoton raittius, vankkumaton uskonnollisuus, ja hänen kristilliseen lähimmäisenrakkauteen perustuva ideologiansa voimistivat hänen näkemystään yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudesta. Yhdessä nämä kolme tekijää vaikuttivat suuresti Aliinan politisoitumiseen 1800-luvun viimeisinä vuosina. Kaikki kolme teemaa kulkivat myös Aliinan mukana tekstistä ja kirjoituksesta toiseen hänen vaatiessaan yhä voimakkaampaa toimintaa raittiuden eteen. Samoihin ajatuksiin nojautui myös hänen kritiikkinsä Tampereen Raittiusseuran vanhaa johtokuntaa ja kaupunginvaltuustoa kohtaan. Vuosisadan lähestyessä loppuaan Aliinaa omaksui kiistelystä tuoksinassa yhä konkreettisempia poliittisia keinoja raittiusasiaa ajaakseen.²⁷⁹

1890-luvulla raittiusväen ja kaupunginvaltuuston (erityisesti Suomalaisen Klubin ja Raittiuspuolueen kannattajien) väliset erimielisyydet raittius- ja kieltolakikysymyksessä alkoivat muodostua ylitsepääsemättömäksi ristiriidaksi. Suomalaisen Klubin historiaa tutkineen Uno Sinisalonen mukaan osa ongelmaa olivat Suomalaisen puolueen sisäiset erimielisyydet siitä, miten raittiuteen tulisi suhtautua. Osa kannatti selkeää alkoholin vastaista kantaa, jotta puolueen kannatus

²⁷⁸ Vrt. Rasila 1984, 569. Viljo Rasila on tuonut esille kuinka Tampereen pieni asukasmäärä vaikutti suoraan johtohahmojen vaihtuvuuteen poliittisissa piireissä 1870-luvulla. Vielä vuosisadan vaihteessakaan tilanne ei siis juuri näytä muuttuneen, vaan valta oli yhä edelleen keskittynyt pienen piirin käsiin, kuten yllä käy ilmi.

²⁷⁹ *Muistoja* 1904, 39–61. Muun muassa seuraavat *Wäinämöiset* käsittelevät näitä vaatimuksia: 'Koeta', *Wäinämöinen*, 24.7.1901; 'Sitä pitäisi yrittää', *Wäinämöisen joululehti* 1903; 'He ovat niin tahtoneet', *Wäinämöinen*, 24.5.1905.

voitaisiin turvata. Osa taasen vastusti liian jyrkkää raittiuskantaa ja kieltolakia, koska he pelkäsivät anniskeluvarojen menetystä ja alkoholin salakuljetusta muista kaupungeista Tampereelle. Päällisin puolin Suomalainen puolue kyllä kannatti raittiutta, mutta metodit olivat raittiustavalle riittämättömät.²⁸⁰ Koska puolue ei selkeästi omaksunut raittiuskantaa, aiheutti tämä erityisesti Aliinassa kritiikkiä puoluetta kohtaan. Viljakainen oli selkeästi asteittaisen alkoholikaupan rajaamisen kannalla, mitä Aliina kiihkeästi vastusti. Myöhemmät riidat kahden raittiussukupolven välillä olivat siten käytännössä vääjäämättömät. Kun Aliina ja Liitto kerta toisensa jälkeen joutuivat pettymään kaupungin ja valtiopäivien harjoittamaan raittiustalouteen, Liiton raittiustoiminta alkoi Aliinan johdolla saada uusia poliittisesti jyrkempiä muotoja. Tampereen Raittiusseuran ja Liiton johtokuntien väliset riidat toimivat riitelyn katalysaattorina, joka voimisti entisestään jo alkanutta poliittista kiistelystä. Poliittiset näkökannat ja kiistat nousivat erityisen voimakkaasti esille väkijuomalakon aikaisten tapahtumien yhteydessä jatkuen aina 1900-luvun ensimmäisiin vuosiin saakka.²⁸¹

Aliinan kiihkeimmät toiminnan vuodet sijoittuvat ajanjaksoon vuodesta 1898 alkaen vuoteen 1904 asti, eli aikaan jolloin hän toimi Liiton johtokunnassa. Ajanjakso on myös yhteneväinen kansallisella tasolla tapahtuneen yleisen mobilisaation kanssa, jolloin ympäri maata raittiustiiliikkeet olivat aktiivisimmillaan ja suurimmillaan. Aliinan toiminnan laantuminen puolestaan ajoittuu samaan aikaan raittiusseurojen jäsenistön hupenemisen kanssa. Lisäksi Aliinan vanhempien kuolemat osuivat samaan aikaan kuin raittiustiilikkeen väsähtäminen. Hänen äitinsä kuoli keuhkotautilla 1904 ja isänsä Aleksander keuhkotautilla 1906, minkä jälkeen myös Aliina alkoi sairastaa.²⁸² Vuoden 1906 jälkeen Aliina vetäytyi lopullisesti raittiustoiminnasta. Aliinan toiminnan laantuminen on kaikesta huolimatta vaikea ajoittaa mihinkään tarkkaan aikaan tai tiettyyn tapahtumaan. Raittiustoiminnan radikalisoitumisen alkamisajankohta taasen on helppo ajoittaa yhteen Liiton uuden johtokunnan perustamisen ja raittiusseurojen välisten riitojen alkamisen kanssa. Aliinan toiminta alkoi hiljalleen vähentyä jo vuoden 1904 aikana, mutta merkkejä laantumista on löydettävissä jo edelliseltä vuodelta. On vaikea sanoa minkä verran Aliinan vanhempien kuolema vaikutti hänen omaan sairastumiseensa ja julkisuudesta vetäytymiseen, mutta läheisten menettäminen ei ole voinut tehdä Aliinan tilannetta ainakaan paremmaksi.

²⁸⁰ Sinisalo 1932, 35–42.

²⁸¹ *Katsaus* 1909, 39–61; *Muistoja* 1904, 61–70; Kaukovalta 1934, 70–72, 84–93.

²⁸² 'Sukuselityksen kohde Sipi Heikinpoika. Sipi Heikinpojan s. 1663 Renko Nevilä Mannila ja Liisa Pekantytären seitsemän ensimmäistä sukupolvea (Tilanne 19.3.2007)': Taulu 222 (taulusta 221), Markkulan sukuseura, Geneologia. [http://www.genealogia.fi/sukus/markkula/public_files/seitsemän_sukupolvea/7polveamarkkula20050524.pdf], luettu 2.10.2007.

Samanlainen väsähtäminen näyttää tapahtuneen koko Liiton toiminnalle ja myös koko raittiusliikkeelle Suomessa.²⁸³ Suurlakkovuoden lähestyessä Aliinan, Mäen ja Huhtalan toiminta Liiton johtokunnassa alkoi hiljalleen laantua. Suurlakkovuoden aikana entiset johtokunnan jäsenet erosivat toimistaan, ja seuran johtoon astuivat uudet kasvot. Viimeinen maininta Aliinasta Liiton johtokunnassa löytyy 10. maaliskuuta 1905. Samalla Liiton toiminta alkoi nopeasti muuttua ei-poliittiseksi raittiusivistämiseen keskittyväksi toiminnaksi.²⁸⁴ Aamuruskon ja Liiton yhteisessä päätoimikunnassa Aliina ja Mäki kuitenkin jatkoivat yli suurlakkovuoden. Yhteisessä päätoimikunnassa oikeuskiistat Tampereen Raittiusseuran entisen johtokunnan kanssa jatkuivat vilkkaana Aliinan kuolemaan asti, joskin jo vuoden 1906 aikana sekä Aliina että Mäki jäivät pois toimikunnan kokouksista. Toisin kuin Liiton kokouksissa, poliittista toimintaa ei juuri missään vaiheessa esiintynyt entisten aktiivien osalta yhteisessä päätoimikunnassa. Päätoimikunta keskittyi koko tarkasteluajanjakson Tampereen raittiusseuran vanhan ja uuden johtokunnan välisiin oikeustaisteluihin. Vasta vuoden 1906 lopulla vastuu oikeudenkäynneistä siirtyi toimikunnan valitsemalle komitealle, eivätkä Aliina tai Mäki tämän jälkeen enää palanneet päätoimikuntaan.²⁸⁵

Aliinan arkinen raittiustyö

Aliinan poliittinen toiminta suuntautui erityisesti kunnallispolitiikkaan ja paikallisella tasolla vaikuttamiseen. *Wäinämöinen* oli Aliinalle tärkeä ilmaisukanava, mutta myös mielenosoituskokousten puheet ja yhteydenotot kunnanvaltuustoon olivat tärkeässä roolissa. Aliinan toiminta vaikuttaakin keskittyneen ennen kaikkea säännölliseen toimintaan, ei ainoastaan arjesta poikkeaviin tilanteisiin. Valitettavasti tähän arkiseen toimintaan käsiksi pääseminen on hankalaa, sillä siitä ei ole juurikaan jäänyt jäljelle lähteitä. Se miten Aliina toimi ihmisten keskuudessa, miten puhui seuran yleisissä kokouksissa, miten toi oman raittiutensa esille jokapäiväisessä elämässään, miten hän keskusteli ihmisten kanssa raittiusasiasta, tai miten kuulijat kokivat hänen puheensa, on nykyhetkestä käsin tavoittamattomissa. Jäljelle jäänyt kirjoitettu aineisto on vain murto-osa Aliinan toiminnan kokonaisuudesta.²⁸⁶

²⁸³ Sulkunen on tuonut esille että raittiusliike alkoi Suomessa väsähtää jo muutama vuosi ennen suurlakkoa raittiusliikkeen suurimpien mobilisaation vuosien sijoituessa ajanjaksoon 1898–1904. Tämän jälkeen työväenliike peri raittiusliikkeen aseman suurimpana joukkojärjestönä. Kts. esim. Sulkunen 1986, 260–266.

²⁸⁴ Liitto-yhdistyksen johtokunnan ptk. 10.3.1905, TRa: Cb:2, TKA; myös esim. Liitto-yhdistyksen johtokunnan ptk. 1905–1907, TRa: Cb:2, TKA.

²⁸⁵ Tampereen raittiusseurain päätoimikunnan ptk. 22.2.1906, 4.12.1906 ja vuosikertomus 1906, TRa: Ce:1, TKA; Tampereen Raittiusseurain päätoimikunnan ptk. TRa: Ce:1, TKA.

²⁸⁶ Esimerkiksi Joyce on tuonut tutkimuksessaan esille edellä mainittuja tutkimuksen ongelmia. Joyce 1994, 97–99.

Käytännössä vain silloin, kun Aliina teki jotain tavallisuudesta poikkeavaa, saattoi asiasta syntyä kirjallista aineistoa, kuten sanomalehtiartikkeleita, jotka ovatkin säilyneet tähän päivään asti. Tulisi siis pitää mielessä, että käytettävissä olevat lähteet antavat kuvan pääsääntöisesti ainoastaan tavallisuudesta poikkeavasta toiminnasta. Tällöin käsitys Aliinan toiminnasta saattaa jokseenkin vinoutua näyttämään radikaalimmalta kuin todellisuudessa olikaan.²⁸⁷ Koska arkisesta työstä ei juuri ole jäänyt jäljelle lähteitä, täytyy arkea lähestyä poikkeavan toiminnan kautta. Ensinnäkin tulee tarkastella mikä on herättänyt poliittista toimintaa ja milloin toiminta on kiihtynyt. Vastakohtana tälle tulee miettiä mikä mahdollisesti on aiheuttanut toiminnan laantumisen tai miksi joinakin aikoina ei ole havaittavissa aktiivista poliittista toimintaa. Lähteiden aukkokohtat siis auttavat ymmärtämään arkea ja asettamaan Aliinan toiminnan oikeisiin mittakaavoihin, jolloin poikkeavan toiminnan kapeasta näkökulmasta pystytään irrottautumaan. Lähdeaineiston puutteellisuudesta huolimatta joitakin oletuksia pystyy siis tekemään ilman syylistymistä liialliseen spekulatioon.

Aliina osallistui säännöllisesti raittiusseurojen kokouksiin. Pääsääntöisesti johtokunnan kokouksia oli viikoittain kesää lukuun ottamatta, jolloin johtokunta ei yleensä kokoontunut kesä- ja elokuun välisenä aikana. Raittiusseuran yleisiä kokouksia oli vähintään kerran kuukaudessa, mutta välillä edessä ollessa merkittävämpiä tapahtumia, järjestettiin kokouksia jopa useampaan otteeseen kuukaudessa.²⁸⁸ Yleisiä kokouksia oli käytännössä kahdenlaisia: vapaamuotoisempia iltamia ja virallisempia kuukausikokouksia. Ensin mainituissa oli yleensä mukana monenlaista ohjelmaa, runonlausuntaa, esitelmiä, puheita ja vuorokeskusteluja. Tilaisuuksien tunnelma oli vakava, eikä Liiton kokouksissa esimerkiksi järjestetty tanssiaisia tai viihdyttäviä näytelmiä. Myös juhlien henki oli harras. Iltamat aloitettiin yleensä rukouksella eikä ollut mitenkään poikkeuksellista, että kokouksissa kävi puhumassa myös joku kaupungin papeista. Jälkimmäisissä virallishenkisissä kokouksissa asialistoilla oli johtokunnan toiminta sekä sen tekemät päätökset ja ehdotukset. Myös johtokunnan vaalit ja kirjanpidon tarkastaminen tapahtuivat kuukausi- tai vuosikokousten yhteydessä. Mukana oli tällöin yleensä myös Aamurusko ja myöhemmin myös Keskuskomiteaan kuuluvia paikallisseuroja, mikäli kokouksessa oli tarkoitus käsitellä muitakin seuroja koskevia päätöksiä.²⁸⁹ Näiden kokousten lisäksi olivat myös suuremmat raittiusväen juhlat sekä mielenosoituskokoukset ja -kävelyt, joita järjestettiin erityisesti vappuna ja kesäisin.²⁹⁰

²⁸⁷ Kts. esim. Joyce 1994, 97–99.

²⁸⁸ Liittoyhdistyksen ptk. TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. TRa: Ca:3, TKA; Tampereen raittiusseurain päätoimikunnan ptk. TRa: Ce:1, TKA; Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk., TRa: Cb:1, TKA.

²⁸⁹ Virallisia kokouksia järjestivät käytännössä joko Liitto tai KK, mutta välillä myös muut kaupungin seurat saattoivat kutsua kokouksen koolle tarpeen niin vaatiessa.

²⁹⁰ Liittoyhdistyksen ptk. TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. TRa: Ca:3, TKA; Tampereen raittiusseurain päätoimikunnan ptk. TRa: Ce:1, TKA; Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. TRa: Cb:1, TKA.

Suurin osa Aliinan arkisesta raittiustyöstä oli siis kokouksia ja niiden järjestämistä sekä vetoomusten, erilaisten kirjoitelmien ja puheiden laatimista. Koska Aliina oli täysipäiväinen opettaja, täytyi hänen asettaa koulutyönsä raittiuden edelle. Vain päivätyöltä lienneen ajan hän saattoi käyttää raittiusasian ajamiseen. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että hän saattoi käyttää ainoastaan vapaapäivät, lomat sekä illat raittiusasian parissa. Kuusipäiväisen työviikon jälkeen ainoalle vapaapäivälle, sunnuntaille, tuskin jäi aikaa, sillä pyhäpäiväkin olisi tullut pyhittää levolle. Tällöinkin varmasti riitti valmistelevia töitä koulun puolesta. Tämä puolestaan on rajannut mahdollisuuksia omistautua raittiudelle yhtä paljon kuin hän olisi kenties todellisuudessa halunnut. Näin ollen jatkuva ”poikkeuksellinen” toiminta on väistämättä jäänyt marginaaliin ja arkipäiväisen raittiustyön jalkoihin. Mutta koska kyseessä oli kuitenkin kohtuullisen pieni seura, jonka talous ei ollut suuri, seuran raha-asioiden ja muiden juoksevien asioiden hoitaminen ei vienyt liiallisesti aikaa sen johtokunnalta. Siten myös ”poikkeuksellisen” toiminnan järjestäminen oli mahdollista.

Kirjoittaminen mahdollisti radikaalimman tavan toimia ilman, että tarvitsi ruveta järjestelemään aikaa vieviä tilaisuuksia. Kirjoittaminen oli kokouksien rinnalla Aliinan tärkein ja säännöllisin keino tavoittaa ihmiset ja ajaa raittiusasiasiaa. Näyttäisikin siltä, että paljolti juuri tämän vuoksi hänen kirjoituksensa muodostuivat niin tiukkasanaisiksi. Minkä verran Aliina lopulta kirjoitti *Wäinämöiseen*, on vaikea sanoa. Pääosa lehden artikkeleista on vailla minkäänlaista merkintää kirjoittajasta. Selkeää kuitenkin on – jos Huhtalan kirjoittamaan muistokirjoitukseen on uskominen – että Aliina kirjoitti lehteen huomattavan aktiivisesti. Aliina myös mainitaan avustajana ja toimittajana kaikissa vuosien 1989–1906 välisissä *Wäinämöisissä*. Jos näin oli, eivät läheskään kaikki Aliinan kirjoituksista olleet niin radikaaleja kuin ne, jotka hänen kirjoittamukseen voi varmasti laskea, sillä pääasiallisesti *Wäinämöisen* artikkelit olivat sivistäviä tai hengellisiä. Lisäksi *Wäinämöinen* mahdollisti Aliinan raittiustyön jatkumisen myös kesällä. Lehti ei ollut yhtä tiukasti sidottu loma-aikojen ja vuodenaikojen vaihteluihin, kuin puhujamatkat, eikä kirjoittaminen myöskään ollut sidoksissa paikkaan. Lehti ilmestyi säännöllisesti kesäisin, jolloin ilmestyi myös erikoisnumeroita kesälukemisiksi.

Aliina oli yksi raittiuskokouksien aktiivisimmista puhujista. Aiheet saattoivat vaihdella käytännön asioista aina mielenosoitusten puheisiin. Mielenosoituskokouksia lukuun ottamatta hän ei kuitenkaan tavoittanut muita kuin raittiustoiminnassa jo mukana olevia ihmisiä. Uusien ihmisten värvääminen lukeutui pääasiallisesti niin sanottuihin ”poikkeuksellisiin” tilanteisiin, kuten maaseudun puhujamatkoihin. Seuran omien kokouksien ensisijaisena tarkoituksena oli pitää jäsenistö mukana seurassa mahdollisimman pitkään ja motivoida heitä sitoutumaan yhä tiiviimmin sen järjestämään toimintaan tinkimättä kuitenkaan vakavahenkisestä toiminnasta. Vasta vuoden

1905 syksyllä alettiin keskustella seuran iltamien vilkastuttamisesta ja niiden muokkaamisesta miellyttävämmiksi. Mutta tässä vaiheessa olivat Aliina ja muut aikaisemmat johtokunnan jäsenet jo siirtyneet sivuun seuran johdosta.²⁹¹

Kesäaikaan oli lisäksi enemmän mahdollisuuksia järjestää erityisempiä tapahtumia, sillä koulutyö ja johtokunnan kokoukset eivät vieneet Aliinan aikaa yhtä paljon kuin muina aikoina. Sen vuoksi Aliinan mahdollisuudet maaseudulle matkaamiseen rajoittuivat tiukasti loma-aikoihin, erityisesti kesiin, jolloin maaseudulla oli mahdollista järjestää kulkeminen kohtuulliseksi. Koska Tampere sijaitsee kahden järven välissä, vesireittejä pitkin oli hyvät yhteydet maaseudulle. Näsijärveltä oli kulkuyhteydet aina Ähtäriin ja Kuruun saakka ja Pyhäjärveltä saattoi matkata aina Hämeenlinnaan asti, joskin hankalaa vesireittiä pitkin. Aliinan matkat tuskin ovat näin pitkälle ulottuneet, vaan hänen toimintansa on ainakin pöytäkirjamerkintöjen ja historiikkien perusteella keskittynyt Tampereen seutukuntiin. Vesiyhteydet tosin vaikeutuivat nekin syys- ja talvikuukausien ajaksi. Kaupungin sisäinen ja sen ympäröivälle maaseudulle ulottuva liikenne tapahtui vesireittien lisäksi pääasiallisesti hevoskyydillä eikä matkustaminen siksi ollut kovin joutuisaa. Tampereen vesiliikennettä ja myöhempää rautatieliikennettä täydensivät maantiet, jotka jo vuoden 1866 aikana ulottuivat koko Näsijärven ympäri. Kulkuyhteydet Tampereella ja sitä ympäröivissä maakunnissa olivat siis jo vuosisadan vaihteeseen tultaessa hyvät, mutta matkustaminen oli yhä edelleen verrattain hidasta.²⁹²

Kesän puhujamatkoja rajoittivat kuitenkin peltotyöt Aliinan vanhempien kotona Lopella. Kesästä huolimatta jo pelkät välimatkat aiheuttivat ongelmia ajankäytön suhteen. Esimerkiksi Lopella maantiet olivat vielä 1800-luvun lopulla niin kapeita, että kahden hevosvaunun kohdatessa oli ohituksessa suuria ongelmia: hevoset saattoivat helposti pillastua ja vaunut rikkua pyörien osuessa toisiinsa. Rautatieyhteydet ulottuivat vuosisadan vaihteessa Tampereelta Riihimäen kautta Helsinkiin, mutta Lopelle saakka eivät yhteydet ulottuneet. Riihimäen asemalta matka jatkui perille hevoskyydein. Tampereen ympäristön maaseudulle kulku on myös käynyt hevosella, mutta Tampereen alueella tieverkosto on ollut huomattavasti kehittyneempi kuin vastaavaan aikaan Lopella.²⁹³ Nopeasti kehittyvät liikenneyhteydet edesauttoivat Aliinan raittiustyötä ja ulottivat sen vaikutukset laajemmalle alueelle kuin olisi ollut mahdollista vain muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin.

²⁹¹ Liittöyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 1.2.1900, TRa: Cb:1, TKA; Liittöyhdistyksen ptk. 'Kertomus Tampereen Raittiusseuran Liittöyhdistyksen toiminnasta v.1901', 17.11.1902, TRa: Ca:2, TKA; Liittöyhdistyksen ptk. 'Kertomus Raittiusyhdistys Liiton toiminnasta w. 1903', TRa: Ca:2, TKA; Liittöyhdistyksen johtokunnan ptk. 8.9.1905, TRa: Cb:2, TKA.

²⁹² Rasila 1984, 373–385, 392–410.

²⁹³ Kallentautio 1976, 170–184; Rasila 1984, 392–394, 404–406.

Aliinan työskentely raittiuden parissa täytyy näin ollen asettaa oikeisiin mittasuhteisiin. Se, mistä ihmiset kirjoittivat ja puhuivat tai mikä näkyy julkisuudessa, ei ole koko totuus. Pääasiallisesti Aliinan raittiustyö rakentui erilaisten kokouksien ympärille ja muodostui suurempien kokousten sekä tapahtumien järjestämiseksi. Valmisteleva työ oli siis Aliinan arkea, eivät niinkään suuret massatapahtumat ja -tilaisuudet tai edes *Wäinämöisen* kirjoitukset.

Aliinan aktivoitumisen hetket

Aliinan toiminnan kiihtymisen hetket myötäilevät voimakkaasti ihmisiä kansallisella tasolla liikuttaneita tapahtumia.²⁹⁴ Aliina kouluttautuu kansakoulun opettajaksi, joka oli niitä harvoja ammatteja, johon naiset saattoivat tuolloin koulutuksen saada; nouseva kansallishenki vaikuttaa voimakkaasti Jyväskylän seminaarissa ja heijastuu tuntuvasti myös Aliinan myöhempään suhtautumiseen suomalaiseen kulttuuriin; raittiusliikkeen ottaessa ehdottoman raittiuden suunnan ja sen muututtua poliittisesti aktiiviseksi, myös Aliina löytää raittiuden ja tempautuu mukaan toimintaan; keisarin manifestit ja sen aiheuttamat uudistukset vaikuttivat Aliinaan raittiusadressia laadittaessa ja kerätessä; työväenliikkeen muotoutuminen poliittiseksi liikkeeksi kannusti perustamaan oman Raittiuspuolueen; valtiopäivien tai kunnallisvaalien lähestyminen innoitti laatimaan vetoamuksia ja kirjoittamaan aktiivisemmin; maanlaajuiset äänioikeusvaatimukset saivat myös Aliinan ajamaan kunnallista äänioikeutta; yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden saavuttamisen jälkeen Aliina lähti vielä viimeistä kertaa aktiivisesti mukaan raittius- ja vaalitoimintaan. Listaa voisi jatkaa lähes loputtomiin.

Kansalliset kriisitilanteet (kuten helmikuun manifesti) ja hetket, jolloin koettiin olevan mahdollisuuksia vaikuttaa valtaapitävien päätöksiin (kuten kunnallisvaalit ja valtiopäivät), olivat selkeitä tekijöitä, jotka aktivoivat Aliinaa toimintaan. Myös valtakunnalliset raittiuskokoukset olivat hetkiä, jotka aiheuttivat toiminnan kiihtymistä. Koska Aliina uskoi vahvasti asioiden ajamiseen paikallisella tasolla, oli hänelle tärkeintä kunnallisvaaleja edeltävä aika. Jo pelkästään huomion ja kannattajien kerääminen Raittiuspuolueelle vaati paljon aikaa ja huolellista työpanostusta. Äänien ja ehdokkaiden kalastelussa oli ongelmana erityisesti Raittiuspuolueen ja Työväenpuolueen äänestäjäkunnan samankaltaisuus, varsinkin sen jälkeen kun myös Työväenpuolue otti kieltolain mukaan ohjelmaansa. Vaikka Aliina ei itse voinut ehdoille asettua, saattoi hän osallistua

²⁹⁴ Aktivoitumisen hetkistä puhutaan tarkemmin kappaleissa II,III ja IV, enkä siksi käy tässä tarkemmin erittelemään itse tapahtumia. Tässä kappaleessa keskityn vain yleisempään tasoon, jotta pystyn selkeämmin osoittamaan tapahtumien mittasuhteet.

Raittiuspuolueen ohjelman ja ehdokkaiden tunnetuksi tekemiseen. Näin hän pääsi vaikuttamaan tehokkaalla tavalla siihen, ketkä tulivat kaupunginvaltuustoon valituiksi.

Wäinämöinen, ja jossain määrin myös *Kansan Lehti*, toimivat Raittiuspuolueen äänenkannattajina, jotka kannustivat lukijoita antamaan äänensä puolueilleen. *Kipinöitä* -julkaisu kuitenkin toimi Raittiuspuolueen pääasiallisena tukena kunnallisvaaleja silmällä pitäen. Aliinalla oli keskeinen rooli Kipinöiden toimittamisessa sekä kunnallisvaaliehdokkaiden värväämisessä. Lentolehtiset olivat tärkeä osa Aliinan työtä ja säännöllistä toimintaa. Lisäksi raittiusseurojen johtokuntien kokouksissa käytiin paljon keskustelua Kipinöiden toimittamisesta, ehdokkaiden valinnasta ja puolueen ohjelmista.²⁹⁵ Kokouksissa vaikutusmahdollisuudet olivat jakautuneet useammalle henkilölle, ja luonnollisesti Kipinöiden sisällön tuli vastata käytyjen keskusteluiden linjaa, eikä Aliina yksin omannut päätösvaltaa siihen, mistä Kipinöissä kulloinkin kirjoitettiin. Koska aktiivisesti kaupungin politiikassa toimivalla Aliinalla oli suuri vastuu Kipinöiden toimittamisessa ja jakamisessa, oli hänellä merkittävä asema myös Raittiuspuolueen toiminnassa. Edellinen puolestaan auttaa ymmärtämään, miksi juuri hän päätyi politiikan myrskynsilmään ajaessaan raittiusasiaa kaupungin valtuustoon.

Vaikka pääosa suuremmista raittiuskansan kokouksista sijoittui kevät- ja kesäaikaan, eivät vuoden kylminä kuukausina pidetyt kunnallisvaalit ja valtiopäivät estäneet Aliinaa osallistumasta vaalikampanjointiin.²⁹⁶ Suurten joukkojen liikuttaminen ja kokouksien järjestäminen talvella oli vaikeaa, mutta ei mahdotonta. Tämän vuoksi Aliinan ja Liiton muiden jäsenien toiminnasta ei voida puhua yhtäjaksoisena, vaan pikemminkin kausittaisena toimintana, koska siihen vaikuttivat sekä kansallinen poliittinen tilanne että vuodenaikojen vaihtelut ja loma-ajat.

Yksilön ja yhteiskunnan vastuu

Raittiusasia oli selkeästi poliittinen kysymys Aliinalle, sillä hänen mukaansa juoppous ei koskettanut ainoastaan yksilöä vaan vaikutti koko yhteiskuntaan. Hän perusteli ajatustaan

²⁹⁵ Alanne 1973, 43–45; Kaukovalta 1934, 85–86. Keskustelua kunnallisvaaliehdokkaista ja *Kipinöiden* toimittamisesta, kts. esim. *Kipinöitä* 1900; *Maaliskuun Kipinöitä* 1901, *Kipinöitä* 1902; Liittoyhdistyksen ptk. 4.2.1900, 14.10.1900, 2.11.1900, 'Vuosikertomus Raittiusyhdistys Liiton toiminnasta v.1900', 3.3.1901, 'Kertomus Tampereen Raittiusyhdistys Liiton toiminnasta v.1901', 'Kertomus Tampereen Raittiusyhdistys Liiton toiminnasta w. 1902' TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen pöytäkirja 5.2.1905, TRa: Ca:3, TKA.

²⁹⁶ Liiton pöytäkirjoista huomaa toiminnan kiihtyneen nimenomaan talvisin ja kunnallisvaalien yhteydessä, kesällä sitä vastoin oli huomattavasti hiljaisempaa. Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk, TRa: Cb:1, TKA; Liittoyhdistyksen johtokunnan ptk, TRa: Cb:2; Liittoyhdistyksen ptk., TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk., TRa: Ca:3, TKA.

raittiusasian poliittisuudesta ongelman yhteiskunnallisuudella ja halusi siirtää alkoholiongelman yksilön ja perheen vastuulta yhteiskunnalle.²⁹⁷ Jotta alkoholiongelma saataisiin muuttumaan yksityisestä julkiseksi ja yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, täytyi juoppous nostaa esiin julkisessa keskustelussa. Tämä tapahtui lehdistön avulla, koska se pystyi tuomaan raittiuskysymyksen laajemman kansanjoukon tietoisuuteen. Välillä Aliina toi raittiusasian ihmisten tietoisuuteen kirjoituksillaan ja välillä ansaitsemalla omalla toiminnallaan palstatilaa Tampereen sanomalehdissä – niin hyvässä kuin pahassakin ja joko tarkoituksenmukaisesti tai tahattomasti. Lehdistön rakentaman julkisuuden avulla Aliina pystyi parhaiten siirtämään keskustelun raittiuudesta ja alkoholiongelmasta yksityisestä julkiseen kenttään ja politisoimaan juoppoudesta näkyvän yhteiskunnallisen ongelman. Toimimalla näin, pystyttiin paremmin painostamaan yhteiskunnan eri instansseja valitsemaan kantansa raittiusasiassa. Sanomalehdet toimivat siis painostuksen välineenä raittiuskysymyksen politisoimisessa. Tämän jälkeen saatettiin viimein vaatia myös kunnanvaltuustoa vastuuseen viinan aiheuttamista ongelmista ja ottamaan raittiuskysymyksen suuremman huomion kohteeksi. Kun raittiuudesta oli muotoutunut poliittinen kysymys, Aliina ja Liitto saattoivat lopulta velvoittaa myös kaupungin lehdistön valitsemaan puolensa raittiuuden suhteen, sillä ”molempia ei voinut olla” sekä puolesta että vastaan²⁹⁸.

Aliina uskoi lujasti edellisen kaltaisen yhteiskunnan ylimpiin tasoihin kohdistuneen painostustoiminnan mahdollisuuksiin saada muutos aikaan yhteiskunnassa. Tähän oli kiinteässä yhteydessä myös usko joukkovoiman vaikutusmahdollisuuksiin. Vuoden 1898 kunnallisvaaliuudistuksien myötä jokaisella työssäkäyvällä ja veroa maksavalla kaupunkilaisella oli vähintään yksi ääni käytettävissä kunnallisvaaleissa.²⁹⁹ Tämän ansioista raittiusväki saavutti realistiset mahdollisuudet saada läpi omia ehdokkaitaan Tampereen kaupunginvaltuustoon, sillä pääosa sen kannattajista oli työväestöä. Aliina uskoi, että jokaisen pieniäänisen kaupunkilaisen käyttäessä ääntään, voitaisiin kunnanvaltuustoon viimein saada omia edustajia. Ensin täytyi vain saada kansa näkemään alkoholikaupan vääräisyys. Aliina halusi tuoda muun muassa *Wäinämöiseen* laatimillaan kirjoituksillaan tavallisen kansan silmien eteen alkoholilainsäädännön puutteellisuuden ja äänestysjärjestelmän epätasa-arvoisuuden. Aliinan mukaan alemmat luokat tulisi ensin saada käsittämään, että raittiusliike ajoi heidän etuaan, ja vasta sen jälkeen kannattaisi lähteä saarnaamaan viinan vaaroista. Kun kansa oli saatu ymmärtämään raittiusväen edustama näkemys, ihmisjoukot liittyisivät joukoittain mukaan raittiustoimintaan. Aliina uskoi, että ylemmän luokan mielipiteisiin pystyttäisiin vaikuttamaan ainoastaan joukkovoimalla eikä se voisi ikuisesti sulkea silmiään kansan todelliselta tahdolta. Tällä tavoin yhteiskunta voisi vihdoinkin muuttua paremmaksi. Vetoamalla

²⁹⁷ *Muistoja* 1904, 61–70.

²⁹⁸ 'Sanomalehdet juomatavan edistäjinä', *Wäinämöinen*, 29.4.1899.

²⁹⁹ *Rasila* 1984, 431–435, 559–568.

suuriin ihmisjoukkoihin kirjoituksillaan ja puheillaan, Aliina pääsi toteuttamaan elämäkerrassaan antamaansa lupausta koko maan kattavan raittiuskapinan syyttämisestä.³⁰⁰

Edelliseen on yhteydessä myös Aliinan luottamus siihen, että jokainen ihminen pystyi toiminnallaan vaikuttamaan ympärillään oleviin. Mitä tärkeämmästä ja näkyvämmästä henkilöstä oli kyse, sitä laajemmalle heidän tekojensa vaikutus pystyisi leviämään. Aliinasta ihminen tahtomattaankin vaikutti ympärillään oleviin omalla asenteellaan. Nämä olivat myös keinoja, joilla hän vetosi sanomalehtien kirjoitteluun. Sanomalehdillä oli suuri vaikutus ihmisten ajatteluun, ja koska lehdet tavoittivat monia ihmisiä, myös niiden edustamat mielipiteet leviäsivät tehokkaasti. Lehdillä oli siksi suuri vastuu siitä, miten alkoholiastasta tulisi kirjoittaa. Ihmiset nimittäin ottaisivat helposti lehtien huolettoman kirjoittelun raittiusasiansa merkinä siitä, ettei alkoholi ollut vaarallista. Aliinan mielestä lehdet suosivat liikaa nk. göteborgin järjestelmää, jossa alkoholinmyynti ja valmistus luovutettaisiin vain tietyille yhtiöille, joiden toimintaa voitaisiin kontrolloida ja joiden tuotot menisivät suoraan kaupungille.³⁰¹ Tämän hän pelkäsi osoittavan lukijoille, ettei kohtuukäytössä ollut vaaroja, jolloin lehdet voisivat näin kirjoitellessaan ajaa kansaa juoppouteen. Aliina näki jopa lehtien jatkuvan alkoholi-ilmoittelun uhkana, joka sysäisi ihmiset turmioon vaikka lehti muutoin puhuisikin raittiuden puolesta. Hän uskoi sanomalehdillä olevan suuri auktoriteettiasema ihmisten ajatteluun. Hänestä lehtien kirjoittelun todenmukaisuuteen uskottiin vahvasti ja jos lehdetkin hyväksyisivät juopottelun, ei ollut ihme jos yleinen mielipide muovautuisi sen mukaiseksi. Aliinasta omaan ympäristöönsä vaikuttamisella oli kuitenkin myös positiiviset puolensa: Ihmiset saattoivat käyttää asemaansa myös hyvään, eli edistää raittiutta. Tämä perustui siihen, että ihmiset ryhtyisivät sitä helpommin ajattelemaan samoin kuin heidän merkittäväksi kokemansa henkilö mitä tärkeämpi tai läheisempi hän oli. Aliinan mukaan käytettäessä auktoriteettiasemaa tällä tavoin, myös muutosta vaativa joukko kasvaisi ja lopulta haluttuja muutoksia voitaisiin saada aikaan.³⁰²

Samaa ajatusta ympäröiviin ihmisiin vaikuttamisesta kuvaa myös Aliinan ajatus saada kieltolaki aikaiseksi ensin Tampereella, josta muut kaupungit ja kunnat ottaisivat mallia, jolloin raittiuus viimein valtaisi koko maan.³⁰³ Tätä varten Aliina keskitti raittiuspoliittisen työnsä nimenomaan kunnallisella alalla vaikuttamiseen:

³⁰⁰ Salomaa 1909, 11; *Wäinämöisen* vuosikerrat 1899–1905.

³⁰¹ Göteborgin järjestelmästä kts. esim. Harmaja 1907.

³⁰² 'Sanomalehdet juomatavan edistäjinä', *Wäinämöinen*, 29.4.1899.

³⁰³ *Muistoja* 1904, 68–70; *Yhdeksästoista yleinen raittiuskokous Tampereella* 1901, 151–152.

”Äänioikeuden puute tekee väkijuomaliikkeen mahdolliseksi, yleinen äänioikeus sen heti poistaisi. Mutta koska äänioikeusreformia ei kuitenkaan ole aivan pian odotettavissa, niin koeteltakoon nykyisillä äänioikeuksilla ajaa kunnallinen kielto-oikeus kaupungeissa läpi.”³⁰⁴

Lainaus on peräisin vuoden 1901 kesällä järjestetystä yleisestä raittiuskansan kokouksessa, jonne oli saapunut raittiusihmisiä ympäri maata. Aliina oli mukana yhtenä keskustelijoista ja lainaus on peräisin hänen keskustelun alustuksestaan. Tässä kokouksessa Aliina esittää hyvin selkeästi Liiton kannan raittiusasiassa ja siinä kuinka sitä tulisi ajaa. Vuoden 1900 ja 1901 aikana Aliinan ja Liiton poliittinen ohjelma saa selkeän muodon:

”[R]aittiustaistelu (on) kaupungissa suunnattava valtuustojen uudistamiseen raittiusmielisten riveistä, jotta alkoholikauppa saataisiin kielletyksi niin pitkälle kuin se nykyisten lakien mukaan on mahdollista. (...) Mutta tähän emme saa tyytyä. Meidän täytyy samalla ryhtyä toimiin täyden kunnallisen äänioikeuden saavuttamiseksi.”³⁰⁵

Samat teemat seurasivat Liiton ja Aliinan julkaisemissa kirjoituksissa myöhemminkin. Esimerkiksi Liiton vuonna 1904 julkaisemasta *Muistoja* -juhla-julkaisusta löytyy selkeästi samat teemat kuin kolme vuotta aikaisemmin pidetyssä raittiuskansan kokouksesta. Teoksesta löytyy Aliinan laatima artikkeli 'Tampereen raittiusväen toiminta kunnallisella alalla', jossa on tarkkaan käyty lävitse aikaisempien vuosien tapahtumat. Samalla tuodaan esille Liiton poliittiset kannat ja ohjelmat. Samoja Aliinan kynästä lähtöisin olevia teemoja voi löytää vielä vuoden 1905 *Wäinämöisen* artikkeleista.³⁰⁶

Aliina uskoi myös etenemiseen pienin askelin. Hän uskoi että ensin tuli muuttaa itsensä ennen kuin saattoi lähteä vaatimaan samaa kanssaihmisiltään. Ideologiseen sävyyn hän kuvaa, miten jokaisen ihmisen pyrkiessä vaikuttamaan omaan ympäristöönsä muutos voitaisiin viimein saada aikaiseksi. Hiljalleen raittiiden joukko kasvaisi, kunnes maa olisi vapaa viinasta:

”Kaikkea emme ole voineet tehdä, vaikka olisimme yrittäneetkin, mutta kuinka paljon toisenlainen olisikaan maailma, jos edes minä ja kaikki tämän lukijat olisivat koettaneet tehdä niin paljon kuin woivat. Ja mitä olisikaan tehtynä, jos jokainen Kristuksen nimellä nimitetty olisi tehnyt samoin!”³⁰⁷

³⁰⁴ Aliina jatkaa vielä ajatustaan kertomalla kuinka tällä tavalla saataisiin jo melkoisia uudistuksia aikaan, ”paitsi ehkei Helsingissä”. Aliinan Helsinki-vastaisuus, joka välillä nousee esiin, ilmenee erityisen selvästi tässä Aliinan kesäkuussa 1901 pidettyyn raittiuskokoukseen tekemässä alustuksessa. Kunnallinen äänioikeus oli keino, jonka Aliina uskoi johtavan alkoholikaupan kieltämiseen koko maassa. *Yhdeksästoista yleinen raittiuskokous Tampereella 1901*, 152.

³⁰⁵ *19. raittiuskokous Tampereella 1901, ohjelmat ja alustukset*, 23.

³⁰⁶ *Muistoja 1904*, 61–70; *Wäinämöinen*, vuosikerta 1905.

³⁰⁷ 'Koeta!', *Wäinämöinen*, 24.7.1901.

Edellisen nojaten Aliina kritisoi erityisesti lehdistöä sen raittiusasiaa haittaavasta kirjoittelusta. Hän uskoi lehdistön kirjoittelun edistävän juoppoutta yhteiskunnassa, koska lehdet eivät ottaneet asiaan minkäänlaista selkeää kantaa. Tästä samasta syystä hän koki myös oman roolinsa *Wäinämöisen* toimittajana tärkeäksi: Hänellä oli suuri vastuu oikean tiedon levittämisestä, sillä hän uskoi voivansa lehden kautta vaikuttaa – niin hyvässä kuin pahassakin – moneen ihmiseen. Tämä näyttäisikin olleen yksi suurimmista syistä miksi Aliina uurasti herkeämättä raittiuden parissa. Hän koki lehden toimittajana ja Liiton näkyvänä johtohahmona olevansa moraalisisessa vastuussa ihmisten hyvinvoinnista. Lisäksi Aliinan käsitys lähimmäisenrakkaudesta vahvisti hänen ajatustaan yksilön vastuusta yhteiskuntaa ja sen ihmisiä kohtaan, mitä hänen kansansivistäjän moraalinen velvollisuutensa lujitti entisestään. Aliinalle raittiudessa oli kyse ihmishenkien pelastamisesta eikä vain heidän tapojensa vahtimisesta. Juuri tämä ajatus sai hänet ajamaan raittiutta kaikin mahdollisin keinoin. Aliinalle kyseessä oli ihmisten ja perheiden elämä ja henki, sillä hän oli pelastamassa heitä lopulliselta tuholta, ei vain alkoholin vaaroilta.³⁰⁸

Työväenaate

Työväenaatteen tarjoamat ideologiat alkoivat sulautua entistä enemmän myös Aliinan, kuten koko raittiusliikkeen, käsityksiin raittiustoiminnan ryhtyessä etsimään uutta linjaansa sen kohdistuessa yhä vain poliittisempaan suuntaan.³⁰⁹ Aliinan työväenaatteet tulevat esille ainoastaan raittiusasian yhteydessä ja sen tukena, muutoin hän ei tunnu innostuneen aatteesta. Kaikki hänen laatimansa kirjoitukset nimittäin puhuivat ainoastaan raittiudesta; hän ei lähtenyt kirjoittelemaan työväenaatteesta missään muussa kontekstissa. Työväenaate auttoi Aliinaa ymmärtämään hänen yhteiskunnassa näkemiensä ongelmien syitä tavalla, joka istui hänen omaan arvomaailmaansa. Samalla aate tarjosi hänelle selkeät poliittiset teesit ja perusteet. Näitä kahta – omia käsityksiään ja työväenaatetta – yhdistelemällä hän saattoi rakentaa omaa raittiuspoliittista näkemystään. Aliinan käsitykset olivat ennen kaikkea kristinuskoon pohjautuvia ja hänen kohdallaan tulisikin puhua ensisijaisesti kristillisestä työväenaatteesta eikä niinkään puhtaasta työväenaatteesta. Aliinan radikaali uskonnollisuus auttaa ymmärtämään, miksi hän ei koskaan lähtenyt mukaan työväenliikkeeseen ja miksi hänen suhtautumisensa liikkeeseen oli välillä huomattavan ailahtelevaa.

³⁰⁸ 'Sanomalehdet juomatavan edistäjinä', *Wäinämöinen*, 29.4.1899; 'Anniskelujärjestelmä raittiuden palveluksessa', *Wäinämöinen*, 30.10.1901.

³⁰⁹ Sulkunen 1986, 236–238.

Kuten aikaisemmin on jo monessa yhteydessä käynyt ilmi, uskonnolla oli tärkeä rooli Aliinan elämässä ja koko hänen toimintansa perustui kristillisiin arvoihin. Uskosta hän sai oikeutuksensa tekemilleen valinnoilleen ja vastaukset esittämiinsä kysymyksiin. Työväenaatteeseen sisältyi Aliinan kristillisyyden kannalta ristiriitaisia ajatuksia, kuten kirkon erottaminen valtiosta, uskonnon opettamisen kieltäminen kouluissa ja valtionkirkon poistaminen. Tämän vuoksi Aliina ei pystynyt istuttamaan työväenaatteen arvoja täysin omiinsa, vaikka liike ei missään nimessä ollut asian suhteen yhtenäinen. Aliina ei lähtenyt mukaan, koska työväenliike ei ensisijaisesti nojannut jumalaan vaan poliittisiin oppeihin. Vaikuttaisikin siltä, että Aliina oli työväenliikkeen suhteen puun ja kuoren välissä. Hän antoi arvostuksensa liikkeen toiminnalle, mutta ei voinut täysin jättäytyä liikkeen ulkopuolellekaan, sillä hän tarvitsi työväestöä puolelleen ajaakseen raittiutta ja toteuttaakseen ajatustaan kristillisestä valtiosta. Toisaalta Aliina myös uskoi, että ihmisten sydämet voisivat avautua jumalalle vasta sen jälkeen kun työväenoloja oli saatu parannettua. Vaikeiden olojen keskellä ihmisillä oli turha odottaa hurskaita tekoja. Aliina tuntuukin kaikesta huolimatta nähneen työväenliikkeen askeleena parempaan: Kun yhteiskunnan ja kansan oloja olisi saatu parannettua, voitaisiin viimein ryhtyä toteuttamaan kristillistä yhteiskuntaa. On kuitenkin tärkeää korostaa, ettei Aliinan kohdalla ollut kyseessä kristillinen fundamentalistisuus, Raamatun sanojen tiukka noudattaminen. Hänen ajatuksensa kristillisestä valtiosta kulminoitui ennen kaikkea lähimmäisenrakkauteen ja toimimiseen Jeesuksen oppien hengessä.

Aliina lähti mukaan työväenliikkeeseen hyvin varhaisessa vaiheessa. Hän osallistui esitelmäsihteerinä ensin Liiton järjestämiin kansanopistokursseihin jo vuoden 1896 aikana ja Työväenopiston ensimmäisestä toimintavuodesta 1899 lähtien sen järjestämiin luentoihin ja keskustelukokouksiin. Liitto ja Tampereen työväenyhdistys alkoivat lähentyä toisiaan Tampereella vuosien 1896–1898 aikana tapahtuneen voimakkaan suomalaisuusliikkeen ja työväenliikkeen erkaantuminen jälkeen.³¹⁰ Aliinan kiinnostus työväenyhdistyksen toimintaa kohtaan heräsi vasta sen jälkeen kun wrightiläinen työväenliike oli jo selkeästi siirtynyt jyrkemmän linjan käsiin. Työväenliikkeen uusi suunta istui Aliinan arvomaailmaan paremmin, sillä hän uskoi juoppouden voivan uhata ketä tahansa, kuka tahansa saattoi päätyä viinan uhriksi.³¹¹ Hän ei nähnyt juoppoutta vain tiettyä yhteiskuntaluokkaa uhkaavana tekijänä eikä pitänyt kansaa syypanä alkoholiongelmiin. Aliinalle kansa jakautui luokkaan katsomatta ainoastaan joko raittius- tai viinamielisiin, joskin hän näki pääasiallisesti

³¹⁰ Huom. Samaan aikaan sijoittuvat myös raittiusseurojen johtokuntien riitelyiden alku. Kts. tarkemmin kpl II, luku 'Raittiusseurojen politisoituminen'. Työväenopiston johtokunnan kok. ptk. 25.1.1899, TTa: Ca:1, TKA; Keskustelukokousten ptk. 6.4.1900, TTa: Cc:1, TKA; Kanerva 1986, 124–131; Kokko, 'Tampereen työväenliike: Työläisten oma liike', Koskesta voimaa. [<http://www.uta.fi/koskivoimaa/valta/1900-18/tty2.htm>], luettu 1.10.2007; Sinisalo 1932, 205, 211.

³¹¹ Kts. esim. Salomaa 1904; Salomaa 1902. Teokset ovat raittiusiltamia varten julkaistuja vuorokeskusteluita, joiden avulla pyrittiin sivistämään ihmisiä viinan vaaroista.

viinakauppiat ja porvarisluokan edustajat syyllisiksi ihmisten turmelemiseen ja kansan selkänahasta elämiseen.³¹² Erikoista kylläkin, pian työväenliikkeen murrosvuosien jälkeen Aliinasta ei enää löydy merkkejä opiston toiminnassa. Hän ei myöskään missään vaiheessa liittynyt työväenyhdistyksen jäseneksi, vaikka sen toimintaa ja aatteita osaksi kannattikin.³¹³ Aliina valitsi toimimisen liikkeen ulkopuolella pystyen näin omistautumaan täysin raittiustyölle. Tällä tavoin toimimalla hän saattoi valita aatteesta itselleen sopivat asiat ilman jäsenyyden mukanaan tuomia aatteellisia velvoitteita työväenyhdistystä kohtaan.

Aliinan suhde työväenliikkeeseen säilyikin koko tarkasteluajankohdan hyvin epämääräisenä. Missään vaiheessa hän ei ottanut minkäänlaista selkeää kantaa aiheeseen, vaikka hänet voisikin nopealla tarkastelulla tuomita jommallekummalle puolelle. Mitä enemmän Aliinan toimintaa tutkii, sitä epämääräisemmäksi hänen suhtautumisensa työväenasiaan muuttuu. Tämä johtui ensisijaisesti hänen radikaalista uskonnollisuudestaan. Epämääräisyyttä ei kuitenkaan tulisi liiaksi pyrkiä asettamaan tiukan narratiivin tai kronologisesti etenevän historiankirjoituksen muottiin. Lukuisat muutokset ja ailahtelut Aliinan vaihtelevassa suhtautumisessa työväenaatteeseen vain osoittavat ihmisten politisoitumisen monimuotoisuuden. Työväenaate, sosialismi ja poliittinen toiminta eivät myöskään olleet vielä vuosisadan vaihteessa sellaisia, millaisina me ne tänä päivänä tunnemme. Käsitteet, kuten koko nuori yhteiskunta ja poliittinen kieli, hakivat vielä muotoansa. Samankaltainen kasvaminen ja rakentuminen ilmenee myös yksilön toiminnan ajoittaisessa haparoinnissa. Tämä auttaa lopulta ymmärtämään myös Aliinan epämääräisenä näyttäytyvää toimintaa. Kyse ei ollut vain yksilöiden käsityksien häilyvyydestä, vaan koko poliittisen kentän käymistilasta, joka heijastui yksilöiden toimintaan ja päinvastoin. Tarkastellessa historian tapahtumia yleisellä tasolla (varsinkin jos tällä tarkoitetaan tapahtumien asettamista edellä mainitsemaani tiukkaan narratiiviin tai kronologiseen järjestykseen) epäjärjestyksen ja vaihtelun merkityksen tutkimukselle voi helposti tulla sivuuttaneeksi. Näin ihmisten toiminnasta ja elämästä saattaa helposti muodostua suoraviivaisesti etenevä kronologinen tarina, jolloin ihmisten toiminnasta luodaan mutkattoman yksioikoinen ja mustavalkoinen kuva. Historiankertomuksen päähenkilölle, joka saattoi elää hyvinkin voimakkaan muutostilan keskellä, elämä tuskin on näyttäytynyt tämänkaltaisena selkeänä historiallisena narratiivina.

³¹² Kts. esim: *Muistoja* 1904, 61–70; *Yhdeksästoista raittiuskokous Tampereella* 1901, *ohjelmat ja alustukset*, 23; 'Sanomalehdet juomatavan edistäjinä', *Wäinämöinen*, 29.4.1899; 'Anniskelujärjestelmä raittiuden palveluksessa', *Wäinämöinen*, 30.10.1901; 'Koeta!', *Wäinämöinen*, 24.7.1901; 'He ovat niin tahtoneet', *Wäinämöinen*, 24.5.1905.

³¹³ Toimintakertomukset: kunnalliset 1899–1908, 'Työväenopiston perustamisesta', TTA: Da1:1, TKA; *Tampereen työväenyhdistys: toimintakertomukset* 1890–1909; *Tampereen Työväenyhdistys* 1936, 33–37, 85–86, 92–97, 98–114; Kanerva 1986, 88–93.

Aliinan toiminta lähenee sen epäselvyydestä huolimatta monin osin työväenliikkeen ideologioita. Esimerkiksi hänen suhtautumisensa ja sympatiansa työväkeä kohtaan tulevat esille hänen laatimissaan kirjoituksissa: hän puhuu usein suorasanaisesti työväen puolesta ylempien luokkien välinpitämättömyyttä vastaan.³¹⁴ Radikaali uskonnollisuus ja seuran monimuotoinen sosiaalinen rakenne piti Aliinan ja Liiton järjestelmällisesti erossa liian aktiivisesta yhteistyöstä Työväenliikkeen kanssa. Jos seura olisi lähtenyt liiallisesti mukaan työväenliikkeen toimintaan, olisi se saattanut karkottaa osan sen jäsenistöstä – raittius kun oli tarkoitettu kaikille. Kaikesta huolimatta Aliinakin päätyy välillä ajamaan raittiusasiaa huomattavan vallankumouksellisin sanankääntein:

”Mutta ajan merkkejä eiwät he (valuusmiehet) taida tutkia. He eiwät pysty käsittämään sitä syväin riwien wapaustaistelua, jota juowutusjuomat owat ehkäisseet, (...) mutta joka kerran on kaikki esteet kukistawa. He seisowat sokeina sywän ja woimakkaan wirran reunalla ja uskowat saawansa määräyksillään pysäyttää sen juoksun. (...) Kyllä se wirta kuohuu heidän esteistään huolimatta, saattaapa upottaa heidätkin.”

Hän jatkaa vielä myöhemmin artikkelissa samaan tyyliin:

”...[N]urja on sen yhteiskunnan tila, jossa muutamille harwoille on warattu kaikki walta ja suurella joukolla ei ole muuta tehtävää kuin kantaa seuraukset. (...) Yhden waan warmasti tiedän: kerran tulee mitta täysi, ja wastustus kaswaa sellaiseksi, etteiwät wallanpitäjät sitä jaksa kukistaa.”³¹⁵

Artikkelin voimakasta työväenhenkisyttä ei voi olla huomaamatta. Kirjoitus henkii jyrkkää uhmahenkeä valtaapitäviä kohtaan ja auttaa ymmärtämään, miksi Aliinaan on viitattu niin usein radikalistina ja miksi hän herätti voimakkaita vastareaktioita kritiikkinsä kohteiksi joutuneissa. Mutta tämä on vain pieni osa Aliinan toiminnan kokonaisuudesta, eikä sen pohjalta voi tehdä kovin pitkälle vietyjä päätelmiä hänen poliittisesta toiminnastaan tai sen radikaalisuudesta. Kokonaiskuva kun antaa vaikutelman maltillisesta raittustoiminnasta sen poliittisista päämääristä ja kiivassanaanaisista kirjoituksista huolimatta.

Wäinämöisen kirjoituksista ja muista julkaisuista löytyy Aliinan työväenhenkisiä näkemyksiä, mutta Liiton kokouksissa hän ei tuo niitä esille. Seuran kokouksissa keskusteltiin välillä huomattavankin paljon työväenkysymyksestä erityisesti Hellbergin johdolla, mutta Aliinan mielipide ei silti nouse esille pöytäkirjamerkinnöistä. On vaikea sanoa missä määrin Aliina on

³¹⁴ *Wäinämöisen* vuosikerrat 1895–1906; Työväenopiston johtokunnan kok. pöytäkirjat 25.1.1899 ja 6.4.1900, Tampereen Työväenyhdistyksen arkisto: Ca:1, TKA.

³¹⁵ Aliinan poliittinen kirjoittelu kiihtyy ja saa yhä voimakkaampia muotoja suurlakkoa lähestyttäessä. Silti Aliina ei täysin koskaan lähtenyt mukaan työväenliikkeen toimintaan. 'He owat niin tahtoneet', *Wäinämöinen*, 24.5.1905.

puoltanut tai vastustanut yhteistyötä työväenliikkeen kanssa. Seuran pöytäkirjat osoittavat johtokunnan kannattaneen yhtenäisesti työväenaatteen sisältämistä seuran keskusteluihin ja osallistumista työväenliikkeen toimintaan. Aliina ei vaikuta poikenneen tästä linjasta. Aliina ei nimittäin kertaakaan päätnyt vastustamaan työväenaatetta kokouksien yhteydessä siinä määrin, että hän olisi vaatinut vastalauseensa kirjatuksi pöytäkirjoihin. Mikään ei anna ymmärtää, että Aliinalla olisi ollut jotakin yhteistyötä vastaan.³¹⁶

Liiton pöytäkirjoista löytyy tarkat selonteot siitä, kuinka seuran tulisi osallistua suurlakkoon ja miten seura suhtautui mielenosoituskokouksen jälkeisiin tapahtumiin. Linja oli selvä: työväenaatetta kannatettiin niin kauan kun se pysyi erossa liiasta vallankumouksellisuudesta ja radikalismista. Linja ei silti missään nimessä ollut yksiselitteinen. Liiton johtokunnassa pitkään toiminut ja Tampereen työväenliikkeen keskeisimpiin hahmoihin lukeutunut Hellberg kannatti raittiusväen entistä tiiviimpää yhteistyötä työväenliikkeen kanssa. Liiton pöytäkirjamerkintöjen mukaan juuri hänen toimestaan työväenaatetta käsiteltiin aktiivisesti seuran kokouksissa. Työväenasia jäi kuitenkin Hellbergin panostuksesta huolimatta lähinnä vain keskustelun tasolle ilman, että konkreettista toimintaa siihen olisi liittynyt. Liitto pysytteli pitkään erossa työväenliikkeen toiminnasta, ja ryhtyi vasta vuodesta 1904 lähtien tiiviimmin osallistumaan liikkeen järjestämiin tilaisuuksiin ja kokouksiin, mutta tämäkään aktiivisuus ei jatkunut pitkään. Kuten tapahtui pääsääntöisesti koko maan raittiusseuroille, myös Liiton kohdalla suurlakon jälkimainingit karkottivat sen työväenliikkeen toiminnasta jo ennenkin kuin yhteistyö pääsi edes kunnolla käynnistymään.

Vuoden 1905 alkupuoliskolla Liitto osallistui työväenyhdistyksen järjestämiin mielenosoitusretkiin ja aloitti uudelleen keskustelut siitä, tulisiko Liiton ottaa ohjelmaansa enemmän yhteiskunnallisia ja yleishyödyllisiä kysymyksiä kuin vain raittius.³¹⁷ Samaan aikaan johtokunnassa käytiin myös avointa keskustelua työväen suhteesta raittiusasiaan ja raittiusväen suhteesta työväenaatteeseen. Lopulta Liitto päätyi kehottamaan työväenyhdistystä yhdistämään voimansa raittiusväen kanssa ja muodostamaan yhteisen vaalilistan. Varsinkin Aliina antoi tukensa yhteistyölle.³¹⁸ Liiton yleisten kokousten yhteydessä saman vuoden marraskuussa kerrottiin, miten seura suhtautui ”myönteisesti

³¹⁶ Tampereen raittiusyhdistys Liiton pöytäkirjat 1886–1909 . TRa: Ca:2, TKA ja TRa: Ca:3, TKA; *Wäinämöisen* vuosikerrat 1898–1905.

³¹⁷ Liittoyhdistyksen ptk. 26.5.1904, TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. 5.2.1905, 18.2.1905, 2.4.1905, 9.4.1905, 11.5.1905, 24.9.1905, 19.11.1905, TRa: Ca:3, TKA.

³¹⁸ Myös KK oli tämän saman pyynnön aikaisemmin esittänyt: Liittoyhdistyksen ptk. 24.9.1905, TRa: Ca:3, TKA. KK:lle on myös saapunut Liiton johtokunnalta kirje, jossa pyydetään KK:ta ryhtymään toimiin työväenyhdistyksen liittämistä kokonaisuudessaan yhteisiin vaalipuuhin raittiusmielisten kanssa. Saapuneet asiakirjat 1902–1914, 'Ote R.Y. Liiton pöytäkirjasta 17. syyskuuta 1905', KKa: C:3, TKA.

Suurlakkokomitean työhön väkijuoma-asiassa”³¹⁹. Näkökanta kuitenkin muuttui pian tämän jälkeen, kun seura vain vajaata kuukautta myöhemmin sanoutui irti kieltolakikomitean toiminnasta kiistäen kaiken osallisuutensa sen toimintaan. Liitto oli suurlakkoon saakka aktiivisesti yhteistyössä työväenyhdistyksen kanssa, kunnes lakon jälkeiset tapahtumat saivat sen murtautumaan irti yhdistyksen toiminnasta. Liitto tuomitsi Kieltolakikomitean viimeaikaisen rettelöinnin, mutta lupautui kuitenkin antamaan sille tukensa silloin, kun sen toiminta ”ei häiritse yleistä järjestystä ja rauhaa, eikä ole ryhtynyt mihinkään väkivaltaiseen tekoon”³²⁰. Edellinen yhtyykin hyvin ajatukseen Aliinan ja Liiton radikaalista uskonnollisuudesta: vallankumouksellisuus ja radikalismi olivat lähimmäisen rakkauden vastaista toimintaa, eikä sitä siten voitu hyväksyä. Kannanmuutoksesta huolimatta Liiton johtokunta päätti vain neljä päivää myöhemmin lahjoittaa viisikymmentä markkaa komitean toiminnalle, koska ei ollut kokenut viimeaikoina toimineensa riittävästi raittiuden hyväksi.³²¹

Kieltolakikomitean toiminnan tuomitsemista ei silti voi pitää suoranaisena merkinä Liiton ja työväenliikkeen yhteistyön hajoamisesta, sillä kritiikki kohdistui vain komitean toimintaan, ei koko liikkeen toimintaa vastaan. Liiton irtisanoutuminen Kieltolakikomitean toiminnasta kuvaakin hyvin koko suomalaisen raittiusliikkeen ristiriitaista suhtautumista työväenasiaan. Samalla se myös yhtenee laajempien suurlakon aikaisten tapahtumien kanssa, sillä nimenomaan lakon jälkeen työväenliike ja raittiusliike erkanivat toisistaan. Voimatasapainon muuttuessa työväenliikkeestä tuli viimeistään suurlakon jälkeen suurin joukkojärjestö Suomessa.

Yhtäläillä kuin radikaalilla uskonnollisuudella, myös opettajuudella oli oma vaikutuksensa siihen, minkälaiseksi Aliinan suhde työväenliikkeeseen lopulta muotoutui. Aliinan työ kansakoulunopettajana, hänen köyhäksi kuvattu lapsuutensa ja nälkävuosien mentaalinen perintö antoivat hänelle konkreettisen kokemuspohjan alempien luokkien elämästä. Tämän vuoksi hänen näyttää olleen helpompi ymmärtää työväenliikkeen esittämiä teesejä ja hyväksyä niiden merkitys yhteiskunnallisten olojen parantamisessa. Ammatin luoma uusi sosiaalinen asema vaikutti myös selkeästi hänen toimintamahdollisuuksiinsa ja poliittisiin näkemyksiinsä. Aliina päätyi asemansa

³¹⁹ Liittoyhdistyksen ptk. 19.11.1905, TRa: Ca:3, TKA.

³²⁰ Liittoyhdistyksen ptk. 3.12.1905, TRa: Ca:3, TKA. Myös KK:n pöytäkirjoista löytyy vielä vuoden 1906 vuosikertomuksesta merkintä raittiusväen ”luisumisesta pois rauhalliselta uraltaan edellisten vuosien valtiollisten maininkien myötä” ja kuinka ” vilkastunut puolue-elämä on vaikuttanut ennen kuulumattomalla tavalla myös raittiusyöhön”. Vuosikertomukset, 'Kertomus Tampereen Raittiusseurain Keskuskomitean toiminnasta vuonna 1906', KKa: J:2, TKA.

³²¹ Liitto-yhdistyksen johtokunnan ptk. 7.12.1905, TRa: Cb:2, TKA.

vuoksi tasapainoilemaan liiallisen työväenaatteen radikalismiin ja ylempien luokkien arvojen välillä, sillä hän asettui kansakoulunopettajana kansan ja säätyläisten välimaastoon.³²²

Koska Aliina asettui kansakoulunopettajana rahvaan yläpuolelle, ei työväenaate täysin sopinut hänen asemalleen. Mutta koska Aliina ei myöskään lukeutunut ylempiin luokkiin, saattoi hän kritisoida myös heidän menettelytapojaan kansaa sortavana.³²³ Siten opettajuus mahdollisti molempiin suuntiin tapahtuvan kritiikin. Aliinalla ei ollut asemansa vuoksi velvoitteita noudattaa ylempien säätyjen tapoja ja normeja, eikä hän myöskään jakanut heidän porvarillisia tai poliittisia arvojaan. Asemansa ansiosta hän saattoi pysytellä erossa myös työväenaatteesta, koska ei itse lukeutunut työväestöön. Aliina ei siis ollut velvollinen noudattamaan työväestöä tai säätyläistöä sitoneita moraalikoodistoja ja käytäntöjä, eikä hän siten voinut toimia ”omiansa” vastaan. Näin hän saattoi liikkua poliittisesti huomattavasti vapaammin kuin johonkin tiettyyn sosiaaliryhmään selkeästi kuuluneet ihmiset. Jyväskylän seminaari ja yleinen käsitys kansakoulun opettajien roolista asettivat kuitenkin tietyt normit Aliinan asemalle ja rajoittivat osin hänen toimintaansa. Seminaari suhtautui kielteisesti kaikkeen poliittiseen toimintaan luoden opettajille rajat, joiden sisällä myös Aliinan tuli pyrkiä toimimaan. Hänen poliittinen toimintansa raittiuden parissa oli siten ainakin osittain ristiriidassa opettajan ammatin kanssa. Varsinkin työväenyhdistyksessä toimiminen olisi ollut selkeästi poliittista toimintaa, eikä niinkään yhteiskunnallista kuten raittiustyö. Siten se olisi ollut opettajattarelle huomattavasti sopimattomampaa. Jyväskylän seminaarin esittämät velvoitteet olivat näin ollen myös yksi syy Aliinan uskonnollisuuden lisäksi, miksi hän ei lähtenyt mukaan työväenliikkeen toimintaan.³²⁴

Tampereen Raittiusseurojen Keskuskomitean pöytäkirjoista löytyy vielä vuodelta 1906 keskustelua raittiusväen ”luisumisesta pois rauhalliselta uraltaan edellisten vuosien valtiollisten maininkien myötä”, ja kuinka vain hieman myöhemmin ”nukkumistila” valtasi raittiusväen eduskuntavaalien jälkeen³²⁵. Yleisellä kansallisella tasolla koko raittiusliike menetti suurlakon jälkeen asemansa suurimpana joukkojärjestönä työväenliikkeelle ja saman huomaa myös tarkastellessa Liiton pöytäkirjoja vuoden 1905 suurlakon ja varsinkin vuoden 1906 eduskuntaudistuksen jälkeen.³²⁶ Myös Aliinan ja Liiton poliittiset kannat alkoivat raittiusväen keskuudessa selkiytyä vasta suurlakon jälkeen, jonka jälkeen seuran jäsenistö alkoi raittiusliikkeen yleisen trendin mukaisesti siirtyä

³²² Rinne 1986, 41, 43–45; Rinne 1989, 18–19, 77–78.

³²³ Harjula L. 2004, 27–34.

³²⁴ Harjula L. 2004, 31–32.

³²⁵ Vuosikertomukset, ’Kertomus Tampereen Raittiusseurain Keskuskomitean toiminnasta vuonna 1906’, KKa: J:2, TKA.

³²⁶ Sulkunen 1989, erit. 258–259; Liittoyhdistyksen ptk. 1905–1907, TRa: Ca:3, TKA; Liittoyhdistyksen johtokunnan ptk. 1905–1907, TRa: Cb:2, TKA.

työväenyhdistyksiin. Aliinan kohdalla tapahtui kuitenkin vetäytyminen molemmista. Mutta syyinä tähän oli sairastaminen, ei niinkään poliittinen kannanotto raittiusliikkeen muuttunutta asemaa kohtaan.

Radikaali uskonnollisuus

Aliinan poliittinen raittiustyö oli tiukasti uskonnollista ja hän perusteli raittiusvaatimuksiaan usein kristillisillä arvoilla. Uskonnollisuus ei sinänsä ollut hänen aikanaan mitenkään poikkeuksellista, sillä yhteiskunta oli hengellistä elämää korostava. Ensisijaista onkin uskonnon merkitys Aliinalle itselleen, sillä uskonto oli hänelle valtava voimavara ja toiminnan oikeuttaja. Näin on ollut myös monen muun aikalaisen kohdalla. Ymmärtääkseen Aliinan toimintaa – hänen esittämiään perusteita valinnoilleen, hänen kritiikkiään yhteiskuntaa ja kirkkoa vastaan – on ymmärrettävä, mitä uskonto hänelle merkitsi. Ensinnäkin Aliina koki yhteiskunnan olevan kuin kristillinen projekti. Vuosi vuodelta se kulkisi lähemmäksi jumalaa ja ajan myötä se kehittyisi yhä paremmaksi Jeesuksen oppien seuraajaksi. Menneisyyden hän näki synkkänä vääryyksiä tulvillaan olevana aikana:

”Vuosituhansia on se taistelu kestänyt ja kestää paraikaa, taistelu kaikkea sitä pahaa vastaan, mikä ihmiskuntaa vaivaa, kaikkea sitä vastaan, mikä erottaa meitä Jumalasta, onnesta, levosta, autuudesta.”³²⁷

Aliina jatkaa vielä:

”Se on raskas taistelu. Sen historia on tuskien ja vaivojen historia, erehdysten ja pettymysten, tappioiden ja peräytymisten historia. Kuinka lukemattomia, surkeita lankeemuksia se historia näyttää, kuinka surkuteltavia harharetkiä pois tieltä pimeyden syvimpiin kuiluihin!”³²⁸

Aliina uskoi jumalan armoon, jonka ansiosta ihmiskunta saavuttaisi vuosi vuodelta korkeamman valkeuden tason. Hän uskoi ajan myötä ihmisen pääsevän lähemmäksi jumalaa ja historian kuluessa ihmisen alkavan paremmin ymmärtää jumalaa.³²⁹ Raittius oli yksi askel lähemmäksi jumalaa ja valkeutta: Raittiuden valitseminen oli jumalan tahdon ymmärtämistä, jonka sisäistäminen oli Aliinan ja hänen aikalaistensa tehtävä. Aliinan mielestä kristillinen yhteiskunta ei voinut ylläpitää

³²⁷ *Muistoja* 1909, 5.

³²⁸ *Muistoja* 1909, 5.

³²⁹ Aliinan näkemykset yhteiskunnasta kristillisenä projektina ja historian kehittymisestä yhtyvät tässä kohdin Sheldonin social gospeliin. Vrt. Brooks, ‘Charles Monroe Sheldon’ [<http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS1.htm>], luettu 2.10.2007.

järjestelmää, joka mahdollisti toisen kärsimyksestä hyötymisen, jota alkoholikauppa hänelle edusti. Hän koki raittiusasian ajamisen olevan Jeesuksen oppien seuraamista ja lähimmäisenrakkauden toteuttamista. Raittius ja kieltolain toteuttaminen olisivat siis olleet kristillinen teko ja sitä vastaan toimiminen oli kristillisyyttä vastaan. Myös hän itse nojautui Kristuksen oppeihin:

”Paras ja varmin käytöksen ohjaaja on Kristuksen rakkaus, jonka tulisi meitä täyttää ja hallita. Enkä omasta puolestani mitään niin hartaasti toivo, kuin että se vallitsisi sydämessäni, niin että saattaisin aina menetellä kuin hän, etten tekisi koskaan väärin enkä käytökselläni ketään loukkaisi, vaan alati pitäisin silmällä Isän tahtoa ja sitä noudattaisin.” 330

Edes kirkko ei hänen mielestään noudattanut omia oppejaan. Aliina syytteli kirkkoa pakenemisesta norsunluutorniin, josta oli helppo saarnata kansalle Raamatun sanaa ja moralisoida juoppoutta, mutta mitään konkreettista se ei ollut valmis tekemään. Aliina kirjoitti varsinkin vuoden 1901 ensimmäisellä puoliskolla useaan otteeseen kirkon laimeasta suhtautumisesta raittiuteen. Heti tammikuun alussa ilmestyi *Wäinämöisessä* artikkeli ”Töinä”, jossa hän toi esille kuinka on turha ihmetellä jos ihmisillä on ”sydän suljettuna taivaalliselle lohdutukselle”³³¹, kun heidän suurimpana huolenansa oli kuinka saada leipää pöytään. Aliinan mukaan kansalta ei voinut odottaa suuria hurskaita tekoja ennen kuin sen oloja oli saatu parannettua. Samalla hän myös siirsi vastuuta yksilön harteilta yhteiskunnalle: Yksilöä ei voinut syyllistää hänen juomisestaan, jos yhteiskunta salli alkoholin käytön eikä tehnyt mitään alkoholin kitkemiseksi pois kylistä ja kaupungeista. Aliinasta oli luonnollista että ihmiset otaksuivat alkoholin olevan vaaratonta kun kerran yhteiskuntakin sen salli.³³²

Aliinan ajatuksissa on havaittavissa kuinka työväenaatteet yhdistyivät myös hänen uskoonsa eikä vain toisinpäin. On myös tärkeätä huomata, että Aliinan kritiikki suuntautui ainoastaan kirkkoa ja papistoa, ei sen opinkappaleita vastaan. Tämä oli samassa linjassa työväenliikkeen esittämien ajatusten kanssa. Myös hän suuntasi oman kritiikkinsä nimenomaan kirkkoa ja sen järjestelmää vastaan, eikä kohdistanut sitä itse uskontoon. Kirkon nähtiin väärentelevän Jeesuksen oppeja ja erityisesti työväenliike syytteli papiston ajavan välinpitämättömyydellään ainoastaan varakkaiden etuja jättäen köyhän kansanosan oman onnensa nojaan. Jos kirkko olisi noudattanut Jeesuksen oppeja, olisivat he yhtyneet puolustamaan kaikkein vähäisimpien, eli työväestön, asiaa.³³³ Aliinan

³³⁰ Uskonnollisuus oli kenties suurin Aliinan työtä ohjaava voima. Aliina sitoi kristilliset arvot koko toimintaansa ja uskonnollisuus toimi hänen tukijana ja motivaationa, sekä perusteluna poliittisille vaatimuksille. *Yhdeksästoista yleinen raittiuskokous Tampereella* 1901, 129.

³³¹ ”Töinä”, *Wäinämöinen*, 2.1.1901.

³³² ”Töinä”, *Wäinämöinen*, 2.1.1901; *Muistoja* 1904, 5–6.

³³³ Yhteys jälleen kerran myös Sheldonin social gospeliin. Vrt. Brooks, ‘Charles Monroe Sheldon’ [<http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS1.htm>],

kohdalla erona työväenaatteeseen, tulisi kuitenkin puhua kristillisestä työväenaatteesta. Vaikka hän selkeästi kokikin kirkon ja papiston kristillisyydessä olevan puutteita, hänen päämääränään ei ollut kirkon valta-aseman horjuttaminen tai esimerkiksi uskonnon opetuksen lakkauttaminen kouluissa, vaan Jeesuksen oppien yhä syvempi juurruttaminen koko yhteiskuntaan aina papistoa myöten.

Saman vuoden helmikuussa kirkon vastainen teema jatkui kaupunkien ja kylien politiikan kritisoinnilla, josta osa kohdistui myös kirkollisten piirien arvosteluun. Jälleen kerran Aliina tuli käyttäneeksi kristillisiä arvoja tuodakseen esille yhteiskunnassa näkemiään epäkohtia. Hän näki kaikkien Suomen kaupunkien järjestetyn niin, ”että molemmat sekä Jumala että Perkele woiwat siellä hywin wiihtyä”. Hänestä tämä ”alkohooli perkeleelle” suotu lupa liikkua ja asua kaupungissa aiheutti sekä kaupungin että yksilön kulkeutumisen kohti ”onnettomuuttaan” heidän ollessaan kahden herran palveluksessa. Näkemys oli hyvin mustavalkoinen, eikä mitään harmaata aluetta tai kompromissia ollut Aliinalle olemassa. Hänelle alkoholi oli selkeästi sidottu pahaan ja Perkeleeseen kristillisyyden vastakohtaksi, kun taas raattius piti sisällään kaikkea hyvää ja Kristuksen oppeja edustavaa.³³⁴

Vuoden 1901 Heinäkuussa laadittu artikkeli ”Koeta!” oli artikkeleista kaikkein suorasanaisin. Kirjoituksellaan Aliina halusi tuoda esille kuinka kirkko ei ollut tehnyt tarpeeksi raattiuuden eteen, vaan oli toisinaan jopa toiminut juoppouden tukijana. Hän halusi artikkelillaan kritisoida sitä, miten ihmiset pysyivät monien silmissä hyvinä kristittyinä kirkossa käymällä ja ”wirsiiä weisaamalla”, mutta samalla peräänkuulutti, ettei ollut Jeesuksen oppien mukaista kerätä moista kunniaa. Artikkelillaan hän tahtoi kehottaa ihmisiä tekemään parhaansa ja antamaan panostuksensa raattiuuden eteen. Hänestä moni jätti puuttumatta epäkohtiin ja tämä teki heistä myös syypäitä vallitsevaan kurjuuteen. Hän ihmetteli erityisesti kirkon passiivista roolia raattiusasiassa:

”Tietävätkö papit ja muut kristilliset ihmiset tästä (wiinan uhreista)? Miksi niin wähän (on kirjoitettu) tästä (raattiusasiasta) kristillisessä kirjallisuudessa? Miksi istuwat kristilliset ihmiset ainoastaan weisaamassa wirsiä ja kuulemassa saarnoja kokoushuoneissaan ja sieltä menewät koteihinsa nauttimaan lepoa, kun tuhannet odottawat apua ja nääntywät epätoiwoon?”³³⁵

Sama teema jatkui vielä vuoden 1902 alussa artikkelilla ’Ihmeellistä’. Nyt Aliina hyökkäsi hurskaiden ja varakkaiden kristittyjen kimppuun kritisoiden sitä, kuinka he eivät lahjoittaneet varoja raattiuustyölle, vaikka muuhun lähetystyöhön rahaa riittikin. Hän toi esille kuinka jopa

luettu 2.10.2007; Kortekangas 1965, 273–274, 278.

³³⁴ ’Palanen sivistys historiaa’, *Wäinämöinen*, 20.2.1901.

³³⁵ ’Koeta!’, *Wäinämöinen*, 24.7.1901.

raittiusliikkeen kristillisyyttä epäillään, kun se vaatii juovutusjuomaliikkeen sulkemista.³³⁶ Syynä viimeisen Aliinan kirjoittamaksi tunnistettavan artikkelin sävyyn oli ilmeisesti seuran raha-tilanne. Vielä vuoden 1900 syksyllä johtokunnassa oli käyty keskustelua siitä, ettei raittiusseuran ollut sopivaa hyötyä väärin keinoin hankituista alkoholikaupan voittovaroista. Varojen vastaanottaminen juuri kunnallisvaalien alla koettiin vääräksi, sillä Liitto oli seuraavana vuonna vaatimassa jälleen kieltolakia. Rahoja kuitenkin tarvittiin kiperästi. Liitto taipuikin jo vuoden 1901 maaliskuussa pyytämään kaupungin anniskeluvaroista seuralle peräti kymmentätuhatta markkaa ja jo saman vuoden syksyllä Aliina ehdottaa anniskeluvaroja pyydettäväksi seuralle vielä 20 0000 markan edestä. Tämä oli neljä kertaa enemmän kuin kokouksessa oli aiemmin päätetty pyytää. Vuosikertomus paljastaa seuran ongelmat: Jäsenistön huvetessa myös rahat hupenivat, eikä edes *Wäinämöisestä* ollut talouden pelastajaksi sen heikon menekin vuoksi. Ilmeisesti taloudellinen ahdinko sai Aliinan suuntaamaan kritiikin kirkkoa kohtaan ja vaatimaan tukea myös kaupungilta. Kumpikaan ei Aliinan mielestä ollut tehnyt tarpeeksi raittustoiminnan tukemiseksi paikkakunnalla.³³⁷

Mistä ei selviä, miksi Aliina päätyy juuri tuona aikana kovistelemaan kirkon toimintaa. Mitään selkeää tapahtumaa tämän taustalta ei löydy, lukuun ottamatta taloudellista tilannetta. Eikä taloudellinen tilanne yksin riitä selittämään Aliinan kiivasta kirjoittelua. Kritiikki näyttäisikin olleen yhteydessä kirkon yleisesti ottaen varautuneeseen suhtautumiseen raittiuteen, sillä se ei kannattanut täysraittiuutta. Raittiusväen taasen oli vaikea hyväksyä kirkon kantaa. Lähteet eivät kuitenkaan kerro Liiton ja Aliinan kinastelun todellisia taustoja, eikä missään mainita oliko taustalla jokin tietty tapahtuma. Tarkastellessa raittiusliikkeen ja kirkon suhteita kansallisella tasolla laajemmin voidaan olettaa kritiikin syynä olleen kirkon ja raittiusväen välinen kireä tilanne, joka johtui juuri erilaisesta suhtautumisesta raittiuteen. Varsinkin Liitolle, joka oli Tampereen raittiusliikkeistä kaikkein uskonnollisin, vaikea tilanne oli varmasti suuri pettymys, koska juuri tämä seura nojasi voimakkaasti kristillisille arvoille.³³⁸ Kaikesta huolimatta Aliina oli tiiviissä yhteydessä kirkkoon ja kaupungin pappeihin, joita hän kutsui säännöllisesti puhujiksi Liiton järjestämiin raittiuskokouksiin. Varsinaiseen konfliktiin kirkon kanssa ei myöskään koskaan päädytty.³³⁹

Kirkon kielteisyys työväenliikettä ja erityisesti sosialismia kohtaan on tuskin voinut olla vaikuttamatta Liiton ja Aliinan käsityksiin sosialismista.³⁴⁰ Mutta Aliinan ja Liiton vastahankainen

³³⁶ 'Ihmeellistä', *Wäinämöinen*, 22.1.1902.

³³⁷ Liittoyhdistyksen ptk. 'Kertomus Tampereen Raittiusseuran Liittoyhdistyksen toiminnasta v. 1901', TRa: Ca:2, TKA; Liittoyhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 26.3.1901 ja 26.9.1901, TRa: Cb:1, TKA.

³³⁸ Kirkon ja raittiusliikkeen yhteyksistä Tampereella kts. esim. Kortekangas 1965, 221–227.

³³⁹ Liitto-yhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 18.1.1901, TRa: Cb:1, TKA.

³⁴⁰ Rajamaa 2001, 21–42.

suhtautuminen työväenliikettä kohtaan ei johtunut ainoastaan kirkon vaikutuksesta, vaan se selittyi ennen kaikkea heidän omalla radikaalilla uskonnollisuudellaan. Tämän vuoksi koko ajanjakson, kun Aliina oli mukana johtokunnassa, yhteistyö työväenliikkeen kanssa oli Liiton osalta varauksellista. Uskonto erotti aatemaailmoja liiaksi estäen kahden järjestön enemmän lähentymisen.³⁴¹ Aliina ja Liitto, kuten myös kirkko, pelkäsivät uusien aatteiden käännöttävän ihmiset pois Jumalan ääreltä ateismin oppien pariin, jolloin kansakunta ei voisi ottaa seuraavaa askeltaan lähemmäksi jumalaa paremmaksi kristilliseksi yhteiskunnaksi tullakseen.

Politisoitumisen päte

Aliinan ja koko raittiusliikkeen työn yhteiskunnallinen ja sosiaalinen luonne (yhdessä tekeminen, lähimmäisen auttaminen, raittius elämäntapana jne.) valaisee niitä syitä, miksi kieltoain ja äänioikeuden ajaminen eivät raittiusseuroissa koskaan muuttuneet radikalismiksi, ja miksi ne eivät saaneet väkivaltaisia ilmenemismuotoja. Tämä puolestaan auttaa ymmärtämään, miksi raittiusliike sai liikkeelle niin paljon ihmisiä. Raittiusliike ei edustanut mitään tiukkaa poliittista ideologiaa eikä se ollut sitoutunut mihinkään tiettyyn luokkaan. Näin ollen kynnyks lähtee mukaan toimintaan oli matala, koska ihmisten ei tarvinnut pelätä sitoutuvansa radikaaliin poliittiseen toimintaan tai sosialismiin, jota työväenliike vielä tässä vaiheessa monille edusti. Raittiusliikkeen päämäärässä, eli tavoitteessa saavuttaa kieltolaki ja yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, ei ainakaan Liiton kohdalla ollut kyse puhtaasta vallan havittelusta tai sen kaappaamisesta. Kyse oli pikemminkin siitä, että haluttiin saada kansan ääni kuuluviin, jotta sen tahto kieltoain suhteen voitaisiin toteuttaa. Tavoite oli siis ennemminkin olojen muuttaminen kuin uuden valta-aseman saavuttaminen. Toki työväenliikkeellä oli omat poliittiset intressinsä, joita se tavoitteli raittiusliikkeen kautta, mutta vielä tässä vaiheessa se ei ollut tarpeeksi vahva poliittinen mielipidejohtaja, jotta olisi saanut ohjailtua raittiusliikkeettä mielensä mukaan. Tampereen työväenliikkeen dominoivaa otetta paikallisen raittiusväen tekemisiin valintoihin ja mielipiteisiin ei ainakaan Liiton kohdalla voi näyttää toteen. Seuran vahva uskonnollisuus kun rajasi pois työväenliikkeen vallankumoukselliset sävyt.

Syvästi uskonnolliselle Aliinalle raittiusliikkeen poliittinen sitoutumattomuus mahdollisti hänen aktiivisen toimintansa Liitossa. Radikalismi tai sosialismi olisivat olleet hänen kristillisten periaatteidensa vastaisia. Liiton ja Aliinan osalta huomaa selkeästi, kuinka uskonnollisuus

³⁴¹ Liitto-yhdistyksen toimikunnan kok. ptk. 8.3.1987 – 4.1.1904. TRa: Cb:1, TKA; Liitto-yhdistyksen johtokunnan ptk. 7.1.1904 – 10.3.1905. TRa: Cb:2, TKA.

monimutkaisti ihmisten suhtautumista poliittiseen toimintaan, varsinkin mitä tuli työväenliikkeeseen ja sosialismiin. Molempiin suhtauduttiin hyvin epäilevästi, etenkin sosialismiin liitetyn ateismin takia. Työväenaatetta ja sosialismia ei kuitenkaan täysin tyrmätty, vaan näihin tarjolla oleviin aatteisiin pyrittiin yhdistelemään omia ajatuksia ja siten pehmentää ne särvät, jotka eivät omiin arvomaailmoihin istuneet. Yhdistelemällä uskonnollisuutta työväenaatteeseen ja sosialismiin saatiin kasaan ainekset, jotka sytyttivät Liitossa ja erityisesti Aliinassa radikaalia uskonnollisuutta ja loivat yhteiskunnan ruohonjuuritasolla pohjaa kristillisen työväenaatteen syntymiseen.

Aliinalle raittiuskysymys oli hyvin henkilökohtainen asia; hänelle raittiudessa oli kyse ihmishenkien pelastamisesta. Tämä vaikuttaa olleen lopulta suurin motivaation lähde Aliinan taistelussa juoppoutta vastaan. Raittiustoiminta oli siis äärimmäisen tunnesidonnaista, ja Aliinalle se näyttää olleen elämän ja kuoleman kysymys. Tämä puolestaan auttaa ymmärtämään, miksi raittiuskysymys saavutti niin suuren kansansuosion ja miksi niin moni koki asian tärkeäksi: alkoholi nähtiin todelliseksi uhkaksi ihmiselämälle, ja oli väärin, että valtio hyväksyi moisen myrkyn myymisen kansalle. Perustelemalla raittiusasiasia näin voitiin helposti osoittaa syyttävä sormi kohti hallitusvaltaa ja lähteä vaatimaan kansan oikeuksia päättää omasta kohtalostaan ja hyvinvoinnistaan.

Aliina uskoi vahvasti yksilön mahdollisuuksiin vaikuttaa ympärillä olevien ihmisten mielipiteisiin ja koki paikalliseen toimintaan keskittymisen tärkeäksi. Paikallistason raittiustoiminnan aktiivisuus vaikuttaakin olleen yksi suurimpia syitä, miksi suurlakkoon osallistuttiin niin suurin joukoin. Raittiusseurojen johtajat ja aktiivit tavoittivat ihmiset henkilökohtaisemmalla tasolla ja pystyivät näin sitomaan heidät tiiviimmin mukaan politisoituvaan toimintaan. Raittiustoiminta ei enää vuosisadan vaihteen jälkeen ollut ylemmän luokan ylemmältä tasolta alaspäin tarjottua kansan sivistämistä, vaan kasvotusten ihmisten kanssa toimimista. Myös Aliina pyrki omalla toiminnallaan edistämään konkreettista lähimmäisen eteen tehtyä työtä.

Aliina ei koskaan päässyt saattamaan työtään loppuun, sillä hän joutui luopumaan raittiustyöstään vuoden 1905 jälkeen. Viimeisenä vuonaan hän osallistui kokouksiin enää vain harvakseltaan.³⁴² Aliina sairasti pahalaatuista reumaa, joka ilmeisesti oli syynä siihen, miksi hän joutui anomaan vapautuksia lopulta myös koulutyöstään. Sairastelut näyttävät alkaneen jo vuoden 1905 kuluessa Aliinan joutuessa jäämään pitkälle sairaalomalalle, jonka vuoksi hän oli poissa käytännössä koko

³⁴² Viimeinen maininta Aliinasta johtokunnassa: Liitto-yhdistyksen johtokunnan ptk. 10.3.1905, TRa: Cb:2, TKA; Liittoyhdistyksen ptk. 7.1.1906, TRa: Ca:3, TKA; Tampereen Raittiusseurain päätoimikunnan ptk. 'Vuosikertomus 1905' ja 22.2.1906, TRa: Ce:1, TKA.

syyslukukauden. Vuoden 1906 alusta hän anoi vapautuksen kahdesta viikkotunnistaan heikon terveyden vuoksi ja vuoden 1907 jälkeen hänen täytyi lopullisesti jättää raittiustoiminta, jotta pystyi hoitamaan opetustyönsä.³⁴³ Aliina ikävöi kotiseutuaan Loppia ja sinne hän olisi halunnut myös vetäytyä kuolemaan. Haave jäi kuitenkin toteutumatta, sillä hän kuoli kotonaan Tampereella rajuun tautiin, joka vei hänen voimansa nopeasti. Huonosta terveydentilastaan huolimatta Aliina pysyi työssään kuolemaansa asti. Aliina kuoli kotonaan pitkäperjantain aamuna huhtikuun 9. päivänä vuonna 1909 vain hieman yli neljäkymmentä -vuotiaana.³⁴⁴

Aliina ehti nähdä parlamentti uudistuksen toteutumisen ja mahdollisesti myös käytti äänioikeuttaan ensimmäisissä eduskuntavaaleissa. Ainakaan hän ei malttanut sairastamisestaan huolimatta olla agitoimatta ihmisiä uurnille raittiusihmisiä äänestämään, vaan palasi pitkän hiljaiselon jälkeen hetkeksi takaisin Liiton toimintaan. Hän otti osaa Tampereen raittiusseurojen harjoitusvaalien järjestämiseen, ja asettui niissä myös itse ehdolle keräten itselleen huomattavan määrän ääniä. Hän otti osaa myös raittiutta ajavien eduskuntaehdokkaiden kannattajien haalimiseen.³⁴⁵ Jos Aliina olisi ollut voimissaan, hän olisi saattanut hyvinkin lähteä mukaan vaaliehdokkaaksi. Hänen elämäntyönsä perusteella näin olisi voinut käydä, mutta todennäköisesti vain siinä tapauksessa, että hän olisi ollut valmis luopumaan rakkaasta opetustyöstään.

Aliinan elämäntyö tuntuu katkeavan aivan liian aikaisin hänen varhaisen kuolemansa johdosta. Kuinka erilainen olisi Aliinan tarina, jos hän olisi jatkanut työtään raittiuden parissa? Olisiko hän siirtynyt mukaan myös politiikkaan? Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden tuomat uudet poliittiset mahdollisuudet muuttivat monen raittiusaktiivin elämän ja moni merkittävä ura luotiin parlamentti uudistuksen jälkeen. Aliinan tarina ei kuitenkaan saa loistokasta loppua, vaan pian suurlakon jälkeen hän häviää tyystin kaupungin raittiustoiminnasta. Aivan kuten Aliinan varhaisista vuosista, ei hänen viimeisistä vuosistakaan ole juuri jäänyt merkintöjä.

Jos Aliina itse lukisi tulkintani hänen elämästään ja politisoitumisprosessistaan, hän saattaisi hyvinkin nähdä tapahtumat ja oman toimintansa aivan toisenlaisiksi. Hän varmasti kokisi, ettei

³⁴³ Aliina jäi sairaalomalta 25.9.–20.12.1906 väliselle ajalle, jonka jälkeen on vielä ollut joululoma. *Tampereen kaupungin kansakoulut* 1906, 7, 28; *Tampereen kaupungin kansakoulut* 1907, 12, 44; *Tampereen kaupungin kansakoulut* 1909, 18–19.

³⁴⁴ Kyseessä oli mitä ilmeisimmin lavantauti, sillä kaupungissa riehui paha lavantautiepidemia vuoden 1908 lopusta maaliskuun lopulle 1909. Tampereelle oli vuonna 1898 rakennettu uusi vesijohtoverkosto, jonka avulla oletettiin päästävän eroon lavantaudista, mutta vesi otettiin suoraan Näsijärvestä, johon kaupunki yhä edelleen laski puhdistamattomat jätevetensä. Aliinan oireet, kuumeilu, pahoinvointi ja krampit istuvat taudinkuvaan. Aliina sairasti lisäksi sydäntautia ja reumatismia. Hänen yleiskuntonsa oli jo pitkään ollut heikko, joten huonokuntoiselle Aliinalle lavantauti olisi ollut kohtalokas sairaus. Harjula M. 2003, 107–108, 114; Salomaa 1909, 18–19.

³⁴⁵ Vastaanotetut asiakirjat ja kirjeet, 'Raittiusvaalien harjoitusvaalien keskuslautakunnalle', päivätty 1.10.1906, KKa: J:2, TKA.

hänen toimintansa ollut läheskään niin johdonmukaista tai merkittävää kuin miltä se vaikuttaa näin sadan vuoden päästä tarkasteltuna. Aliina tuskin on ollut valintojaan tehdessään tietoinen siitä, mihin kaikki lopulta päätyisi. Hän tuskin on aavistanut toimintansa historiallista merkitystä, sitä, kuinka myös hän oli osa aikakautensa liikuttavia voimia ja kuinka myös hän mobilisoi yhteiskuntaa poliittiseen toimintaan.

VI Aliinan ja yhteiskunnan vuorokeskustelua

Aliinan matka kohtuudesta ehdottomaan raittiuteen kuvaa hyvin sitä tapahtumakulkua, jossa ihmiset alkoivat vuosisadan vaihteessa yhä kasvavassa määrin omaksua poliittisempia keinoja ajaa raittiusasiaa. Poliittiset vaatimukset sulautuivat yhteen raittiusaatteen kanssa, ja raittiustyö muodostui entistä tiiviimmäksi toiminnaksi, jolla oli voimakas poliittinen ja sosiaalinen leima. Kaikki ne seikat, joita olen käynyt edellisissä kappaleissa lävitse, vaikuttivat Aliinan toiminnan politisoitumiseen; niistä jokainen sai hänet valitsemaan yhä vain kiivaampia keinoja raittiuden ajamiseen. Mistään yhtäkkisestä muutoksesta ei siten ollut kyse, vaan muutos tapahtui pikemminkin askel kerrallaan. Siirtymä poliittiseen toimintaan tuntuu lopulta käyneen hyvin luonnollisella tavalla, ja välillä jopa huomaamatta. Osittain näyttäisi siltä, että Aliina toimi jo alun perin voimakkaasti ja radikaalissa (uskonnollisessa) hengessä, ja kaupungin poliittiset tapahtumat toimivat vain voimana, joka aktualisoi hänen mielipiteensä konkreettisesti esille. Tästä huolimatta voidaan puhua hänen politisoitumisprosessistaan. Vaikka Aliinalla oli kiivas ote raittiuteen jo alusta pitäen, ei hänen toiminnastaan silti voi olla huomaamatta poliittisen toiminnan rakentumista, muuttumista ja teesien hiljaista selkiytymistä.

Aliinan henkilökohtaiselle kokemukselle ja koko yhteiskuntaa liikuttaneille tapahtumille voi esittää kysymyksen, mitä varsinaisesti tarkoitetaan henkilökohtaisella kokemuksella tai yhteiskunnallisilla tapahtumilla: Missä määrin yksilö tulee ajatelleeksi olevansa osa suurempia tapahtumia ja missä kohdin yksilön tekemät valinnat ovat vain osa suurempaa yhteiskunnan virtaa? Kun Aliinan ja Liiton toimintaa tarkastelee laajemmasta perspektiivistä ottaen huomioon tapahtumat pitkällä aikavälillä yhteiskunnassa, alkaa heidän toimintansa selkeästi nivoutua osaksi suurempia historiallisia tapahtumia – kuten kansakunnan järjestäytymistä ja sen heräämistä poliittiseen toimintaan. Tämäntapainen tarkastelukulma kuitenkin etäännyttää helposti yksilön omasta kokemuksesta. Hänelle kyseiset historian tapahtumat ovat olleet henkilökohtaisia ja lähellä olevia tilanteita. Aikalaisille kyseessä ei ole ollut ”historialliset tapahtumat”, sillä vasta aika tuo siihen vaadittavan perspektiivin ja mittasuhteet.

Yhteiskunnan tapahtumat koskettivat Aliinaa hänen oman kokemuksensa ja toimintansa kautta. Lopulta raittiustoiminnasta muotoutui osa hänen identiteettiään. Aliinan tekemiä valintoja ja hänen tapansa toimia sekä hänen kokemustaan ja tempautumistaan mukaan raittiustoimintaan on lähes mahdotonta ymmärtää tai selittää vain yhteiskunnan tasolta tarkastellen tai siitä irrallaan. Liian monet henkilökohtaiset ja yksilölliset syyt vaikuttivat hänen tekemiinsä valintoihin. Samoin

lukuisat yhteiskunnan tapahtumat saivat Aliinassa aikaan erilaisia reaktioita. Jos Aliina olisi kokenut yhteiskunnan tapahtumat ja tilan itselleen etäisinä, eikä olisi kokenut alkoholin yhteyttä vallitseviin ongelmiin merkittävänä, hän tuskin olisi tullut lähteneeksi mukaan raittiustoimintaan – ei varsinkaan yhtä voimallisesti. Hänen oma arvomaailmansa ja käsityksensä, milloin ristiriidassa, milloin myönteisesti, joko kannustivat tai vastustivat Aliinaa tekemään omat ratkaisunsa ja toimimaan yhteiskunnassa tietyllä tavalla. Aliina oli siis aktiivinen toimija. Hän selkeästi valitsi itse omat tapansa toimia muuttaen olemassa olevat mahdollisuudet toiminnaksi – välillä vastustaen ja välillä tukien joitakin yhteiskunnan asioita ja normeja. Varsinkin hänen suhtautumisensa työväenliikkeeseen kuvaa hyvin juuri tätä vastustusta ja yksilön tekemiä valintoja. Esimerkiksi hänen suhteensa työväenliikkeeseen oli hänen oma valintansa, eikä hän jättäytynyt siitä sivuun vain mahdollisen ympäristön painostuksen vuoksi.

Aliinan historia on murroskauden historiaa. Sen vuoksi onkin äärimäisen vaikea havaita hänen toiminnassaan mitään selkeitä teemoja, jotka olisivat pysyneet muuttumattomina tai olleet jotenkin selväpiirteisesti rakentuneita. Yhteiskunnan muutostila näkyy selkeänä myös Aliinassa, minkä vuoksi on mahdotonta kirjoittaa koherenttia ja suoraviivaista historiaa hänen toiminnastaan. Onkin mielenkiintoista havaita, miten voimakkaasti muutostila nousee tutkimuksessa vääjäämättä esille. Se mikä alkuun vaikutti järjettömältä ja epäloogiselta toiminnalta, selittyy lopuksi juuri murroskauden avulla. Aliinasta ja hänen aikakaudestaan saattaa löytää loogisuuden punaisen langan vain ymmärtämällä murrosta. Vasta tällöin voi asettaa asioiden merkitykset niille kuuluville paikoilleen eri historian tapahtumien yhteyteen.

Jos murrosta ei pysty ymmärtämään tapahtumien selittäjänä, ei myöskään pysty ymmärtämään, miten suomalainen yhteiskunta alkoi rakentua vuosisadan vaihteessa. Tällöin ei myöskään pysty ymmärtämään kuinka yhteiskunnan rakentuminen heijastuu Aliinan toiminnasta. Hänen kauttaan nousee esille kuinka kaikki yhteiskunnan luokat haluttiin saada mukaan yhteiskunnan toimijoiksi ja sen aktiivisiksi jäseniksi. Samalla myös politiikan käsitteen muuttuminen nousee Aliinan kohdalla esille. Enää se ei kohdistunut ainoastaan parlamentaariseen toimintaan vaan siihen alkoi sisältyä ajatus yhteiskunnallisesta toiminnasta laajemmin. Yhteiskunnan ei koettu rajautuvan enää vain tietyn ryhmän vastuulle ja heidän valtaansa – yhteiskunta kuului kaikille. Huomattavasti laajempi kenttä koettiin nyt yhteiskuntaan kuuluvaksi. Alempien luokkien yhteiskunnalliseen asemaan ja sosiaaliseen hyvinvointiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota ja haluttiin saada yhteiskunta vastuulliseksi kaikkien sen jäsenten hyvinvoinnista. Tämä kuulostaa hyvin ideologiselta, mutta juuri näihin päämääriin Aliinan toiminta keskittyi. Myös hänen oma elämänsä kuvaa sitä, kuinka yksilö sitoutui osaksi yhteiskuntaa ja muuttui sen aktiiviseksi jäseneksi. Muutos ei tapahtunut yhdessä

yössä, vaan mitä enemmän hän pyrki yhteiskunnan ongelmia poistamaan, sitä voimakkaammin hän sitoutui sen osaksi. Muutoksien vaatiminen ei siis ajanut häntä pois päin yhteiskunnasta vaan sai hänet kiinnittymään siihen entistä tiukemmin. Yhteiskunnan murros ja muutos oli mahdollista ihmisten yli yhteiskuntaluokkien tapahtuneen sitoutumisen ansiosta, sillä raittiusliikkeen toiminta ei järjestynyt voimakkaaksi erillistoiminnaksi, vaan yhdisti kaikkia luokkia pyrkien toimimaan avoimesti yhteiskunnassa. Muutosvaatimukset aiheuttivat lopulta kuin itsestään uudenlaisen yhteiskunnan rakentumisen.

Yhteiskunnassa näyttäisi vaikuttaneen kaksi voimakasta vastakkaista voimaa: yhtäällä ne, jotka halusivat säilyttää olot ennallaan ja toisaalla ne, jotka halusivat saada muutoksen aikaan. Jako ei kuitenkaan ollut selväpiirteinen vaan se jätti välilleen harmaan alueen. Tämän huomaa helposti Aliinan kohdalla: Vaikka hän pyrki saamaan suuria muutoksia aikaan, hän kamppaili samalla myös olojen vakaina pitämisen puolesta – vaikka hän hyväksyi yhteiskunnan järjestelmän, hän myös vaati sen muuttamista, jotta sen alemmatkin luokat saisivat osallistua päätöksentekoon. Yhteiskunnan harmaa alue oli siten luonnollinen osa murroskautta, sillä kaksi vastavoimaa jätti välilleen paljon edellisen kaltaista liikkumavaraa. Myöskään minkäänlaista selkeää ohjelmaa tai politiikka ei kummallakaan puolella vielä tässä vaiheessa ollut olemassa. Siten oli luonnollista, etteivät ihmiset kokeneet vielä tarpeelliseksi valita puoltaan näiden kahden vastavoiman väliltä. Harmaata aluetta ei olisi myöskään ollut ilman yksilön ja yhteiskunnan jatkuvaa vuorokeskustelua, sillä tällöin ei olisi ollut jakautumista niihin, jotka muutosta halusivat ja niihin jotka sitä vastustivat. Tähän voisi myös lisätä kuinka myös yhteiskunta vaati olemassaololleen yksilön ja yhteiskunnan vuorokeskustelun, se ei ole itsestään olemassa

Yksilötason ja yhteiskunnallisen tason yhdistelyyn perustuva näkökulma 1900-luvun taitteen suomalaisen kansakunnan rakentumisesta, tuo esiin edellä mainitsemani harmaan alueen historian. Samalla se tuo esille myös historian moninaisuuden. Ehkä siksi tulisikin puhua historian kirjavasta alueesta. Jos esimerkkinä olisi käytetty jotakuta muuta henkilöä, olisi tästä tutkielmasta voinut tulla hyvinkin erilainen, eikä Aliinan avulla siksi pystykään tekemään liiallisia yleistyksiä yhteiskunnan rakentumisesta. Mutta tarkoituksena onkin osoittaa ruohonjuuritason tutkimuksella menneisyytemme kirjavuus. Yhtä suurta mustavalkoista narratiivia historian tapahtumista ei ole olemassa, mutta kirjava narratiivi kylläkin – kuten Aliina Salomaan elämä osoittaa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus:

1. LÄHTEET:

A. Arkistolähteet

TAMPEREEN KAUPUNGIN ARKISTO

Tampereen Raittiuseurain arkisto (TRa):

Liitto-yhdistyksen toimikunnan kokousten pöytäkirjat 1895 - 8.1.1904, Cb:1.

Liitto-yhdistyksen johtokunnan pöytäkirjat 1904 - 1919, Cb:2.

Liitto-yhdistyksen pöytäkirjat 31.5.91 – 7.1.05, Ca:2.

Liitto-yhdistyksen pöytäkirjat 5.2.1905 – 23.2.1914, Ca:3.

Tampereen Raittiuseurain Päätoimikunnan Pöytäkirjat 1900 – 1908, Ce:1.

Tampereen Raittiuseurain Keskuskomitean arkisto (KKa):

Tampereen Raittiuseurain Keskuskomiteain pöytäkirjat 1904 – 1908, Ce:1.

Saapuneet asiakirjat, C:3.

Tampereen Raittiuseurain Keskuskomitea, J:2.

Tampereen Työväenyhdistyksen arkisto (TTa)

Työväenopiston toimintakertomukset, kunnalliset 1899 – 1908, Da1:1.

Työväenopiston johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1898 – 1928, Ca:1.

B. Julkaistut lähteet

Farrar Frederik Wilhelm, *Pakanat ja kristityt*. Suom. Aliina Salomaa. Osuuskunta Wäinämöinen, Tampere 1903.

Katsaus raittiustyön vaiheisiin Tampereella ennen vuotta 1909. Paikkakunnan ensimmäisen raittiuseurain perustamisen 25-vuotiseksi muistoksi. Tampereen raittiuseurain keskuskomitea, Tampere 1909.

Liakka Niilo & Wallin Wäinö, *Raittiusasias Valtiopäivillä 1900*. Raittiuden Ystävät, Helsinki 1901.

Liittoyhdistyksen ohjesäännöt: hyväksytyt 13 päivä maaliskuuta 1887. Sampo, Tampere 1902.

Lopen pitäjä, Osakeyhtiö Kauppa kirjapaino, Helsinki 1900.

Manuel: Kertomus nykyisen evankelisen liikkeen ajalta Espanjassa. Suom. Aliina Salomaa. Tampere, 1902.

Muistoja 1884-1904. Juhlajulkaisu Tampereen raittiuseurain "Liitto"-yhdistyksen 20-vuotisen toiminnan muistoksi, Osuuskunta Wäinämöinen 1904.

Ohjelmat ja alustukset 19:ssä yleisessä raittiuskokouksessa Tampereella heinäkuun 4-6 päivänä 1901. Raittiuden Ystävät, Helsinki 1901.

Osuuskunta Wäinämöisen Vuosikertomus. Osuuskunta Wäinämöinen, Tampere 1903.

Raittiuskertomuksia. Kolmas vihko. Raittiuden Ystävät, Helsinki 1905.

Salomaa Aliina, *Kaikuja elämästä - ensimmäinen osa*. Osuuskunta Wäinämöinen, Tampere 1904.

Salomaa Aliina, *Mitä sinä siitä hyödyt*. Wäinämöisen kirjakauppa, Tampere 1902.

Salomaa Aliina (laatinut Kyösti Huhtala), *Ylöspäin*. Tampereen Kirjapaino-Osakeyhtiö, Tampere 1909.

Sheldon Charles M., *Malkolm Kirk eli maailman voittaminen*. Suom. Aliina Salomaa. Tampere 1900.

Tampereen kaupungin kansakoulut. Kertomus lukuvuodesta 1905–06. Laatinut J.A. Pelkonen. Tampereen kaupunki, Tampere 1906.

Tampereen kaupungin kansakoulut. Kertomus lukuvuodesta 1906–1907. Laatinut J.A. Pelkonen. Tampereen kaupunki, Tampere 1907.

Tampereen kaupungin kansakoulut. Kertomus lukuvuodesta 1908–1909. Laatinut J.A. Pelkonen. Tampereen kaupunki, Tampere 1909.

Tampereen raittiustaloasia, toim. Liiton johtokunta. Raittiusyhdistys Liitto, Tampere 1900.

Tampereen Suomalainen Klubi 1891–1901. Kymmenvuotiskokoelma juhlatilaisuutta varten syysk. 22 p:nä 1901 kokoili A. Dahlberg. Toim. A. Dahlberg. Suomalainen Klubi, Tampere 1901.

Tampereen työväenyhdistys. Toimintakertomus 1898–1901. Tampereen Työväenyhdistys, Tampere 1898–1901.

Tyko Varto, *Tampereen Työväenyhdistys 1886–1906*. Tampereen Työväenyhdistys, Tampere 1906.

Yhdeksästoista yleinen raittiuskokous Tampereella kesäk. 30 p:stä heinäk. 6p:vään 1901. Kertomus ja keskustelupöytäkirjat. Raittiuden Ystävät, Helsinki 1901.

C. Lehdistö:

Wäinämöisen vuosikerrat 1897–1906.

Aamulehti 1888–1900

Kansan Lehti 1898–1902

Tampereen Sanomat 1897–1900

Tampereen Uutiset 1898–1905

2. TUTKIMUSKIRJALLISUUS:

- Ahonen Jukka, *Raittiuden voima. Raittiuden Ystävät 1853–2003*. Otava, Helsinki 2003.
- Ala Juha, *Suomineito ja suojeleusikä: sortovuosien psykohistoriaa*. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Alanne Kauko, *Raittiuskysymys poliittisena tekijänä Tampereella 1898–1899*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1973.
- Alanne Kauko, 'Raittiusliike joukkoliikkeenä'. Teoksessa *Poliittinen Tampere 1899–1905*, toim. Pirkko Rommi. Tampereen yliopisto, Tampere 1974. 49–85.
- Alapuro Risto, Liikanen Erkki (toim.). *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Vaasa 1987.
- Alapuro Risto, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Tammi, Vantaa 2001.
- Alapuro Risto, *State and Revolution in Finland*. University of California Press, London 1988.
- Arajärvi Kirsti, *Aamulehti, 1881–1914*. Osa I. Tampereen kirjapaino, Tampere 1956.
- Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Toim. Jouko Jaakkola. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994.
- Brooking Nancy Jane, 'Charles M. Sheldon and the Social Gospel'
[<http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS.htm>], luettu 2.10.2007.
- Brooking Nancy Jane, 'Charles Monroe Sheldon (1857-1946)'
[<http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS1.htm>], luettu 2.10.2007.
- Brooking Nancy Jane, 'III. Social Gospel'
[<http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/COURSES/his338/students/nbrooking/CMS3.htm>], luettu 2.10.2007.
- Columbia Encyclopedia, The*. Sixth edition 2001-2005. Bartleby.com. 'Farrar, Frederic William'
[<http://www.bartleby.com/65/e-/E-Farrar-F.html>], luettu 2.10.2007
- Columbia Encyclopedia, The*. Sixth edition 2001-2005. Bartleby.com. 'Social Gospel'
[<http://www.bartleby.com/65/so/SocialGo.html>], luettu 2.10.2007.
- Davis Natalie Zemon, *Kolme naista: kolme elämää 1600-luvulla*, Otava, Helsinki 1997.
- Davis Natalie Zemon, *The Return of Martin Guerre*, Harvard University Press, Cambridge 1983.
- Fiske John, *Understanding popular culture*. Routledge, London 1989.
- Fiske John, *Power Works, Power Plays*. Verso, London 1993.
- Ginzburg Carlo, *The Cheese and the worms. The Cosmos of Sixteenth-Century Miller*. Translated by John and Anne Tedeschi. Johns Hopkins University Press, Baltimore 1992.

- Ginzburg Carlo, *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Gullman Erik, 'Teosofia ja tiede', Pekka Ervastian teosofiaa. [<http://home.arcor.de/ar03932441/tiede.htm>], luettu 1.10.2007.
- Haapala Pertti (toim.), 'Työväenluokan synty' teoksessa *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Toim. Pertti Haapala.. Vastapaino, Tampere 2004. 221–219.
- Haapala Pertti, *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986.
- Halila Aimo, *Jyväskylän seminaarin historia*. WSOY. Porvoo 1963.
- Harjula Liisa, 'Seminaarin uranuurtaja naisia' teoksessa Harjula Liisa & Hyvönen Marja-Liisa (toim.), *Harvinaisesta moninaiseksi*. Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 17, Jyväskylä 2004.
- Harjula Minna, *Tehdaskaupungin takapihat: Ympäristö ja terveys Tampereella 1880–1939*. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 2003.
- Harjula Minna, *Vaillinaisuudella vaivatut: Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1996.
- Harmaja Leo, *Göteborgin järjestelmä Suomessa*. Kansantaloudellinen yhdistys, Helsinki 1907.
- Heikkilä Markku & Seppo Juha, 'Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma"'. Teoksessa *Kansa liikkeessä*, toim. Risto Alapuro et al. Kirjayhtymä, Helsinki 1987. 70–90.
- Heininen Simo & Heikkilä Markku, *Suomen kirkkohistoria*. Edita, Helsinki 1996.
- Heino Harri, *Mihin Suomi usko. Uskonnolliset ja maailmakatsomukselliset liikkeet*. WSOY, Juva 1984.
- Hobsbawn Eric, *On History*. Abacus, London 1998.
- Honka-Hallila Helena, *Ylöjärvi 1864–1994*. Ylöjärven kunta, Ylöjärvi 1996.
- Huhta Ilkka, 'Kansanliike, valtio ja kirkko: körttiläisiä kannanottoja kirkon ja valtion suhteeseen ennen itsenäistymistä' *Teologinen aikakauskirja* 1999:1, 28–34.
- Huuhtanen Taina, 'Tampereen poliittinen raittiusliike ennen suurlakkoa'. *Tammerkoski* 3/1968, 40–43.
- Huuhtanen Taina, *Tampere Suomen politisoituvassa työväenliikkeessä 1886–1904*. Suomen historian liseniaatti tutkielma, Tampereen yliopisto 1970.
- Hyrkkäinen Markku, *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Häkkinen Antti, 'Nälkä valta ja kylä 1867–1868' teoksessa *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere 2004. 111–130.

- Innala Aune, *Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä 1907–1917*. Kirjayhtymä, Helsinki 1967.
- Jallinoja Riitta, *Suomalaisen naisasialiikkeen taitelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. WSOY, Porvoo 1983.
- Joyce Patric, *Democratic Subjects. The self and the social in nineteenth-century England*. Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Jyväskylän seminaari 1863-1937, Muistojulkaisu*. Mikkola J.M. et al (toim.), Osakeyhtiö Valistus, Helsinki 1937.
- Kallenautio Jorma, *Lopen historia kunnallisen itsehallinnon aikana I*. Lopen kunta, Loppi 1976.
- Kalyvas Andreas, 'Charismatic Politics and the Symbolic Foundations of Power in Max Weber'. *New German Critique*, No 85/winter 2002, 66–103.
- Kanerva Unto, *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta, Tampereen työväenyhdistys 1886–1986*. Tampereen työväenyhdistys, Tampere 1986.
- Karpio Vihtori, *Sytyttäjä. Alli Trygg-Helenius*. WSOY, Porvoo 1960.
- Kaukovalta Eila, *Tampereen raittiusliikkeen historia. Tampereen järjestäytyneen raittiusliikkeen 50-vuotis muistojulkaisu*, Tampereen raittiusseurain keskuskomitea, Tampere 1934.
- Kidd Allan & Nicholls David, *Gender, Civic Culture and Consumerism: middle-class identity in Britain 1800-1940*. Manchester University Press, Manchester 1999.
- Kokko Heikki, 'Tampereen työväenliike: Työläisten oma liike', Koskesta voimaa. [<http://www.uta.fi/koskivoimaa/valta/1900-18/tty2.htm>], luettu 1.10.2007.
- Kokko Marja, *Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1989.
- Kortekangas Paavo, *Kirkko ja uskonnollinen elämä teollistuvassa yhteiskunnassa, Tutkimus Tampereesta 1855–1905*. WSOY, Porvoo 1965.
- Kurki Hannele, *Naisten äänioikeus 80 vuotta*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Helsinki 1986.
- Leino-Kaukiainen Pirkko, 'Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905' teoksessa *Suomen sanomalehdistön historia I*. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1988. 421–615.
- Liddington Jill, *Rebel Girls. Their fight for the vote*. Virago Press, London 2006.
- Liddington Jill & Norris Jill, *One Hand Tied Behind Us. The rise of women's suffrage movement*. Virago, London 1978.
- Liikanen Ilkka, *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja suomalaisen puolueen synty*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1995.
- Markkola Pirjo (et.al.), *Tuntematon työläisnainen*, Vastapaino, Tampere 1989.

- Markkola Pirjo, *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1994.
- Markkulan viesti* 27/2006, Markkulan sukuseura, Genealogia. [http://www.genealogia.fi/sukus/markkula/public_files/markkula_viesti/pdf/markkulan_viesti_27.pdf], luettu 1.10.2007.
- Mäkelä Vihtori 'Tamperelaisia koulumestareita' *Tammerkoski* 1972/9. 22–23.
- Mäkelä Vihtori, *Vuosisata raittiustyötä Tampereella*. Tampereen raittiusseurain keskusyhdistys, Tampere 1974.
- Mäkinen Sari, *Viinahanojen vartijat. Raittiusliike Tampereella 1898–1913*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere 1997.
- Mäkinen Kaarle K, *Tampereen kansakoulujen historia: yleisten kansansivistyspyrkimysten valossa esitettynä*. WSOY, Porvoo 1922.
- Nokkala Armo, *Tolstoilaisuus Suomessa: aatehistoriallinen tutkimus*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1958.
- Ollila Anne, *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1998.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Hornby A. S.. Sixth edition. Oxford University Press, Oxford 2000.
- Peltonen Matti, *Mikrohistoriasta*, Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Poliittinen Tampere 1899–1905*. Toim. Pirkko Rommi. Tampereen yliopisto, Tampere 1972.
- Pulma Panu, 'Köyhästäkö kansalainen? – köyhyys poliittisena ongelmana'. Teoksessa *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere 2004. 163–182.
- Purvis June, *Women's history: Britain, 1850-1945: an introduction*. UCL Press, London 1995.
- Raevuori Yrjö, *Tampereen Kauppaseura ja sen miehiä*. Tampereen Kauppaseura, Tampere 1936.
- Rajamaa Timo, "Taistelu on alkanut!" *Tampere juomalakkoliikkeen keskuksena 1898–1900*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere 2001.
- Rantala Jukka, *Kansaa kasvattamassa*. Minerva, Jyväskylä 2005.
- Rasila Viljo, *Tampereen historia II. 1840-luvulta vuoteen 1905*. Tampereen kaupunki, Tampere 1984.
- Rasila Viljo, *Tampereen historia II, 1840-luvulta vuoteen 1905*. Tampereen kaupunki, Tampere 1984
- Reid Alastair J, *Social Classes and Social Relations in Britain 1850-1914*. Cambridge University Press, Cambridge 1995.

Rinne Risto, *Kansanopettaja mallikansalaisena: opettajuuden laajeneminen ja opettajuuteen rekrytoimismekanismit Suomessa 1851–1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana*. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turku 1986.

Rinne Risto, *Mistä opettajat tulevat? Suomalaisen kansanopettajiston yhteiskunnallinen tausta sekä kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma 1800-luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle*. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turku 1989.

Roos J.P., 'Context, Authenticity, Reflexivity, Reflexivity: Back to Basics in Autobiography', Teoksessa Miller Robert (toim.), *Biographical Research Methods*, Volume IV. Sage Publications, London 2005. 163-172.

Roos J.P. et al, *Självbiografi, Kultur, Liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Brutus Östrings Bokförlag Symposium, Stocholm/Skåne 1992.

Saarinen Aino, 'Aamuruskoa ja äänioikeutta. Työläisnaisliikkeen alkuvaiheita Tampereella'. Teoksessa Laine Leena, Markkola Pirjo (toim.), *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino, Tampere 1989. 113–139.

Saarinen Aino, 'Patrunessoja, rouvia, naisia – ja kansanvaimoja. Särkeitä politiikan sukupuoli ja luokkajärjestelmästä teollistuvalla Tampereella'. *Politiikka* 4/1990, 271–285.

Saarinen Aino, *Vapautta naisille! Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeestä ja teoriasta*. Suomen tutkijaliitto, Helsinki 1985.

Salmelin Pentti, *Järjestölehdessä puoluelehdistöön. Suomen työväenlehdistön synty ja asema työväenliikkeen tiedotus kentässä ennen vuoden 1901 puoluekokousta*. Tampereen yliopisto, Tampere 1967.

Salmio Eeva-Kaarina, *Tampereen raittiustaistelut ja poliittinen mobilisaatio 1886–1905*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1995.

'Sata vuotta rauhan puolesta Suomessa' Rauhanliitto.

[http://www.kaapeli.fi/~rauhan/ajankohtaista_materiaalit/sata%20vuotias%20historia.html], luettu 1.10.2007.

Schmitt Carl, *The Concept of the Political. Translation, introduction and notes by George Schwab; With Leo Stauss's notes on Schmitt's essay*. University of Chicago Press, Chicago 1996.

Scott Joan Walach: *Women in the Making of the English Working Class* in *Gender and Politics of History*. Columbia University Press, New York and Oxford 1988. 68-90.

Sinisalo Uuno, *Tampereen Suomalainen Klubi 1891-1931, 40-vuotiskertomus*. Tampereen Suomalainen Klubi, Tampere 1932.

Sinisalo Uuno, 'Tampereen lehdistön vaiheita 100-vuoden aikana' teoksessa *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia VI*. Tampereen historiallinen seura, Tampere 1970.

Stenius Henrik, *Frivilligt, jämlikt, samfält. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki 1987.

'Sukuselvityksen kohde Sipi Heikinpoika Sipi Heikinpojan s. 1663 Renko Nevilä Mannila ja Liisa Pekantytären seitsemän ensimmäistä sukupolvea (Tilanne 19.3.2007)': Taulu 222 (taulusta 221), Markkulan sukuseura, Geneologia.
[http://www.geneologia.fi/sukus/markkula/public_files/seitseman_sukupolvea/7polveamarkkula20050524.pdf], luettu 1.10.2007.

Sulkunen Irma, *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700–1800-luvuilla*. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Sulkunen Irma, *Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita*. Hanki ja jää, Helsinki 1995.

Sulkunen Irma, 'Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus'. Teoksessa *Kansa liikkeessä*, toim. Risto Alapuro et al. Kirjayhtymä, Helsinki 1987. 157–174.

Sulkunen Irma, *Naisen kutsumus: Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Hanki ja jää, Helsinki 1989.

Sulkunen Irma, *Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta Suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1986.

Sulkunen Irma, *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää, Helsinki 1991.

Sulkunen Irma, 'Suffrage, Gender and Citizenship in Finland: a comparative perspective' alustus konferenssissa 'Suffrage, Gender and Citizenship, International perspectives on parliamentary reforms', 16-17.10.2006, Tampereen yliopisto.

Sulkunen Irma, 'The Women's Movement', Teoksessa Kirby David (toim.) *Finland: People, Nation, State*. C. Hurst and Co., London 1989. 178–191.

Sulkunen Irma & Risto Alapuro, 'Raittiusliike ja työväenjärjestäytyminen'. Teoksessa *Kansa liikkeessä*, toim. Risto Alapuro et al. Kirjayhtymä, Helsinki 1987. 142–156.

Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kolmas osa, Säätyedustuslaitos 1880-luvun alusta vuoteen 1906 (osan toim. Tuominen Uno). Eduskunnan historiakomitea, Helsinki 1964.

'Suomen Kristillisen työväenliiton ohjelma'. Pohtiva, Poliittisten ohjelmien tietovaranto.
[<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sktlohjelma1906>], luettu 1.10.2007.

Suomen lehdistön historia I: Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1988.

Suomen sana. Kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. Osa 18: Pirkko Rommi – Ilmari Salomies. Toim. Yrjö A. Jäntti et al. WSOY, Porvoo 1966.

Tampereen Raittiusseura 1884–1924. Toim. Emil Viljanen. Tampereen Raittiusseura, Tampere 1924.

Tampereen työväenyhdistys 50-vuotias 1886–1936. toim. Rainio Toivo, Mansner Toivo. Tampereen työväenyhdistys R.Y, Tampere 1936

Telemäki Matti, *Tampereen kansakoulun historia 1872–1976*. Tampereen kaupunki, Tampere 1979.

Thompson E.P. *The Making of the English Working Class*. Gollancz, London 1963.

Tilly Charles, *From Mobilization to Revolution*. Random House, New York 1978.

Tuominen Uuno, *Suomen alkoholipolitiikka 1866–1886 II: Viinan ja muiden väkiviinajuomien valmistukseen liittynyt alkoholipolitiikka 1876–1886, Viinan ja muiden väkiviinajuomien myyntiin liittynyt alkoholipolitiikka 1866–1886*. Suomen historiallinen Seura, Helsinki 1979.

Vares Vesa, *Pääskysel ja varpuset: nuorsuomalaiset ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Voionmaa Väinö, *Tampereen kaupungin historia, III osa: Tampereen kaupungin historia viime vuosikymmeninä (1856–1905)*. Tampereen kaupunki, Tampere 1907–1910.

Voionmaa Väinö, *Tampereen kaupungin historia. III osa: Itämaisestä sodasta suurlakon aikoihin*. Tampereen kaupunki, Tampere 1932.

Weber, Max (ed. S. N. Eisenstadt), *Max Weber on Charisma and Institution Building; selected papers*. University of Chicago Press, Chicago 1968.

Widdershoven Guy A.M., 'The Story of Life: Perspectives on the Relationship Between Narrative and Life History.' Teoksessa Miller Robert (toim.), *Biographical Research Methods*, Volume IV. Sage Publications, London 2005. 107–123.

Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1997.